

An aerial photograph of a large, deep blue lake with several small, forested islands. The lake is surrounded by lush green hills and some residential areas with houses and fields. The sky is clear and blue.

Ringeriksbanen

911.53
NSB Spo

Spor i gammel jord

Fagutredning Kulturminner og kulturmiljø
Kulturminneprosjekt Ringeriksbanen 1999

Forord

Stortinget vedtok i 1992 at planleggingen av Bergensbanens forkortelse - Ringeriksbanen skulle forseres. Etter utredninger på overordnet nivå ble saken lagt fram for Stortinget i 1996. Stortinget vedtok at planleggingen skulle fortsette i to korridorer: Fra Sandvika over Kroksund til Hønefoss og fra Sandvika via Åsa til Hønefoss. Jernbaneverket Region Sør har ansvar for gjennomføring av planlegging og konsekvensutredning.

Dette er en av mange delrapporter som inngår som underlag for konsekvensutredningsrapportene. Delutredningen omhandler kulturminner og kulturmiljøer mellom Sandvika og Hønefoss, og hvilke konsekvenser de ulike traséer for Ringeriksbanen vil kunne få for disse interessene.

Prosjektet blir gjennomført i sammenheng med tilsvarende utredninger for ny E 16 ved Sollihøgda og Rørvik - Vik. Veg- og jernbanetraséene på strekningen mellom Rørvik og Vik vil støte på mange av de samme problemstillingene i forhold til kulturminner, og det ble av den grunn avgjort at disse utredningene skulle organiseres i et felles prosjekt. Statens Vegvesen, Buskerud og Jernbaneverket er tiltakshavere for prosjektet. Av praktiske årsaker er Akershus fylkeskommune formelt og administrativt ansvarlig for prosjektet.

Rapportens målsetting er å gi en oversikt over fredete og verneverdige kulturminner i tiltaksområdet, samt å vurdere konfliktpotensialet. I områder hvor det er konflikt skal det også foreslås avbøtende tiltak. En referansegruppe bestående av representanter for tiltakshaverne og fylkeskommunen har lagt rammene for utredningen og fulgt opp underveis.

Gruppen har bestått av:

Inger Lise Amundsen, Statens Vegvesen, Buskerud,
Ronny Henriksen, Akershus fylkeskommune,
Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune,
Bjørn Kummeneje, Jernbaneverket Region Sør,
Inger Liv Gøytil Lund, Buskerud fylkeskommune.
Forfatterne takker referansegruppen for godt samarbeide.

Utredningen er basert på tidligere innsamlet materiale, bl.a. registreringene som ble gjort i forbindelse med den første utredningen for Ringeriksbanen (Spor i Ringeriksjord, 1994) og eget feltarbeid, hovedsaklig utført i perioden august til desember 1997. Sommeren 1998 ble utfyllende feltarbeid gjennomført i området Steinseter/Elvika. Rapporten er skrevet av Solrun Skogstad og Jostein Bergstøl. Deler av teksten er hentet fra "Spor i Ringeriksjord".

Oslo, 11.11.98
Jostein Bergstøl
Prosjektleder

Solrun Skogstad
Prosjektansvarlig for nyere tids kulturminner

Innholdsfortegnelse

Forord	1	Kulturmiljø Selte	59
Innholdsfortegnelse:	2	Kulturmiljø Sørumsund - Mo	61
Innledning	3	Kulturmiljø Bjørnstad - Bjørke	63
Områdebegreper i rapporten	3	Kulturmiljø Øderå - Frok	65
Kulturminner og kulturmiljø	3	Norderhov - Hvervenmoen	67
Vurdering av konfliktpotensiale og kulturminnenes verdi	3	Kulturmiljø Norderhov	68
		Kulturmiljø Hvervenmoen	72
		Konfliktvurdering for området Norderhov-Hvervenmoen	75
Geologisk og historisk riss av tiltaksområdet	5	Jomfruland - Helgelandsmoen - Dal	76
Hole og Ringerike kommuner	5	Kulturmiljø Jomfruland - Steinsrud	76
Hønefoss	9	Kulturmiljø Lamoen-Fredenshavn	78
Kroksgogen med vestre Bærum	14	Kulturmiljø Busund-Dal	81
Strekingsvis beskrivelse og vurdering	17	Tolpinrud - Hønefoss	83
Isidalen med omgivende landskap	17	Kulturmiljø Eikeli	83
Kulturmiljø Isidalen	17	Kulturmiljø Tolpinrud	84
Kulturmiljø Bjørnum - Frogner	20	Kulturmiljø Myrveien - Ringveien	85
Kulturmiljø Bjørumsaga	22	Kulturmiljø Hønefoss sentrum sør	86
Deponiområder på Kroksgogen	23	Åsa - Hønefoss	89
Område Toresplassen - Djupedal	23	Kulturmiljø Randselva	89
Område Plassedammen	23	Kulturmiljø Bisenter Øvre Hønengata	90
Potensiale for funn av kulturminner på Kroksgogen	23	Kulturmiljø Blyberghaugen og boligområder langs Roabanen	90
Kulturminner på Kroksgogen	26	Kulturmiljø Stasjonsområdet	93
Utstranda	26	Strekingsvis oppsummering	95
Kulturmiljø Fjulsrud	27	Bærum	95
Kulturmiljø Sønsterud	28	Utstranda	95
Kulturmiljø Oreløkka	29	Østsiden av Steinsfjorden	95
Kulturmiljø Nedre Nes	29	Område Rørvik - Vik	95
Kulturmiljø Utvika	30	Område Steinsletta	95
Kulturmiljø Sundvollen	30	Område Norderhov - Hverven	96
Enkeltliggende lokaliteter	26	Område Jomfruland - Helgelandsmoen - Dal	96
Østsiden av Steinsfjorden	32	Område Tolpinrud - Hønefoss	96
Kulturmiljø Hagabråtan	34	Område Randselva - Hønefoss	96
Kulturmiljø Steinseter	36	Oversikt over registrerte fornminner	97
Kulturmiljø Gunnarenga - Svarverud	40	Litteratur	101
Kulturmiljø Åsa nedre - Håkenrud	43	Kart	102
Kulturmiljø Åsa øvre - Pjåka	46	Historiske kart	102
Kulturmiljø Vegårdsfjerdingsgen - Åsa	48	Temakart	102
Rørvik - Vik	49		
Rørvik	50		
Kulturmiljø Rudsøgården	51		
Kulturmiljø Gjesval - Fekjær	52		
Kulturmiljø Vik	54		
Steinsletta	56		
Kulturmiljø Stein	57		

Innledning

Områdebegreper i rapporten

Rapporten dekker et stort område med svært sammensatt naturgrunnlag og historie. Ved disponeringen av stoffet har det derfor vært nødvendig å benytte flere ulike områdebegreper.

Tiltaksområdet strekker seg fra Sandvika i Bærum, gjennom Krokskogen og Hole kommune til Hønefoss i Ringerike kommune.

For å gi en helhetlig beskrivelse av naturgrunnlag og historie er tiltaksområdet delt i 3 referanseområder. Kapittelet "Geologisk og historisk riss" skal gi leseren bakgrunnskunnskap for å forstå hoveddelen av rapporten, den strekningsvise beskrivelsen.

Den strekningsvise beskrivelsen er delt i 10 større områder med felles trekk når det gjelder naturgrunnlag og kultur.

Hoveddelen av den strekningsvise beskrivelsen dreier seg om *kulturmiljøer*. Avgrensing og navn på kulturmiljøene er vist på oversiktskartet.

Kulturminner og kulturmiljø

Kulturminner er spor etter menneskelig virksomhet i fortiden. Også steder som ikke er menneskeskapt kan være kulturminner, f.eks. steder det knytter seg tradisjoner eller sagn til. Alle kulturminner fra tiden før reformasjonen (1537) er fredet etter lov om kulturminner. Kulturminner fra nyere tid (dvs. etter 1537) kan også fredes, men dette krever særskilt vedtak. De automatisk fredete kulturminnene kalles ofte fornminner.

Kulturminner inngår ofte i en sammenheng og gir størst mening når de kan oppfattes som en del av en større helhet. Dette kalles gjerne et kulturmiljø. Begrepet kulturmiljø kan defineres på flere måter. I denne rapporten vil begrepet bli brukt om miljøer som inneholder flere ulike kulturelementer og i de fleste tilfeller har en stor tidsdybde. Ett gårdstun, eller flere tun som ligger inntil hverandre kan utgjøre et kulturmiljø. Gravhauger og eldre tufter som ligger innenfor kulturmiljøet inngår også, selv om det ikke nødvendigvis er noen naturlig sammenheng

mellom gårdshusene og haugene. Man antar da at gravhaugene ble anlagt på en gård som lå på samme stedet flere hundre år tidligere. Kulturminner som ikke har noen tidsmessig sammenheng, men som likevel ligger innenfor et kulturmiljø, vil bli beskrevet sammen med de andre lokalitetene innenfor det aktuelle miljøet.

Hvert enkelt fredet eller verneverdig objekt eller mindre anlegg som ligger innenfor et kulturmiljø blir kalt lokalitet. I enkelte tilfeller ligger lokaliteter alene og inngår dermed ikke i noe kulturmiljø. Lokaliteter kan være enkeltliggende bygninger, steinalderboplasser, kullgroper, vegfar o.a. Kulturmiljøer, lokaliteter og enkeltobjekter er vist på kart i målestokk 1:20 000.

Vurdering av konfliktpotensiale og kulturminnernes verdi

Etter hver beskrivelse av et kulturmiljø eller lokalitet følger en kvalitativ vurdering av kulturminnene med en begrunnelse for verneverdien. Det er foretatt en tredelt rangering av kulturminnene.

1. Kulturminner av nasjonal verdi. Denne kategorien gjelder for en stor del automatisk fredete kulturminner, men her kan også inngå nyere tids kulturminner som er fredet eller vurderes som viktige i en nasjonal målestokk.
2. Kulturminner og miljøer av regional verdi.
3. Kulturminner og miljøer av lokal verdi.

Konfliktvurderingen er også tredelt; meget stor konflikt, stor konflikt og liten konflikt.

Etter dette følger et forslag til avbøtende tiltak som vil kunne begrense konflikten.

Til slutt følger en samlet oppsummering av konsekvenser for kulturminnene for hver trasé innenfor hele det beskrevne området.

Geologisk og historisk riss av tiltaksområdet

For å forstå strukturene i kulturmiljøene som traséene er lagt gjennom, er det nødvendig å se på naturgrunnlag og kulturhistoriske sammenhenger over større områder.

Tiltaksområdet er delt i tre referanseområder:

- Hole og Ringerike kommune
- Hønefoss
- Krokskogen med vestre Bærum

Hole og Ringerike kommuner

Dette overordnede området kan avgrensnes av Hønefoss i nord, Nordfjorden i vest, Steinsfjorden i øst og Tyrifjorden i sør.

Storkommunen Ringerike er resultat av sammenslutningen av kommunene Ådal, Hole, Tyristrand, Norderhov og Hønefoss fra 1963. Hole var med i 13 år, men brøt da ut og ble egen kommune.

Naturgrunnlag/arealbruk

Geologisk er området delt etter en linje fra vestsiden av Tyrifjorden sørover gjennom Drammenselvas dalføre. Landet øst for denne delelinjen tilhører Oslofeltet. Her er det mye kalkstein og skifer i lavlandet, mens de høyere partier består av eruptive bergarter, særlig granitt og syenitt. Vest for delingslinjen er det grunnfjell med granitt og gneis. Nord for Tyri- og Steinsfjorden er det moer av sand og grus som er avsatt ved slutten av istiden. Over den maritime grense (ca. 200 m) utgjør sidemorener, bunnmorene og elveavleiringer mesteparten av de løse jordlagene. Det meste av den dyrkede jorda ligger på havavleiringer.

Langs veien Sundvollen - Vik går siluriske kalklag gradvis over i en yngre rød sandstein som markerer en overgang fra saltvanns til ferskvannsavleiringer. I sandsteinen kan en tydelig se bølgeslagmerker. Et av de mest kjente fossile funn ble gjort av geologen Johan Kjær, da han fant fossilen av sjøskorpionene ved Tyrifjorden.

Gjennom Ringerike renner det tre elver som har vært med på å forme naturen. Randselva kommer fra Randsfjorden, Begna kommer fra Valdres, renner ned i Sperillen og videre gjennom Ådal til den går sammen med Randselva ved Hønefoss. Fra Hønefoss heter elva Storelva. Det tredje vassdraget er Sokna som renner ut i Tyrifjorden ved Ask.

Deler av kommunene Hole og Ringerike danner et frodig lavland med klare grenser; i øst, nord og vest er det høye skogmarker, i sør danner Tyrifjorden en naturlig grense. Områdene her omtales som slettelandskapet på Ringerike. Den viktigste næringsvei er jordbruket. Jordbunnen og værslaget har gitt gode vilkår for allsidig jordbruk. Silurtraktene i Norderhov og Hole gir hagebruket gode vilkår for produksjon av frukt.

Historikk

Hele det store området fra vestre Bærum til Hønefoss er ikke et ensartet landskap. Menneskene har gjennom tidene brukt de ulike delene av landskapet på forskjellig måte.

Steinalderen

Det er gjort utallige funn av avslag og redskaper av flint og bergart i området. Selv om vi har funnet få urørte boplasser viser likevel funnene til stor aktivitet, særlig i yngre steinalder. Skaft-hulløksene, som det er funnet flere av, var i bruk i slutten av steinalderen og begynnelsen av bronsealderen.

Bronsealderen

De mange helleristningene langs kanten av Tyrifjorden ligger helt ned i strandkanten og peker på en tilknytning til vann. Motivene er for en stor del skip og skålgroper.

Jernalderen

Fra den eldre jernalderen er det enkelte gravfunn spredt i området. Gravfeltet ved Stavhella (Tandberg) går tilbake til eldre jernalder. Noen av gravhaugene ved området mellom Sørums og Bjørke er trolig også fra denne tiden. Fangstgropene på Hvervenmoen er trolig fra denne perioden også, men det er kjent fra andre steder at slike fangstsystemer er brukt helt opp til 1600-tallet. I det samme området er det en stor mengde kullgroper. Ingen av disse er datert, men erfaringer fra sammenlignbare områder tilsier at de har vært i bruk i tidsrommet mellom eldre jernalder og middelalder (mellom ca. 500 f.Kr. og ca 1500 e.Kr.). Et tidligere funn av jernbarrer fra vikingtiden sannsynliggjør at i alle fall en del av kullgropene er fra denne tiden.

Svært mange av kulturminnene fra jernalderen ligger nær tunene på de største gårdene. Dette kan ses som en indikasjon på at jordbruket har vært den dominerende næringsveien i området i mer enn 1000 år.

Hole og Ringerike er områder som er rike på kulturminner som knyttes til Norges tidlige rikshistorie. Det er neppe noe annet sted i landet hvor de arkeologiske og tidligste skriftlige kildene møtes så direkte som her. På Stein gård skal Halvdan Svarte ha bodd. Halvdanshaugen, hvor det den siste tiden er gjort nye undersøkelser, sies å skjule deler av hans levninger. Det ligger også en bygdeborg like sør for gården. I følge sagaen skal dronning Ragnhild, Harald Hårfagres mor, være født på Storøya i Tyrifjorden. På Bønsnes skal Sigurd Syrs kongsgård ha ligget, hvor Olav den hellige vokste opp.

Middelalderen

Det ligger, eller har ligget, flere middelalderkirker innenfor referanseområdet; Norderhov kirke, Bønsnes kirke, Hole kirke, kirkeruinen på Stein, og en nå forsvunnet kirke på Tandberg. På Storøya har det også vært en kirke fra middelalderen. Mange av pilegrimene som valfartet til Nidaros kan ha vandret over Ringerike. Sagnet sier at det var Olav den hellige som bygde kirken på Bønsnes. Denne kirken, sammen med flere av de andre kirkene, var

derfor viktige for pilegrimsfarerne. Når man i 1997 har forsøkt å rekonstruere pilegrimsleden har man lagt den i de gamle veifarene som forbinder middelalderkirkene og som trolig har vært de mest benyttede ferdelsledene gjennom bygdene i middelalderen.

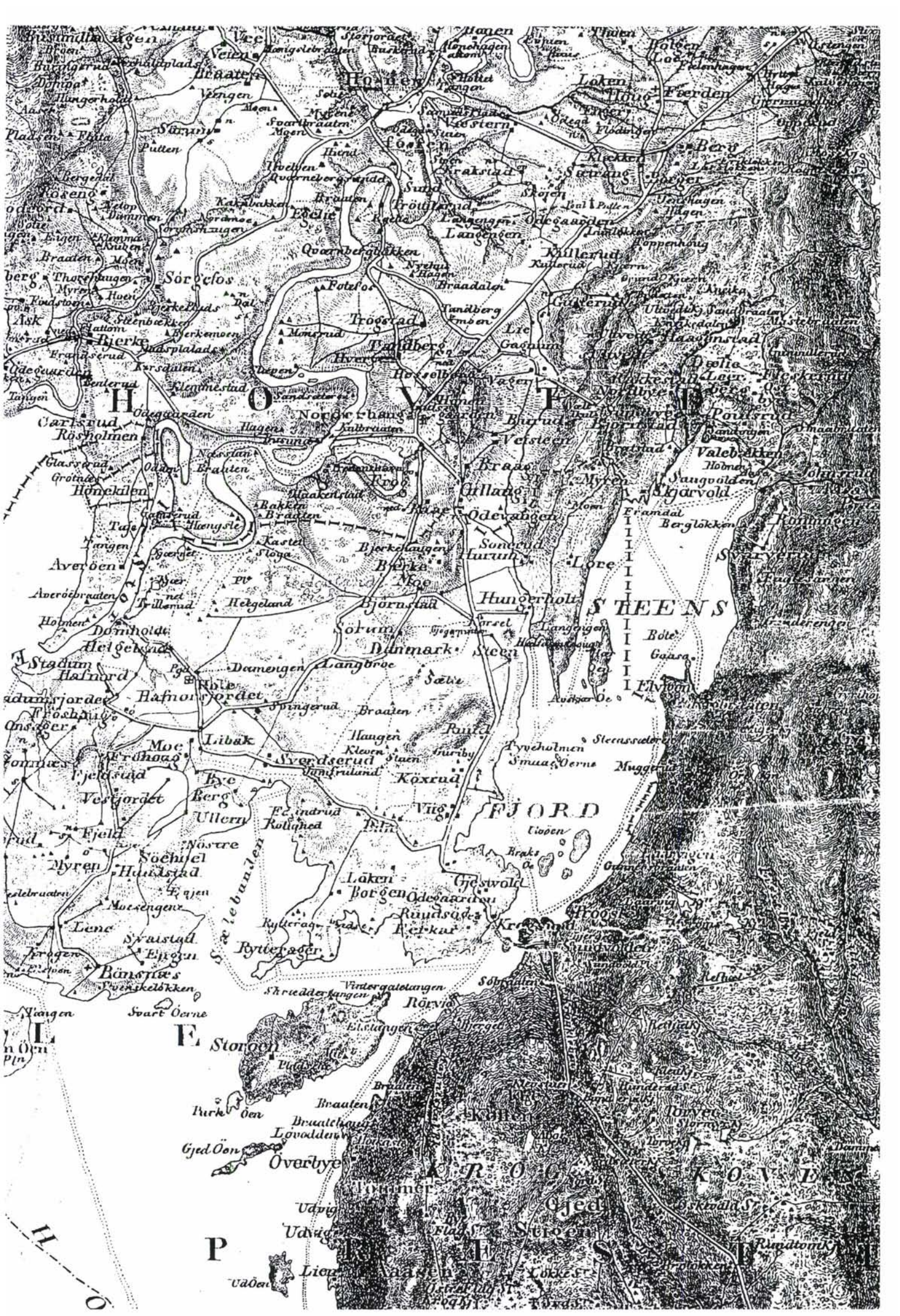
Nyere tid

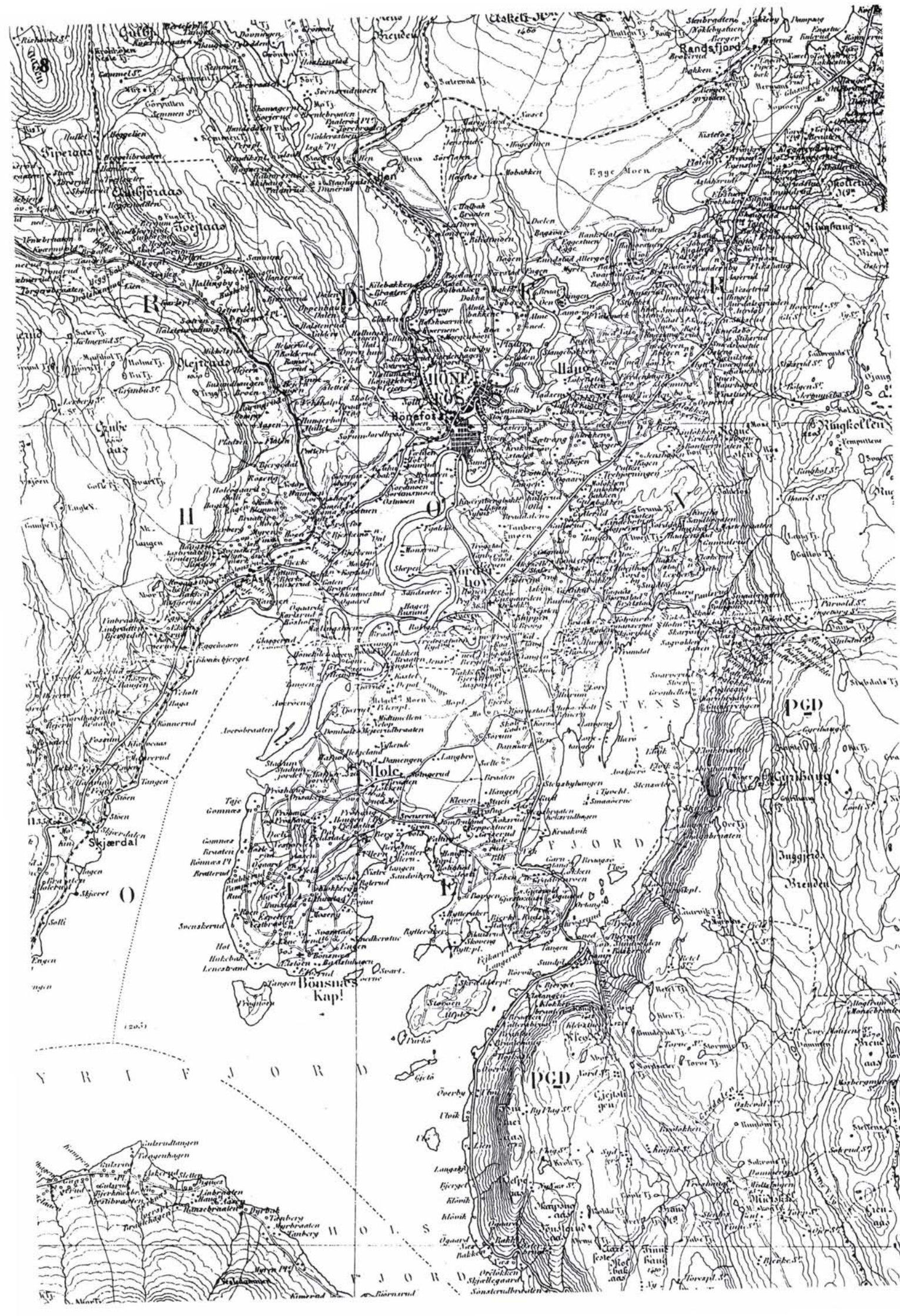
Mellom kirkene har det vært et sammenhengende veisystem. Kart fra 1800-tallet viser en del av veiene, men også i dag er deler av veinettet i bruk på flere strekninger. Andre steder ligger de gamle veiene som far i terrenget. Der veien er pløyd ned som del av åkerutvidelse, er sporene borte.

Det er de store gårdene som gir området sitt særpreg. Jordbruket har vært og er bestemmende for landskapets karakter på hele området mellom Steins- og Tyrifjorden. På østsiden av fjorden har gårdene en mer marginal karakter. Her har hellebrudd, skogsdrift og kanskje også jakt vært viktige attåtnæringer.

Den gamle ferdselsveien fra Oslo gikk ned Krokkleiva, over sundet ved Sundvollen og videre over Gjesvalåsen. Biskop Jens Nilssøn reiste fra Oslo til Hole kirke i 1594 på visitasreise. Fra Kroksund beskriver han reisen slik: "(...) Der fore wi offuer i vester och er 3 pileskudd bredt. Saa fore wi fra Sundet i norduest och i vester 3 eller 4 pileskudd, saa i suduest 2 pileskudd, saa i norduest gjennom en gaard heder Gedtzuald och derfra i vester en fjerding til en gaard heder Mo (...). gammel ferdselsvei kommer også ned Mannaskaret. Veien forgrener seg slik at et far kommer ned ved Rørvik og et annet ved Klokkebråtan. I tillegg til å ha vært en allmenn ferdselsvei, har veien ned Mannaskaret også vært setervei, tømmervei og postvei.

Johan Vibe beskriver veiene i Hole og Ringerike i "Norges land og folk" i 1895." Hovedveier: Chaussé fra Akershus amtsdele går sammen med chausseen fra Liers grense ved "Skaret" og videre nordover langs Hols- og Tyrifjordens østre bredd, forbi Humledal og Sundvollen, hvor den på oppfylling og bro ved Kroksund føres over til Steinsfjordens vestre strand, som den følger frem til Vik. Herfra fortsetter den som gammel vei forbi Stein over de i tidligere tid beryktede Steinsgater til Norderhov grense ved Vangen. Chausseen er bygd på 1850-tallet. Bygdeveier: Fra hovedveien A1 utgår i nærheten av Vik, bygdevei om Svensrud og Libakke og videre om Gomnes ved Tyrifjorden. Fra Hole kirke fører

bygdevei om gården Sørnum til forbindelse med hovedvei A1 i nærheten av Norderhovs grense ved Vangen. Vest for gården Sørnum og fra gården Mo går det private veier som støter sammen med den under B1 under Norderhov omtalte vei til Holes grense. Den gamle vei fra Sundvollen over Krokleiva er nedlagt som offentlig vei, men vedlikeholdes for privat regning”.

Pilegrimsleden

En gren av pilgrimsleden kan ha gått fra Lier, langs Holsfjorden til Storøya. Videre herfra til Bønsnes kirke og nordover til Hole kirke. Fra Hole har det gått veier både til kirken på Stein gård og til Norderhov kirke. Middelalderveiene mellom kirkene gikk gjerne innom de største gårdene. Det er rimelig å anta at veien fra Hole kirke til Norderhov har gått innom gårdene Sørnum, Mo og Frok.

Hønefoss

Frem til 1963 var Hønefoss egen kommune. Etter kommunesammenslåingen var ikke Hønefoss lenger bare en by i Ringeriksregionen, men ble administrasjonssenter i storkommunen Ringerike. Storkommunen har en befolkning på 27 499 innbyggere (1994), av disse bor 13 500 innbyggere i Hønefoss.

Naturgrunnlag/arealbruk

Hønefoss ligger akkurat på grensen mellom det gamle, harde grunnfjellet i vest, og de yngre, bløte og kalkholdige kambrosilurbergarter i øst. Hønefossen representerer skillet. Her slippes Begnelva over den siste brinken av grunnfjellet, ned i dalen som er utgravd i de mykere bergartene. Landskapets senere utforming er bestemt av isen og elvene. Nedenfor fossen møtes Begna og Randselva i Storelva som flyter videre i store meandersvinger ut mot Tyrifjorden. Etter siste istid var hele området som byen nå ligger i en slakk dalbunn, men elvene har gravd seg videre ned i denne og dannet elvesletter og raviner. Fra slettene og elvebredden går skråninger opp mot det opprinnelige havbunnsnivå. Denne havbunn kan følges opp til ca 200 m o.h., der forvittringsjord overtar - delvis dyrket - på østsiden og bunnmorene på vestsiden. Der havbunnen ligger relativt upåvirket finner en leirjord, og dessuten betydelig mengde grus avsatt i brekanten idet isen trakk seg tilbake. Der elvene senere har arbeidet finner en ofte ulike jordfraksjoner blandet, med et svært gunstig jordsmonn for jordbruk.

De fleste flate partier med leire eller leirblandet jord er eller har vært oppdyrket - i byen er de senere nedbygd. I bratte skråninger og raviner vokser skog av høy bonitet - overveiende gran, bjørk og gråor. På grusmoene som har vært for tørkesvake til dyrkajord vokser furu, ofte av særskilt god kvalitet.

Hønefoss har hatt sin største vekstperiode i tiden etter 1960. I 1954 hadde byen knapt 4000 innbyggere. Byen har over lang tid utviklet seg som en “kompaktby”, idet svært mange av byens innbyggere bor eller arbeider innenfor 2-3 km avstand fra sentrum. I de senere år har utviklingen gått i retning av “båndby”, noe som har ført til økt bilbruk. Resultatet av dette har vært en forflytning av publikum og handlende til utkanten av bystrukturen. Et arealbruksmønster som også har skapt økende biltrafikk, er den forholdsvis klare differensieringen med en boligakse i østvestretning og arbeidsplassene i nordsyd-retning.

Hønefoss har også utviklet seg til et betydelig handelssenter og er blitt hovedbyen for en region på ca. 50 000 mennesker.

Kommunikasjoner

Hønefoss er gunstig lokalisert i forhold til transportsystemet på Østlandet. Dette gir byen visse fortrinn som kommunikasjonscenter. Tre viktige hovedveger er E16, Rv7 og Rv 35. Disse vegene danner akse Nord-syd (Rv35) og hovedaksen mellom Øst-Norge og Vest-Norge (E16 og Rv7) og knutepunktet er på Hønefoss.

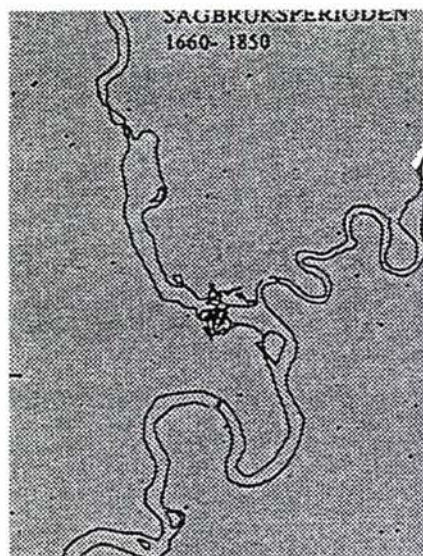
To viktige jernbanestrekninger møtes i Hønefoss; Bergensbanen og Randsfjordbanen. I tillegg kommer Roa-linjen.

Industri/næringsliv

Industrivirksomheten i bysentrum er etterhvert blitt redusert, men fortsatt driver Hønefoss Bruk tresliperi på Sagbrukstomta på Øya. Langs øvre Hønengata er det en del industri- og næringsvirksomhet, men en stor del av de tidligere fabrikklokale er blitt tatt i bruk til forretningsvirksomhet.

Etter kommunesammenslåingen i 1963 har industrietableringen foregått i industri- og næringsparker utenfor byen; på Hensmoen, Kilemoen og Hvervenmoen.

Sagbruksperioden 1600-1850

Utviklingen ute i Europa med sterk økonomisk vekst fra 1500-tallet førte til en sterk etterspørsel etter trelast. Oppgangssaga ble kjent i Norge tidlig på 1500-tallet. Den revolusjonerte foredlingsprosessen for trelast og la det tekniske grunnlaget for en intensiv

utnytting av de norske skogene. Sagbruksindustrien ble en vesentlig faktor i norsk økonomi.

Den første saga ved Hønefossen ble bygd en gang mellom 1588 og 1594. Det var bonden på Hønen i Haug som eide den, og den sto på hans grunn på nordsida av fossen. Navnet Hønefoss kommer fra gården Hønen.

Gjennom hele 1700-tallet var sagbruksarbeiderne den sentrale sosiale gruppen ved Hønefossen. Men etter hvert som samfunnet vokste, ga det også plass for håndverkere og annen industri.

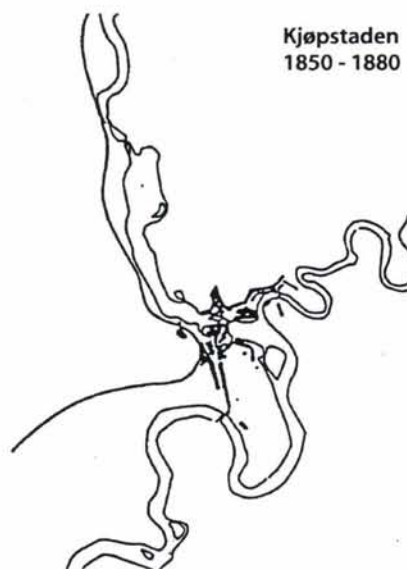
Fra 1700-tallet utviklet samfunnet ved fossen seg mot en økende sentrums- og servicefunksjon. Hønefossen ble et sentrum på ferdavegen fra Hallingdal, Valdres og deler av Hadeland til Oslo og Drammen.

Den første bebyggelsen ved Hønefossen vokste fram uten noen form for regulering, men tilpasset seg de lokale forhold. Industri- og boligbebyggelse ble reist om hverandre.

Ved inngangen til 1800-tallet opplevde byen en økonomisk nedgangstid. Kostnadene med å frakte trelast ut til kysten ble for store. Hønefoss maktet ikke den økende konkurransen med kystbyene. I 1850 var det bare en sag igjen ved fossen.

Kjøpstaden 1850-1880

Høsten 1851 vedtok Stortinget at det skulle ligge en by ved Hønefossen. Det ble bestemt at byen skulle ligge på gårdene Hønen og Kvernbergsundets grunn, og på gården Westerns grunn hvis det ble funnet tjenlig.

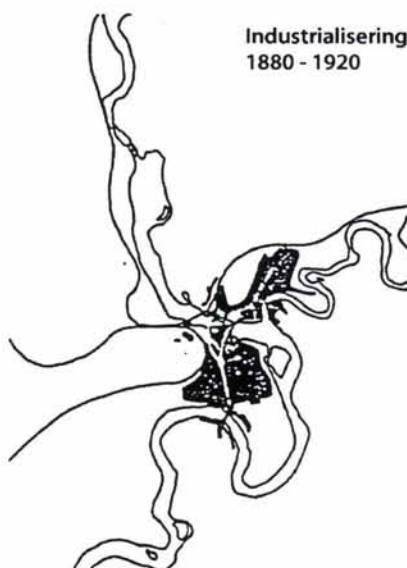

Distriktet ble ansett for å ha stort handelsmessig potensiale ved sin lokalisering i overgangen mellom flatbygdene ved fjorden og de tilstøtende dalførene. Forholdene var imidlertid vanskelige; sagbruken som hadde vært samfunnets viktigste næringsgrunnlag var

nesten borte. Fram mot 1880 var det få arbeidsplasser å tilby de arbeidssøkende. Industrien ved fossen var ennå ikke av særlig betydning. Den økende veksten i folketallet må ha foregått innen de yrker som sentrums- og servicefunksjonen hadde skapt.

Hønefoss fikk sin første reguleringsplan i 1856, tegnet av underoffiser Hans Berg fra Hole. Planen viser gater lagt i et rutenett over tangene ved Randselva og Storelva. Den tok ikke hensyn til elvas løp og topografiske forhold. Bebyggelsen som ble reist i byen vendte seg bort fra elva og utnyttet den ikke som en ressurs.

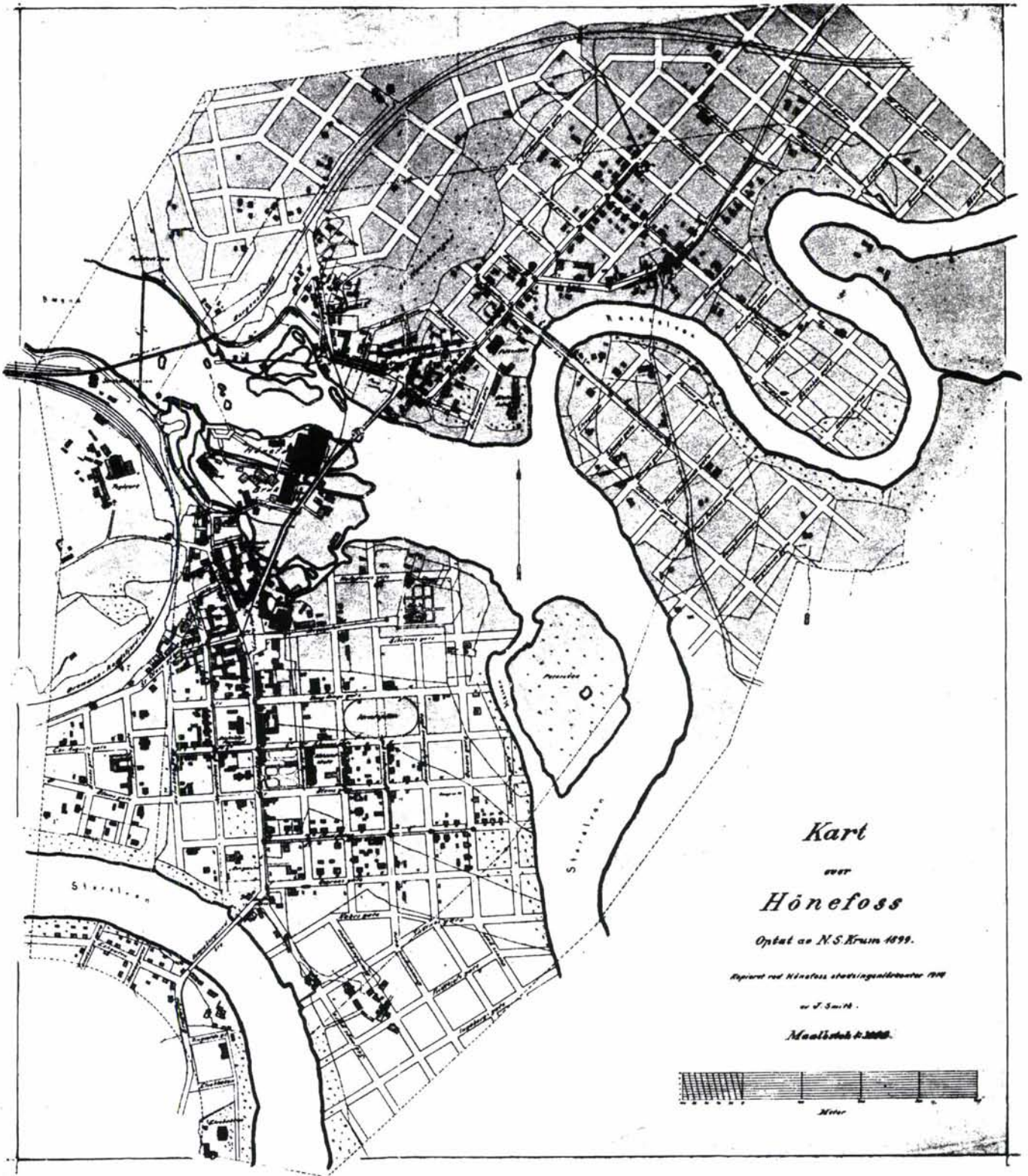
Industrialiseringen 1880-1920

Chr. Anker fra Halden, en av pionerene i den moderne treforedlingsindustrien, fikk avgjørende betydning for Hønefoss. I 1881 startet han det nye tresliperiet ved Hønefoss Brug. Da det var vel etablert, ble bruket i 1893 solgt til Edward Lloyd Ltd, et

engelsk firma som var en av verden største avisapirfabrikanter. Hønefoss Brug skulle forsyne papirfabrikken med tremasse.

Hønefoss Brug var kjempen i en industriby i rask vekst og fremgang. Fram til 1920-årene var

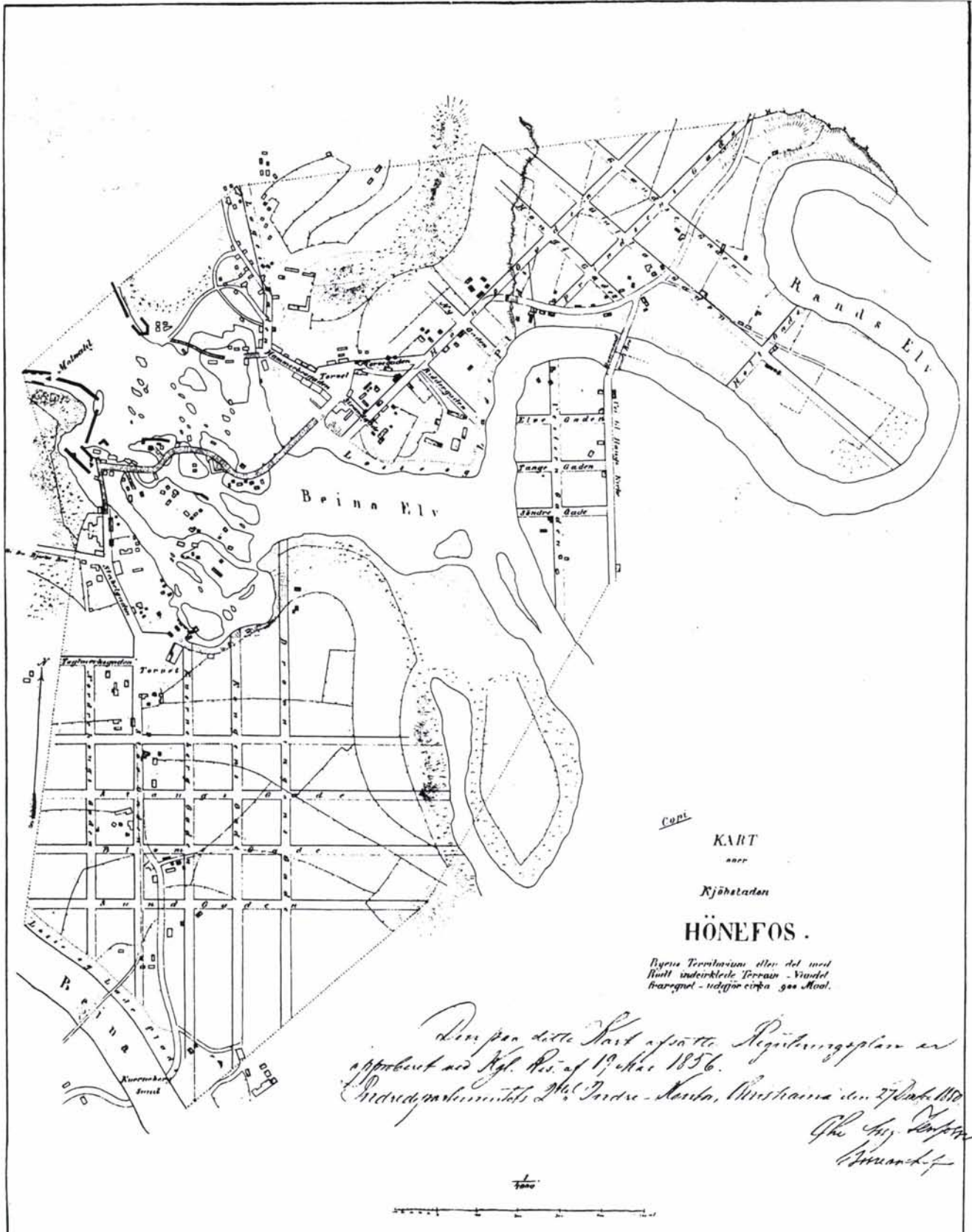

det landets største eksportsliperi. I tillegg til Hønefoss Brug vokste det også fram en lang rekke mindre bedrifter; bryggeri, verktøyfabrikk og mekanisk verksted, mølle og frøenseri, snekkerfabrikk, vognfabrikk, steinhuggeri og sementstøperi.

Den tekniske utviklingen på slutten av 1800-tallet muliggjorde utnyttelse av vannkraft til

elektrisk kraft. Dette gjorde det unødvendig med direkte bruk av fossekraft i industrien. Dersom Hønefossen ble bygd ut for elektrisitetsproduksjon, ville det svare seg for Lloyd å selge bruket med god fortjeneste, leie lokale og kjøpe elektrisk kraft. Kommunen fryktet spekulasjon med fossene og kjøpte derfor i 1918 alle Lloyds eiendommer ved Hønefossen.

Geological map of the Hønefoss area in the Ringeriksbanen

Kraftverket sto ferdig i 1922. Krisen i mellomkrigstida reduserte imidlertid behovet for kraft. I 1932 gikk Hønefoss Brug med kraftanlegg konkurs.

Kommunikasjoner

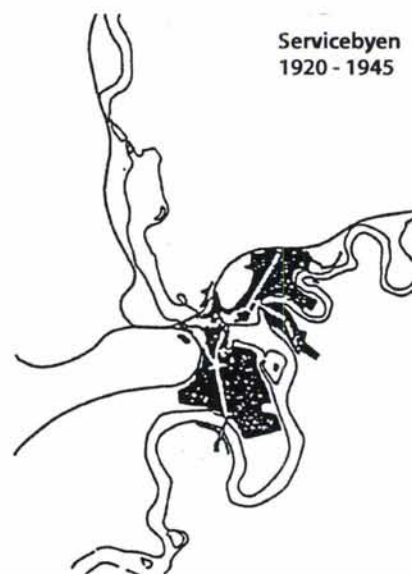
Randsfjordbanen fra Drammen til Randsfjorden ble åpnet i 1868. Sidebaner ble bygd til Kongsberg og Krøderen i 1871 og 1872. I 1926 ble Sperillenbanen bygd. I 1909 ble Bergensbanen lagt gjennom Hallingdal og Hønefoss.

Viktige ferdselsveier over Ringerike gikk fra gammelt av utenom Hønefoss, men etter hvert som jernbane og nye veier ble anlagt fra siste halvdel av 1800-tallet, kom byen til å bli et trafikk-knutepunkt på Østlandet. Hovedtrekkene i dette veinettet er ikke blitt forandret siden, bortsett fra nye omkjøringsveier som er anlagt etter 1990.

Planforutsetninger

Ved industriutbyggingen ved fossen fikk byen en voldsom oppgangstid med sterkt boligpress, og det ble behov for å regulere inn flere nye boligområder. Reguleringsplanen av 1897, tegnet av N.S. Krum var basert på et skjematisk kvartalsmønster; en utvidelse av den første reguleringsplanen fra 1856.

Handels- og servicebyen 1920-

Servicebyen
1920 - 1945

I etterkant av industriperioden ved århundreskiftet, utviklet byen seg fra et industri-samfunn til et handels- og servicesentrum. Fra 1920 skjer det en sterk etablering av serviceyrker i byen. Ut gjennom 1900-tallet foregikk en sterk sentralisering, ved at ulike offentlige institusjoner og andre

organisasjoner ble plassert i Hønefoss.

I mellomkrigstida var det lite boligbygging i byen, bortsett fra en del store boliger for byens borgerskap.

Etterkrigstid
1945 - 1963

Utviklingen etter 1945 resulterte i en meget stor aktivitet innen bygging av næringsbygg og boliger fram til midten av 1980-tallet. Etterhvert ble det nødvendig med byutvidelser. Utover på 1950-tallet ble mange av de gjenværende åpne arealene bebyg-

get med boliger, og det ble færre friområder innenfor bybebyggelsen. De sentrumsnære områdene ble bebygget og det ble økende behov for nye arealer. Samtidig vokste "forstedene" utenfor byens grenser kraftig.

Planforutsetninger

I vårt århundre er det Sverre Pedersen som stod for den mest omfattende reguleringen av byen. Reguleringsplanene fra 1937 og 1954 viser et klart skille mellom sentrum og boligområdene rundt. Sentrum framtrer som lukkede kvartaler med tett bebyggelse mot hovedgatene. Boligområdene rundt var tenkt som åpne og luftige med mye innslag av vegetasjon.

Senere år
1963 -

Krokskogen med vestre Bærum

Eiendomsforhold

Bygdefolk i Hole, Norderhov, Bærum og Lier har alltid regnet Krokskogen og Vestmarka som allmenning. I Bærum gikk den delen av allmenningen som kaltes Bjørumskogen på 1700-tallet over på Bærums Verks hender da Conrad Clausen kjøpte området i 1778. I 1783 ble Holmevannskogen solgt av kongen til samme Conrad Clausen mot at allmuen beholdt bruksretten. Conrad Claussen skilte ut en del av dette skogstykket og la det til Kjagliplassene, Nedre Mastekastet og plassen Skogen. Dette ble kalt Holmevannsplassene, og her gjaldt ikke allmenningsretten. Resten av Holmevannskogen ble solgt til de bruksberettigede. På Holesiden avhendet den nye norske stat etter 1814 sin eiendomsrett i Krokskogallmenningen til dem av Norderhavs og Holes gårdbrukere som var berettiget til hugst, mot "(..) saadan pris, som derpaa af uvillige Mænd settes (...)". Det gikk 7-8 år før utskiftingen var gjennomført. Det ble også foretatt utskifting med Peder Anker som eide Bærums verk. Rundt 1870 kjøpte hoffjegermester Fearnley opp bonde- og verksskogen mellom Toresplassen og Holsfjorden. Dette ble utøket med nye oppkjøp rundt 1910-20.

Setrene

Fra gammelt av hadde skogen størst verdi i forbindelse med seterbruk, jakt og fiske. På 1930-tallet kunne man i både Hole og Bærum påvise mange setre på Krokskogen, og flere av disse var fremdeles i bruk, særlig i Hole. Praktisk talt alle de setrene man kjenner til fra disse bygdene har ligget i allmenninger.

Bosetting

På 1600-tallet foregikk en stor innflytting av finner til skogdistriktene på Østlandet. Iflg. Finnemantallet av 1686 bodde det i Hole 6 hovedpersoner og 2-3 husmenn med familier på Krokskogen. På denne tida bodde det ingen norske fast her oppe. I Asker og Bærum var det iflg. samme manntall 3 finneplasser. En av disse var Niskin, nå beliggende i Hole ved Holmevannet. Området opp mot Sollihøgda på Bærum-siden ble benevnt Finneskauen fordi det bodde så mange finner her. Samtidig med finnebosettingen vokste befolkningen på landsbygda i Norge. Denne førte til at også nordmenn ryddet

seg plass i mer marginale strøk, og flere bosatte seg i allmenningene. Dette skjedde da det var behov for mye arbeidskraft i skogene, særlig til trekullbrenningen for Bærums Verk.

Skogbruk

Skogbruksindustrien vokste sterkt utover 1600-tallet. Krokskogen lå under sirkumferensen til Bærum Verk. Jernverksdriften i Bærum går tilbake til begynnelsen av 1600-tallet. Verksdriften involverte store deler av bygdebefolkningen med levering av tømmer, ved og kull til verket. Verkets kullbehov var stort. Tømmerhoggere og kullbrennere tilbrakte store deler av året i skogen, og noen bodde der fast. Ofte lå flere kullbrennere sammen ved ei mile, og de satte opp ei koie til å sove i. Milene lå gjerne tett etter en felles transportveg, og det måtte være tilgang til vann like ved. Kullmilebunn eller kølabonn er betegnelsen på ei miletomt. Slike støter man fremdeles på, som små grasgrodde sletter med kull som underlag. Ofte kan man se forsenkninger på inntil en halv meters dybde med jevne mellomrom rundt milebunnen. Disse gropene ble brukt til å regulere lufttilførselen til mila. Ei nedgrodd steinrøys like ved markerer stedet for hytta til kullbrenneren. Særlig på Finneskauen holdt kullbrennerne til, ingen steder er det fortalt så mye om «kølatrafikken» som her. Bærums Verk ble avvirket på slutten av 1800-tallet og dermed forsvant også behovet for trekull.

Ferdsel

Over Nordmarka og Krokskogen går det gamle vegfar: seterveger, tømmerveger, «kølaveger» og gjennomfartsveger. Biskop Jens Nilsson har beskrevet allfaret (Pilegrimsleden) over Krokskogen ved flere anledninger. Den eldste gjennomfartsvegen gikk over Lommedalen og kom ned Krokkleiva ved Sundvollen. Bergenske kongeveg eller Gamle Ringeriksveg ble bygd av Peder Anker på begynnelsen av 1800-tallet. Lange strekninger ligger kongevegen i samme trasé som den eldste gjennomfartsvegen.

Den nye Ringeriksvegen ble lagt lengst vest på Krokskogplatået, over Sollihøgda og Skaret. Den ble anlagt 1854-60 som chaussé. Tidligere hadde det bare gått kløv- og vinterveg etter denne traséen. Veggen var et eventyr av vegbygningskunst i sin samtid, og ble tidlig kjent for sine utsiktspunkter, mest kjent var Skaret mellom Sollihøgda og Humledal. Det finnes en rekke

andre opparbeidede veger og stier over Krokskogplatået. De kan ha tilknytning til seter- og tømmerdrift eller til kulltransport. Under Conrad Clausens tid på Bærums Verk ble det gjort et aktivt arbeid for å bedre «kølvegene» ved å bygge kavlebruer over myrer, fylle hull og rydde kvist. På et kart fra ca 1780 er det tegnet inn 11 transportårer inn mot verket. To av disse fører opp fra Tyrifjorden, over Krokskogen og inn til verket. Den ene fulgte det gamle allfare, Pilegrimsleden, det som i dag kalles Nordkleiva fra Sundvollen. Den andre tok opp fra Vefsrud, passerte litt sør for Fjulsrud og gikk sør for Niskin (Sørumseter) fram til Avtjernseter. Herfra fulgte den den gamle setervegen etter dalen ned til Bjørumsaga. Fra Sollihøgda går den ikke langt fra dagens Ringeriksveg, men stort sett litt lenger nord. Dette skal være den gamle sommervegtraséen over Sollihøgda.

Sundvolden var en gammel skysstasjon. I 1858 ble det opprettet en ny ved Humledal. Denne ble i 1880-åra flyttet til Sollihøgda.

Turister

Turisttrafikken kom tidlig til Krokskogen. Til Krokkleiva var det utfart av kunstnere, også utenlandske, alt tidlig på 1800-tallet. Utsikten fra Kongens utsikt og Krokkleiva ble et kjent motiv. Den første «Krokkleivmaler» var dansken Erik Pauelsen. I 1788 var han på en studiereise i Norge og malte en rekke prospekter som kom til å innlede 1800-tallets romantiske Norgeskildring. Peter Chr. Asbjørnsens og Bernhard Herres beskrivelser fra Krokskogen kom tidlig til å gi området et skjær av mystikk og eventyr. Nærheten til hovedstaden gjorde det lett tilgjengelig, og Krokskogen var et eldorado for harejakt. Sollihøgda-vegen ga sambandet med Ringerike og videre - og turisttrafikken - et stort oppsving. Rundt århundreskiftet var dette en yndet strekning for «velosipedene». «Et vakkert beliggende sted, stille og rolig» står det i Hole bygdebok, utgitt i 1914, om Sollihøgda. Alt nå betones betydningen av stedet som rekreasjon for slitne byfolk. Den første «hytta» i området kom da hoffjegermester Fearnley bygde ei jakt-hytte på Toresplassen etter å ha kjøpt skog-eiendommer her i 1870. Veg til denne ble anlagt fra Sollihøgda. Utover 1900-tallet har området blitt stadig mer ettertraktet som utfarts- og hytteområde. Utallige turløyper går i dag på kryss og tvers, særlig mange går utfra Sollihøgda. De mange skogsbilvegene gjør det også lett å ferdes i marka.

Kjerraten i Åsa

Kjerraten er et transportmiddel for tømmer som drives ved hjelp av vannhjul og «evighets-kjettinger». På grunn av sagbruksprivilegiene ble tømmeret fra skoger i Land transportert til Langlivassdraget og Sørkedalen. Tømmeret ble fløtet til Åsa ved Steinsfjorden. Kjerraten gikk fra Åsa til Storflåtan. Kjerraten i Åsa fraktet tømmer over en høydeforskjell på nærmere 390 m over en lengde på nesten 3 km. Kjerraten var i drift fra 1807 til 1850. Rester etter kjerraten ligger i brattåsen mellom Orbråtstranda i Steinsfjorden og Damtjernsdammen. Tolveren, Det tolvte leddet i kjerraten fra Damtjern til Storflåtan, kom aldri i ordentlig drift. Denne delen av kjerraten er det som er best bevart i dag.

Strekningsvis beskrivelse og vurdering

Isidalen med omgivende landskap

Tiltaksområdet ligger i Vest-Bærum. Den største delen av bygden ligger på terasselandet hvor grunnen består av vasket eller lagdelt grus og sand eller leire. Dette har vært et fruktbart jordbruksområde fra gammelt av. Oppe i åsmarkene over den maritime grense på ca 200 m er det bare morenejord og litt myr. Man regner med at den vesentlige del av gårdene i Bærum ble ryddet allerede i jernalderen og at navnene stammer fra denne tid. I gammel tid var bosettingen størst i denne delen av Bærum. Svartedauden førte til at godt over halvparten av gårdene ble liggende øde i lange tider. Innenfor området ligger gårdene Skui, Kveise, Bjørum, Isi, Frogner, Tandberg, Økern og Berger.

Navnene viser til rydning av disse gårdene i jernalderen. Skui ligger på vestsiden av Isielva. Den ligger i samme område som Tanum og Stovi og er del av et sammenhengende landskapsområde. Det ligger på et platå nedenfor Ringsåsen og Svartoråsen. Lenger sør er det flate jordbruksområder som avgrenses av den skogkledde Tanumåsen i øst. Her ligger Tanum kirke, en steinkirke i romansk stil fra 1100-tallet. Ved Tanum ligger flere store gravhauger fra eldre jernalder.

Bjørum, Isi, Frogner, Tandberg, Økern og Berger ligger på østsiden av elva. De er del av det store landskapsrommet man finner i vestre Bærum. Det har nærhet til store boligområder, og innenfor området er det spredt boligbebyggelse. Det er det mest utpregete jordbruksområdet i Bærum. Landskapet er åpent med store jorder. De store gårdsanleggene er dominerende landemerker. Ca 200 meter nordøst for Bjørumsaga ligger fire gravrøyser. Disse er trolig fra jernalderen.

I vest tårner åsene mot marka seg opp. Jordbruksarealer er her knyttet til yngre bruk og plasser under Bjørum og Skui. Mange av disse er nedlagte. Marka har vært utnyttet på

mange måter. Her var bl.a. seterdrift, kullbrenning og et intensivt skogbruk.

De eldste veiene man kjenner i området er det veisystemet som i dag har betegnelsen Tanum Kirkeveier. De skriver seg fra mellomalderen, og er far som har retning mot Tanum kirke. Man kan følge disse innenfor området fra nordvest til sør. De følger i hovedsak Ringeriksveien langs Rustanbekken og Isielva før de ved Bjørumbrua svinger over brua og fortsetter opp mot høydedraget der Sand og Skuituna ligger, og videre mot Tanum kirke. Tanum Kirkeveier er et av 12 spesielle verneområder i plan for kulturminnevernet i Bærum. Busopveien er annet gammelt veifar. Det går lengst nord i området oppunder åsdraget. Rundt 1860 stod så Ringeriksveien ferdig gjennom Sandvika, langs Isielva og Rustanbekken og over Sollihøgda. Den avløste veien gjennom Lommedalen og Krokskogen. Mellom veiene langs Isielva og Busopveien har det gjennom tuna Bjørum, Isi, Tandberg og Frogner gått gårdsveier som har forbundet disse hovedfara.

Kulturmiljø Isidalen

Kommune: Bærum
Kart: 1 Bærum
Avgrensing: Se kart

Registrerte lokaliteter:	
Bærums meieri og Handelsforening (65/2)	1
Skillingen (66/14)	2
Skovli (66/39)	3
Skui Skole (66/44)	4
Skuiløkken (66/18)	5
Fredheim (66/43)	6
Smestad Søndre (66/37)	7
Hagabråten (66/9)	8
Skuiholmen (66/23,24)	9
Nordre Holmen (66/36)	10
Sølvhølen/Sølvhølsbråten (66/11)	11

I plan for kulturminnevernet i Bærum er Tanum kirkeveier avmerket som et eget kulturvern-område.

Miljøet ligger i Isidalen i søkket mellom Tanumplatået og Marka mot vest og Isielva i øst. I det flate lendet på vestsiden av Isielva har det på Skui vokst fram et lite tettsted. Selve hovedgården og jordveien ligger oppe på platået vest for miljøet. Ringeriksveien går parallelt med Isielva på vestsiden. Fra denne tar sideveier av, både mot nord og sør.

På kart fra 1827 er det innenfor miljøet avmerket tre plasser, Smedstad, Sølvholen og Kalveløkka. Det gamle faret gjennom området er vist på nordsiden av elva. Den krysser denne ikke langt fra Smestad og fortsetter sørover langs elva før den svinger opp i høyden og fortsetter gjennom tuna på Sand og Skui. Dette var et av de gamle farene til Tanum middelalderkirke, Tanum kirkeveier. Også Gamle Jarenvei inngår i kulturvernområdet "Tanum Kirkeveier".

I 1859 ble veien over Krokskogen nedlagt, og den nye Ringeriksveien over Sandvika, gjennom Isidalen og over Sollihøgda ble åpnet. Dette førte til nye livsmuligheter for Skui. Langs veien slo flere handverkere seg ned. Likedan økte behovet for husly og hvilesteder. Dette skapte en etter forholdene solid velstand på Skui, og små stuer vokste fram langs veien, gjerne med en liten jordvei som støttebruk. Kart fra 1880-81 viser begynnelsen på denne endringen. Det er nå avmerket flere plasser og småbruk på vestsiden av elva der Ringeriksveien går - her står navnene Tyskland, Smestad, Sølvholen og Holmen, det sistnevnte der Ulselva faller ut i Isielva. Tyskland var særlig kjent for smedene som bodde her.

1912 var det utskifting på Skui. Den ble nå delt i 4 større og en mengde mindre småbruk og boligtomter. Etterhvert har Skui vokst fram til et tettsted med industri, skoleanlegg og nye boliger. Den yngre bebyggelsen har dels lagt seg mellom den gamle bebyggelsen, og dels fortrent den. Den yngre bebyggelsen dominerer miljøet. Oppe i skråningen mot Tanumplatået ligger den kjente Skuibakken. Den ble bygd i 1928, men er utvidet flere ganger. Ved foten av skråningen, i ei ur ca 100 meter nordvest for hoppbakken ligger flere røyser med ukjent funksjon (R 84). De er bygd opp av steinene i ura. Røysene er bevokst med store trær og kraftig begrodd med mose. Dette tilsier at de har en relativt høy alder. Om de er så gamle at de dermed er fredet

er ikke mulig å avgjøre uten å foreta en arkeologisk undersøkelse. Den lokale tradisjonen sier at de er skytestillinger eller bågasteller. Dette er heller tvilsomt. Nedenfor røysene, på det flate platået, finnes restene etter et gammelt veifar. Veien har retning mot Tanum.

De registrerte kulturminnene i dette miljøet henger i hovedsak sammen med ferdselen og Isielva. Langs Isielva var det flere teinesteder. Innenfor dette miljøet er ett registrert, ved Sølvholen. Man kan her fremdeles se murrester. Bjørumbua er et gammelt brosted. Skuiveien ble utvidet i 1905, men bua skal være eldre. Av eldre bebyggelse finner man rester av eldre tun på Skuiholmen, Hagabråten og Søndre Smestad. Eldre bolighus ligger spredt langs veien. To gamle skolebygninger står tilbake, Bjørum skole fra 1880 og Skui skole fra 1904. Bærums meieri og handelsforening gamle bygning ligger lengst sør i miljøet. Mange gamle bygninger er revet de siste åra, som kafé, landhandleri, verksteder og hvilestuer. På det som står tilbake varierer graden av autentisitet.

Vurdering

Det dominerende kulturminneinnslaget i miljøet er de gamle veifara, Tanum Kirkeveier og Ringeriksveien. Tanum kirkeveier er avmerket som eget verneområde i Plan for kulturvernet i Bærum (1990). Dette området har stor tidsdybde. Ringeriksveien fra 1860 førte til bebyggelsen i området. Man finner i tilknytning til denne fremdeles noen av de siste samlede spor rundt Oslo som vitner om landeveitrafikkens betydning som næringsgrunnlag. Regional verdi

Virkning og konflikt

Alt. 21/61C vil komme i dagen i skråningen like ovenfor Skuiholmen, og vil krysse Ringeriksveien og Isielva i dagen. Traséen krysser på skrå på et punkt hvor dalen er relativt smal. Det blir derfor et relativt kort brospenn i forhold til de to sørligere traséene.

Den vil direkte berøre både den gamle plassen Skuiholmen og yngre og eldre hus vest for denne på Holmen.

Skuiholmen har fremdeles karakter av et småbruk og er et av to anlegg innenfor miljøet som fremdeles viser den småbruksbebyggelsen som var karakteristisk for området. På Holmen finner man rester av en slik bebyggelse. Tiltaket vil føre til at dette småbruksmiljøet blir ødelagt.

Tiltaket vil bli et stort inngrep i landskapet.
Stor konflikt

Alt. 21/61D vil krysse lenger øst. Den vil komme i dagen i den bratte skråningen like nord for Skuibakken, fortsette ned lia og krysse Ringeriksveien og Isielva. Traséen krysser dalen vinkelrett i et område hvor det er relativt åpent. Det blir derfor et langt brospenn.

Den vil direkte berøre både korridoren til Tanum Kirkeveier, det store anlegget til Strand Trelast og bebyggelsen på Smestad søndre. Røysene (R 84) blir også direkte berørt. Den vil ha nærføring til tunet på Hagabråten og bolig-eiendommen Fredheim. Både på Hagabråten og Smedstad Søndre finner man det for området en gang så karakteristiske småbruksmiljøet. På Hagabråten er bebyggelsen godt bevart, likeså en del av jordveien. Tiltaket vil også her føre konflikter med kulturminner typisk for området, og det vil berøre kulturvernområdet Tanum kirkeveier. Tiltaket vil bli et stort inngrep i landskapet. Konfliktgraden er avhengig av bruas utforming og plassering av pillarer. Det bør tas hensyn til Skuibakken. Stor konflikt.

Alt. 21/61E vil komme i dagen i skråningen nedenfor Gamle Jarenvei på Kveise, fortsette ned lia og krysse Ringeriksveien og Isielva. Traséen krysser dalen på skrå og gir et svært langt brospenn. Dette alternativet bør også vurderes sammen med den planlagte nye traséen for E-16.

Den vil ikke direkte berøre kjente kulturminner, men vil ha nærføring til de gamle småbruka Skovli og Skillingen da den blir liggende midt mellom disse.

Bebyggelsen på begge bruka er redusert og ombygd, men jordveien ligger dels intakt og er ikke fortettet med yngre hus. Skovli og Skillingen er viktig som del av miljøet langs Ringeriksveien. Tiltaket vil redusere miljøet og utgjøre et stort inngrep i landskapet. Liten konflikt

For alle alternativer må man ta i betraktning at lokalisering av en holdeplass vil kreve store arealer.

Lokaliteter

Bærums Meieri og Handelsforening (65/2)

Den gamle meieribygningen er intakt, mindre utbygg. I dag butikk.

Skillingen (66/14) 2

Boligeiendom; bolighus og lite uthus med hage. Opprinnelig småbruk? Ligger like nord for Bærums meieri og Handelsforening, på vestsiden av bekken som skiller mellom Kveise og Skui. Nye vinduer, ny kledning, sveitser-sperrer bevart.

Skovli (66/39) 3

Boligeiendom; bolighus og lite uthus med hage. Skal være bebygd ca 1900, opprinnelig småbruk. Ombygd, men den gamle bygningskroppen fortsatt synlig. Opprinnelig lite småbruk. Rester av jordveien tilbake.

Skui Skole (66/44) 4

Skui skole ble bygd 1904. Det er en stor teglbygning. Den ligger i dag i som del av et større bygningskompleks, nye skolebygninger, legesenter og Skui Grendehus. Grendehuset ligger ganske høyt opp mot sletta til Skuibakken.

Sand Øvre (Skuiløkka) (66/18) 5

Stedet ligger like ut i Ringeriksveien. Et bolighus satt opp ca 1860 står tilbake av den gamle bebyggelsen. Huset har bevart det eldre preget med lav grunnmur. Rester av sveitserstilsdekor.

Fredheim (66/43) 6

Fredheim ble utparsellert fra Hagabråten før 1900. De første 10-åra av 1900-tallet bodde det en byggmester her. Huset er forlenget mot sør, kledning og vinduer er skiftet.

Smestad Søndre (66/37) 7

Bolighus og uthus. Ligger tett i Ringeriksveien. Skal være satt opp ca 1880. Bolighuset står på en lav grunnmur. Uthuset som ligger i vinkel med dette er lavt. I dette har det vært hjulmakerverksted og smie. Begge har bevart eldre preg. Dette var et småbruk. Her var også smie og skysstasjon.

Smestadløkka (66/35)

Bolighus, ligger tett i Ringeriksveien. Satt opp i slutten av 1800-tallet (1875?). Utparsellert fra Skui 1893. Opprinnelig husmannsplass.

Hagabråten (66/9) 8

Småbruket Hagabråten el. Skui Nordre ble utskilt fra Skui i 1912. Tunet ligger på den flate sletta på vestsiden av Isielva.

I tunet står bolighus (sidebygning) fra 1920 (bygd på grunnmuren til et eldre hus trolig fra 1803), stabbur og skjul, begge fra begynnelsen av 1900-tallet. Driftsbygningen ble revet i 1974? Anlegget er godt bevart. Hovedbygningen har senveitserpreg med dekor intakt. Jordveien strekker seg mot vest til Hagabråtåsen. Hagabråten ligger innenfor verneområdet Tanum Kirkeveier.

Skuiholmen (66/23,24) 9

På det lille arealet mellom skråningen og Ringeriksveien ligger småbruket Skuiholmen. Det ble utparsellert fra Skui ca 1912. Det er et komplett lite tun med bolighus, driftsbygning med teglfjøs og bryggerhus/skjul. På bolighuset er vinduene skiftet. Sveitserstaket med de karakteristiske sperrere er intakt.

Nordre Holmen (66/36) 10

Bolighus, ligger tett i Ringeriksveien. Tidligere småbruk. Andre yngre bygninger ligger sammen med det.

Sølvhølsbråten (66/11)

Den gamle skolebygningen «Storskolen» i Bjørum krets. Ligger mellom E16 og Isielva. Var skole fra ca 1880 til 1901. Et teinested ligger noe lenger sør.

R 84

Flere røyser i ura ca 100 meter nordvest for overgangen mellom unnarennet og sletta i hoppbakken. To av røysene er helt sikkert menneskelaget. De to-tre andre kan være naturlige. På flaten nedenfor kan restene etter et veifar følges et stykke. Det kan gjenfinnes på sørsiden av hoppbakken. Dette er en av de gamle kirkeveiene til Tanum.

Kulturmiljø Bjørum - Frogner

Kommune Bærum

Kart: 1 Bærum

Avgrensing: Se kart

Registrerte lokaliteter:

Frognertuna (73/1, 73/3, 74/1)	13
Bjørumtuna (67/1, 67/2)	15
Isi ulvestue (71/1,4,9,13)	16

I forslag til plan for kulturminnevernet i Bærum (1990) er Tanum kirkeveier omtalt som et eget kulturvernområde.

I samme plan er Frogner/Tandberg-jordene et av 5 sammenhengende større landbruksområder.

Isi ulvestue med offersten er regulert til spesialområde bevaring.

Arealbruk og kulturminner

Miljøet ligger på østsiden av Isielva. Det er del av landskapsområdet Frogner-Tandberg. Mot nord er det avgrenset av Busopveien, i øst av et villaområde som skiller dette området fra landskapsområdene ved Bryn-Wøyen, i sørvest av Isielva og i vest like vest for Isiveien, slik at det regulerte spesialområdet til bevaring med Isi ulvestue kommer med. Det er i dag hovedsakelig et jordbruksområde (kornproduksjon).

Langs Isielva ligger et sammenhengende industribelte fra Økriveien til Økri. Langs Berghoffveien og på begge sider av Økrigata er det boligbebyggelse. Utenfor kulturmiljøet på østsiden, ved Økern og Berger, har det ligger gravhauger som nå er fjernet. Vest for kulturmiljøet, ved motocrossbanen på Isi, ligger det fire gravrøyser. Disse gravene, sammen med de gamle stedsnavnene, viser at området hadde bosetning i jernalderen.

Svært lite av jordene var pløyd under registreringene. Det var derfor ikke mulig å registrere eventuelle bosetningsspor i åkrene. Det antas

11 likevel at det er et stort potensiale for å finne rester etter jernalderbosetning.

På kart fra 1827 vises det gamle faret på østsiden av Isielva (Tanum Kirkeveier). Det viser Busopveien, og gårdsveien gjennom tuna på Frogner og Økern mot Wøyen. Fra gårdene går det forbindelser opp mot Busopveien. Dette veisystemet vises på kart fra 1880-81. Denne veistrukturen er i hovedsak den samme i dag. På kart fra 1880-81 er småbruket Hellene og plassen Gata avmerket ved veifaret mellom Bjørum og Tandberg, og ved Økrigata er plassen Gata og et skolehus avmerket. I dag er området langs Isielva utbygd med industribygg. Her finner man også sandtak på Bjørum. Isi fyllplass ligger i vestre del av området. Den ligger som et åpent sår i landskapet. Der er særlig her at arealene er planert og kulturlandskapet er blitt forflatet.

Terrenget er svakt skrånende før det går over i en bratt skråning ned mot Isielva. Det går søkk og bekkedrag på kryss og tvers i nord-syd retning gjennom området og ned mot Isielva. Her var det før havnehager. Dette er fortsatt et betydelig jordbruksområde. Jordveien er nå delvis planert, og bekkedaler lukket.

I det åpne jordbrukslandskapet ligger de store gårdsanleggene som viktige landemerker. Særlig Bjørum, Isi og Tandberg ligger eksponert. Men også Frogner og Bergertuna er godt synlig. De siste ligger på rekke på åsryggen øst i området. Langs Berghoffveien finner man innslag av eldre bebyggelse blant de nye villaene. Ved fyllplassen på Isi ligger ulvestua- eller grava inne i en liten bjørkelund. Ulvestua er rekonstruert og tilrettelagt for publikum. Den er sammen med en offerstein regulert til spesialområde bevaring. Ulv ble siste gang sett i området i 1909.

Vurdering

Området har i hovedtrekk bevart en eldre struktur, og det er fortsatt et betydelig jordbruksområde. Det er viktig som dokumentasjon på det typiske jordbrukslandskapet i Vestre Bærum. Gårdsanleggene har eldre bebyggelse, og er landemerker i landskapet. Selv om endringer er foretatt har miljøet fortsatt et helhetlig preg, særlig viktig er samspillet mellom gårdsmiljøer og kulturlandskap. Verneområdet Tanum kirkeveier går gjennom den sørvestre delen av området. Kulturmiljøet har regional verdi.

Gravhaugene og de gamle veifarene viser at det har vært bosetning i området siden jernalderen. Den solfylte sørvendte skråningen som utgjør landbruksområdet har trolig vært attraktive bosettingsområder også i jernalderen. Det er derfor et stort potensiale for funn av bosettingsspor under åkerjorda.

Virkning og konflikt

Alt. 21/61C vil etter å ha krysset Isielva fortsette i dyrka mark vest for Bjørumtunet før det går i tunnel. Den vil skjære gjennom kulturvern-området Tanum kirkeveier, og kulturlandskapet vest for Bjørumtunet.

Inngrepet vil redusere kulturlandskap rundt Bjørumtunet. I tillegg vil verneområdet Tanum kirkeveier bli berørt. Muligheten for å finne rester etter tidligere tiders bosetting under åkerjorda vurderes som stor langs denne traséen. Stor konflikt

Alt. 21/61D vil, etter å ha krysset Isielva, fortsette over sandtaket på Bjørum, krysse Berghoffveien og fortsette i dyrka mark like ved Bjørumtunet før den går inn i tunnel. Den vil ikke berøre nyere tids kulturminner direkte, men vil skjære over det gamle veifaret og kulturlandskapet like øst for Bjørumtunet.

Inngrepet vil bryte et enhetlig kulturlandskap og redusere jordveien til Bjørum gård. Omgivelsene til Bjørumtunet vil også bli endret negativt. Også her vurderes potensialet for funn av kulturminner under åkerjorda som stort. Stor konflikt

Alt. 21/61E vil etter å ha krysset Isielva skjære igjennom industriområdet ved Årenga, krysse Økriveien og gå inn i tunnel i skråningen nordøst for tunet på Frogner. Nord for industriområdet vil den i hovedsak gå i dyrka mark. Den vil ikke direkte berøre kulturminner, men vil ha nærføring til gårdsmiljøet på Frogner.

Inngrepet vil redusere jordveien til Frogner og redusere kulturlandskapet rundt Frogneretunet. Potensialet for funn av automatisk fredete kulturminner under åkerjorda vurderes som stort også her. Stor konflikt

For alle alternativer må man ta i betraktning at lokalisering av en holdeplass vil kreve store arealer.

Lokaliteter

Her tatt med lokaliteter i den delen av området som kan bli direkte berørt av inngrepet.

Berger Nordre (76/1) og Berger søndre (76/13)

Frogner ((73/1, 73/3 og 74/1)

Lia (77/24)

Bjørum (67/1, 67/2)

Berghoffveien

Isi ulvestue (71/1,4,9,13)

Berger Nordre (76/1) og Berger søndre (76/13)

Begge tuna ligger til Gamle Rykkinvei, på vestsiden av denne. De ligger i skråningen opp mot villabebyggelsen på Bryn. Kart fra 1880-81 viser 3 tun beliggende etter hverandre langs veien.

Jordveien til bruka er i dag stort sett nedbygd. Tuna er fremdeles intakte.

Frogner (73/1, 73/3 og 74/1)

13

På en åsrygg over Isielva ligger fellestunet på Frogner. Kart fra 1880-81 viser at det ligger 3 tun samlet her.

Gjennom tunet går veien fra Bjørum til Økri og Vøyen. Ett tun ligger på oversiden av denne og to på nedsiden.

Den strukturen er bevart i dag selv om de gamle bygnin- gene dels er erstattet med nye og veisystemet er noe omlagt. Det består av tunbebyggelsen på mellom, vestre og østre Frogner. Bebyggelsen på mellom Frogner består av et våningshus fra 1700-tallet og et bryggerhus, på østre Frogner står et stabbur og en garasje tilbake (den gamle hovedbygningen «Rødstua» er flyttet til Berghoff). Vestre Frogner har en komplett tunbebyggelse med bygninger fra 1918-1924.

Lia (77/24)

12

På vestsiden av Økriveien nesten nede ved Isielva ligger det lille småbruket Lia. Bebyggelsen skal være fra ca 1895 og består av hovedbygning og uthus. Hovedbygningen er hardt oppusset, men uthuset har eldre preg. Småbruket har en ganske stor frukthage.

Bjørum (67/1, 67/2)

15

På en åsrygg på østsiden av Isielva ligger dobbelttunet på Bjørum. Her ligger tuna på Veste og Østre Bjørum samlet. Gårdsveien tar av fra E16 krysser Isielva på Bjørumbrua, fortsetter gjennom tunet på Bjørum og fortsetter som Isiveien til tunet på Isi.

Bjørum lå en periode under Bærums Verk. Gården eier jordveien på nordøstsiden av Isidalen opp til Holegrensa. Det var gjestgiveri på Vestre Bjørum 1903 - 1950. På Østre Bjørum står et 1700-talls hus som ble brukt som skolestue.

I tunet står flere bygninger. De tidfestete er fra 1800-tallet, en hovedbygning skal være fra 1700-tallet. De viser et spekter av hustyper som var vanlige på en gård før ham- skiftet. Flere av bygningene har høy autentisitet, noe som gir hele miljøet er autentisk preg. Lokaliseringen av gjestgiveri og skole her viser gårdens posisjon i Vestre Bærum.

Berghoffveien

14

Dette er det gamle faret mellom Bjørum og gårdene lenger øst. Den er avmerket på kart allerede i 1827. Den opprin- nelige bebyggelsen her var to plasser el. småbruk, Hellene og Gata. Hellene fikk navnet Berghoff, og ble etterhvert forsamlingslokale og barnehjem. I dag er det barnehage her. På andre siden av veien ligger småbruket Fjeldheim (Kaklebråten). Her står uthuset tilbake av den gamle

bebyggelsen. Lenger øst langs veien er det gamle våningshuset på Frogner østre, Rødstua, nyoppført.

Isi ulvestue (71/1,4,9,13)

16

Ved søppelfyllingen på Isi lengst vest i området ligger ulvestua. Ulvegraven som den også kalles, er en fangstgrop for ulv som ligger i en liten bjørkelund inne på selve søppelplassen. Ulvestua var en overdekket fallgrav hvor gulv og vegger bestod av stokker lik en tømret stue i bakken. Den er rekonstruert. Ulvestua er regulert til spesialområde med formål bevaring. Slike fangstgroper ble vanligvis lagt i skogkanten et par hundre meter fra gårdstuna. Ulvestua er arkeologisk undersøkt og tømmer fra konstruksjonen er radiologisk datert til ca 1650.

Kulturmiljø Bjørumsaga

Kommune Bærum

Kart: 1 Bærum

Avgrensing: Se kart

Registrerte lokaliteter:

Bjørumsaga (67/

17

Hvile (67/1)

18

Hulveisystem Tanum kirkeveger

Miljøet ligger like vest for markaåsene, innenfor det som er definert som Marka. Det er området fra Bjørumsbråten i vest til og med Bjørumsaga i øst, langs Rustanbekken og E16. Landskapet hever seg opp fra bekken mot sør og nord. Vegetasjonen er blandingsskog og partier med dyrka mark og beitemark. I østenden av miljøet ligger en samling hus ved Bjørumsaga. Saga ligger i enden av Kjaglidalen, dalføret Isielva følger mot nord. Den fikk kraft fra elva, som er demmet opp like ved saga.

Dette området var del av Bjørum-gårdene. Kart fra 1825 viser et veifar parallelt med bekken på nordsiden, dette var et gammelt far bl.a. til setrene i marka. Til dette ligger plassen Hvile. Veifaret fortsetter sørover langs østsiden av Isielva. Kart fra 1880-81 viser nå Ringeriksveien, Bjørumsaga og plassene Hvile og Sagåsen. Den siste ligger like ved saga, men på motsatt side av bekken. Ringeriksveien går på dette stykket i samme trasé som i dag. Fra denne tar det av sideveier til gårdstuna på Jammerdal og Bakken. Ringeriksveien krysser Rustanbekken på Nypefoss bru.

Strukturen er i hovedsak den samme i dag som rundt 1880. Men bebyggelsen er borte på Hvile. Her står et lite uthus tilbake. Det dyrka jordet som er avmerket på kartet fra 1880-81 eksisterer i dag. (Steinsbråten) I skråningen nordvestover fra jordekanten ved Steinsbråten ligger

flere hulveier. Også disse er en del av veisystemet Tanum Kirkeveier. Noen av dem er inntil ½ meter dype. Bebyggelsen ved Bjørumsaga og på Sagåsen er fornyet. Gamle Nypefoss bru ble ødelagt under 2. verdenskrig.

Vurdering

Hovedtrekkene i miljøet er bevart uendret siden 1800-tallet. På nordsiden av E16 er det bevart et vakkert kulturlandskap. Her ser man rester etter det gamle faret som en gang gikk her. Det er del av Tanum kirkeveier som er et av 12 kulturvernområder i verneplanen for Bærum. Både tunstedet på Hvile og Bjørumsaga faller inn under dette.

Virkning og konflikt

Traséen vil komme i dagen på sørsiden av Rustanbekken under Jomarveien. Den fortsetter over bekken, parkeringsplassen, E16 og restene av plassen Hvile før den får tunnelpåhugg i åsen over denne. Den vil direkte berøre en del av gammel hulvei. Traséen vil også få nærføring til Bjørumsaga med omgivelser. Miljøet har regional verdi.

Traséen vil skjære gjennom verneområdet Tanum kirkeveier og komme i konflikt med kulturminner knyttet til den gamle ferdselen i marka. Den vil trolig også få negative konsekvenser for Bjørumsaga. Den vil bryte inn i et kulturlandskap som er preget av beliggenheten i Marka.

Det er også planlagt holdeplass i forbindelse med denne dagstrekningen noe som medfører at et større område blir berørt.

Den nedre delen av hulveisystemet blir berørt. Dette gir stor konflikt. Konfliktgraden kan reduseres ved at traséen flyttes ca 100 meter nærmere Isielva.

Lokaliteter

Plassen Hvile (67/1)

18

På høyden vest for Bjørumsaga, ved foten av bakkene opp mot Sollihøgda ligger den gamle plassen Hvile. Dyrka mark og et lite skjul er det som i dag forteller om stedet. En liten åker, omgitt av skog, ligger bak tunstedet.

Hvile er avmerket på kart fra 1827. Det var husmannsplass under Bjørum Vestre. Navnet kan tyde på at det her har vært et hvilested for reisende, først etter det gamle faret, siden langs Ringeriksveien. Åkeren synes på kart fra 1880-81. Det gamle faret mot Tanum kirke går her, og lokaliteten med unntak av noe av åkeren faller innenfor verneområdet Tanum kirkeveier.

Bjørum Sag (67/)

17

Sagområdet ligger i enden av Kjøglidalen der Rustanbekken faller ut i Isielva. Sjølve saga og fullmektigboligen ligger på neset mellom elvene. På motsatt side av bekken ligger den gamle plassen Sagåsen. Like ved saga er Isielva demmet opp. Det er også spor etter et teinested. Det gamle faret mot Tanum kirke går her og lokaliteten med unntak av Sagåsen faller innenfor verneområdet Tanum kirkeveier.

Saga går tilbake til 1855. Den var i drift bare 20 uker i året. For å sikre driften ble det bygd demninger, like ved saga og i Holmevannet lenger opp i Kjøglidalen. Saga ble nedlagt i 1964. På kart fra 1880-81 er sjølve saga, en plass like ved denne og Sagåsen avmerket på kart.

Bebyggelsen er fornyet og modernisert. På Sagåsen er de gamle plassehusa erstattet av et bolighus på 1940-tallet.

Tanum Kirkeveier ved Hvide

Denne delen av veien er i ØK registreringene kalt Gamle Ringeriksvei. Veien kan finnes igjen i korte strekninger helt opp til Sollihøgda. Fra den nordvestre jordekanten ved Steinsbråtan går flere parallelle hulveier oppover i lia mot nordvest. Noen steder er veien utbedret med påfylt stein. Dette har trolig vært en ridevei. Deler av veiene har ikke bredde nok til å kjøre med kjerre.

Det er gjort et bra arbeide med å rydde området og gjøre det tilgjengelig for publikum.

Deponiområder på Krokskogen

Det er undersøkt flere områder på Krokskogen. Det var ikke mulig innenfor rammene av prosjektet å totalregistrere alle eventuelle deponiområder. Det ble derfor, i samråd med Jernbaneverket, besluttet å finregistrere et område som er representativt for Krokskogen, for å kunne si noe om konfliktpotensialet for hele området.

Det var to områder som ble valgt ut. Det ene ved Toresplassen/Djupedalen og det andre fra Mattisplassen/Plassedammen og sørover på vestsiden av Lomma. Disse ble valgt fordi de kan sies å være typiske for denne delen av marka, og fordi dette er sannsynlige områder for deponier eller tverrslag fra tunnelene. Veien fra Plassedammen og ned til Guribysaga i Bærum er planlagt brukt til utkjøring av masse fra tunnelen, og må i så tilfelle utbedres kraftig. Det ble derfor registrert langs veien. I tillegg til disse områdene ble det i forbindelse med ny E-16 over Sollihøgda også registrert et større område på begge sidene av dagens trasé. Disse registreringene kan også fortelle oss noe om hva man kan forvente å finne på Krokskogen.

relativt småkupert landskap med enkelte større myrer. Djupedalen er, som navnet sier, dyp og bratt med blokkmark. Det går en vei inn i området fra Høyemyr (Sollihøgda). Denne er også tenkt brukt til anleggstrafikk og skal i så tilfelle utbedres. Det ble derfor registrert i et ca 30m bredt belte på begge sider av denne.

Område Plassedammen

Kommune: Hole

ØK-kartblad: CL 047-5-1, CL 047-5-3, CL 048-5-3
Berørte Gnr/Bnr: 186/10, 186/13, 190/15, 192/2, 193/8,9, 208/1,2, 208/6, 208/7, 208/19, 212/9, 212/25, 218/9, 219/4, 221/11,20,23, 222/4, 238/1, 240/1, 240,2, 242/1,2, 242/3.

Avgrensing: Området strekker seg fra nordsiden av Plassedammen og sørover i et belte på 7-800 meter på begge sidene av Lomma til Dammersplass i sør. Området vest for Lomma er totalregistrert. Øst for elva er det registrert inntil alle stedene det er kjent setre eller plasser. Det er i tillegg registrert mer grovasket over dette området på østsiden. Langs veien på vestsiden av Lomma er det registrert i et smalt belte ned til bommen ved Guribysaga.

Område Toresplassen - Djupedalen

Kommune: Hole

ØK-kartblad: CK 047-5-4, CL 047-5-3
Berørte Gnr/Bnr: 238/1, 240/2

Avgrensing: Området strekker seg fra Toresplassen i vest til Djupedalen i øst, Tapetjern i nord og til Leikemyr/Kolåsen i sør. Dette er et variert område som innehar mange av Krokskogens karakteristika rent topografisk, og var derfor velegnet som referanseområde. Det er et

Potensiale for funn av kulturminner på Krokskogen

Boplasser fra steinalderen

De vanligste stedene å finne boplasser fra steinalderen er langs vann og vassdrag. Av den grunn ble letingen etter slike konsentrert til områdene rundt Plassedammen, Isielva og Lomma. Utallige

prøvestikk ga ingen resultat. Heller ikke ved Holmevann, hvor vi undersøkte i forbindelse med E-16, fant vi slike boplasser. Den eneste indikasjonen på steinalderbosetting på Krok-skogen er funn av noe som kan være ei steinøks på gården Skogen, øst for Sollihøgda. Denne øksa forsvant før noen arkeolog fikk se den. Vi har dermed ingen sikre indikasjoner på steinalderbosetting i disse traktene.

Plassevannet er demmet opp flere meter og det er derfor ikke utenkelig at det kan ligge boplasser ned til den opprinnelige vannkanten her. Selv om vi ikke har funnet boplassene er det ikke sikkert at de ikke er her. Resultater fra andre prosjekter i utmarksområder har gitt tilsvarende negative resultater i starten. Når de først klarte å forstå hvordan boplassene lå i landskapet ble det funnet mange. Man kan ikke se bort fra at grunnen til at vi ikke har funnet boplassene er at vi ikke har klart å "knekke koden" for plasseringen i landskapet på Krok-skogen.

Kullmilebunner

Den kulturminnetypen som er mest tallrik på Krok-skogen er kullmilebunnene, dvs. restene etter brenning av trekull i mile for jernverket i Bærum. Denne virksomheten pågikk fra slutten av 1600-tallet til begynnelsen av 1800-tallet og var svært omfattende over hele Krok-skogen og Bærumsmarka. Store deler av området var avskoget på 1700-tallet. Milebunnene er ikke fredet, men er likevel viktige kulturminner som viser den store industrielle aktiviteten som foregikk på Krok-skogen.

En milebunn kjennes igjen i terrenget som en rund flate på ca 10x10 meter, med 4-5 groper i en sirkel rundt. Brenningen i slike reismiler har foregått ved at det har vært satt opp en midt-stokk i sentrum av milebunnen. Siden ble stokker satt opp inntil denne med rotenden ned, slik at mila fikk en pyramideform (med flat topp). Den ferdige stabelen ble så dekket med granbar før det hele ble dekket til med sand og jord, og klubbet godt sammen. Gropene på siden av mila ble brukt til å regulere lufttilførselen, slik at trevirket ulmet uten å ta fyr. Dersom det tok fyr ble alt ødelagt. Derfor måtte det holdes vakt hele tiden mens "mila gikk". Dette kunne ta flere dager, kanskje ei uke for de største milene. Mannskapet måtte derfor ha et sted å sove og hvile mens det pågikk. Det ble derfor ofte bygd koier ved siden av milebunnene. En preparert

milebunn med ei tilliggende koie ble derfor brukt om og om igjen. Det var en skitten og dessuten farlig jobb å være kullbrenner. Fra Bærumsmarka fortelles det om en kullbrenner som ramlet gjennom toppen av mila under tetting og klubbing. Den voldsomme temperaturen inne i mila gjorde at det ikke var mulig å redde ham.

Ei mile på vanlig størrelse kunne produsere inntil 40 m³ kull på en brenning. Miletomtene, slik de fremstår i dag er kulturminner som kan fortelle oss om en forsvunnet industri inne på skogen. De er derfor viktige kulturminner.

Husmannsplasser, småbruk og setre

Det er mange plasser på Krok-skogen. De fleste av dem ble ryddet av finner på 16- og 1700-tallet. Denne bosetningen er en av de vestligste finnebosetninger i landet. Det lever fremdeles sagn og myter om finnene, men svært få av disse kommer fra finnene selv. Få eller ingen av dem var skrivekyndige. Plassene, slik de fremstår i dag, er de eneste direkte sporene vi har etter dem. Det er derfor særdeles viktig å bevare disse plassene.

Mattisplassen på nordøstsiden av Plassevann er en gammel finneplass. Rundt tunet og ned mot vannet ligger en mengde rydningsrøyer og minst ei tuft etter en nå nedlagt plass. Det har ikke vært drevet noe moderne form for jordbruk her, slik at det gamle kulturlandskapet har fått beholde sitt opprinnelige preg. Det er dessuten gjort et fint arbeide med å rydde de tidligere dyrkede områdene ned mot vannet og gjøre dette tilgjengelig for turgåere. Denne plassen har regional verdi, og tiltak som skader anlegget vil gi stor konflikt.

Toresplassen er en annen gammel finneplass, men her ble hele miljøet endret da området ble oppkjøpt av hoffjegermester Fearnley på slutten av 1800-tallet. Denne plassen er nevnt i finnemantallet av 1686. Finnene på Toresplassen var dyktige og nøt stor anseelse, både blant finner og nordmenn. Den ble etterhvert fraflyttet, og ble brukt som seter under gården Gjesval i Hole. Fearnley tok plassen i bruk som jakt-hytte. Det ble om- og tilbygd flere ganger. I dag står et anlegg på Toresplassen som er stort i utstrekning og omfatter mange hus. Hovedbygningen er bygd i flere etapper, den siste var Magnus Poulsson ansvarlig for på 1930-tallet, og den har klare nasjonalromantiske trekk. Et større hage/parkanlegg strekker seg fra denne

og ned mot Toresplasstjern. På Toresplassen ligger i dag administrasjonen til Sollihøgda skogforvaltning.

Rønningseter eller Rønningen, syd for Toresplassen, er i dag del av skogeiendommen til Sollihøgda skogforvaltning. Stedet var brukt som seter av gårdene Helgeland og Søndre By i Hole. Her er bare fire tufter tilbake etter husene som engang sto på setervollen. I området rundt ligger det en mengde rydningsrøyser. Ca 350 meter NNØ for Rønningseter ligger nok et område med rydningsrøyser (R 128). Om dette er en finneplass eller en nedlagt seter vites ikke. Rønningen skal ha vært slipplass under 2. verdenskrig.

Tiden for opptaket av setrene i dette området kjenner vi ikke, men basert på kunnskap om tidlig setring i andre deler på Østlandet er det ikke utenkelig at deler av dette (og andre seter-anlegg) går tilbake til middelalder.

Veifar

Mange av de veiene som i dag går på kryss og tvers gjennom Krokskogen ligger i far som har vært brukt gjennom lang tid. Når vi ser på de registrerte kullmilebunnene ligger disse ofte inntil dagens veier. Dette er en klar indikasjon på at traséen har vært brukt i alle fall i 300 år. Mange av veiene kan også være eldre, for eksempel de som ligger i tilknytning til setrene. Gamle Ringeriksvei, eller kongevegen, går fra Lommedalen over Krokskogen og ned Krok-kleiva til Sundvollen. Denne er beskrevet av biskop Jens Nilsson. Veggen går innom flere setre og plasser og har nok hatt stor betydning for kommunikasjonen mellom Ringerike og Bærum/Oslo. Pilegrimsleden er lagt i denne veitraséen. Det er ikke planlagt tiltak som berører denne veien.

Den eneste nyregistrerte veien som ble funnet innenfor tiltaksområdet var R 113, i Djupedal. Denne er oppbygd med stein, trolig for å gjøre det fremkommelig med kjerre eller slede. Veien ligger ikke langt fra ei kullmile og er trolig laget i forbindelse med kulltrafikken. Veien har lokal verdi og ødeleggelse av denne vil medføre en liten konflikt.

Veien som går på vestsiden av Lomma fra Plassevannet til Guribysaga er tenkt som anleggsvei for å transportere masse ut fra marka. Den må gjøres bredere enn dagens trasé. Langs denne veien er det observert flere kullmile-

bunner. Disse ble imidlertid ikke kartfestet. Dette viser at denne veien har vært i bruk i alle fall siden 1700-tallet. Veien er blitt utbedret til kjørestandard og er rettet ut i enkelte partier. Den ligger likevel fint tilpasset terrenget og vil endre karakter dersom den blir rettet ut. Veggen anses å ha en lokal verdi. Konfliktgraden avhenger av hvor mye endret traséen blir.

Andre kulturminner

Motstandsarbeidet under den 2. verdenskrig i Oslo-området er uløselig knyttet til Marka. Den var øvelsesområde for de illegale gruppene. Etterhvert som aktiviteten vokste, økte behovet for våpen, ammunisjon og sprengstoff til sabotasjeaksjoner og andre aksjoner. Både forsyninger og instruktører ble sendt med fly fra Storbritannia og sluppet ned i fallskjerm. På Krokskogen er det kjent ca. 8 slipplasser.

Figur 2 Leikemyra - en av slipplassene på Krokskogen under 2. verdenskrig

Leikemyr er en slik slipplass. Den ligger like inn til skogsbilveien fra Høyemyr til Djupedal. Her er stedet markert med informasjonstavle, og en av containerne som ble sluppet ned over Krokskogen. En fallskjerm er hogget inn i fjellet der containeren står. Dette stedet er et kulturminne fra nyere tid som har regional verdi. Et tiltak som berører myra vil medføre en liten konflikt. Containeren og informasjonstravla står ikke nøyaktig på et punkt hvor man vet at det ble droppet utstyr. Det bør imidlertid ikke gjøres så store inngrep at terrenget endrer karakter.

Kulturminner på Krokskogen

Det er tidligere ikke gjort systematiske registreringer av kulturminner i terrenget på Krokskogen. Erfaringene fra våre registreringer bekrefter det bildet vi hadde på forhånd. Vi har ikke klart å påvise boplasser fra stein- eller bronsealderen. Fra andre områder i landet kjenner vi til at enkelte setre er tatt opp i jernalderen. Vi vet foreløpig ikke noe om setrene innenfor tiltaksområdet, men de tilhører gårder på Ringerike og i Bærum som var etablerte i jernalderen. Det er derfor ikke utenkelig at rydningsrøysene på Rønningseter, Steinsetra og andre kan være av en alder som gjør dem fredet etter kulturminneloven (Eldre enn 1537).

Den mest tallrike kategorien kulturminner som finnes på Krokskogen er milebunnene. Det er registrert fem kullmiler innenfor området Plassedammen og tolv mellom Toresplassen og Djupedalen. Milene ligger ofte i tilknytning til veier og større stier.

Potensialet for å finne kulturminner som knytter seg til bosetning i området ligger altså først og fremst ved plassene som allerede er kjent. I det videre arbeidet med deponiområder vil det

viktigste altså være å holde en god avstand til de eksisterende og nedlagte plassene og setrene. Det bør også vises varsomhet med veiene på Krokskogen. Flere av dem ligger i traséer som er brukt gjennom flere hundre år.

Registrerte lokaliteter:

- R 80 Kullmile
- R 85 Kullmile
- R 86 Kullmile
- R 87 Kullmile
- R 88 Kullmile
- R 89 Setervoll med rydningsrøysen og tufter
- R 108 Kullmile
- R 109 Kullmile
- R 110 Kullmile
- R 111 Kullmile
- R 112 Kullmile
- R 113 Veifar
- R 114 Kullmile
- R 115 Kullmile
- R 116 Kullmile
- R 117 Kullmile
- R 118 Kullmile
- R 119 Kullmile
- R 127 Nedlagt plass med rydningsrøysen
- R 128 Område med rydningsrøysen

Utstranda

Utstranda er området fra Sundvollen og sørover langs Holsfjorden til grensen til Lier.

Dette har vært et marginalt område for jordbruk. Den dyrkbare jorda ligger på ei smal stripe langs fjorden eller som små lommer i lia under stigningen opp mot Krokskog-plataet. Fritidsbebyggelsen kom tidlig til området. Større fritidseiendommer og hytter er det mange av, særlig i den sørlige delen av området.

Sammenlignet med resten av Hole ble gårdene i området sent ryddet. I skattematrikkelen fra 1647 er bare gårdene Nes, Sønsterud og Fjulsrud nevnt fra dette området. (...)»Navnet Nes indikerer at dette må være den eldste gården her.» (...) « Det er ingen vin-, heim- eller stadgårder i Utstranda, mens Sønsterud og Fjulsrud må være ryddet og etablert som selvstendige gårder i mellomalderen.» I tillegg til disse gårdene er det en del andre gårder som er ryddet i samme periode som -rudgårdene, men som ikke er nevnt i skattematrikkelen av 1647. Det er Rørvika, Øverby, Utvika, Utøya, Lia og

Kløvika. Felles for disse gårdene er at de ble liggende øde etter Svartedauen. Området fra Rørvik og østover var tidligere et seterområde. Sundvollen var vollen til Kroksund som lå på nordsiden av Kroksundet.

Jordbruket har vært marginalt og attåtninger som fiske i fjorden, arbeid i skogen og jakt har kanskje samlet sett vært vel så viktig. Gårdene hadde setre på Krokskogen. Steinbryting som i mellomkrigstida var en hovednæring for enkelte, tok slutt etter 2. Verdenskrig. Turisme ble tidlig en viktig inntektskilde for småbrukene her. Man leiet ut bolighuset til sommergjester og bodde selv i bryggerhuset. Sundvolden hotell er nevnt som gjestgiveri allerede på 1600-tallet. Sundøya Fjordrestaurant ble bygd i 1931.

Det er svært få passasjerer fra Krokskog-plataet ned til bygdene ved fjorden. Krokkleiva, Nordkleiva og Mannskardet er av de få steder nedfart er mulig. Lenger sør var Fjulsrud og Vefsrud knutepunkt i trafikken over Krokskogen. Det var fergestøper ved fjorden på

Fjulsrud. Transporten på Holsfjorden og Tyri-fjorden, både sommer og vinter, har vært viktig. Svangstrand i bunnen av Holsfjorden, i Lier kommune, var et knutepunkt i førselstrafikken over Ringerike til Drammen. Her lastet man varer over fra fjord til landtrafikk. Et annet knutepunkt var Sundøya ved Sundvollen. Dampbåttrafikken fra midten av 1800-tallet ble viktig for området. Da Svangstrandveien stod ferdig på 1850-tallet gikk mye av trafikken som før gikk på fjorden over til denne. Den nye Ringeriksveien over Sollihøgda stod ferdig i 1860. Denne førte med seg at trafikken til og over Sundvollen økte.

Veiene og dampskipstrafikken gjorde gårdene på Utstranda langt mer tilgjengelig, noe som førte til en økt bosetning i området. Området ble etterhvert et ettertraktet ferie- og utfluktssted. De bedre kommunikasjonene har i de seneste 10-år ført til at mange fritidshus er blitt helårsboliger. I området langs fjorden og ved Sundvollen er det vokst fram felter med helårsboliger.

Kulturmiljø Fjulsrud

Kommune Lier, Hole
Kart: 2 Fjulsrud - Nedre Nes

Avgrensing: Se kart

Registrerte lokaliteter:

Vefsrud (191/6) (Lier kommune)	1
Fjulsrud (238/1)	2
Nordland (238/1)	3

Avmerket som landbruks-, natur- og friluftsområde i arealdelen til kommuneplanen.

Tuna på Nordland og Fjulsrud ligger i en dal som strekker seg mellom to høydedrag som åpner seg ved Fjulsrud mot ei slak li ned mot Holsfjorden. Fjulsrud betyr trolig en rydning som ligger høyt. Den kan ha vært ryddet og etablert som en selvstendig gård i mellomalderen. Kart fra ca 1890 viser både Fjulsrud og Nordland. Nordland er der avmerket som plass, Fjulsrud som gård. Fjulsrud og Nordland var viktige i det gamle veisystemet. Det gikk en vei opp Nordlandsdalen til Krokskogen, og fra Fjulsrud gikk et far via Gorrmyr og opp til Sollihøgdaområdet. Bygningene på Fjulsrud blir i dag leid bort. Jordveien er i drift. Her dyrkes korn. På Nordland drives i dag kennel.

Fjulsrud, Nordland og Vefsrud er del av den store skogeiendommen som hoffjegermester Fearnley kjøpte opp fra ca 1870.

Nordland ligger omgitt av skog, mens tunet på Fjulsrud ligger inntil skogbrynet med jordene skrånende ned mot fjorden. En vei i skogkanten forbinder tuna med hverandre. Fjulsrud har innkjørsel fra Svangstrandveien ved plassen Gorrmyra. Her krysser Fjulsrudelva veggen. Her var både sag og mølle. Ruinen etter saga er godt synlig. Et gammelt far forbinder gårdene Fjulsrud og Vefsrud. Det er i dag erstattet med en ny traktorveg som går lenger vest. Det gamle faret sammen med ei rydningsrøys (R 102) som ligger ca 250 meter nord for Vefsrud, blir direkte berørt av traséen.

Tunet på Fjulsrud har bygninger fra tiden like etter 1900. Det utgjør et enhetlig miljø med hovedpreg av sveitserstilen. Buret er mer preget av den nasjonromantiske stilen etter 1900. Store trær er en viktig del av tunmiljøet. Fra tunet er det utsikt mot jordene som ligger omgitt av skog. Nordland ligger kupert til, omgitt av skog. Her står bolighus og uthus. Disse er satt opp etter 1900. Bolighuset har hovedform som et stort loft med utkraget 2. etasje.

Figur 3 Fjulsrud ligger til Holsfjorden ikke langt fra grensa til Lier. Gården er i dag del av Sollihøgda skogforvaltning. Bebyggelsen i tunet er satt opp etter 1900. Traseen vil gå i jordene mellom tunet og fjorden

Vefsrud ligger ensomt til ved Holsfjorden, forbundet med Fjulsrud ved en traktorvei. Tunet med jordveien ligger på et platå nærmere fjorden enn Fjulsruds. Innmarka er tilplantet.

Vefsrud skal iflg. tradisjonen opprinnelig ha vært en finneplass første gang nevnt i 1737.

Betydningen av navnet er uvisst. Som Fjulsrud var Vefsrud viktig i den gamle kommunikasjonsstrukturen da ferdseilen på fjorden var viktig. Ca 100 meter sørvest for Vefsrud ligger et område med en tuft og minst seks rydningsrøyser. Det er trolig her det eldste tunet på Vefsrud har ligget. Dette blir ikke berørt av traséen.

Det står to hus i tunet på Vefsrud - hovedbygning og uthus. Hovedbygningen skal være fra ca 1840. Den eldste delen ble flyttet fra Stubergvannet. Huset er nyoppusset.

Vurdering

Tun og landskap på Fjulsrud utgjør et kulturlandskap med høy opplevelsverdi. Tunet er representativt for tiden like etter 1900, og bygningene har høy autentisitet. Nordland representerer ved sin beliggenhet den mer marginale plass. Bygningene har ikke lenger noe «plassepreg», de er bygd på 1900-tallet. Den viktige beliggenhet miljøet har både i forhold til elva med mølle og sag, til fjorden og de gamle veifara er med å gi miljøet kunnskapsverdi. Dette er imidlertid noe redusert ved at de gamle støene ved fjorden er borte, og veifara dels er brutt. Vefsrud er viktig som gammel finneplass. Rydningsrøysene og tuftene kan formidle den gamle historien.

Virkning og konflikt

Traséen går over jordene like vest for Fjulsrudtunet og vil bryte inn i et vakkert kulturlandskap. Den gamle forbindelsen mot fjorden vil bli brutt. Traséen vil ha nærføring til tunet på Fjulsrud. Rydningsrøysa (R 102) vil forsvinne.

Graden av konflikt vil være avhengig av hvor synlig den vil bli fra tunet. Den bør ha større avstand til dette, og legges så lavt i terrenget som mulig. Vefsrud blir ikke berørt.

Lokaliteter

Fjulsrud (238/1)

Tunet domineres av den store sveitserlåven som avgrensner det mot nord. I øst opp mot skogen ligger hovedbygningen med rester av hage. Både den og driftsbygningen er preget av sveitserstilen. Dekoren på hovedbygningen er dels ødelagt. Stabburet står i enden av tunet. Det er todelt med innganger fra en sval i 1. Etasje. Det har matklokke. Dekorelementene på dette er ikke sveitserstilens, de er mer influert av de nasjonalromantiske strømningene fra begynnelsen av 1900-tallet.

Nordland (238/1)

Tunet ligger i enden av gårdsveien som fører inn fra Svangstrandveien. I tunet står hovedbygning og en liten driftsbygning. Begge er satt opp, eller fått sin utforming, et stykke ut på 1900-tallet. Det er i dag kennel på eiendommen.

Kulturmiljø Sønsterud

Kommune Hole

Kart: 2 Fjulsrud - Nedre Nes

Avgrensning: Se kart

Registrerte lokaliteter:

Sønsterud (237/1,2)

4

Avmerket som landbruks-, natur- og friluftsområde i arealdelen til kommuneplanen.

Sønsterud ble trolig ryddet og etablert som selvstendig gård i mellomalderen. Miljøet er lokalisert i den bratte skråningen nedenfor Ringeriksveien på gården Sønsteruds eiendom. Terrenget her er sterkt kupert. Det er delvis skogkledd. Sønsterudelva som har sitt utspring på Krokskogen faller her ned mot fjorden. Tunet på Sønsterud ligger like vest for miljøet.

På østsiden av bekken som kommer ned fra Bråtafjellet går det en hulvei som ikke har vært brukt til kjøring. Det er lagd en bro av stein over Sønsterudelva. Broa har fått betongdekke, men dette er trolig betraktelig mye yngre enn de tørrmurte brokarene. Veggen har hulveikarakter, med opp til 40 cm dybde. Nord for bekkemøtet, mellom bekkene, er det flere røyser og minst en tuft (R 91). Røysene er trolig rydningsrøyser, men det kan tenkes at én av dem er en gravrøys. Det er kjent flere gravrøyser langs Utstranda. Den nærmeste kjente gravrøysa ligger 300 meter sør for R 91, i en skråning ned mot vannet. De registrerte røysene og tufta kan være en gammel finneplass.

Virkning og konflikt

Traséen har i skråningen en kort dagstrekning. Den vil skjære over hulveien som går ned til stranda og tangere området med tufta, rydningsrøysene og den mulige gravrøysa. Traséen vil ikke få noen virkning for tunet på Sønsterud. Stor konflikt.

Traséen bør skyves 100 meter høyere opp eller 100 meter lenger ned for ikke å ødelegge området med tuften og røysene.

Lokalitet**Sønsterud (237/1,2)**

Tunet på Sønsterud ligger i et flatere parti i skråningen ned mot fjorden. Tunbebyggelsen er organisert i et firkant-tun. Den store driftsbygningen og bolighuset skal iflg. SEFRAK-registreringen være fra perioden 1850-1874, stabburet er trolig noe eldre. De andre husa er satt opp etter 1900.

4

Kulturmiljø Oreløkka

Kommune Hole

Kart: 2 Fjulsrud - Nedre Nes

Avgrensing: Se kart

Avmerket som landbruks-, natur- og friluftsområde i arealdelen til kommuneplanen.

Kulturmiljøet ligger mellom den bratte skrenten opp mot Krokskogplataet og fjorden, på begge sider av Ringeriksveien. En mindre vei tar av fra Ringeriksveien ned til 4 boligeiendommer og en hytte. Terrengtet er ganske bratt. Man ser tydelig spor etter gammel kulturmark. Her lå den gamle plassen Oreløkka. Den var utparsellert fra Nes. I dag står det moderne villaer og ei hytte på stedet.

Virkning og konflikt

Traséen vil gå mellom Ringeriksveien og bolig-husa. Den vil ikke berøre kjente kulturminner.

Kulturmiljø Nedre Nes

Kommune Hole

Kart: 2 Fjulsrud - Nedre Nes

Avgrensing: Se kart

Registrerte lokaliteter:

Solvang (236/28,35)

Skovli (236/10)

Hestebråten (236/24)

5

6

7

Avmerket som byggeområde i arealdelen til kommuneplan for Hole kommune.

Nes er nevnt i 1647, og navnet indikerer at dette er den eldste gården på Utstranda. Men på grunn av beliggenhet og liten landskyld er nok dette en yngre gård sett i forhold til de eldste gårdene ellers i Hole. Den er delt i øvre, store og nedre Nes. I tillegg er flere mindre eiendommer utparsellert fra gården. Miljøet ligger i et dal-søkk i den bratte og markante skråningen fra Krokskogen ned mot fjorden. Her ligger flere

mindre eiendommer utskilt fra Nes nedre.

Rundt århundreskiftet ble trolig Solvang, Hestebråten og Skovli bebygde. Fra disse igjen er mindre boligeiendommer utskilt. Ringeriksveien skjærer gjennom miljøets ytterkant.

Solvang, Hestebråten og Skovli ble utskilt med en liten jordvei. Iflg. tradisjonen skal en bygningsmann i området ha kjøpt opp jord rundt 1900. Denne delte han opp i mindre eiendommer som han bebygde og solgte. Eiendommene har skiftet eiere flere ganger, og har også vært i bruk som sommersteder. I dag er de helårsboliger. Tomter skilt ut i nyere tid ligger i ytterkanten mot øst.

Fra Nes gikk det en gammel tømmervei opp til Krokskogplataet. Den ble dels ødelagt ved modernisering av hovedveien. Den er imidlertid mulig å finne på oversiden av veien der den fortsetter opp i ura og videre opp Nesseterdalen.

Vurdering

De eldre eiendommene langs Ringeriksvegen utgjør et tidstypisk miljø fra rundt 1900. Tross en del endringer er hovedtrekkene i bebyggelse og struktur bevart. Restene etter den gamle tømmerveien forteller om nær forbindelse mellom gårdene ved fjorden og Krokskogen. Bygningstiljøet har høy miljøverdi ved sin beliggenhet i den lille dalen i møtet mellom den bratte skråningen og fjorden.

Virkning og konflikt

Den foreslåtte traséen vil komme ut i dagen på oversiden av Ringeriksveien, like ved Solvang sør i miljøet, og krysse miljøet før den går inn i tunnel i åsen mot nordvest.

Den vil direkte berøre en yngre villa, og trolig direkte berøre både Skovli og Hestebråten og indirekte berøre mesteparten av kulturmiljøet.

Dette vil medføre at et bygningsmiljø fra begynnelsen av 1900-tallet som er fint tilpasset landskapet blir ødelagt.

Lokaliteter**Solvang (236/28,35)**

5

Eiendommen ligger på nedsiden av Ringeriksveien med innkjørsel fra denne. Der husa ligger er terrengtet noenlunde flatt, men så skråner det ned mot Nes gård. Her står flere hus, hovedbygning, bryggerhus, stabbur og uthus. De er trolig satt opp på samme tid som naboeiendommene, rundt 1900. Dette bærer de preg av i det ytre.

Eiendommen er i dag i bruk som helårsbolig. Bygningene er under oppussing. De har preg av sveitserstil.

Skovli (236/10)

6

Eiendommen ligger på oversiden av Svangstrandveien med oppkjørsel fra denne. Den består av bolighus og et mindre uthus og en liten hage. Opprinnelig var dette et småbruk på 8 mål, 4 mål er tilbake. Trolig ble husa satt opp på slutten av 1800-tallet iflg. eier.

Hovedbygningen var opprinnelig et mindre sveitserstils-hus. Det er utvendig ombygd, nytt panel, nye vinduer og takteking. Hovedformen er intakt.

Hestebråten (236/24)

7

Eiendommen ligger i bratt terreng på østsiden av hoved-veien. Opprinnelig var dette trolig et småbruk. I mellom-krigstiden, muligens før, var det blitt sommersted. Har vært helårsbolig siden 1970

Her står hovedbygning og låve. Begge står på høye murer i nedkant. Terrasser er bygd ut foran hovedbygningen. Bygningene fikk sitt preg da eiendommen var feriested. Hovedbygningen hadde trolig firedelt plan, men ble da noe forlenget mot sør. Den eldste delen er lafta, og tømmeret har preg av å være brukt før. Sveitserpreget er bevart. Låven ble samtidig utvidet nedover med soveplasser. Den er bygd i bindingsverk, men hadde opprinnelig et laftet rom i det ene hjørnet.

Kulturmiljø Utvika

Kommune Hole

Kart: 3 Utvika - Sundvollen

Avgrensing: se kart

Avmerket som landbruks-, natur- og friluftsområde i arealdelen til kommuneplanen.

Utvika (233/, 234/) er nevnt som ødegård i 1624. På rektangelkart fra 1872 er det avmerket to Utvikabruk. De ligger som navnet sier helt nede ved fjorden. Ringeriksveien går gjennom eiendommen. I dag er området preget av fritidsaktiviteter.

Det området som kan bli berørt av traséforslaget ligger på oversiden av Ringeriksveien. I dag er det her hytteområde og noen enkeltliggende yngre bolighus. En mindre vei løper parallelt med Ringeriksvegen. Mellom denne vegen og en høy nord/sør bergskrent, strekker en smal slette seg. Under bergskrenten ligger små hytter vendt mot sletta, regelmessig på rekke. Flere av disse er eldre hytter, muligens fra tiden rundt 2. verdenskrig. Langs vegen ligger spredt bebyggelse, yngre bolighus og hytter. På platået som strekker seg innover øst for skrenten ligger også yngre hytter.

Vurdering

Miljøet er karakteristisk for utviklingen i området. De eldste hyttene er representative for en

fase i fritidsbebyggelsen, da fritidslivet ble mulig ikke bare for velhavende borgere.

Virkning og konflikt

Traséen vil komme i konflikt med den tidlige hyttebebyggelsen. Konflikten kan unngås ved å heve traséen til terrassen ovenfor.

Kulturmiljø Sundvollen

Kommune Hole

Kart: 6 Sundvollen - Selte

Avgrensing: Se kart

Registrerte lokaliteter:

Sørenga (231/6)	12
Blom (231/7,10)	13
Enga (231/8)	14
Småbruk (231/30)	15
Bolighus (231/33)	16
Sundvolden hotell (231/21)	17
Nervollen (231/1)	18
Kroksund bru og Sundøya (196/1)	19

På arealplankartet til kommuneplanen 1987 - 96 er et område rundt Krokkleiva avmerket som planlagt verneområde. Selve Krokkleiva er fredet. Sundvolden hotell er regulert til spesialområde med formål bevaring.

Eiendommene sør i kulturmiljøet ligger i høyden i et belte på oversiden av E16. Mot øst og sørøst strekker et stort jorde seg inn mot skråningen opp mot Krokskogen. Det er del av gården Nervollen som ligger ved Kroksundet. Dette er dels plantet til med skog i ytterkantene. Terrenget der bygningene og tuna ligger er dels kupert med berg i dagen. Her er spredte innslag av furutrær.

På jordet sør for Tyriheimen ble det ved undersøkelser i 1994 funnet avslag av flint. Det kan ligge rester av en boplass med bevarte strukturer under matjordlaget. De større eiendommen ble trolig bebygd de 3 første 10-åra av 1900-tallet. Med unntak av Blom og Sørenga som var småbruk av en viss størrelse var resten villa- bruk eller sommersteder. Spredt innenfor dette beltet ligger små hytter og nye villaer. Hyttene ligger på de mest marginale stedene.

Byggeskikken avspeiler godt de første 10-åra etter 1900. Når det gjelder uthusa er de tilpasset hovedbygningene. Her står mindre sveitserlåver. Noen av husa er noe ombygd. Sørenga og 231/18 må spesielt nevnes. Dette er anlegg med høy autentisitet. Her i inngår også hageanlegg.

Figur 4 Dette er et av «villabruka» eller småbruka på Sundvollen. Det heter Enga. Det har et autentisk preg med godt bevart hovedbygning, uthus og hageanlegg fra de første 10-åra av 1900-tallet. Den foreslåtte traseen vil passere like ved

Sundvolden hotell ligger lunt ved Steinsfjorden under de høye åsene som faller ned mot fjorden. I den bratte åsen bak går Krokkleiva opp til den gamle ferdselsleden over Krokskogen, og Sundvollen var, og er fremdeles innfallsporten til denne. Her måtte de farende forbi, og her måtte de skaffe skyss over fjorden. Allerede i 1648 nevnes Sundvollen skriftlig som gjestgiveri, og her var det også fergested og skysstasjon med tilsigelse. Trolig lå stasjonen på motsatt side av sundet på Kroksund i 1600-1650-åra. Sundvollen het da østre Kroksundvoll og var beiteområde. Ferjestedet på Sundvollensiden lå da på Nervollen. Nervollen ble utskilt fra Sundvollen i 1915 og nesten hele jordvegen fulgte dette. Den nye chausséen fra Oslo over Sollihøgda stod ferdig i 1860, og den fikk stor betydning for Sundvollen. Med denne økte turisttrafikken kraftig, man kunne kjøre med vogn fra Oslo, og en ridehest kunne befordre turistene til Kongens Utsikt. Det siste var selve reisemålet for mange.

Bru over Kroksund ble lagt over øyene Sundøya og Slettøya. På Sundøya var det fra gammelt hvilested og omlasting av varer. Den første bruforbindingen kom med den bergenske kongeveg og sto ferdig i 1806. Dagens gamle bru med steinhvelvingene sto ferdig i 1855.

I dag er Sundvolden et moderne kurs- og konferansehotell. Eldre bygninger bl.a. det kjente hotellet med sin karakteristiske fasade er kjernen i en større bygningsmasse.

Tunet på Nervollen ligger ytterst på ei lita

halvøy vest for Sundvollen hotell. Tunet ble anlagt på et helt nytt tunsted. Husa på bruket ble satt opp 1915-16. Låve, vognskjul, hovedbygning og stabbur danner et firkanttun. Særlig hovedbygning og stabbur har høy autentisitet.

Kroksund bru er hvelvbru av stein. Da man utbedret vegen, valgte man å bygge ei ny bru over den gamle, slik at den gamle steinbrua i dag ligger som gang- og sykkel veg under nåværende.

Sundøya fjordrestaurant er fra 1931. Den ble bygd i funksjonalistisk stil.

Vurdering

Miljøet er variert og helhetlig. Det har bevart et tidstypisk preg fra de første 10-åra etter 1900.

Det må sees i sammenheng med Sundvolden hotell, og bebyggelsen langs fjorden på nedsiden av E16.

Både den gamle ferdselsleden og andre kulturminner knyttet til denne har høy kunnskapsverdi om eldre tiders ferdsel. Sjølve Krokkleiva er fredet, den ligger like utenfor tiltaksområdet. Faret videre over Kroksundbrua har status som pilegrimsled, og den faller innenfor miljøet. Flere av bygningene innenfor miljøet er gamle og representative, som bl.a. steinfjøset og buret på Sundvolden. Tunet på Nervollen har bygningshistorisk verdi med sine autentiske og tidstypiske bygninger fra begynnelsen av 1900-tallet. Bygningene knyttet direkte til turisttrafikken viser et spenn fra det gamle hotellet med sin karakteristiske veranda i sveitserstil til fjordrestaurantens funksjonalistiske bygg.

Miljøet har identitetsverdi som symbol både på den gamle ferdselen i området, og på den gryende turisttrafikken på 1800-tallet. Sundvollen med Krokkleiva var et av de viktigste reisemål i Norge under nasjonalromantikken og representerer som det både regional og nasjonal identitet. Regional verdi

Virkning og konflikt

Traséalternativ 61I/J vil her gå i dagstrekning på oversiden av E 16. Den vil krysse midt over jordet sør for hotellet, skjære over Grønndokkeveien før den går inn i tunnel på nordsiden av denne. Alternativ 61A/H vil gå lenger øst, men vil gå inn i tunnel på omtrent samme sted.

Traséalternativ 61I/J vil direkte berøre yngre bolighus. Den vil ha nærføring til alle lokalitetene som her er nevnt. Det vil medføre at et

miljø som formidler et eldre Sundvollen blir forringet. Det danner sørøstdelen av planlagt verneområde. Traséen vil også bryte inn i et miljø som ligger inntil den freda Krokkleiva. Traséalternativ 61A/H vil ligge nærmere den freda Krokkleiva.

Pilegrimsleden kommer ned Krokkleiva. Denne vil bli brutt ved stasjonsområdet. Hotellet vil ikke bli berørt av traséene.

Lokaliteter

Sørenga (231/6)

12

På øversiden av E16 og kloss i denne ligger Sørenga. Dette var et lite småbruk. På eiendommen står bolighus og en liten driftsbygning fra ca 1925. De har begge sveitserstils-
preg, og har bevart sitt opprinnelige preg. Særlig bolighuset har høy autentisitet.

Blom (231/7,10)

13

Tunet på småbruket Blom ligger på oversiden av E16. Jordveien strekker seg ned til fjorden på nedsiden av veien. I tunet står hovedbygning og en driftsbygning. Hovedbygning er satt opp like før 1900. Den har bevart sveitserstils-
taget, men fått stilgale vinduer. Den er imidlertid nå under rehabilitering. Driftsbygningen, en liten sveitserlåve med teglfjøs, har høy autentisitet, men er noe forfallen.

Småbruk (231/30)

15

Eiendommen strekker seg fra E16 og opp til jordet på flaten inn mot skråningen. Dette var et småbruk. Tunet ligger nesten oppe på høyden. Her står hovedbygning og en liten driftsbygning tilbake. Hovedbygningen er ombygd. Den har utkrenget 2. etasje, en husform som er vanlig i området et stykke ut på 1900-tallet.

Enga (231/8)

14

Eiendommen ligger høyt og fritt over E16 på nivå med jordet som strekker seg inn mot fjellskråningen. Den består av to bygninger, hovedbygning og et større uthus. En hage, med bl.a. stuvede trær, strekker seg foran hovedbygningen. En liten jordvei tilhører eiendommen.

Av byggestil kan anlegget skrive seg fra åra rundt 1920. Hovedbygningen med det høye taket og de smårutete vinduene har høy autentisitet. Uthuset med vognskjul er tilpasset hovedbygningen. Anlegger er enhetlig i en tidstypisk stil som er sjelden i dette området.

Bolighus (231/33)

16

Eiendommen ligger på en kupert tomt på østsiden av E16. Bebyggelsen ligger inn til en knaus. Den består av bolighus og et skjul, og er representativt for fritidseiendommer i mellomkrigstiden. Hovedbygningen er tidstypisk og godt bevart. Like ved ligger en liten, eldre hytte. Også den har høy autentisitet.

Sundvolden hotell (231/21)

17

Bygningene ligger tett samlet. Den store hotellbygningen har et utpreget sveitserpreg, men skal ha en eldre kjerne som iflg. tradisjonen skal være over 250 år gammel. Den store verandaen og sidefløyen ble bygd i 1870-åra, men måtte noe seinere igjen utøkes med en fløy. I 1914 ble det oppført en stor og tidsmessig innredet hotellbygning i to etasjer rett overfor det gamle hotellet, kalt

Socitetsbygningen. Den har nyklassisistisk preg. Av andre eldre bygninger i anlegget står steinfjøset av ringeriksheller, et lafta bur og drengestuen. Buret skal være fra 1835, de to andre har ukjent alder. En hage med store trær tilhører anlegget, den avsluttes av en allé mot vegen. En rekke tilbygg, det første fra 1973 har gitt hotellområdet et kompakt preg. I dag går stamvegen til Vestlandet like inntil hotellet.

Nervollen (231/1)

18

Tunet på Nervollen ligger ytterst på ei lita halvøy vest for Sundvollen hotell. Det ligger på ei flate, og jordvegen skråner ned fra denne mot øst og sør. Mot vest faller terrenget ned mot Steinsfjorden. En bjørkeallé fører fra tunet ned til vegen.

Fergestedet på Sundvollen lå på Nervollen. Nedre Sundvollen eller Nervollen ble utskilt fra Sundvollen rundt 1915. Nesten all jordvegen fulgte dette bruket. Tunet ble anlagt på et helt nytt tunsted. I skråningen mot sørvest markerer et syrintre en husmannsplass.

Husmassen gir et tverrsnitt av de rådende stilretninger på denne tiden; hovedbygningen i nyklassisisme, staburet i nasjonalromantisk stil og låvebygningen i sveitserstil, noe det opprinnelige vognskjulet også har preg av. Særlig hovedbygning og stabbur har høy autentisitet.

Kroksund bru og Sundøya (196/1)

19

Kroksund bru ble lagt over to små øyer Sundøya og Slettøya. Dagens gamle bru med steinhvelvingene ble bygd i forbindelse med chausseen fra Oslo over Sollihøgda. Da man utbedret vegen, valgte man å bygge ei ny bru over den gamle, slik at den gamle steinbrua i dag ligger som gang- og sykkel veg under nåværende. På Sundøya var det hvilested både for de som dro landevegen og sjøvegen. Her har det omlastingssted for varer. På Sundøya la også dampbåtene til. Sjøbuene som rommet varene lå på østsiden av øya, på vestsiden lå trebryggene som dampbåtene la til ved. På brua promenerte turistene.

Sundøya fjordrestaurant er fra 1931. Den ble bygd i funksjonalistisk stil. Den ble utvidet i 1995. En uterestaurant er lokalisert mot vest nede ved vannkanten. Området rundt er delvis parkaktig behandlet med plener og store trær. Det er ikke synlige spor etter eldre virksomhet på øya. På begynnelsen av 1900-tallet kunne man ennå se lafesteiner som markerte plassen til de gamle sjøbuene på østsiden av øya. Bryggene som var lokalisert på vestsiden er også borte, men et av trekara skal ligge ved Slettøya.

Enkeltliggende lokaliteter

Enkeltliggende lokaliteter på Kart: 3 Utvika - Sundvollen

Elstangen (232/34)

8

Lokaliteten er del av byggeområde på arealdelen til kommuneplan for Hole kommune.

Elstangen ligger på en tange som peker ut mot Storøya.

Stort bolighus, muligens med tømmerkjerne. Driftsbygningen er nedbrent, kun steinfjøset står igjen. Stabbur er inntakt.

Elstangen har hatt betydning for ferdselen over Tyrifjorden. Fergeforbindelse til Fekjærtangen gikk herfra.

Virkning og konflikt

Traséen vil gå i lia høyt over lokaliteten. Den vil ikke bli berørt.

Klokkerbråtan (210/6, 210/8, 210/9, 210/12) 9

Lokaliteten er del av byggeområde i arealdelen til kommuneplan for Hole kommune.

Klokkerbråtan er avmerket på kart fra 1872. Den ligger i lia over Elstangen. I dag er stedet oppstykket i flere boligeiendommer.

Det står et eldre bolighus med et anstrøk av sensveiter tilbake. De andre bygningene i området er fra etterkrigstiden. En av greinene til den gamle veien ned Mannaskaret gikk gjennom plassen.

Virkning og konflikt

Traséen vil gå i lia under lokaliteten. Den vil ikke direkte berøre kulturminner fra nyere tid, med unntak av at den vil skjære over en av greinene til Mannaskarveien.

Traséen vil medføre liten konflikt med kulturminner fra nyere tid.

Rørvik (232/2) 11

Lokaliteten er del av planlagt byggeområde i arealdelen til kommuneplan for Hole kommune.

Tunet ligger ytterst på en odde. Jordvegen ligger på oversiden av E 16, korndyrking. Det drives campingplass på eiendommen.

Husmannplasser; Knuterud og Kopperudstua lå like ved riksvegen.

Ca 200 m sør/vest for tunet er et mindre hellebrudd som ligger like i vannkanten.

Tidligere funn fra forhistorisk tid

1 prikkhugget skafthulløks

1 skafthulløks, nakkestykke

1 skafthulløks, nakkestykke

1 slagstein av kvarts

1 bergartsøks "vestlandsøks"

1 tykknakket øks av bergart

1 flintavslag (X 62) ble funnet i åkeren 75 m sør for Tyriheimen.

Nyere tids kulturminner

Bolighuset er en laftet tømmerbygning (svalgangshus) fra 1700-tallet, panelt og delvis modernisert. Det sto tidligere på Storøya. Det har vært butikk her. Laftet stabbur fra 1860-åra. Uthuset bestod av en tømmerlåve og fjøs med stall fra 1700-tallet. Låven er nå revet.

Vurdering og konflikt

Funn av flintavslag og tidligere funn fra steinbrukende tid taler for stor konflikt med automatisk fredete kulturminner. Gården har eldre bygninger som er representative for området; et svalgangshus fra 1700-tallet og tømmerlåve. Huset er ombygd en del. Begge bygningene er likevel typiske for området og har lokal verdi. Det er ingen konflikt ved Rørvik ved dette traséalternativ 61I/J.

Rørvikberget (232/3) 10

Avmerket som landbruks-, natur- og friluftsområde i arealdelen til kommuneplanen.

Rørvikberget var opprinnelig plass under Rørvika. Den er avmerket på kart allerede 1827 som Berget. Den gamle veien ned Mannaskaret gikk gjennom plassen. Jordveien holdes i hevd.

Bolighuset er fra 1927, nytt bolighus oppført 1975.

Bruket er et eksempel på husmannsplassenes tilpassing til marginal næringsdrift.

Virkning og konflikt

Traséen vil gå i skråningen nedenfor plassen. Den vil ikke direkte berøre nyere tids kulturminner.

Østsiden av Steinsfjorden

Dette har vært et marginalt område for jordbruk. Den dyrkbare jorda ligger på ei smal stripe langs fjorden eller som små lommer i lia under den bratte stigningen opp mot Krokskogplatået. Ved Elviken og i Åsa i bunnen av Steins-

fjorden er det dyrkbare arealet større. Jordbrukerne i området har derfor måttet basere seg på binæringer som kanskje har utgjort en større del av husholdningen enn jordbruket. Fra gammelt har fallet i Åsaelva vært nyttet av de store

gårdene bl.a. i Hole. Allerede på 1300-tallet skal Mo gård ha hatt mølle her. Fisket i fjorden, likeså hellebrudd som fjellets beskaffenhet ligger til rette for, arbeid i skogen og jakt har vært viktige som attåtnæringer.

I hvilken grad området har hatt fast bosetning før Svartedauen er uvisst, men trolig ble eventuelle gårder etter denne lagt øde. Tradisjonen forteller om setre og beiteområder. Storgården Stein i Hole hadde seter her på 1300-tallet iflg. Hole bygdebok. Dette reflekteres i dag i gårdsnavnet Steinseter, og gårdsnavn som ender på -eng. Flere gårdsnavn på -bråten viser til en sein rydding. Finneinnvandringen til regionen kan også ha hatt betydning for bosetningen i området. Tradisjonen forteller at finnene ikke bare slo seg ned oppe på Krokskogplataet, men også i lia opp mot Stubdal der åsen slakner av ved Brentlær. Her lå finnegrenda. I dag er det stort sett bare kjellerkulper igjen etter husene som stod her, men denne bosetningen har gitt navn til et større område. Vegårdsfjordingen, som Åsa er del av, ble tidligere kalt Finnefjordingen.

I 1806 stod den kjente kjerraten (et trekksystem basert på kjettinger) i Åsa klar til prøvekjøring. Dette var løsningen på Peder Ankers, (gods- og jernverkseier, generalveiintendant mellom mange andre) problemer med å få tømmeret i de store skogene han eide i Buskerud fram til Lysakerelva der sagene lå. Denne løsningen bestod i å fløte tømmeret til Tyrifjorden, dra det gjennom Kroksund ved Sundvollen fram til Åsa innerst i Steinsfjorden, videre opp bakkene til Damtjern og over til Storflåtan og endelig fløte det ned Sørkedalsvassdraget til Lysakerelva. 11 kjerrater skulle løfte tømmerstokkene de 400 høydemetrene fra Steinsfjorden og opp til Damtjern. Anleggsvirksomheten startet i 1804. Anlegget trengte mye arbeidskraft i form av mennesker og hester. På det meste arbeidet nærmere 400 mann på kjerratanlegget. Før kjerratens dager hadde naturalhusholdningen vært nesten enerådende i Åsa. Nå kom det mer penger i omløp blant folk. Kjerraten var i bruk noen uker om våren og høsten. Anlegget var i drift i 43 somre. Etter at kjerraten gikk ut av bruk ble alt trevirket fra rennene og skovlhjulene kjørt ned til Åsastranda og brent til trekull. Det meste av jernet ble fraktet til Bærums Verk og smeltet om. Men ennå kan man finne murrester etter hjulhusene i brattåsen mellom Åsatangen ved Steinsfjorden og Damtjernsdammen. Og det finnes mange stuetomter som viser tilstrømmingen av arbeidsfolk til bygda i de dager.

Kjerraten var ikke den eneste industrivirksomheten i Åsa. Kart fra 1800-tallet viser 3 teglverk innenfor tiltaksområdet helt nede ved Steinsfjorden. Rundt århundreskiftet var de trolig nedlagt. Både nede på Åsatangen og øst for gården Pjåka ved Åsaelva har det vært sagbruk. Begge disse virksomhetene var som kjerraten sesongpreget. I 1913 ble det bygd kraftstasjon i Åsa.

I dag er de fleste tuna i bruk som feriesteder eller som boligeiendommer. Jordveien er i mange tilfeller forpaktet bort. Det dyrkes både korn og gras. Siden mellomkrigstiden har det vært en akselererende hyttebygging i området. Steinbryting tok slutt like etter 2. Verdenskrig.

Fjorden har hatt betydning som framkomstmiddel både sommer og vinter, noe navn som Støa viser. Den gamle veien fra Norderhov til Kristiania gikk over Åsagårdene inne i Steinsfjordbunnen, her tok den av opp til Krokskogplataet over Stubdal og videre gjennom Sørkedalen. Denne traséen har en langt slakere stigning enn Krokkleiva. Fra Åsa tok et far av langs østsiden av Steinfjorden. Det fulgte i hovedsak dagens Åsavei, men gikk i partier noe høyere, dvs. øst for nåværende vei. Peder Anker kjempet for at Den Bergenske hovedvei skulle følge Stubdalslinjen istedenfor traséen over Krokkleiva. I forbindelse med kjerratanlegget ble det bygd kjerrevei fra Åsatangen gjennom Stubdal opp til Damtjern. Det er denne som i dag heter Gamle Stubdalsvei. Stubdalsveien ble bygd etter 2. verdenskrig opp til Damtjern. Den gjør en stor sving sørover i åsen og går høyt over den gamle finnegrenda ved Brentlær.

Kulturmiljøer:

Hagabråtan

Steinseter

Gunnarenga - Svarverud

Åsa nedre - Tyruhjellen

Åsa øvre - Pjåka

Kulturmiljø Hagabråtan

Kommune Hole

Kart: 4 Steinseter

Avgrensing: Se kart

Registrerte lokaliteter:

Skogli (230/10)

Korneliusbråten (230/2)

Hagabråtan (230/3)

1
2
3

Avmerket som landbruks-, natur- og friluftsområde i arealdelen til kommuneplanen.

Arealbruk og kulturminner

Miljøet ligger nord for Lårviken under skråningen opp mot Krokskogplataet. Det består av to bruk; Korneliusbråten og Hagabråtan, og et såkalt villabruk, Skogli, fra 1920. Terrenget skråner ned mot fjorden. Bruka ligger i en lomme omgitt av skog og fjord. Miljøet er utbygd med bolighus og hytter. Den nye Åsaveien skjærer gjennom miljøet. Den gamle veien gikk i utkanten av Hagabråtan, inn mot skogbrynet.

Bruka og eiendommene er alle utparsellert fra gården Lårviken som ligger sør for miljøet. Navnene Korneliusbråten og Hagabråtan tyder på sein bosetning. Bare Hagabråtan er avmerket på gamle kart, da så seint som 1872. Tunbebyggelsen på Hagabråtan er godt bevart. Den har sitt preg fra ca 1900 selv om hovedbygningen er langt eldre. Det er en enkeltbredda midtgangsbygning med høy autentisitet. På Korneliusbråten står ei gammel stue tilbake, den skal nå rives. Man ser her rester av et eldre jordbrukslandskap tross nybygg rundt det gamle huset. Ellers ligger det flere godt bevarte eldre villaer i store hager i området. Disse slutter opp om det fine miljøet som Hagabråtan utgjør.

Figur 5 Småbruket Hagabråtan har en godt bevart midtgangsbygning. I tunet står også en liten sveitserlåve og et lite tømret stabbur. Traseen vil gå i ytterkanten av jordveien til småbruket

Ca 100 meter sør for Hagabråtan ligger en gjengrodd tuft på ca 5x5 meter (R99). Alderen er ikke mulig å anslå uten å prøvegrave. Ca 20 meter NV for tufta ligger ei rydningsrøys. På nedsiden av Åsaveien, ca 100-300 meter nord for Hagabråtan ligger et gammelt hellebrudd (R96). Det er også flere mindre veier anlagt i tilknytning til bruddet. Den spesielle ringerikssteinen spalter lett i heller og har helt siden middelalder-

ren vært et mye brukt bygningsmateriale. Hellebruddet er derfor et viktig kulturminne som er typisk for området.

Vurdering

Hovedbygningen på Hagabråtan har høy bygningshistorisk verdi, og tunet har sosial-historisk/næringshistorisk verdi. Hele tunet har opplevelsverdi ved sin beliggenhet kloss i Åsaveien, med jordveien på nedsiden av denne. Som helhet beskriver miljøet godt den utviklingen området har gjennomgått.

Virkning og konflikt

Traséen kommer ut av tunnel på oversiden av Åsaveien. Den vil krysse Åsaveien like sør for Hagabråtan. Den vil passere i nedkanten av jordveien til Hagabråtan, med nærføring til tunet, før den fortsetter inn i skogen. Den vil direkte berøre sørligste enden av hellebruddet (R96). Traséens plassering vil også redusere verdien til det godt bevarte tunet på Hagabråtan. Sammen med Steinseter er det kanskje dette som best formidler den eldre småbruksbebyggelsen i området. Den småskalerte bebyggelsen er ekstra sårbar for inngrep. Liten konflikt.

Lokaliteter

Skogli (230/10)

1

Skogli er et såkalt villabruk. Det ble bygd opp rundt 1920. Hovedbygningen er under rehabilitering. Den føres utvendig tilbake til sensveitserstilspreget. Av annen eldre bebyggelse står et mindre uthus tilbake. På plassen til et større uthus er et nytt garasje/uthus satt opp. Eiendommen ligger på det flate partiet øst for Åsaveien.

Korneliusbråten (230/2)

2

Korneliusbråten ligger på vestsiden av Åsaveien. Av den gamle tunbebyggelsen står bare ei lita stue tilbake. Den ligger mellom to nye bolighus. Det er innvilget rivnings-tillatelse på stua. Uthus er borte. Den lett kupert jordveien omgir husa.

Hagabråtan (230/3)

3

Tunet på Hagabråtan ligger like inn til Åsaveien på østsiden av veien. I dette står en mindre midtkammerbygning, en sveitserlåve og et stabbur. Alle bygningene ligger orientert nordsør med hovedbygningen i midten. Den gamle veien gikk i ytterkant av tunet mot øst. Nyveien fra 1953 delte jordveien til bruket. Like inn til tunet er et nytt bolighus satt opp. Det eldste huset i tunet er hovedbygningen. Låven skal være satt opp rundt 1900, det samme er stabburet. Husa er alle velholdte, med høy autentisitet. Et større tunte står midt i tunet. Hvor gammel den eldste del av hovedbygningen skal være er uvisst. Den ble seinere utvidet og fikk sveitserbelistning og -tak. Gamle vinduer og belistning er bevart. Hagabråtan er avmerket som plass på kart fra 1872.

Kulturmiljø Steinseter

Kommunene Hole og Ringerike,
Kart: 4 Steinseter

Avgrensing: Se kart

Automatisk fredete kulturminner:
Hulvei ved Nordengen (se lok. 34)
Rydningrøyser ved Nordengen og Steinseter kan også være så gamle at de er automatisk fredet.

Røys, mulig gravrøys (R 92)

Tidligere funn:
Skaftthullshammer av lys grå bergart.

Registrerte lokaliteter:

Bergli (31/17)	4
Hellerud (229/3)	5
Bråtan (229/22)	6
Bjerkheim (229/8)	7
Bjørnsvika (229/2)	8
Steinseter (229/2)	9
Nordengen (229/2)	34
Boligeiendom (229/4)	35
Elvika (11/1,2,17), Torsrud (11/3,4,13)	36
Elvika (11/6,10,11), Elvika nordre (11/7)	37
Fritidseiendommer (11/28 og f.nr 25)	38
Fritidseiendom (11/37)	39
Abrahamsrud (11/5) og Granheim (11/15)	40
Gamlebråtan (11/8) og hytte (11/26)	41
Sag- og møllerruin (11/8)	42
Veifar (31/26)	43

Avmerket som landbruks-, natur- og friluftsområde i arealdelen til kommuneplanen.

Arealbruk og kulturminner

Miljøet strekker seg fra Steinseter i sør til Gunnarenga i nord. Det består av deler av gnr. 229 i Hole kommune og gnr. 11 i Ringerike. Dessuten en liten del av gnr. 40. Den vestlige delen ligger på ei halvøy ut i Steinsfjorden. I den østlige delen stiger landskapet opp mot Krokskogplataet. Åsavegen går gjennom miljøet. Vest for denne ligger mesteparten av den dyrka marka. Den er konsentrert i et sammenhengende belte fra Nordenga i nord til Gamlebråtan (Elvikbråtan) i sør. Terrenget faller ned mot fjorden. Her er det småkupert med mye furu.

Øst for Åsavegen er landskapet kupert og skogkledt med unntak for et mindre område med dyrka mark ved Abrahamsrud og Granheim. Ved fjorden ligger små brygger, gamle knyttet til bruka og nye til hyttene. Disse er det mange av i

området, men de fleste er lokalisert i skråningen ned mot fjorden og på Elviktangen. Det dyrkes både korn og gras. Migarbekken som har utspring i Migartjernet oppe på Krokskogplataet har sitt utløp i Steinsfjorden nord i området. Ved utløpet lå det både mølle og sag.

Figur 6 Bergli er en av de eldste hyttene i området. Den skal være bygd på 1930-tallet

Iflg. tradisjonen er Steinseter det gamle seterområdet til Stein gård på Steinsletta. I tunet står det gamle bolighuset, en liten driftsbygning med et steinfjøs inkorporert, stabbur og et nyere bolighus fra 1928. Det ligger godt synlig fra Åsaveien med innkjørsel fra denne. På Bjørnsvika står et velholdt bolighus tilbake. På Hellerud finner man et sterkt ombygd bolighus og et lite steinfjøs inkorporert i en liten bindingsverklåve og et kulturlandskap med steingjerder, stier oppbygd av heller m.m. På Bråtan er det som finnes av eldre bebyggelse sterkt ombygd, men ligger godt synlig på oversiden av Åsaveien. Her det rester etter en stor frukthage og flere steinterrasser.

Figur 7 Småbruket Steinseter i vinterdrakt

I området mellom Bråtan, Hellerud og Steinseter ligger det flere hellebrudd (R95, R97), tufter (R92, R98) og rydningsrøys (R93, R94). Ca 30 meter SV for dobbeltuften R 92 ligger ei røys som muligens kan være ei gravrøys.

Iflg. tradisjonen skal Elvika ha vært del av utmarka til Bjørke gård i Hole. Området ble tidligere (iflg. lokal informant) kalt Bjørkesetra. Ved Migarbekken utløp i Steinsfjorden hadde gården Vaker (Norderhov) sag og mølle. Området ble etterhvert oppstykket i flere bruk, og på begynnelsen av 1900-tallet var nok bruksantallet og beliggenheten til tuna den samme som i dag. I mellomkrigstida kom de første hyttene. Åsavegen skal ha blitt ført gjennom området i nåværende trasé under 2. verdenskrig. Gamle vegfar gikk, iflg. lokale informanter, øst og vest for denne. Ellers var det en livlig trafikk over fjorden. Her dro folk både med frukt og fisk til Hønefoss. Fra skogen førte en gammel tømmerveg ned til stranda ved Strandebråten der tømmeret ble samlet før fløting. Dette tok slutt henimot 1960 da fløtingen i Drammensvassdraget opphørte.

Figur 8 Driftsbygning i sveitserstil på Elvika Nordre

Tuna til Elvika bruk 1 og 2, og 6 og 7, ligger samlet i to dobbelttun oppe på høydedraget over jordvegen som stiger opp fra Åsavegen. Dette er intakte tun med preg av sveitserstil. Den overveiende del av bebyggelsen er fra de første 10-åra av 1900-tallet eller har fått sitt preg da. Iflg. tradisjonen skal den søndre delen av hovedbygningen på Elvika (bruk 1) skrive seg fra ca 1750 og være ei gammel seterstue. Yngre bolighus ligger i tilknytning til tuna på samme høydedrag.

Figur 9 Kulturlandskap ved Nordenga, sett mot vest

Lengst sør i samme landskapsrom ligger tunet på Nordenga. Det er lokalisert opp mot Åsavegen. Det ligger på en forhøyning med jordvegen ned mot fjorden. Her er sveitserlåven trolig fra århundreskiftet, buret er gammelt, men hovedbygningen er satt opp i 1974. Her det et vakkert kulturlandskap, med bekkedal og beitemark, i kontrast til de fulldyrka jordene lenger nord. Det nordligste bruket er Gammelbråtan. Her er det bare et tømmerbur som står tilbake av eldre jordbruksrelatert bebyggelse. Stedet har vært brukt som feriested siden ca 1930 og som fast bosted fra 1975. På oversiden av Åsavegen ligger tuna på Abrahamsrud og Granheim for seg selv. Her er bebyggelsen fornyet. Nede ved fjorden ligger to små plasser, ved fjorden på Nordenga bnr. 4 og Ertebråtan på et lite nes vest for Elviktangen. På begge står de gamle bolighusa tilbake, men både de og miljøene rundt er preget av å ha vært brukt som feriested.

Figur 10 Stabbur på Elvika (11/1)

Traséene til de gamle vegfara gjennom området er lite endret. Den gamle bygdevegen tok en sving vest for Åsavegen, rundt Gamlebråtan, før den fortsatte på østsiden over bruket Abrahamsrud. Her kan man se tydelige spor etter hellebrudd. Veggen over gårdene på vestsiden førte fram til Steinseter og videre til Sundvollen. Begge vegene er dels intakte gjennom miljøet med unntak for et parti på den vestligste, som er oppløyd i skråningen mot Elvika søndre. Tømmervegen er godt vedlikeholdt på oversiden av Åsavegen da den her brukes som tursti. Langs Åsavegen står melkerampa intakt ved innkjørselen til Gamlebråtan. Ved oppkjørselen til Elvika og Torsrud står garasjer med steinmurte vegger inn mot bergveggen øst for veien. I Ura lengst nord i området kan man se borehull som ble laget av motstandsfolk mot slutten av 2. verdenskrig da det var planer om å sprengre veien her.

Figur 11 Sag/møllerruin ved Migarbekken

Den gamle oppgangssaga og mølla ved Migarbekken er for lengst borte, men store murer viser hvor anlegget stod.

Figur 12 Fritidseiendom (11/28)

Det er mange hytter og fritidseiendommer i området. De eldste er fra mellomkrigstida, og de fleste av disse er i nakent tømmer i en «nasjonal stil». Enkelte innslag av hytter preget av funksjonalistisk stil finner man også, ved Åsavegen og til bygdevegen vest for denne.

Vurdering

Kulturminnebestanden i miljøet er variert. Det har likevel beholdt karakter av et jordbruksområde, og er relativt lite preget av hytter og boligbebyggelse. De fleste tuna og mesteparten av jordvegen ligger sentralt i miljøet, og utgjør et landskapsrom avgrenset av skog. Bebyggelsen her har bevart et preg typisk for småbruk fra de første 10-åra av 1900-tallet. Jordvegen er intensivt dyrka, men et variert kulturlandskap er bevart ved Steinseter og Nordenga sør i landskapsrommet. Terrenget er her småbakkert, det er innslag av beitemark, trær, rydningsrøyser og eldre veger. Den gamle tømmervegen, hellebruddene og restene etter Vakersaga ved Migarbekken er minner fra et eldre næringsliv. De fleste eldre hyttene i området er godt bevart. På østsiden av Elviktangen og ved Steinsfjorden mot vest ligger noen store fritidseiendommer. Disse er preget av nasjonal stil og bygningene er godt bevart. De er tidstypiske og forteller noe om tidsånd og friluftslivets stilling i Norge. Det samme gjør de mer nøkterne fritidseiendommene i «funksjonalistisk stil» ved Åsavegen og den gamle bygdevegen. De gamle vegfarene og steinbryggene ved fjorden beriker kulturlandskapet og forteller om eldre ferdsel og sammenhenger. Området har trekk karakteristisk for et mer marginalt område. Det har både kunnskaps- og opplevelsesverdi.

Virkning og konflikt

Traséforslaget vil gå i lett kupert skogkledt terreng på vestsiden av Åsavegen. Sør for Steinseter kommer den ut i åpent lende.

Alt. 61I krysser Åsaveien ved innkjøreslen til tunet på Steinseter. Den har tunnelpåhugg på østsiden av Åsaveien. Traséen skjærer gjennom et kulturlandskap med tidsdybde, hvor tunet på Steinseter er en viktig del, sammen med tuftene, hellebruddene og røysene. Den småskalerte bebyggelsen og kulturlandskapet er ekstra sårbart overfor større inngrep. Stor konflikt.

Alt. 61 J passerer mellom Bjørnsvika og Steinseter. Traséen fortsetter videre nordover på

vestsiden av Nordenga i østkanten av den dyrkede marken. Tunnelpåhugg like ved Åsavegen.

Traséforslaget skaper direkte konflikt med R 94, steingjerde og rydningsrøys. Ved Steinseter (lok. 9) vil traséen ligge høyt i terrenget og ha en negativ effekt for både dette bruket og Bjørnsvika (lok. 8). Meget stor konflikt.

Videre vil traséen skjære over gårdsvegen til Nordenga og den gamle bygdevegen ved Gammelbråtan. Det vil få tunnelpåhugg like under traséen til den gamle tømmervegen (lok. 43). Den største konflikten vil bli med det småskalerte kulturlandskapet som Nordenga er del av. Traséforslaget vil her bli en barriere mellom tunet og fjorden. Det vil dele jordvegen i to, og skjære over gamle sammenhenger. Kulturlandskapet her så store kvaliteter at dette tilsier en stor konflikt. Ved sin plassering ved Åsavegen ligger traséforslaget dypt i forhold til tunbebyggelsen på Elvika-bruka. Den vil imidlertid skjære over gårdsveger og redusere jordvegen. Konflikten vil her være avhengig av utformingen av anlegget. Ved tunnelpåhugget vil det være mulig å unngå direkte konflikt med den gamle tømmervegen, men det er mulig at opplevelsen av denne vil bli forringet.

Lokaliteter

Hellerud (229/3) 4
Stedet ligger i hellingen ned mot Steinsfjorden. Her står våningshus og en liten bindingsverkslåve med steinfjøs. Våningshuset er i dag om- og påbygd til et større feriehus for to familier. Låvens hovedform er bevart, bare mindre endringer er gjort. Hagen er kantet med steinheller og i skråningen ned mot fjorden er det steingjerder og oppbygde stier og terrasser. I dag er Hellerud feriested, noe bebyggelse og omgivelser bærer preg av. På kart fra 1872 er trolig stedet avmerket som plass.

Bergli (31/17) 5
er en av de eldste hyttene i området. Den skal være bygd før 2. verdenskrig, og er utformet i nasjonal hyttestil. Anlegget som består av hytte og uthus ligger på et lite platå ved Åsaveien. Sjølve hytta er laftet og upanelt, dørene har en utforming inspirert av eldre norsk byggeskikk. Den har høy autentisitet.

Bråtan (229/22) 6
På bruksnr. 22 ligger i dag rester av det gamle tunet på Bråtan. Bråtan ligger på oversiden av Åsaveien. Stedet skal være gammelt. Nåværende eiers slekt overtok det i 1921. Den gamle stua står tilbake. Den er nylig oppusset, men hovedformen er bevart. To andre større bolighus står i dag på eiendommen. Av det gamle uthuset er det bare rester av en mur tilbake. I skråningen ned mot Åsaveien var det flere oppbygde terrasser. Bare en av disse er i dag bevart. På kart fra 1872 er det trolig dette som er avmerket som plassen Muggerud.

Bjerkheim (229/8) 7
Dette stedet ble utparsellert fra Bråtan (nåv. gnr./bnr. 229/22) i 1932. På plassen står et bolighus og et mindre uthus. Bolighuset (som er fra mellomkrigstiden) er en del endret og kledd med eternitplater. En stor frukthage og flere terrasser oppbygd av stein er del av anlegget.

Bjørnsvika (229/2) 8
Den lille plassen Bjørnsvika ligger i skråningen ned fra Steinseter til Steinsfjorden. Det gamle våningshuset står tilbake. Det er i dag feriehus. Et mindre uthus er satt opp i vinkel i forhold til dette. Det gamle huset er godt bevart. En liten plass er avmerket nedenfor Steinsetra på kart fra 1872. Dette er trolig Bjørnsvika. Stedet er omgitt av et plantefelt mot nord, et jorde mot øst og blandingskog.

Steinseter (229/2) 9
Tunet på Steinsetra ligger på ei slette på vestsiden av Åsaveien. Iflg tradisjonen skal setra til Stein gård ha ligget i dette området. I tunet står hovedbygningen fra 1928, en bindingsverkslåve med et lite steinfjøs, den gamle hovedbygningen og et skjul. De danner et firkanttun. Den gamle hovedbygningen, en enetasjes liten tømmerstue, skal være det eldste huset i tunet. Låven skal være fra ca 1850 iflg. Norske Gårdsbruk. På kart fra 1827 er Steinsetra avmerket som plass. På kart fra 1872 er den avmerket som plass. Steinsetra har jordvei spredt over et stort område. Det er et relativt stort antall rydningsrøys og steingjerder som kan være automatisk fredete kulturminner.

Nordengen (229/2) 34
Tunet ligger på en høyde ved Åsavegen. Her står driftsbygning, hovedbygning (1974) og et rettvegget tømmerstabbur. Driftsbygningen er av type sveitserlåve, med et utbygg som er langt yngre. Sveitserstilspir og gamle dører m.m. er bevart på låven. Muren etter den gamle stuebygningen er synlig ved nåværende hovedbygning. Dette huset skal ha vært svært gammelt. Like ved hovedbygningen er en oppmurt terrasse i terrenget. Et nyere redskapshus ligger noe vest for tunet. På andre siden av Åsavegen, inne i skogen; ligger ei smie med smiutstyr intakt. Nede ved Steinsfjorden ligger ei steinbrygge. Tunet er del av et vakkert kulturlandskap, jordvegen er svakt kupert, med bekkedrag og beitemark. Gjennom dette landskapet slynger den gamle vegen mellom gårdene seg. Sør for tunet ligger et gammelt åkerlandskap med flere kulturminner intakt. En hulvei som løper parallelt med Åsavegen er et automatisk fredet kulturminne. Ellers er det flere rydningsrøys og steingarder.

Boligeiendom (229/4) 35
Stedet ligger nede ved fjorden. Det ble trolig bebygd mot slutten av 1800-t. Den gamle stua står tilbake, men er utvidet og oppusset. Et eldre uthus er del av anlegget. Det samme er en moderne garasje. Et hageanlegg med store plener strekker seg ned mot fjorden. Eiendommen ble lenge brukt som feriested. Er i dag en vanlig boligeiendom. Den gamle vegen mellom gårdene fram til Steinseter går over eiendommen.

Torsrud (11/3,4,13) og Elvika (11/1,2,17) 36
Tuna ligger på rekke på høydedraget over jordvegen. De har felles oppkjørsel fra Åsavegen. Vest for tuna skrånere terrenget ned mot fjorden. Mot øst kornåkre ned mot vegen. På Torsrud står driftsbygning, hovedbygning og stabbur i tunet. Hovedbygningen eller deler av den skal være satt opp før 1900, sveitserlåven i 1892 med fjøs fra 1939 og

stabburet i 1986. Hovedbygningen har bevart sveitserstilsdetaljer, men de fleste vinduene er skiftet. En frodig hage omgir denne, bla. med flere stauder. På Elvika står hovedbygning, driftsbygning og stabbur. Den sørligste delen av hovedbygningen skal være gammel, fra 1745 da stedet var seter, iflg. eier. Den er påbygd flere ganger, siste gang i 1977. Driftsbygningen er også på- og ombygd flere ganger. Stabburet er fra 1944 i telemarksstil. Litt tilbaketrukket fra tunet står en kårbolig/hytte satt opp i 1936. Nede ved fjorden står ei steinbrygge og et båthus, det siste ble brukt til å oppbevare fiskeredskaper i. Både brygga og dette skal være gamle, brygga eldst. Like ved og i skråningen over ligger to hytter (11/25) som ble satt opp på 1930-tallet. Disse er i «nasjonal stil» med elementer fra eldre norsk byggeskikk.

Ved hovedvegen ved oppkjørselen står to del steinmurte garasjer bygd inn i fjellet, en til hvert bruk. De skal være satt opp like etter 2. verdenskrig. Restene av en melke-rampe står like ved. Det er meningen at den skal settes i stand.

Elvika (11/6), Elvika nordre (11/7) 37

Tuna ligger på rekke omgitt av kornåkre, mot øst faller jordvegen ned mot den gamle bygdevegen. Fra denne fører oppkjørselen opp mot tuna. Det sørligste tunet (bruk 6) har en komplett bygningsmasse med driftsbygning, hovedbygning, bryggerhus, vognskjul og stabbur. De danner et rektangulært tun. Hovedbygningen er under oppussing og stabburet har «telemarkspreg». Hovedbygningen skal være «gammel», stabburet er fra 1947, de andre bygningene skriver seg fra 1910-20-tallet. På nordre Elvika står den gamle hovedbygningen og driftsbygningen (1913) tilbake. Da den nye hovedbygningen ble oppført rev man stabbur og bryggerhus (1914), men det er meningen at de skal gjenoppføres. Det gamle bolighuset fikk sitt nåværende preg på 1944, men skal ha en eldre kjerne, trolig fra 1857. De to tuna har totalt sett en godt bevart bygningsmasse der sveitserstilen dominerer.

Fritidseiendommer (11/28 og festnr. 25) 38

Like nord for tunet på Elvika nordre ligger to store fritidseiendommer. Den ene er matrikulert som 11/28, den andre har festnr. 5. På disse står store hovedbygninger i nakent tømmer. På bruksnr. 28 står flere hus bl.a. stabbur. Dette er et komplett anlegg, som også en periode var bolig-eiendom. Begge eiendommene skal være bebygd i mellomkrigstida iflg. lokale informanter. Bygningene er godt bevart. På festnr. 5 står også et eldre naust.

Fritidseiendom (11/37) 39

Eiendommen ligger til den gamle bygdevegen. Den består av et bolighus og et uthus. De har begge funksjonalismens kjennetegn: liggende kledning, jæra hjørner og toramsvinduer. Anlegget har stor autentisitet. Ligger omgitt av skog.

Abrahamsrud (11/5) og Granheim (11/15) 40

De to tuna ligger for seg selv på et platå over Åsavegen omgitt av skog. Abrahamsrud skal være det eldste, dette er avmerket på kart fra slutten av 1800-tallet. Bebyggelsen på de to tuna er modernisert. Den eldste daterte bygningen er hovedbygningen fra 1916 på Abrahamsrud. Den er totalt ombygd.

Gamlebråtan/Elvikbråtan (11/8) og hytte (11/26) 41

Tunet ligger mellom nåværende Åsaveg og den gamle bygdevegen. Migarbekken renner forbi like ved dette mot nord.

Eiendommen ble tatt i bruk som fritidseiendom fra 1924, mens jordvegen ble drevet av forpakter. Det ble fast bolig her fra 1975. Da ble nåværende bolighus satt opp: en stor bygning i moderne utforming. Den gamle hovedbygningen er revet. Et stort tømmerbur fra 1840 står i tunet, likeledes et gjestehus i «nasjonal stil» fra 1943. I driftsbygningen er fjøs og stall fra 1939, låvedelen fra 1947. Ved innkjørselen fra Åsavegen står mellkerampen ved siden av en større garasje. Like inntil tunet på 11/26 står hytte og uthus. Dette er små panelklede hus i en enkel funksjonell utforming.

Sag- og mølleruin ved Migarbekken (11/8) 42

På sørsiden av Migarbekken ikke langt fra utløpet i Steinsfjorden står murene etter sag og mølle, bl.a. store tømmermurte pilarer. Dette skal ha vært ei oppgangssag til gården Vaker i Norderhov. Den ble drevet av vann fra Migarbekken, som ble demmet opp helt oppe ved utløpet fra Migartjernet. Ingen lokale informanter visste nårtid saga gikk ut av bruk.

Den gamle tømmervegen 43

På denne vegen fraktet man tømmer fra Kroksogen og ned til Steinsfjorden opp mot 1960. (Iflg. lokal informant). Tømmervegen er oppbygd og går på skrå nedover lia, med unntak for et par krappe svinger. På oversiden av Åsavegen er den godt holdt i hevd da den her brukes som tursti. På vestsiden av Åsavegen er den mer overgrodd, men fremdeles godt synlig.

Kulturmiljø Gunnarenga - Svarverud

Kommune Ringerike

Kart: 5 Åsa

Avgrensing: Se kart

Registrerte lokaliteter:

Fjellheim (12/24)	10
Sørenga (12/22)	11
Bergeløkka (12/10)	12
Gunnarenga nordre (12/9, 11, 41)	13
Gunnarenga søndre (12/14)	14
Kornbråten (12/5)	15
Grønnhella (12/4)	16
Støa (12/1)	17
Myhre (12/27)	18
Svarverud (12/2)	19

Avmerket som landbruks-, natur- og friluftsområde i arealdelen til kommuneplanen.

Arealbruk og kulturminner

Miljøet er delt i to av en bratt dels furukledd skråning på oversiden av Åsaveien. Langs fjorden er det et lett skrånende parti hvor det er tydelige spor etter hellebrudd. Her ligger flere småbruk. Et av disse, Svarverud, ligger med tunet mot Åsaveien. På oversiden av denne ligger et jordstykke som ei lomme omgitt av skog. Fra det kuperte skogklede beltet øst for

Åsaveien åpner landskapet seg mot et landskapsrom med dyrket mark under den bratte skråningen opp til Krokskogplataet. Her ligger Gunnarengbruka. Tuna til gårdene som bruker dette ligger i ytterkanten, det hele omsluttet av skog. Hytter finner man både nede ved fjorden, og i det skogkledte beltet øst for Åsaveien. Her ligger det også noen yngre bolighus.

Hvorvidt det var bosetning her før Svartedauen er ukjent. Gunnarenga er nevnt i 1673 og ligger da under Hønen (Ringvold) ved Norderhov kirke. Gamle kart viser at det langs fjorden trolig bare lå plasser i 1827, mens Gunnarenga og Svarverud er avmerket som gårder på samme tid. Iflg registrering skal det på Gunnarengbruka være bolighus med kjerner fra 1700-tallet. Steinfjøset på den lille plassen Kornbråten ved fjorden har en type muring som tyder på at den kan være fra 1600/1700-tallet. Det står eldre bebyggelse på nesten alle tuna, men den er med få unntak ombygd. Driftsbygningene er best bevart - her finnes en 5-vegget låve sammenbygd med steinfjøs (Kornbråtan), flere godt bevarte sveitserlåver og en stor høylåve ved Svarverud.

Figur 13 Den lille driftsbygningen på Kornbråten (Grønnhella) består av steinfjøs og en femvegget tømmerlåve. Muringen kan tyde på at fjøset er satt opp på 1600-1700-tallet

Ca 50-100 meter på østsiden av Åsaveien ved Svarverud ligger et område med flere lange steingjerder, flere rydningsrøyser og to trekantede røyser med ukjent funksjon (R 101). Disse kan være gravrøyser. Steingjerdene ser nesten ut til å danne en inngjerding, et kve. Anleggets funksjon er uviss. Noen av røysene er relativt nedgrodd, og anlegget ser ut til å ha en høy

alder. Bare en arkeologisk undersøkelse kan avgjøre hvorvidt hele eller deler av anlegget er fra før reformasjonen, og dermed fredet

Vurdering

Miljøet er variert. Tross mange hytter er det jordbrukslandskapet som dominerer. Det inneholder mange lokaliteter. Langs fjorden må kulturlandskapet på Kornbråten fremheves. Her danner tun, hellebrudd og jorder et kulturlandskap som viser de marginale forhold godt. På Grønnhella og Støa ligger velholdte hus (noen med opprinnelse i bebyggelse knyttet til primærnæringen) i et landskap med hage-/parkpreg. Svarverud ligger med tunet til Åsaveien. Det utgjør sammen med jordene på østsiden av veien et helhetlig kulturlandskap. Steingjerdene og røysene inngår som elementer i dette kulturlandskapet. Landskapsrommet med Gunnarengbruka ligger inne under den bratte skråningen Dette har klart preg av et jordbrukslandskap i bruk med flere tun med bygninger av varierende grad av autenticitet og alder. Dette viser også et marginalt jordbruk. Her ser man tydelig hvordan flere bruk har utnyttet et relativt lite, dyrkbart område.

Virkning og konflikt

Traséen vil gå parallelt med Åsaveien dels på nedsiden dels på oversiden av denne, hovedsakelig i skog. Den vil passere i skråningen like over Kornbråten, krysse Åsaveien nord for Svarverudtunet og gå i overkant av jordene på østsiden av veien før den fortsetter inn i skogen. Traséen vil ved Kornbråten ligge i skråningen over lokaliteten, men vil ha nærføring til denne. Den vil her kunne komme i konflikt med et kulturlandskap som tydelig viser det marginale preget som er karakteristisk for bruka nede ved fjorden og som i tillegg har estetiske kvaliteter. Ved Svarverud vil den bryte inn i et kulturlandskap der eldre elementer som åkerholmer og kant- og randvegetasjon er bevart. Her vil det oppstå konflikt med steingjerdene og røysene, et kulturlandskap med opplevelsesverdi. Den småskalerte bebyggelsen (særlig på Kornbråten) og kulturlandskapet er ekstra sårbart overfor større inngrep.

Lokaliteter

Fjellheim (12/24)

Ligger lengst sør av tuna på det øvre plataet. Bebyggelsen er fornyet. Alle husa er bygd etter 2. verdenskrig.

10

- Sørenga (12/22)** 11
Tunet på Sørenga ligger ovenfor tunet på Fjellheim. I flg. tradisjonen skal hovedbygningens eldste del være fra 1700-tallet. Det er seinere utbygd og utvidet flere ganger, sist ganske nylig. Driftsbygningen som er orientert etter åsen er av sveitserlávetype.
- Bergeløkka (12/10)** 12
Bergeløkka ligger i nedkant av landskapsrommet, og inn mot furumoen som avslutter rommet mot vest. Her står to hus etter hverandre: hovedbygning og driftsbygning. Bruker hadde ingen informasjon om stedet, bare at det skulle være gammelt. Det er avmerket som plass på kart fra 1827. Den gamle ferdssveien er avmerket på samme kart. Den går gjennom Bergeløkken. Sjølve tunplassen ligger noe forhøyet i forhold til den dyrkede marka rundt. En strime med jordvei skiller tunet fra furuskogen mot vest.
- Gunnarenga nordre (12/9,11,41)** 13
Tunet på Nordre Gunnarenga ligger øst i det åpne landskapsrommet på plataet. Her står hovedbygning, driftsbygning og stabbur. Hovedbygningen og driftsbygningen ligger i vinkel. Driftsbygningen er orientert etter åsen. Begge disse har sveitserstilspreg tross seinere ombygninger. Hovedbygningen har form av en midtkammerbygning. Den skal være gammel, men er påbygd noen ganger. Stabburet er i tømmer, 2. etasje er utkraget og trolig påbygd 1914. Dette året ble driftsbygningen satt opp. Tunet ligger på berg i dagen. Det er rester etter hage.
- Gunnarenga søndre (12/14)** 14
Tuna på søndre og nordre ligger tett i hverandre. På søndre Gunnarenga står hovedbygning, driftsbygning, stabbur og skjul. Hovedbygningen skal iflg. tradisjonen være svært gammel. Men den er modernisert med nye vinduer og kledning. Stabburet skal også være gammelt, bryggerhuset ble flyttet hit i 1918 og påbygd. De andre husa er trolig satt opp på 1900-tallet.
- Kornbråten (12/5)** 15
Der skråningen vest for Åsaveien flater seg ut til ei lita hylle over Steinsfjorden ligger tunet på det lille bruket. Vei fører til det fra sør, via det andre Grønnhellabruket. Vei går gjennom tunet og fortsetter som en kjerrevei nordover mot noen hytter. En sti fører på skrå ned til Steinsfjorden. Øst for tunet ligger ei strime med dyrket mark. Furuskog omgir stedet, randvegetasjon formidler overgangen mot barskogen.
Det står to hus i tunet. De ligger parallelt, med bolighuset nærmest fjorden. De er begge i lengderetning orientert etter denne. Bolighuset er bygd etter 2. verdenskrig. Det har lecamur. Kledningen er tømmermannspanel. Driftsbygningen er langt eldre og representerer gamle byggetradisjoner. Den består av et lite steinfjøs og en 5-vegget tømmerlåve. Små skjul med pulttak er bygd inn til i begge ender. Det er tydelig spor etter uttak av heller på eiendommen.
Hvor gammel bosetningen her er er uvisst. Måten steinfjøset er murt på tyder på at det kan være satt opp på 1600-/1700-tallet. Den 5-veggete tømmerlåven er en gammel type som lenge var i bruk på husmannsplasser og småbruk. Sammensetningen til ei lengde kan være yngre. Miljøet med driftsbygningen, jordbrukslandskapet, veien og hellebruddene viser et marginalt jordbruk. Med unntak av hovedbygningens form som bryter det gamle preget er dette et kulturlandskap med kunnskapsverdi og opplevelsesverdi. Stedet er avmerket på kart fra 1872 som gård.
- Grønnhella (12/4)** 16
Stedet ligger på ei slette som skråner svakt ned mot fjorden. Den eldre stedstilknyttete bebyggelsen som i dag består av et sveitserhus ligger der terrenget begynner å skråne opp mot Åsaveien. På eiendommen er det satt opp ei hytte og et par eldre tømmerbur som er tilflyttet. I dag er stedet i bruk som fast bolig. Sveitserhuset er utvidet med et tilbygg. Det er gjort slik at bygningens opprinnelige form fortsatt er lesbar. Stedet har i dag preg av sommersted eller boligeiendom. Stedet er avmerket på kart fra 1872 som gård.
- Støa (12/1)** 17
Støa ligger helt nede ved fjorden. Navnet kan tyde på at dette har vært et sted hvor båter la til. I dag er det sommersted, en funksjon det har hatt lenge. Av eldre bebyggelse står en driftsbygning og et skjul tilbake. De ligger nesten nede i sjøkanten, låven ligger på tvers av terrenget med gavlen mot sjøen. Sveitserlåven skal være satt opp rundt 1900, skjulet er trolig eldre. De er begge godt vedlikeholdt. Det står to store bolighus på eiendommen, det ene skal være fra ca 1950, men er utvidet flere ganger. Det andre skal være ganske nytt. Det ligger der et eldre bryggerhus skal ha ligget. Området rundt husa er parkaktig behandlet, med grasplen og spredte trær. Hvor lenge det har vært bebyggelse på stedet er uvisst. På kart fra 1827 er navnet *Støa* påført etterpå med liten skrift. Det er avmerket på kart fra 1872 som gård.
- Myhre (12/27)** 18
Tunet på Kornbråten ligger i vest med dyrket mark skrånende oppover mot øst. Det er lite igjen av den gamle bebyggelsen. I de siste åra er bebyggelsen fornyet. Tunformen er oppløst. Av eldre bebyggelse står et stabbur i nasjonal stil fra 1943 tilbake.
- Svarverud (12/2)** 19
Svarverud er avmerket på kart fra 1827. I dag ligger tunet like inn til Åsaveien på vestsiden av denne. Jordveien skråner ned mot fjorden. Her er det plantet noen frukttrær. På Svarverud drives det fremdeles jordbruk. Bruket drives sammen med Fuglesang (12/21). På dette ligger mesteparten av jordveien.
På Svarverud står i dag hovedbygning, driftsbygning og stabbur. En livørsbygning er ganske nylig satt opp utenfor tunet, men like ved. Også den ligger til Åsaveien. Driftsbygningen er av sveitserlávetype med kjørebru under gavlen. Stabburet er et opprinnelig rettvegget tømmerbur som har fått en utkraget og panelkledt 2. etg. i dette århundret. Hovedbygningen er satt opp etter 2. verdenskrig. Svarverud er avmerket som gård på kart fra 1827. Like ved tunet og inn til Åsaveien ligger en låvebygning. Den er panelkledt og står på steinpilarer. Den tilhører Pjåka som bruker jordstykket på andre siden av Åsaveien.

Kulturmiljø Åsa nedre - Håkenrud

Kommune Ringerike

Kart: 5 Åsa

Avgrensing: Se kart

Registrerte lokaliteter:

Åsatangen	20
Berget (18/30)	21
Orrebråten (18/3)	22
Åsa nedre (19/1)	23
Bergeløkka (18/4)	24
Håkenrud (18/25)	25
Tyruhjellen (27/39)	26

Avmerket som landbruks-, natur- og friluftsområde i arealdelen til kommuneplanen.

Kulturmiljøet består av et nord-sørgående landskapsrom som strekker seg fra Tyruhjellen i nord og ned til bunnen av Steinfjorden.

Furukledte åsdrag avgrensner det mot vest og øst. Dette er i hovedsak et jordbruksområde med unntak av den sørligste delen ned mot fjorden hvor det fra gammelt har vært «industriaktivitet». Landskapsrommet gjennomskjæres av Åsaveien i den sørlige delen. Tunet og jordveien på Tyruhjellen ligger lengst i nord, høyt og skilt fra resten av miljøet av et skogbelte. Sør for dette åpner landskapet seg mot Steinsfjorden. Nord i det åpne landskapet ligger tunet på Håkenrud, ved Åsaveien tunet på Åsa nedre. På andre siden av veien i kupert terreng ligger tuna til småbruka Berget og Orrebråten. Hytter og bolighus ligger i ytterkanten av landskapsrommet, ved høydedraga og nede ved fjorden.

Figur 14 Tunet på Håkenrud ligger lunt opp mot skogbrynet. Jordveien skråner ned foran dette

Tuna på Håkenrud og Åsa nedre har bevart eldre bygninger. Begge ligger godt synlig, særlig Åsa nedre, som har en markant beliggenhet på en høyde ved Åsaveien. De utgjør sammen med det småkuperte jordbrukslandskapet med rik kant- og randvegetasjon et vakkert kulturlandskap. Bebyggelsen på Berget og Orrebråten er fornyet. Tyruhjellen ble på begynnelsen av 1900-tallet landsted. Bebyggelsen i tunet er til en viss grad preget av dette. Navnet Tyruhjellen kommer av en tyrihjell, en spesiell type tjæremile. Denne typen mile, eller hjell, var i bruk fra middelalderen til inn i dette århundret. Det var ikke mulig å se rester etter hjellen under registreringene.

Figur 15 Tunet på Åsa nedre ligger på en høyde over Åsaveien. Hovedbygningen er godt synlig fra veien. Den eldste delen av hovedbygningen er fra 1700-tallet

Ca 150 meter sør for Håkenrud ligger en samling stein som kan være en tuft eller en rydningsrøys (R 107). Fra denne, via Håkenrud og forbi Tyruhjellen, går en delvis oppbygd sti/vei (R106). Alderen er uviss. Omtrent midt mellom Håkenrud og Tyruhjellen ligger to rydningsrøys (R105). Slike røys kjennes helt tilbake til jernalderen, men de kan også være av yngre dato. De er å anse som fredete inntil dette eventuelt er avkreftet ved en arkeologisk undersøkelse. Ca 200 meter nord for Tyruhjellen ligger to steinstrenger (R 120). Den lengste måler ca 18x2 meter, den andre måler ca 4x2 meter. Hvilken funksjon disse har hatt vites ikke. 150 meter nordvest for Tyruhjellen ligger det to mindre hellebrudd (R121).

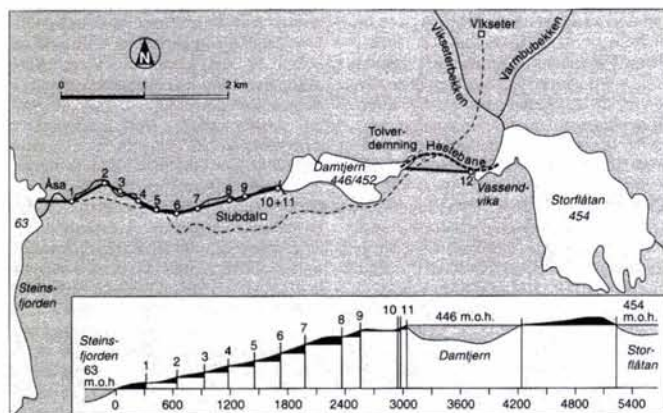

Figur 16 Ruin fra kjerratanlegget. Den berømte kjerraten i Åsa var i drift fra 1804 til 1849. Traseen vil kunne komme i konflikt med rester av kjerratanlegget

Den sørlige delen av miljøet er dominert av Åsaelva som her ganske bratt faller ned mot fjorden. Dette ble utnyttet ikke bare av nærmiljøet. Alt på 1300-tallet hadde gårder i Hole mølle her, og på begynnelsen av 1800-tallet anla Peder Anker, en av tidens mektigste menn, den berømte kjerraten i Åsa. Her ligger rester etter flere virksomheter.

Vurdering

Miljøet har stor tidsdybde. Det inneholder et kulturlandskap som sammen med markante tun har høy kunnskapsverdi og opplevelsesverdi. Det forteller også om viktigheten av fallet i Åsaelva. Restene av det gamle industrimiljøet som er en konsekvens av dette går tilbake i alle fall til 1300-tallet. Mest kjent er imidlertid kjerraten som var en av sin tids tekniske underverk. Den lever videre i stedsnavn og fortellinger. Det er knyttet lokal identitet til denne, og det er planer om et Kjerrat-museum i Åsa.

Figur 17 Kart over Kjerraten i Åsa. (Fra: Christensen 1997)

Virkning og konflikt

Traseen vil gå i skogen på østsiden av Åsaveien, krysse denne og fortsette i det kuperte terrenget på vestsiden av denne. Den vil så krysse Åsaveien ved Åsa nedre og fortsette nordover nesten midt i landskapsrommet. Den vil så berøre vestenden av tunet på Håkenrud før den fortsetter i det småkuperte fram til Tyruhjellen hvor den passerer helt inn til tunet.

Figur 18 Utsyn fra tunet på Håkenrud mot Åsa nedre og Steinsfjorden. Traseen vil krysse dette landskapsrommet

Traseen vil direkte berøre yngre hytter på vestsiden av Åsaveien. Den vil direkte berøre rester etter eldre industriminne og ha nærføring til flere. Den vil skjære tvert gjennom den gamle kjerratleden. Den vil trolig ikke direkte berøre eldre jordbruksbebyggelse, men vil ha nærføring til tuna på Åsa nedre, Håkenrud og Tyruhjellen. Nordvest for Tyruhjellen berører traseen et område med rydningsrøyser. Opplevelsen av disse kulturminnene vil bli forringet.

Ved sin plassering midt i landskapsrommet og nærføring til to markante tun med verdifulle bygninger vil den redusere verdien av et vakkert kulturlandskap med stor kunnskapsverdi. Den vil også direkte og indirekte kunne berøre rester etter eldre industriminne, bl.a. knyttet til den berømte kjerraten i Åsa. De rester som finnes etter den har historisk interesse som minne om en av de dristigste tekniske og økonomiske satsninger innen norsk skogbruk.

Lokaliteter**Åsatangen** 20

Hele området fra fjorden og opp til nåværende Åsavei var et område som man vet var nytt til industrivirksomhet helt fra middelalderen. Her utnyttet man fallet til Åsaelva. Den eldste kjente virksomheten skal ha vært møllebruket til Mo gård i Hole. Kart fra 1827 viser tegn som indikerer mølle- og sagbruk, teglverk og plasser. Kjerratanlegget startet på Åsatangen. Kanalen som førte tømmeret fra Orbråtvika fram til starten av kjerratanbanen er så vidt synlig. I terrenget opp mot Åsaveien er flere steinfundamenter synlige. Historielaget har skiltet kulturminnene som ligger her.

Elvestad (18/30) 21

Tunet ligger på et berg over Steinfjorden på sørsiden av Åsaveien. I tunet står en liten driftsbygning og skjul i sveitserstil fra ca 1920 og en hovedbygning fra 1988. Bebyggelsen er småskalert. Bruket blir brukt som feriested. Veien gjennom tunet er den gamle tømmerveien ned til Åsatangen. Stedet er avmerket på kart fra 1872 som gård.

Orrebråten (18/3) 22

Tunet på Orrebråten ligger ved Orebråtvika nedenfor Berget. Hovedbygning skal være fra slutten av 1800-tallet, driftsbygningen fra 1941, men med eldre fjøs. Bygningene er totalt moderniserte og ombygde de siste åra. Bruker av gården holder hester, noe kulturlandskapet bærer preg av. Stedet er avmerket på kart fra 1872 som gård.

Åsa nedre (19/1) 23

Tunet på Åsa nedre ligger med oppkjørsel fra Åsaveien og er godt synlig for alle som ferdes på veien. Bygningene danner et firkanttun med unntak av stabburet som ligger for seg selv foran hovedbygningens fasade. Tunet ligger på østsiden i et landskapsrom som strekker seg ned til Steinsfjorden. De to eldste bygningene er hovedbygningen og stabburet. Hovedbygningen er en midtkammerbygning med sidefløy. Den eldste delen skal være fra 1700-tallet. Eldre vinduer og belistning er bevart. Den har høy autentisitet. Iflg. tradisjonen skal den vestre delen være Pungletta, et skjenke- og hvilested, som lå ved kjerraten nesten oppe ved Damtjern. De andre bygningene i tunet, driftsbygning og skjul, har sveitserpreg. Driftsbygningen har teglfjøs. Stedet leies ut til boligformål. Jordveien drives som tilleggsjord.

Figur 19 Hovedbygningen på Åsa nedre

Bergeløkka (18/4) 24

Ligger øst i landskapsrommet som strekker seg ned til Steinsfjorden. Bolighuset er fra 1927 og stabburet fra 1942. Bolighuset er nylig ombyggt. Driftsbygningen er revet. Bosetningen er mye eldre enn 1927 iflg. eier. Han mente dette opprinnelig hadde vært en plass under en av gårdene i hovedbygda.

Håkenrud (18/5) 25

Tunet på Håkenrud ligger høyt med jordveien skrånende ned mot Åsa nedre. Veien dit går i østkanten av landskapsrommet. Den går over i en skogsti som fører fram til ei hytte bak Håkenrud. Valbekken skjærer et lite juv i det kupert terrenget som tunet grenser inn til i nord og nordvest. Den gamle hovedbygningen fra 1885 ligger sør i tunet, sveitserlåven og et rettvegget tømmerbur står på kanten av skråningen mot vest og et bryggerhus/vognskjul står ved bekken i nord. Alle bygningene har høy autentisitet. Tømmerburet er den eldste bygningen i tunet og skal være bygd 1864. Driftsbygningen fra 1911 og bryggerhus/vognskjul fra 1905 er begge i sveitserstil. Ny hovedbygning er satt opp nedenfor tunet ved gårdsveien som fører opp til det.

Tyruhjellen (27/3) 26

Tunet på Tyruhjellen ligger i enden av et landskapsrom som strekker seg ned til Steinsfjorden. Tyruhjellen er atskilt fra resten av rommet ved et skogbelte. Tunet ligger opp mot barskogen. Det ligger flere bygninger i tunet. De ligger rundt en firkantet gårds plass. De representerer flere tidsepoker. Den eldste tidfestete bygningen er et lavt tømmerhus. Dette er den opprinnelige hovedbygningen, og den skal være satt opp på 1700-tallet. To rettveggede tømmerbur, hvorav et er tilflyttet hører også til den eldre bygningsmassen. I dette århundret er hovedbygning, driftsbygning og ei hytte satt opp. Tyruhjellen ble brukt som landsted trolig fra ca 1920, men de siste åra har gårdsbruket blitt tatt opp igjen. Stedet er ikke avmerket på gamle kart.

Figur 20 Tunet på Tyruhjellen. Bruket var landsted i flere år. Til høyre i bildet ser man den gamle stua som skal være fra 1700-tallet. Traseen vil gå kloss inn til tunet

Kulturmiljø Åsa øvre - Pjåka

Kommune Ringerike

Kart: 5 Åsa

Avgrensing: Se kart

Registrerte lokaliteter:

Ødegård (13/2) 27

Pjåka søndre (13/1) 28

Pjåka (13/8) 29

Pjåka (13/9) 30

Kraftstasjonen 31

Åsa øvre (19/2) 32

Jonsrud (18/18) 33

Avmerket som landbruks-, natur- og friluftsområde i arealdelen til kommuneplanen.

Kulturmiljøet består av et vestvendt landskapsrom i lia opp mot Krokskogsplatået. Det er omgitt av skog, og i vest avsluttes det av et nord-sør gående furukledt høydedrag. Terrenget skråner jevnt nedover. Landskapsrommet er delt av skogbelter. Gjennom miljøet i vest-øst retning går gamle og nye Stubdalsvei, og kjerratleden. Parallelt med denne renner Åsaelva. Det er et jordbruksområde, men med gamle industri-tradisjoner knyttet til Åsaelva. Ved Stubdalsveien ble Åsa kraftstasjon bygd i 1913.

Høyest oppe i lia ligger Pjåkagårdene. Nedenfor Pjåka og skilt fra denne av et skogbelte ligger Østre Åsa. Mesteparten av jordveien til Østre Åsa ligger på sørsiden av Stubdalsveien. I overkant av dette ligger tunet på småbruket Ødegården. Nord for Åsa øvre ligger Jonsrud. Tuna ligger inn til skogbryn eller på berg i dagen.

Yngre bebyggelse, ikke jordbruksrelatert bebyggelse, er konsentrert inntil og på høydedraget som avgrenser landskapsrommet mot vest og langs nedre del av Stubdalsveien.

Navnet Åsa (av ås) indikerer gammel bosetning. Åsa øvre skal iflg. tradisjonen være den eldste gården i området. Hva Pjåka betyr er ukjent. Pjåka er nevnt i 1673 og ligger da under Hønen (Ringvold) ved Norderhov kirke. Miljøet har ligget viktig til samferdselsmessig da man her har en relativ slak skråning opp til Krokskogsplatået. Dette har vært utnyttet også i forbindelse med kjerratanlegget. Den gamle ferdselsleden fra Norderhov til hovedstaden gikk gjennom miljøet opp til Stubdal, over Krokskogen og ned til Sørkedalen. I forbindelse med kjerratanlegget bygde Peder Anker en kjørevei opp gjennom Stubdal fra Steinfjords-stranden til

Damtjern. Denne veien er fremdeles synlig i terrenget og heter Gamle Stubdalsvei. Etter 2. verdenskrig kom det ny bilvei opp til Damtjern. Den går nord for og i større svinger i forhold til den gamle traséen.

Tunbebyggelsen er variert både i alder og karakter. På Åsa øvre står det eldre bygningstyper bl.a. ei smie. Her har særlig driftsbygningen bevart et eldre preg med sin store tømmerlåve og laftefjøs inn til denne. Den er dominerende i landskapet. Tuna på Pjåka nordre ligger tett sammen og danner et fint miljø der særlig de store driftsbygningene i sveitserstil er dominerende innslag. Her er bolighusa trolig fra begynnelsen av 1800-tallet. Pjåka har ligget sentralt i forhold til andre aktiviteter i området. Kjerratleden går gjennom Pjåka nordre (13/9) restene av kjerratene nr 2 og 3 ligger like øst og nord for tunet. Den gamle Stubdalsveien går midt mellom de to tuna. Tunet på Jonsrud ligger også godt synlig. Tunplassen skal være gammel, men bebyggelsen er fra 1942 til ca 1950. Tunet på Pjåka søndre ligger skjult i skogen. Stabburet er den eldste bygningen med oppgitt byggeår fra 1902. I tunet på Ødegården står en hovedbygning fra 1895, driftsbygning og stabbur er fra ca 1950. Det er et enhetlig tun med hus typisk for småbruk. Tuna ligger i et kulturlandskap der elementer som åkerholmer, skogholt, løvtrelter og store trær er bevart. Sammen med tunas plassering i landskapet gir dette et variert preg.

Kraftstasjonen fra ca 1910 er i nygotisk stil.

Figur 21 Kraftstasjonen i Åsa ble bygd ca 1910. Selve stasjonen ligger til høyre i bildet, bestyrerboligen på motsatt side av veien. En utvidelse av Stubdalsveien kan få konsekvenser for anlegget

Vurdering

Miljøet har tidsdybde. Flere verdifulle eldre bygningstyper er bevart. Her må særlig tunet på Åsa øvre nevnes. Pjåka nordre med bygninger og kulturmark utgjør et helhetlig miljø som også har estetiske kvaliteter. De andre tuna har yngre bebyggelse. De er med på å vise en utvikling innen jordbruksbebyggelsen fram til ca 1950. Tun og jordbrukslandskap utgjør et vakert kulturlandskap. Kraftstasjonen fra ca 1910 er et godt eksempel på datidens små industrianlegg. Industrihistorie formidles også av kjerrattleden og den gamle Stubbalsveien. De er begge knyttet til en av de største industrisatsninger på 1800-tallet.

Miljøet blir ikke direkte berørt av jernbanetraséen. Kan berøres av utvidelse av nye Stubbalsvei i forbindelse med planer om masseuttak fra tunnel. Dette kan medføre konflikt med kraftstasjonen. Ved eventuell utkjøring av masse fra et tverrslag ved Stubbalsveien, er det viktig å unngå Pjåka nordre og området vest for Ødegården.

Lokaliteter**Ødegården (13/2)**

Tunet på Ødegården ligger med innkjørsel fra nye Stubbalsvei, like nedenfor Pjåka søndre. Det ligger i skogbrynet mellom Pjåka søndre og yngre bebyggelse i vest. Bygningene i tunet er hovedbygning (1895), driftsbygning (ca 1950) og et lite stabbur (1951). Tunet ligger fint i terrenget og er del av landskapsrommet som strekker seg ned mot vest.

Pjåka søndre (13/1)

Dette er et gammelt tun, men bebyggelsen er relativt ung. Stabburet er den eldste bygningen, satt opp 1902. Hovedbygningen er fra ca 1980. Også her står en ruvende sveitserlåve. To større garasjer er del av tunbebyggelsen.

Pjåka (13/8 og 13/9)

Tuna på de to Pjåkabruka ligger ved siden av hverandre. Av bygningene er hovedbygningene de eldste med deler fra 1800-tallet, og de har bevart et eldre preg. Det er driftsbygningene som ruver i landskapet, de er fra ca 1930 og har sveitserlåvens ytre. Ellers står stabbur i tuna, og på bruk 8 er det satt opp et nytt bolighus ved innkjørselen fra Stubbalsveien. Tuna danner et helhetlig miljø med eldre bygninger. De ligger begge til Gamle Stubbalsvei. Restene av kjerratt nr. en og to ligger nord og øst for tunet på bruk 13/9.

Åsa Kraftstasjon

Anlegget ligger ca 500 m fra Steinsfjorden. Vann til turbinene føres gjennom en rørledning fra Damtjern. Stasjonen ble bygd 1910-11 for å forsyne Hønefoss by med elektrisk energi. Det ble da bygd to bygninger på gården Fjelds grunn. De ligger på hver side av Stubbalsveien. Selve stasjonen er satt opp i upusset tegl med enkel ornamentikk. Den er et eksempel på den nygotiske stilen som ble

brukt i industribygg på denne tiden. Bestyrerboligen eller vokterboligen som den også ble kalt er et enkelt trehus i sensveitstil. Det er i dag frasolgt. Anlegget er et representativt eksempel på de mange små industrianlegg fra denne epoken.

Øvre Åsa (19/2)

Tunet på Åsa øvre har oppkjørsel fra den gamle Stubbalsveien. Bygningene danner ingen klar tunform, men er tilpasset terrenget. Her står hovedbygning, sammenbygd tredelt tømmerlåve (1853) og lafta fjøs (1896), stabbur og lengst sør ved bekken ei smie. Ved veien og i ytterkanten av tunet står en relativt ny livørsbygning. Bygningene ligger lunt i det skrånende terrenget. De fleste representerer eldre bygningstyper og har autentisitet. Hovedbygningen skal være «veldig gammel» og er av midtgangstypen. Stabbur og smie er lafta. Den store tømmerlåven dominerer landskapsrommet. Den danner sammen med det lafta fjøset en eldre fase i utviklingen mot enhetslåven eller driftsbygningen. Det er i dag få slike tilbake på en gård av Åsas størrelse.

Jonsrud (18/18)

Jonsrud skal i følge eier opprinnelig ha vært husmannsplass under en av de store gårdene i hovedbygda. Tunet ligger i samme landskapsrom som Åsa øvre, men høyere opp. Hvor gammel tunplassen kan være er ukjent. Av bygningene som står i dag er hovedbygningen den eldste, den skal være satt opp i 1942. Driftsbygningen er satt opp etter 2. verdenskrig. Det er spor etter eldre bygninger. Hovedbygningen er preget av hva en kan kalle en nasjonal stil, den har utragende 2. etasje. Vinduer er skiftet.

Gamle Stubbalsvei

Den gamle veien fra Norderhov til Oslo gikk over Åsa og Stubbald og videre gjennom Sørkedalen. Den fulgte gamle seterstier og skogveier. Fra Stubbald skjærer en kløft seg gjennom fjellet og ned til Steinsfjorden. Det er det slakeste stedet å komme seg opp på Krokskogplataet i dette området. Det var denne veien som Asbjørnsen skulle følge som 14-åring til skolen på Norderhov. Han rotet seg imidlertid bort på Krokskogen, en hending som er beskrevet i «En sommernatt på Krokskogen». Denne veien ligger fremdeles klar i terrenget og heter Gamle Stubbalsvei. Etter 2. verdenskrig kom det ny bilvei opp til Damtjern. Den går i større svinger i forhold til den gamle traséen. Før den kommer fram til Stubbald gjør den en stor sving sørover i åsen. Både seterstien opp til Vikseter og Gamle Stubbalsvei går gjennom Pjåka nordre.

Kulturmiljø Vegårdsfjordingen - Åsa

Kommune: Ringerike

Kart: 5 Åsa

Avgrensing: Fleskerud skytebane danner grense mot nord. Gårdene Østby, Fleskerud og Dæli avgrenser området mot sør og vest. Driftsveien fra Østby opp mot Krokskogen danner grense mot øst.

Gnr: 22, 23, 25

Registrerte lokaliteter:

Østby (22/1) 01

Fleskerud (23/11) 02

Dæli (25/1,6) 03

Ultvedtjernnet og et område rundt vannet er båndlagt som verneområde etter PBL 20-4 nr. 4.

Arealbruk og kulturminner

Geologisk sett ligger kulturmiljøet på grensen mot Oslofeltet. Grunne består for en stor del av kalkstein og skifer. Naturen veksler mellom store skogsområder som stiger mot Krokskogen og jordbruksbygder. Kulturlandskapet kan karakteriseres som halvåpent jordbrukslandskap. Skogsområdene har hatt stor betydning for bosetningen. Tømmerdriften, men også jakt, fiske og seterbruk har vært viktige sider ved landbruket i dette området.

Gjennom kulturmiljøet går det gamle tømmer- og seterveier fra Åsa opp til Håvardsetra og Ingeborgsetra på Krokskogen. På østsiden av Steinsfjorden var det allmeningsrett til fiske.

Gårdene i dette kulturmiljøet utgjør de nordligste arealer i et jordbruksområde som stiger nordover fra Steinsfjorden. I dag driver gårdene ensidig korndyrking. Skogbruket har fortsatt betydning.

Gården Østby har et større hytteområde øst og nord for gården.

Fleskerud skytebane, som disponeres av forsvarret, opptar arealene lengst nord i området. Denne ble etablert i 1904 og husmannsplassene Mastebrauten og Sion under Fleskerud måtte rives. Banen ble ombygd i 1959. Da ble blant annet skyteretningen endret og den er nå fra vest mot øst. Tidligere var skyteretningen nord/sør. På grunn av endringer i skyteretningen er terrenget rundt banen fullstendig gjennomskutt. I området står både gamle og nye skivebuer. Skytebanen ble brukt av soldater fra Hvalsmoen

og Helgelandsmoen som lå i telt i området i sommerhalvåret. Offisersmessa og markeneriet ligger like øst for Fleskerud gård. Begge er ombygd til hytter. Innenfor skytebanen ligger blanderingsgravene hvor vaktpostene lå. I bunnen er det murer, over var de dekket til med kvister o.l. Latrinene står fremdeles.

Skytebanen ble brukt av tyskerne under krigen. Da ble en mannskapsbrakke flyttet hit fra Eggemoen. Murene etter denne står fremdeles ved Fleskerud gård.

Skytebanen er fremdeles i bruk.

Vurdering

Området representerer en annen type driftsform enn flatbygdene nedenfor. I Åsaområdet spiller bruken av skogen en mer fremtredende rolle. Skogen er en viktig del av nærmiljøet, også i friluftssammenheng. Kulturlandskapet på sørsiden av den planlagte traséen har bevart en del av det eldre preget til tross for ensidig korndyrking. Det skyldes blant annet åkrenes størrelse og kantvegetasjon. Både Østby og Dæli har eldre, godt bevarte bygninger.

Virkning og konflikt

Dagsonen ved Fleskerud vil trolig skape en viss konflikt på grunn av nærheten til gårdstunene. Løpet vil neppe skape store barrierer mot utmarka. Dagstrekningen krysser ingen veier. Ingen konflikt med Automatisk fredete kulturminner.

Hyttegrenda til Østby blir sterkt berørt.

Lokaliteter

Fleskerud (23/1)

Gården ligger med utsikt sørover mot Steinsfjorden, mot øst stiger den bratte skogkledde åskanten opp til Krokskogen.

Bygningen på Fleskerud er fra 1942. Fleskerud har drevet allsidig jordbruksdrift med korn, høy, poteter, grønnsaker samt med stor- og småfe. Gården har beiterett på Krokskogen. Skogbruket har spilt en viktig rolle. Kulturlandskapet er i dag preget av korndyrking, i hovedsak bygg. Gården har fra 1904 leid ut arealer til forsvarrets skytebane. Fleskerud hadde kantinerrettighetene til skytebanen. Husmannsplasser: Mastebrauten og Sion.

Østby (22/1)

Østby ligger like øst for Fleskerud. Videre østover står bratte åsrygger opp mot Krokskogen. På vestsiden er det jordbrukslandskap.

Bolighuset har en toetasjes tømmerdel, opprinnelig en midtgangsbygning, trolig fra tidlig på 1800-tallet. Huset

ble påbygd i 1921-22 og restaurert i 1969 og 1985. Foran døra ble det bygd et inngangsparti ca 1850. Tømmerhuset ble panelt i 1875. Huset er i dag svært ombygd og bærer lite preg av den opprinnelige bygningen.

Stabburet er fra 1907. Låven har en tømmerdel og en bindingsverksdel. Bindingsverket er håndteljet og er trolig satt opp før 1900. Låven er lite endret. Smia kan være fra tidlig på 1800-tallet. Bryggerhuset har stor, gammel bakerovn og kan være fra 1800-tallet. Kårbygningen ble reist rundt 1960.

Gården drev februk frem til 1960-årene, men hadde sau til 1984. Den inngjerdede havna ved tunet brukes fremdeles til hestebeite og gir kulturlandskapet variasjon. I dag dyrkes det hovedsakelig korn; hvete og bygg, men også oljevekster.

På Østbys grunn, like øst for gården, ligger et hytteområde som ble utbygd i 1960-årene med ca. 20 hytter.

Bekken som renner på østsiden av tunet ble demmet opp 1905. På nedsiden av dammen lå et kraftverk som drev treskeverket. Det er ikke rester igjen etter dette. Fra 1950 ble dammen brukt til settefisk. Nord for denne dammen ble det rundt 1980 laget en ny oppdrettsdam for ørret. I senere tid er bekken mellom dammene lukket og en del av den tidligere vegetasjonen langs bekken er borte.

Like ved det sørøstlige tunnelpåhugget ligger rester etter et kalksteinsbrudd.

Østby har husmannsplassene Persløkka, Rønnersengene og Engbakken. Ingen av plassene har bygninger i dag, men det er rester etter kjellerpropene.

Østby har seter ved Ingeborgsetra på Krokskogen.

Dæli (25/1,6)

3

Dæli ligger vest for Fleskerud. Gården er adskilt fra jordbrukslandskapet rundt Fleskerud og Østby med en liten skogteig. Gården er omgitt av skog mot nord, øst og vest og tunet ligger midt i gårdens eget kulturlandskap. Den bratte åskammen mot Krokskogen danner avslutningen mot nordøst. Sørover er det utsikt mot Steinsfjorden. Ved smia står et sjelden stort lindetre.

Bolighuset er en midtgangsbygning i halvannen etasje. Huset har bevart mye av det opprinnelige preget utvendig og er av de få som har bevart "ringerikestilen". Huset er trolig fra begynnelsen av 1800-tallet, muligens eldre.

Stabburet er gammelt. Stabburstrappa er bygd på den karakteristiske måten for området; av ringeriksstein og med kolossale heller på toppen. Smia er gammel. Låven er fra 1945-46.

Gården drev frukt dyrking, særlig epler, til rundt 1950. Før krigen ble det også drevet grønnsaksdyrking. Gården drev blant annet salg av ringerikspoteter. Rester av eplehagen finnes fremdeles på nordsiden av bolighuset. Gården hadde sauer til 1989. Tidligere også storfe.

Rørvik - Vik

Området strekker seg fra Rørvik på sørsiden av Tyrifjorden til Vik.

Jordbunnen som er meget fruktbar består av leirskifer og kalk som delvis er dekket av leire og sand. Området er oppdelt av den nord/sør-gående Fekjæråsen. På vestsiden av denne ligger Fekjær- og Gjesvalgårdene etter hverandre. Rusødegården ligger forholdsvis høyt på østsiden av denne. Dette er i overveiende grad et jordbruksområde. Landskapet er åpent mot vest og sør. I sør går jordbruksarealet ned mot Tyrifjorden. I vika mellom Rudstangen og Hammaren er det bygd flere feriehytter. I sørøst er det bygd boliger og institusjonsbygg. Nord for Gjesvalgårdene ligger Vik. Dette området er utbygd de siste 10-åra. Her ligger Herredshuset i Hole og barne- og ungdomsskoler. Langs fv. 158 ble det i 1970- og 1980-årene bygd en rekke nye bolighus.

Fram til 1960-åra var det drevet et allsidig jordbruk med dyr, åkerbruk og frukt dyrking. Rundt 1900 og i 1930-åra ble det foretatt jordskifte i området og forholdene ble lagt til rette for rasjonell drift. Etter 2. verdenskrig er landskapet arrondert, bekker lukket og rand-

vegetasjonen er i stor grad fjernet. I kantsonen mot Tyrifjorden er det fremdeles frodig levevegetasjon bestående av store løvtrær som ask, bjørk, alm o.a. Enkelte løvtreklede åkerholmer bryter opp åkersletta. Nærheten til Tyrifjorden har vært viktig. Gårdene har drevet fiske til husbruk, og fjorden har vært ferdselsåre sommer og vinter. Gårdene hadde også vaskeplasser på strendene. Det har vært en rekke husmannsplasser i området. I dag er det flere steder rester etter disse i form av tufter og vegetasjon; syrin, ripsbusker mm. Husmannsplassene var plassert i kanten av jordene, på åkerholmer og langs strendene.

Turistnæringen har hatt stor betydning. På flere av gårdene ble bolighuset leid ut til byfolk om sommeren. Selv bodde de i bryggerhuset. Det er flere steinbrudd langs Tyrifjorden, særlig langs østsiden og på øyene. Det er en utstrakt bruk av stein i området, både til gjerder, grunnmurer og trapper. Særlig iøynefallende er de store tørrmurte stabburstrappene med stor helle på toppen.

For Vikområdet har garverivirkningen vært av stor betydning fra slutten av forrige århundre og fram til 1970-åra.

Den gamle vegen fra Kroksund (i dag kalt Pilegrimsleden) kommer fram mellom Gjesvalgårdene. Den svinger mot vest og følger fv 158 mot Hole kirke. Kongevegen gikk fram til Vik i samme trasé som denne. Fra Vik fortsatte Kongevegen rett nordover mot Norderhov kirke. Fra gammelt av var det fergeforbindelse fra Fekjærtangen til Elstangen og Storøya på sørsiden av Tyrifjorden. Denne vegen kan også i dag følges ned til sjøen, men den er nedpløyd på et parti sør for Fekjær, før den fortsetter ute på tangen.

Fv. 158 som i dag går vestover fra Vik ble bygd i 1880-årene.

Rørvik

Rørvik (232/2)

Det er tidligere gjort flere løsfunn av gjenstander fra forhistorisk tid:

- 1 prikkhugget skafthulløks
- 1 skafthulløks, nakkestykke
- 1 skafthulløks, nakkestykke

- 1 slagstein av kvarts
- 1 bergartsøks "vestlandsøks"
- 1 tykknakket øks av bergart
- 1 flintavslag (X 62) ble funnet i åkeren 75 m sør for Tyrheimen.

Disse gjenstandene er funnet ute av sin opprinnelige kontekst og mange av dem har i tillegg ingen funnopplysninger annet enn at de er funnet innenfor grensene til gården Rørvik (gnr. 232). Den konklusjonen som kan trekkes ut fra dette materialet er at det er et stort potensiale for funn av boplasser fra steinalderen i området. Det vil bli nødvendig å utføre søkesjakt med gravemaskin i de åkrene som blir berørt av et eventuelt tiltak.

Nyere tids kulturminner:

Bolighuset er laftet tømmerbygning (svalgangshus) fra 1700-tallet, panelt og delvis modernisert. Huset sto tidligere på Storøya. Det har vært butikk her. Uthuset besto av en tømmerlåve med stall fra 1700-tallet. Låven er nå revet. Laftet stabbur fra 1860-årene.

Jordvegen ligger på oversiden av E 16, korndyrking. Det drives campingplass på eiendommen.

Husmannplasser; Knuterud og Kopperudstua lå like ved riksvegen. Rørvikberget, som nå er eget

Figur 22 Kroksundet. Sundvolden Hotell til venstre i bildet. Foto: Fotonor

bruk var også plass under Rørvik. Ca 200 m sør/vest for tunet er et mindre hellebrudd som ligger like i vannkanten.

Figur 23 Tunet på Rørvik. Bolighuset er et ombygd laftet tømmerhus fra 1700-tallet.

Vurdering og konflikt

Funn av flintavslag og tidligere funn fra steinbrukende tid taler for stor konflikt med automatisk fredete kulturminner. Gården har eldre bygninger som er representative for området. Huset er ombygd en del. Bygningene er likevel typiske for området og har lokal verdi. Bygningene må rives dersom denne traséen velges. Stor konflikt

Kulturmiljø Rudsøgården

Kommune Hole

Kart: 6 Sundvollen - Selte

Avgrensing: Se kart

Registrerte lokaliteter:

Tangen (190/30)	2
Rudsøgården (190/7)	3
Midtre (østre) Rudsøgården (190/6)	4
Rudsøgården nordre (190/12)	

De tre Rudsøgårdene ligger etter hverandre opp under åsen. Jordvegen strekker seg foran tuna mot øst og vest. De har også jordveg på Fekjæråsen. På en stor åkerholme ligger yngre bolighus. Lengst vest ligger Rudsøgården (190/7)

Fornminner

Det ble funnet flere flintavslag (x30-x32), og et midtfragment av en flatretusjert flintdolk (x29) i åkerjorden under registreringene i 1994. Disse ble funnet 100-200m sør for husene. Mye tyder på at det er en boplass fra bronsealderen eller slutten av steinalderen i dette området. Under registre-

ringene i 1997 ble det funnet et flintavslag sør for veien ca 100m øst for gården (R 64). Ved et eventuelt tiltak i dette området må det påregnes maskinell prøvegraving i årkene for å lete etter rester etter boplassen under åkerjorden. Hele jordet sør for gården har stort potensiale for funn av bosetningsspor fra forhistorisk tid.

Nyere tids kulturminner

Bygningene dannet et åpent firkanttun. Bolighuset har gammel tømmerkjerne hvor kjøkkendelen er eldst. Huset ble delvis ombygd allerede i 1880-åra. Nytt påbygg og vindusutskiftning i 1970- og 1980-åra. Huset har lite opprinnelig preg. I eiendoms-grensa mot Fekjær viser en jordlapp og epletrær hvor husmannsplassen Langerud lå.

På Midtre (østre) Rudsøgården er både bolighus og uthus orientert øst/vest med vestgavlene inn mot åsen. Sammen med stabburet og bryggerhus danner bygningene et åpent firkanttun. Deler av bolighus og driftsbygning kan være eldre enn 1800. Driftsbygningen rommer er tredelt tømmerlåve.

På Rudsøgården nordre er driftsbygningen revet. Tilbake står et gammelt våningshus med tømmerkjerne, med påbygg 2. etasje i 1950. Stabburet er fra ca 1900. Redskapshus fra 1968.

Tangen (190/30)

2

På Tangen ligger et bryggerhus; lite tømmerhus i en etasje. Huset ble panelt og modernisert innvendig i 1978. Bygningen skal være nevnt i skriftlige kilder i 1740. Bryggerhuset inngår ikke i et gårdsmiljø, men ligger for seg selv ved stranden. Begge Rudsøgårdene har hatt vaskeplasser ved Tangen og brukt bryggerhuset her.

Vurdering

Tuna på Rudsøgården er tilpasset terrenget der de er plassert oppunder åsen. Gårdstuna og jordvegen, som ligger mellom åsryggene med åpning sørover mot Tyrifjorden, danner et landskapsrom som er lukket mot vest øst og nord med en åpning mot sør. Det er stor sannsynlighet for at det er bevarte rester etter en boplass fra forhistorisk tid under åkerjorden sør for Rudsøgården. Dette kan bare avklares ved maskinell søkesjaktning. Kulturmiljøet blir ansett å ha regional verdi.

Virkning konflikt

Konflikten i forhold til Rudsøgården består i at jordvegen blir redusert og at forbindelsen til fjorden mot sør blir brutt. Liten konflikt.

Kulturmiljø Gjesval - Fekjær

Kommune: Hole

Kart: 6 Sundvollen - Selte

Avgrensing: Gårdstunene på plataået sør og øst for Vik, fra Fekjærtangen til Tajet.

Registrerte lokaliteter:

Fekjær (197/1,4,10)

Fekjær (197/2,5,7)

Gjesval (197/3 og 194/3)

Gjesvang (194/7)

Gjesval (194/1)

Gjesval (194/2, 193/4)

Gjesval nordre (193/1)

Tajet (193/10 og 193/31)

Landskapsrommet med åser, jordvidder og åkerholmer har gitt forutsetningen for bosetningen og bruken av området. Dagens kulturlandskap er forandret etter at den maskinelle driften skjøt fart og ved overgang til mer ensidig korndyrking. Likevel er dette et kulturlandskap som inneholder en rekke kulturhistoriske elementer. De gamle strukturene er lette å lese også i dag. Sammenhengen mellom gårdstunene, de gamle vegene, dyrkingsarealene og tufter og spor etter husmannsplassene er fremdeles tydelig. Tyrifjordens betydning for området kommer tydelig frem via vegene som fører ned til fjorden flere steder. De fleste gårdene har flere gamle bygninger, datert til 1600-, 1700- og 1800-tallet. Det er bolighus, stabbur og uthus. Til tross for en del ombygninger, særlig på bolighusene, har bygningsmassen samlet sett stor kulturhistorisk verdi.

Figur 25 Skaftthulløks funnet på Gjesvang. Tegning: Geir Helgen

Ved Fekjær har det trolig ligget et gårdsanlegg allerede i jernalderen. De utpløyde gravhaugene og

kokegropa tyder på dette. Funn av skaftthulløkser tyder på at det har vært bosetning her også i steinalderen. Dette gir miljøet stor tidsdybde. Det er derfor et stort potensiale for konflikt med automatisk fredete kulturminner i hele området.

Vurdering

- 5 Dagens bosetning ligger langs vegen som kommer
 - 6 fra Vik. Kulturmiljøet er rikt på minner som be-
 - 7 skriver den gamle ferdsele i området. Det viser
 - 8 hvor bestemmende den har vært for bosettingen.
 - 9 Dette sammen med de mange tunene hvorav de
 - 10 fleste har gamle bygninger, gjør at området har høy
 - 11 kunnskapsverdi. Miljøet kan oppleves fra
 - 12 pilegrimsleden som vegen ned til Fekjærtangen tar
- av fra. Dette gir miljøet høy opplevelsesverdi.

Den nordlige delen av kulturmiljøet ligger mellom pilegrimsleden og den yngre ferdselsvegen langs Steinfjorden, og består av Gjesval nordre. Gjesval nordre er trolig en av de eldste gårdene i området, og dens markante plassering på høyden over Vik er et viktig element i kulturlandskapet. Beitemarken ved Tajet viser til eldre driftsformer.

Virkning, konflikt

Alt. 22A kommer i dagen i skråningen under Gjesval nordre og berører beitelandskapet i skråningen. Liten konflikt

Alt. 22B kommer i dagen i skråningen nedenfor Gjesval (193/4, 194/2) og bryter landskapsrommet på en uheldig måte. Et verdifullt bygningsmiljø vil bli forringet. Stor konflikt.

Alt. 22C Har en lavere tunnelåpning enn 22A, og har derfor mindre innvirkning på gårdsanleggene på plataået. Traséen skjærer imidlertid hjørnet av Pilegrimsleden på et sted hvor leden ligger i traséen til den gamle Bergenske kongeveg fra 1805. Liten konflikt.

Lokaliteter

Fekjær (197/1,4,10)

Gården ligger på et lite høydedrag øst for Fekjær 197/2,5,7, med åkre mellom gården og vestsiden av Fekjæråsen, men også på vestsiden av tunet. Vegen sørover fra Vik deler seg like nord for Fekjær 197/2,5,7 og en gren går gjennom tunet ved Fekjær 297/1. Den fortsetter rett sør til Fekjærtangen (Svartsteintangen). Gammel vegforbindelse med båtskys herfra over fjorden til Elstangen. Vegen sør for tunet er delvis overpløyd. Tunet er tilpasset vegen med de fleste bygninger orientert nord/sør.

Bolighuset er sammensatt av to tømmerhus, i dag med fin, enkel sveitserdekor fra rundt 1900. Uthusbygningen er gammel. Den er sammensatt av flere bygninger som har fått felles tak. Fjøsset er bygd i 1914, og stabbur er fra 1914.

Figur 24 Fekjær. De mørke ringene i åkeren er rester etter utpløyde gravhauger. Det har trolig ligget et gårdsanlegg her i jernalderen. Foto: Fotonor

Det er tufter igjen etter plassene Fekjærstua, Benterud, Greteløkka. I kalvehagen sør for gården er det trolig en tuft. Kulturlandskapet er preget av kornåkre nedover mot fjorden med enkelte nord/sør-gående åkerholmer. Frodig kantvegetasjon av asp, rogn, hegg, bjørk o.a. løvtrær. Et belte av letrær mot fjorden.

Fram til 1965 ble bolighuset leid ut til sommergjester.

Fekjær (197/2,5,7)

Automatisk fredete kulturminner:

På jordet vest for gården er det spor etter minst 6 utpløyde gravhauger.

Løsfunn:

- 1 flintsigd
- 1 skaftthulløks
- 1 rund stein med 2 påbegynte hull
- 4 rydningsrøyser

Funnene gjort på øst- og vestsiden av tunet

Nyere tids kulturminner

Gården ligger i sørenden av vegen som går fra Vik gjennom Gjesvalgårdene. Eier har foto av gården fra rundt 1950. På den tida firkanttun med følgende bygninger: handelsbu, vevstue, smie, gammelt bryggerhus, bolighus, uthus. I dag er handelsbua, smia og bryggerhuset revet. Veveriet er ombygd til bolighus, påbygd mot nord. Nytt bolighus bygd i 1960-åra lengst sør i tunet. Det gamle bolighuset trolig fra 1700-tallet er restaurert. Huset er laftet, delvis med bjørkestokker.

Det gikk veg gjennom tunet ned til Furutangen. Det ble bygd steinbrygge her på begynnelsen av 1900-tallet. Kjennes ikke rester etter denne. Veg eller sti gikk fra Bjerketangen, langs stranda, til handelsbua på Fekjær. Også veg mellom Borgen og Fekjær p.g.a. handelstrafikk. Handelsvirksomheten tok slutt rundt slutten av 1800-tallet.

På Gjesval (197/3 og 194/3) står nyere bebyggelse etter brann. Bolighus 1954, kårbolig 1970, fjøs 1935, stabbur flyttet 1967, låve gjenoppbygd i 1963.

Gjesvang (194/7)

Fornminner

- 1 skaftthulløks (løsfunn)
- 1 flintsigd (løsfunn)

5

Under registreringene i 1994 ble det funnet avslag av flint på åkrene både øst og vest for tunet (x12, x14).

Nyere tids kulturminner

Gjesvang bnr.7 er utskilt fra bnr. 1. Bruket var opprinnelig bolig for håndverkerfamilie med liten jordveg som binæring. Her ble drevet hjulmakerverksted og snekkervirksomhet.

Bolighuset på Gjesvang er halvparten av den gamle midtgangsbygningen som står på Gjesval 194/1. Huset ble delt tidlig på 1900-tallet. Bolighuset er sterkt ombygd. Uthuset er bygd i forbindelse med utskifting i 1934-35. Frem til da hadde begge brukene brukt det gamle uthuset på bruk nr.1. Bryggerhus/verksted på Gjesvang er flyttet fra Gjesval 194/1, hvor det var vedskjul. Stabburet var opprinnelig et vognskjul som er flyttet fra Fekjær.

Et bolighus like sør for tunet på Gjesvang ble bygd i 1950-åra.

8

Figur 26 Fekjær og Gjesvalgårdene med Vik i bakgrunnen. De fleste tunene har bevaringsverdige bygninger med høy autensitet. Den gamle veien binder tunene sammen. Foto: Fotonor

Gjesval (194/2, 193/4)

10

Fornminner

45 m øst for hovedbygningen ble det funnet en utpløyd kokegrop i 1996 (X6). Det ligger trolig rester etter bunnen av denne under åkerjorden. Kokegropa er et fredet kulturminne og dateres vanligvis til eldre jernalder. Ca 100 m sør for kokegropa ble det funnet et retusjert flintavslag (x8). Også på åkrene på vestsiden av Gjesval ble det i 1994 funnet ett flintavslag (x2).

Nyere tids kulturminner

Forholdsvis tett firkanttun, preget av flere laftete bygninger. Bolighus; kjøkkendel eldst, fra 1712. Huset er påbygd og sterkt modernisert. Stabburet er fra rundt 1900, laftet og delvis panelt utvendig. Bryggerhus/verksted er bygd ca. 1825. Huset har to rom hvor begge har inngang fra utsiden. Uthus med tømmerlåve og fjøs i teglstein. Eldste del fra ca. 1800. Fjøsdelene er bygd i 1931. Vognskjul og drengestue i tømmerlaft fra 1800-tallet. Nok et vognskjul ligger utenfor tunet, på sørsiden inntil veggen. Mye fjell i dagen i tunet.

Gjesval (194/1)

9

Fornminner

På åkre øst for tunet ble gjort flere funn av flint (x8-x11). På vestsiden ble funnet et flintavslag (x13)

Nyere tids kulturminner

Det eldste Gjesval-tunet ligger her, både bruk nr 2 og 7 er skilt ut herfra. Bolighuset er del av gammel midtgangsbygning. Den andre halvdelene står på Gjesvang bnr. 7. Huset har håndhøvlet panel. Grunnmuren er fyllingsmur med stor bredde. Stabburet skal være fra 1700-tallet. Låven er en svær tømmerlåve med tre rom, samt laftet

tømmerfjøs som skal være fra 1700-tallet. Nyere fjøs tilbygd i vestenden.

Vegen gikk fra gammelt av gjennom tunet og på vestsiden av husene på naboeiendommen Gjesvang. Omlagt i forbindelse med jordskifte i 1930-åra.

Gjesval nordre (193/1)

11

Fornminner

Tidligere funn:

“Hagehaugen” fjernet ca 1948,

1 jernøks,

1 menneskebein,

27 jernbarer

1 jernnøkkel

1 flintbit nord for Gjesval.

Nyere tids kulturminner:

Gjesval nordre ligger på høyden rett sør for Vik. Gården har en markant plassering i landskapet. På Gjesval nordre er det to tun. Den forholdsvis nye uthusbygningen skiller mellom tunene. Fjøsdelene er bygd i 1937. På det nordre tunet var det omgangsskole til 1900-tallet. Den gamle veggen fra Kroksund kommer inn rett sør for gården. Tidligere ble det drevet frukt dyrking; mest epler, men også plommer. Det er rester etter frukthage på nedsiden, vestsiden, av tunet. En frukthage er intakt ved tunet. Bolighuset på det søndre tunet er satt sammen av tre laftete stuer, trolig svært gamle. Men huset er i dag sterkt restaurert. Stabburet på dette tunet er fra 1940-åra. Bolighuset på det nordre tunet er en ombygd midtgangsbygning. På tunet står et stabbur fra 1867 og et tømmerfjøs til nedfalls.

Tajet ligger nordøst for Gjesval nordre, dels i skråningen ned mot tettbebyggelsen på Vik. Her har det vært gamle hus en gang, i dag nyere bebyggelse. Området bærer preg av tidligere beitemark.

Kulturmiljø Vik

Kommune: Hole

Kart: 6 Sundvollen - Selte

Avgrensing: Se kart

Registrerte lokaliteter:

Garverboligen (193/28) og Garveriet (193/32) 13

Gjesvik (192/11) 14

Sørenga (192/5) 15

Bolighus (192/15) 16

Vik søndre 192/3) 17

Vik Gjestgiveri (192/1) 18

Den fruktbare leirsletta som ligger mellom Borgen- og Gjesvalgårdene fortsetter videre nordover på østsiden av Løken og frem til Vik-gårdene. Den har gitt grunnlag for jordbruksdrift og i vårt århundre også gartneridrift. Nærheten til, og bruken av Steinsfjorden har spilt en viktig rolle fra gammelt av, både for fiske og ferdsel. I dag er tettstedet Vik avskåret fra direkte kontakt med Steinsfjorden. Store arealer er brukt til bygging av E-16.

På kart fra 1826 er gårdene Gjesval, Løken, og Vik avmerket med tun og navn. Ved øvre Vik, der gjestgiveriet fremdeles ligger er det en liten tettbebyggelse.

Veien fra Oslo over Sundvollen går gjennom Gjesval. På 1800-tallet dreide den rett nordover herfra, men delte seg i en vestlig og en østlig trasé i Vik. Den østre gikk til Håle kirke, mens den vestre gikk til Norderhov kirke. Begge er middelalderkirker. Det er grunn til å tro at både veien og kirkene er deler av den gamle strukturen i området, sammen med de eldste gårdene.

Garverivirksomhet var av stor betydning i Vik fra slutten av forrige århundre og frem til i 1970-årene.

Virkning og konflikt

Alle traséene vil skape konflikt ved Vik. Her er funnet mye flint og det er et stort potensiale for funn av forhistorisk bosetning under åkerjorda. Videre blir området delt slik at skolene og kommuneadministrasjonen blir liggende på den ene siden, mens boligområdene blir liggende på den andre siden. Tettstedet Vik er lite og barrierevirkningen vil bli stor.

Lokaliteter

Garverboligen (193/28) og Garveriet (193/32) 13

Garverboligen ligger ved fv 158 på flata like under Gjesval nordre. Bolighuset som ble bygd rundt 1900 har bevart klare sveitserstilsselementer. Tunet har bevart et autentisk preg. På naboeiendommen ligger garveribygningen. Den opprinnelige som ble satt opp ca 1900 har gitt plass for nåværende bygning, som er fra ca 1950. Det er en stor trebygning, i en blanding av funksjonalisme og nyklassisisme.

I Vik har garveridrift vært en viktig virksomhet siden ca 1870. Det første garveriet lå på andre siden av veien. Dette ble satt i gang ca 1900. Garveridriften fortsatte til 1970-åra. Bygningsmiljøet kan formidle kunnskap om garveridriften.

Sørenga (192/5) 15

Ligger like på sørsiden av fv. 158 mellom Gjesval Nordre og Løken. Sørenga var husmannplass under Vik. Bolighuset er fra 1959, lite, gammelt stabbur.

Vik søndre (192/3) 17

To gravrøyser i skråningen ovenfor Herredshuset, flere flintavslag funnet i åkeren sør og vest for Herredshuset. Gården ligger ved veikrysset mellom veien fra Gjesval og fv.158. Gammelt uthus med tømret fjøs og stall, påbygd flere ganger.

Vik Gjestgiveri (192/1) 18

Ligger sentralt plassert ved veien til Norderhov. Bygningen er fredet. Det antas å være fra begynnelsen av 1800-tallet.

Figur 27 Dagens situasjon i Vik. Foto: Fotonor

Steinsletta

Området er avgrenset av Steinsåsen i sør, Loreåsen i øst og Juveren og Lamyra naturreservater i vest. I nord går grensen til neste område i det laveste partiet mellom Frok og Norderhov kirke. Det er et åpent storskalalandskap.

Jorda på Steinsletta består av leirjord i de lavere delene og noe lettere og mer sandholdig jord i de høyereliggende partiene. All dyrkbar jord er i bruk. Langs ferdselsveiene finnes bebyggelse som ikke er knyttet til jordbruket. Ved E16 kom det posthus, butikk og verksted på 1900-tallet. Her lå det også et skolehus, men det ble revet på 1930-tallet. På Berger ved «Pilegrimsleden» ble det bygd skolehus rundt 1830. Det står fremdeles, men er i dag bolighus. Nyere bolighus ligger spredt.

Området har stor tidsdybde. Det er funnet relativt mange gjenstander fra yngre steinalder og trolig også bronsealder. En stor del av disse funnene er konsentrert rundt Sørsum.

Fra jernalderen er funnene langt flere. Vi kan anta at jordbruk har vært hovednæringsvei for folkene i området i alle fall siden jernalderen. Gårdene ligger på høyder og rygger med vidt utsyn. Det er bevart gravhauger på flere av gårdene, noe som kan antyde at tuna har ligget omtrent på de samme stedene som i dag. Den aller største gravhaugen er Halvdanshaugen. Snorre forteller om hva som skjedde etter at Halvdan Svarte hadde gått gjennom isen på Randsfjorden:

“Han hadde vært så årsæl en konge. Folk sørget så over ham, at da det ble kjent at han var død, og at liket var ført til Ringerike og skulle gravlegges der, kom det stormenn fra Romerike og Vestfold og Hedmark, og alle krevde de å få liket med seg og hauglegge det i sitt fylke; alle trodde de at de skulle få godt år om de fikk det. De ble forlikt på den måten at de delte liket i fire deler; hodet ble lagt i haug på Stein på Ringerike, og hver av de andre tok sin del med seg hjem og haugla den der, og alle disse haugene heter Halvdanshauger.”

Etter at det nylig ble observert at haugen synker har man den siste tiden foretatt boringer og prøvegravinger for å finne årsaken til endringene. Konklusjonene fra disse undersøkelsene er ennå ikke klare. Det har vært spekulert på om det kan ligge et vikingskip i haugen. Et ca 20 cm

tykt lag av trevirke ble observert under boringen, noe som kan stamme fra et gravkammer, et skip eller andre ting. Om det skulle finnes en båt i graven vil det i tilfelle ikke være første gang man finner en båtgrav i området. Ca. 5-600 meter øst for Halvdanshaugen ble det tidlig på 1980-tallet gravet ut en båtgrav fra vikingtiden. Det var bare naglene igjen av båten, men utfra deres plassering var det mulig å beregne båtens lengde til omlag fire meter.

Stein gård var altså en kongsgård i vikingtiden. Den ligger strategisk plassert mellom de store åkerflatene og Steinsfjorden. På Stein ligger også ruinene etter en romansk kirke, trolig fra slutten av 1000-tallet. Stein var sognekirke i seinmiddelalderen. I 1683 brant bygningen og ble aldri bygget opp igjen. Ruinen ble restaurert på 1920-tallet. På Bjørnstad skal iflg. tradisjonen presten ved Stein kirke ha bodd.

Alle de gamle gårdene ligger på forhøyninger i terrenget, mens yngre, mindre bruk ble tatt opp på det tungtdrevne slettelandet. Her og på andre marginale områder, ble husmannsplassene tatt opp. Av gamle kart kan man se at flere husmannsplasser har ligget inn til Hurumåsen og Steinsåsen.

Et kart som kan være tatt opp i første halvdel av 1700-tallet viser den sørligste delen av Steinsletta. Den ser ut som et lappeteippe i gamle dager. «Skigarder på kryss og tvers. På de enkelte gardar sto husene i klynge rundt omkring tunet. Slik var det på Bjørke, på Hårom, på Bjørnstad og det vrimlet av småhus overalt. Utlaer, og hus til de forskjellige øyemed.» Det var vanlig med to tun, eller hovedbygningen kunne være skilt ved beplantning eller bygd i haven.

Flere av gårdene ble kjøpt opp av velstående byborgere og embetsmenn. Og en bygningskultur man forbinder med denne standen kom til å sette preg på området. Hovedbygningene ble gjerne lagt dominerende med vidt utsyn. Dette karakteriserer hovedbygningen på Stein, en empirebygning fra ca 1830. Den er i dag fredet. I pakt med tidens ånd engasjerte de gårdeiene byborgere og embetsmenn seg i jordbruk. De var opplysningsmenn og ivret for et rasjonelt jordpreg og en forbedring av dyrkingsmetoder og bygninger. På slutten av 1800-tallet ble jordskifte gjennomført. Som følge av dette ble tuna til noen gamle gårder flyttet fra høydedragene og ned på slettelandet. Dette var tilfellet både på Bjørke og Hårum.

Til 1960-årene drev bøndene med husdyrhold og landskapet var preget av beiter, åker og eng. I dag er området i sin helhet dyrket mark, med hovedvekt på kornproduksjon. Det dyrkes også noe grønnsaker og poteter. Jorda er intensivt drevet.

I dag er området gjennomskåret av den snorrette Europaveien. Denne ligger i traséen til Peder Ankers chausee fra første delen av forrige århundre. Det går flere eldre veifar gjennom området. Fylkesvei 159 forbinder gårdene på høydedraget fra Sørums, over Mo, Bjørnstad og Bjørke, til den møter E-16 ved Sonerud. Pilegrimsleden, veien mellom middelalderkirkene Hole og Norderhov, løper parallelt med E-16, lenger vest. Den går på høydedraget gjennom Sørums-gårdene, Mo, Berger og Frok-gårdene. En gammel vei som nå er forsvunnet, gikk fra Bjørnstad, over Skolejordet til Hungerholt. Fra Hungerholt gikk den gamle landevegen over høydedraget som Hårums-gårdene ligger på, til Hadeland. Hungerholt var knutepunkt i førselstrafikken. I gamle dager kunne man komme med båt hit, og her lastet man om varer mellom land- og fjord. Peder Ankers chausee ble lagt midt mellom de to gamle ferdselsveiene i området. På kart fra 1846 vises vinterveiene over Tyri- og Steinsfjorden. Her kan man se at en vei har kommet på land ved Stein.

Kulturmiljø Stein

Kommune Hole

Kart: 7 Stein - Hvervenmoen

Registrerte lokaliteter:

Bygdeborg

Kalkovn

Badehus

Kirkeruinen

Stein, gårdshusene

Halvdanshaugen

Stein nedre

Gjøgerputten

Hungerholt

Avmerket som LNF-område i kommuneplanens arealdel.

Kulturmiljøet ligger i hovedsak på østsiden av E16, med en del av jordveien, Steinsåkeren på vestsiden. Det strekker seg ned til fjorden i øst, mot Hårums i nord og i sør inntil Steinsåsen. Det er et jordbruksområde.

Landskapet er flatt. Det meste av bebyggelsen er konsentrert til høydedraget der Stein gård ligger.

Tunet på Hungerholt ligger på flata nord for denne. Yngre, enkeltliggende bolighus ligger langs oppkjørselen til Hungerholt fra nord. Innkjørselen til Stein gård fra E16 er markert av to små bygninger i stein. Området er rikt på fornminner, som bygdeborgen, Halvdanshaugen, Gjøgerputten og kirkeruinen. Det er i tillegg store sjanser for å treffe på kulturminner under åkerjorda i traséene.

Gårdsnavnet Stein henviser trolig til den knausen gården ligger på. Tradisjonen går langt tilbake, og i sagaene møter man konger som bodde her på 800-tallet. Gården var da også kongsgård og lendmannsgård fram til 1300-tallet. I sagnet hører man at Olav den hellige bygde kirke på Stein. Den første kirken anses ha vært en enkel trekirke, bygd omkring 1000 - 1015. Det ble reist sognekirke av stein i romansk stil i tidsrommet 1100 - 1150. Her ble det holdt gudstjenester til annen halvdel av 1500-tallet. Da ble Stein og Hole et sogn.

Figur 28 Kirkeruinen på Stein. Foto: Hilde Bendz

1
2
3
4
5
6
7
8
9

Etter reformasjonen ble gården delt i nordre og søndre Stein. Seinere ble gården kalt «fogedgaarden Stein», uten at den var embetsgård. Dette fordi mange fogder eide den. Eierne på 1800-tallet var dyktige gårdbrukere, og gården ble drevet opp til et mønsterbruk. På denne tiden fikk tunet og omgivelsene den form det har i dag. Bl.a. ble den fredete hovedbygningen fra 1830 og driftsbygningen da satt opp, og hageanlegget fikk sin utforming. I 1933 ble flere gamle bygninger revet. Mot slutten av 1930-tallet og under 2. verdenskrig skjedde endringer med gårdsanlegget, da ble flere nye bygninger satt opp. I 1874 utgjorde innmarken 1500 mål, skogen 6000 mål. Gården hadde 13 husmannsplasser.

En av disse husmannsplassene var Pommern. Opp hit kunne båtene som trafikkerte Steins-

fjorden seile. På Hungerholt, like ved, var det omlastingssted og hvilestue. Og herifra gikk landeveien til Hadeland. Et tre markerer i dag Pommern, mens tunet på Hungerholt er intakt med en gammel hovedbygning fra 1700-tallet. Fra Hungerholt gikk det vei til nåværende E16 og Nedre Stein. Disse er i dag nedpløyd. Tunet på Nedre Stein er også borte.

Vurdering

Stein har vært en sentral gård i minst 1000 år. Deler av vår tidligste nasjonale historie kan føres hit. Halvdanshaugen og landskapet rundt denne ble på 1800-tallet et symbol brukt av kunstnerne under nasjonaloppbyggingen etter 1814. Det er av største viktighet å bevare de delene av kulturmiljøet som fremdeles er intakt. Hungerholt og restene etter den gamle leden dokumenterer en veihistorie som er knyttet til fjorden, og som er eldre enn Kongeveien over Steinsletta.

Virkning og konflikt

Alt. 22B og C vil komme i dagen under Steinsåsen på vestsiden av E16. De vil skjære gjennom Steinsåkeren (Steins område på vestsiden av E16). Fra Selteveien vil traséene fortsette like inntil og parallelt med E16.

De vil ikke direkte berøre kjente kulturminner, men vil redusere jordveien til Stein. Det er også stor sjanse for å treffe på fredete kulturminner under åkerjorda i traséene. Steinsletta er en del av den gamle gårdens miljø. Sletta er allerede delt av E-16. Et jernbanespor parallelt med veien vil forsterke delingen av kulturlandskapet. Stor konflikt

Lokaliteter

Bygdeborg

Bygdeborgen ligger på en høyde ca 400 m sør for gårds- husa på Stein. Det er lave rester etter en mur på vestsiden av høyden. Slike anlegg er vanskelige å datere, men er ofte antatt å tilhøre folkevandringstiden. Undersøkelser i Sverige har imidlertid vist at slike borger har vært i bruk fra eldre jernalder til middelalder. Det er ikke foretatt arkeologiske undersøkelser på denne bygdeborgen.

Kalkovn, Steinvika, (188/1)

Kalkovnen ligger inn til skråningen ned mot Steinsvika. Alderen på bygningen er vanskelig å anslå. Den kan være fra 16-1700-tallet. Den er bygd av naturstein. Toppen av ovnen er sammenrast. Kalksteinsbruddet ligger ca 200 m fra ovnen.

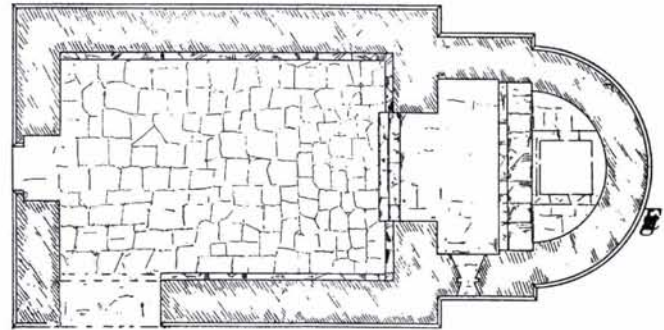
Badehus, Steinvika, (188/1)

Badehuset ligger i Steinvika ca 10 m fra fjorden. Det er en liten trebygning med sval i gavlenden mot sjøen. Iflg. SEFRAK-registreringen ble det opprinnelig bygd som

overnattingssted for reisende prest. Bygningen skal skrive seg fra 1823, samtidig som hovedbygningen. Den ble imidlertid tatt ned, men satt opp igjen 1981.

Kirkeruinen

Kirken på Stein er først nevnt i diplomene i 1250, men er trolig fra 1000-tallet. Bakgrunnen for denne datering er et myntfunn som ble gjort under en helle i kirkegulvet. De 63 myntene er preget i tiden mellom 980 og 1035. Det er en romansk steinkirke. I 1683 brant kirken ned etter et lynnedslag. Den ble aldri bygget opp igjen. Det ble tatt stein fra ruinen til videre husbygging på gården. Ruinen ble satt i stand i 1920-årene.

Figur 29 Grunnplan av kirken på Stein. (Fra Engelstad 1930)

Stein, gårdshusene

Tunet på Stein (tidligere Øvre Stein) ligger på en høyde mellom Steinsvika og E16. Den store hovedbygningen med halvvalmet tak i empirestil er fredet. I tunet står hovedbygning (b. rundt 1830), en stor vinkelbygd driftsbygning (b. ca 1900) og potetkjeller/stabbur (kjelleren har ukjent alder, stabburet er nytt). Hovedbygningen står på murer som skal være meget gamle. I 1933 ble flere gamle hus revet. På slutten av mellomkrigstida og under 2. verdenskrig ble flere hus satt opp, bl.a. styrerbolig og sveitserbolig. Det finnes også et stort parkanlegg fra 1800-t. med lysthus, terrasser, beplantning og rester etter gjengrodd stier. Parken er omgitt av et steingjerde.

Halvdanshaugen

Halvdanshaugen er en av Norges desidert mest kjente gravhauger. Den er monumental og har krevd et stort antall mennesker for å bygges. Av denne grunn må det antas at det er stor sjanse for å treffe på ytterligere spor etter menneskelig virksomhet i området rundt. Halvdanshaugen er et nasjonalt monument.

Stein nedre (188/1)

På den flate kornåkeren like øst for E16 lå tunet på nedre Stein. I dag står det to redskapshus her. Like ved ligger Gjøgerputten.

Gjøgerputten

Gjøgerputten er et oppkomme av svovelholdig vann. Iflg. sagnet veddet Olav den hellige og Gygra på Gyrihaugen om hvem som skulle bli først ferdig, Olav den hellige som bygde kirke på Stein eller Gygra som bygde bru over Steinsfjorden. Gygra ble så rasende da hun forstod at kongen hadde vunnet, at hun rev av seg det høyre lårbei-

net og slynget det ned mot kirka. Beinnet falt ned på jordet nord for gården hvor det ble et oppkomme med svovelholdig vann

Hungerholt (186/3)

Om Hungerholt står det i Hole bygdebok: «Sees ikke at være nevnt i eldre tider tider. Navnets opprinnelse tvilsom. Her var det i fordums dager meget livlig, naar føringsbåtene kom med varer og lasskjørerne kom og kjørte disse videre til Randsfjord.»

Tunet på Hungerholt ligger i det flate landskapet nord for Stein og Steinsvika. Fra Steinsvika og opp til Hungerholt gikk det før an å seile. Det var dette som førte til Hungerholts strategiske plassering i den gamle trafikken. I tunet står hovedbygning, driftsbygning, stabbur og grisehus organisert rundt en gårds plass. Et frodig hageanlegg inngår i helheten. Hovedbygningen skal være fra 1700-tallet, men er endret noen ganger. Stabburet og deler av driftsbygningen skal også være gamle, de andre bygningene er fra mellomkrigstiden. Rester etter husmannsplassen Pommern sees i eiendomsgrensa mot sør. Navnet Snekkerstuevja lenger sør viser lokaliseringen til en annen plass.

I dag har Hungerholt innkjørsel fra Vollgata. Her gikk det gamle faret fram til Hårum. Langs denne ligger to bolig- eiendommer fra etterkrigstida.

Kulturmiljø Selte

Kommune Hole

Kart: 6 Sundvollen - Selte

Avgrensing: Området avgrenses i sør av Steinsåsen frem til Kjelleberget.

Registrerte lokaliteter:

Selte (189/9)	10
Selte (189/15)	11
Selte (189/50)	12
Selte (189/36)	13
Storbråtan (189/39)	14
Stua (189/6,25)	15
Kleiva (Sønsteby søndre) (189/38)	16
Sørumshaugen (189/20,35)	17
Bergebråtan (189/27)	18
Bråtan (189/77)	
Nordstua (189/23)	
Brenna (189/31)	
Solvang (189/32)	

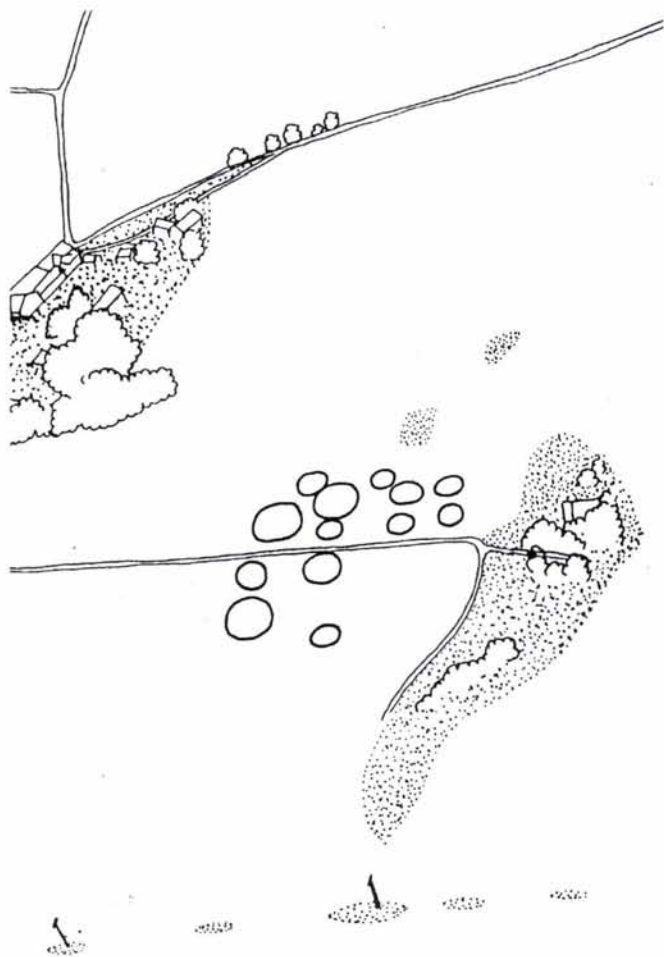
Avmerket som LNF-område i kommuneplanens arealdel.

Figur 30 Alternative traséer i den sørlige enden av Steinsletta. Halvdanshaugen ligger midt i åkeren sør for Europaveien. Haugen er bevokst med store trær. Foto: Fotonor

Kulturmiljøet inngår i Steinsletta-området. I dette ligger de gamle husmannsplassene og seinere småbruk under Sørums. De ligger på slettelandet under Steinsåsen, sør for høydedraget hvor Sørumgårdene ligger. Til 1960-årene drev bøndene med husdyrhold og landskapet var preget av beiter, åker og eng. I dag drives det kornproduksjon.

Sørumsgårdene hadde flere husmannsplasser. De fleste har ligget i kanten av Steinsåsen og på flatene sør for gårdene. På et kart over området fra 1827 er det påtegnet seks plasser og fem større bruk under Sørums. Kartet viser også forbindelse mellom husmanns-grendene på begge sider av Steinsåsen. På 1900-tallet ble det utskilt flere selveierbruk. Tuna til plassene har forandret seg en del opp gjennom tidene, men blant annet Sørumsaugen og Stua viser godt hvordan plassene har vært i dette området. Like oppunder Steinsåsen, i det mest marginale område, ligger 3 tufter etter plasser som ikke er avmerket på kart.

Figur 31 Ringer i åkeren vest for Sørums som antyder hvor det har ligget gravhauger. Tegnet etter flybilder. (Fra Jacobsen 1990)

Vurdering

Selve Sørumsområdet gjenspeiler godt lagdelingen i det gamle bondesamfunnet. Storgårdene ligger fritt oppe på haugen med utsyn til alle kanter og der den beste jorda var. Husmannsplassene ble lagt i utkanten av eiendommene under åsen, og de nyere småbrukene ligger på de mer tungdrevne flatene. De sosiale forskjeller viser seg også i bebyggelsen. Plassering og bebyggelse har stor kulturhistorisk verdi.

Kulturlandskapet har forandret seg en del de siste 30-40 årene etter at det ble slutt på husdyrhold. Men preget av stor åpen slette har vært der fra naturens side. I dette landskapet kommer kontrasten mellom gårdene, plassene og de nyere småbrukene tydelig fram.

Virkning og konflikt

Alt. 22B og C vil komme i dagen like under Steinsåsen, men øst for bebyggelsen. Det vil ikke bli noen direkte konflikt med kulturminner i dette kulturmiljøet. Men traséen kan oppsplitte landskapet, og de større sammenhenger mellom landskap og gårdstun kan bli forstyrret.

Lokaliteter

Selte (189/9)

Bolighuset er fra ca.1850, men er sterkt modernisert og bygget om. Låven er fra 1897, men er sterkt ombygget.

Selte (189/15)

Bolighuset er sterkt ombygget, slik at datering er vanskelig. Bruker tror bygningen er fra 1700-tallet, mens det i "Norske gardsbruk" står ca. 1900. Til tunet hører også et tømmerstabbur som trolig er gammelt og en låve fra ca. 1928.

Selte (189/50)

På tunet står en gammel tømmerstue, trolig det gamle bolighuset.

Disse tre Selte-gårdene er avmerket på kartet fra 1827.

Storbråtan (189/45)

Har vært husmannsplass under Søndre Sørums. Den er antagelig ryddet ca. 1870. Ca. 1920 ble plassen selveierbruk. På tunet står det et bolighus datert til 1870. Eier mener det er eldre. Det er en panelt tømmerstue i en etasje med enkel sveitserdekor. Et rom mot sør ble bygget på rett før krigen. Låven er fra 1925, men har vært bygget på flere ganger siden. Stabbur i reisverk fra 1964.

I Brenna - Storbråtan området ligger det følgende husmannsplasser som er avmerket på kartet fra 1827.

Nordstua (189/23)

Skal være en av de gamle husmannsplassene under Sørums. Den eldste delen av bolighuset er en liten tømmerstue i en etasje. Den skal være satt opp i 1880-90 årene. Huset ble sist bygget på og modernisert i 1960. Låven er fra mellomkrigstiden.

Nordstua er avmerket på kart under navnet Braaten. Det er i 1827 avmerket to plasser med det samme navnet. Nordstua er antagelig en av de to plassene.

Bråtan (189/77) 15
Gammel husmannsplass. Står i dag med relativt nye hus.

Sørumshaugen (189/20,35) 13
Fornminner
Ingen, men øst for jordet, på 189/9 har eieren av Solvang funnet en flintsigd.

Registrering

Et flintavslag ble registrert (x42) nord for låven, i vintersådd åker med stedvis nokså tung leirjord.

Nyere tids kulturminner

Gammel husmannsplass under Nordre Sørum.

Bolighuset skal være fra ca. 1750. Et rom bygget til i 1940 årene. Da ble antagelig også andre etasjen bygget. Tømmerfjøs i enden av låven er gammelt. Låven er bygget i 1939.

Sørumshaugen er fortsatt et helhetlig tun som viser hvordan husmannsplassene i området har vært. Det viser også utviklingen med påbygging.

(Sørum-) Stua (189/6,25) 11
Gammel husmannsplass under Midtre Sørum.

Stabburet er eldste bygning på plassen fra 1826. Det er en enetasjes tømmerbygning. Bolighuset er satt opp her i ca. 1890. Det kom fra en av Bjørkegårdene. Huset har sin opprinnelige størrelse og har bevart sveitserstilen fra 1890. Tømmerfjøs og sveitserstilslåve står også på tunet. Denne bygningen er gammel og i svært dårlig forfatning. Skal rives. I forlengelse av fjøset står rester av et teglstensfjøs. Det er idag omgjort til garasje. Moderne bolighus bygget i utkanten av tunet. Tunet har likevel et helhetlig preg, og bygningene har bevart det opprinnelige preget fra slutten av forrige århundre.

Kleiva (Sønsteby Søndre) (189/38) 12
Tidligere husmannsplass under Midtre Sørum. Plassen er ikke i bruk idag og det er bare bolighuset som står igjen. Det brukes som gjestehus for Sønsteby. Det er en enetasjes tømmerstue. Den ble bygget på, og modernisert i 1950-årene, men er likevel et eksempel på hvordan husmannstuen så ut. Ingen kan huske at det har stått andre hus der.

I kanten av Steinsåsen ligger det tre tufter av hus. Det er grunnmurer med jordkjellere. Det tyder på at det er rester etter bolighus/stuer som har stått på hver sin husmannsplass.

Jota ligger oppe i lia sør for Stua. Det var hus på plassen frem til 1900-1910. Det hørte en stor eple- og plommehage til stedet. Der er det åker idag. I tillegg til grunnmuren er det rester etter hagesyriner. Ikke avmerket på kart.

En hustuft ligger i kanten av Steinsåsen ca. 50 m sør for Stua. Rester etter hagesyriner. Avmerket på kart fra 1904.

En hustuft ca. 200 m sør for dagens Bergebråtan er heller ikke avmerket på kart.

På 1900-tallet ble det utskilt flere selveierbruk.

Solvang (189/32) 18
Småbruk fra 1913. Bolighuset er det eneste huset som er igjen fra 1913. Det har gjennomgått flere moderniseringer. Både låve, stabbur, og vognskjul er bygget etter 1940.

Brenna (189/31) 17
Småbruk fra 1910. Bolighuset er fra den tiden, seinere modernisert. Uthusbygninger bygget etter krigen. Sørmoen er fra ca. 1910. Skal ha en stall fra 1911. Øvrige hus bygget etter 1945. Sønsteby (189/38) er småbruk fra 1922. Bolighus og låve er fra 1922. Modernisert på 1950-tallet.

Bergebråtan (189/27)
Bruket er fra 1924. Bolighuset er fra denne tiden, og er seinere modernisert. Låven er bygget etter krigen. Furu-voll, småbruk fra 1941. Storbråtan (189/39) er småbruk fra 1920 årene. Alle hus bygget 1942. Erstattet eldre hus som brant. Lunde, småbruk trolig fra mellomkrigstiden. Nye hus satt opp etter krigen etter brann. Selte (189/36), ble skilt ut og bygget i 1936-38. Stabburet skal være eldre, flyttet fra Ner-Stein.

Kulturmiljø Sørum - Mo

Kommune Hole

Kart: 7 Stein - Hvervenmoen

Avgrensing: Høydedraget rundt Sørum og Mo

Avmerket som LNF-område i kommuneplanens arealdel.

Fredete kulturminner:

Gravhauger, et utpløyd gravfelt, en stor mengde løsfunn fra steinalderen.

Det er meget stort potensiale for å finne spor etter forhistorisk bosetning under åkerjorda i dette området. Av særlig interesse er det at det er gjort så mange løsfunn fra yngre steinalder/bronsealder sør og vest for Sørum. Det er ikke utenkelig at man kan finne rester etter fast bosetning fra denne tiden under ployelaget.

Registrerte lokaliteter:

Søndre Sørum (189/18)	17
Midtre Sørum (189/4)	18
Nordre Sørum (189/1)	19
Ring-Sørum (189/12)	20
Mo	

Allerede på 1500-tallet skal det ha ligget tre gårder ved Sørum. De har trolig ligget der hvor dagens gårder ligger. De tre brukene Nordre, Midtre og Søndre Sørum ligger samlet på et lite høydedrag omkranset av store åpne arealer på selve Steinsletta. Gårdene er store. De har hver ca 5-700 mål dyrket mark, hvor det for det meste dyrkes korn. Tidligere hørte det setre og skog på Krokskogen til disse gårdene. Husmannsplassene til Sørum lå inn mot kanten av Steinsåsen (se kulturmiljø Selte). Mo ligger på samme høydedrag, men nord for Sørum. Det er en av de eldste gårdene i Hole. Idag er den særlig forbundet med Jørgen Moe som ble født

her i 1813. Jordveien til Mo strekker seg mot vest. Det dyrkes mest korn på gården.

Figur 32 Skaftulløks fra yngre steinalder eller bronsealder funnet på Midtre Sørum. Øksa er brukket ved skaftullet. Tegning: Geir Helgen

Vurdering

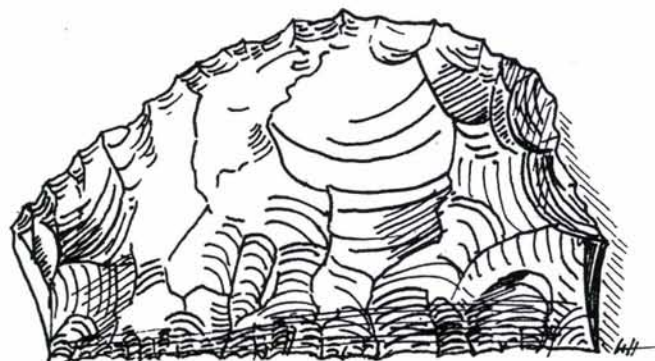
Sørumsområdet gjenspeiler lagdelingen i det gamle bondesamfunnet. Storgårdene ligger fritt oppå haugen med fritt utsyn til alle kanter med den beste jorda rundt.

Regional verdi

Virkning og konflikt

Dette kulturmiljøet blir ikke direkte berørt av traséen over Steinsletta. Linjene på begge sider har så stor avstand at de ikke utgjør noen forringelse av betydning for dette miljøet. Det er imidlertid viktig at ikke linjene flyttes nærmere. Dette kan få betydelige negative konsekvenser for kulturmiljøet.

Ingen konflikt

Figur 33 Del av flintsigd fra yngre steinalder. Lengden er 8,5 cm. Tegning: Geir Helgen

Lokaliteter

Nordre Sørum (189/1)

19

Funn fra forhistorisk tid:

Det ble ved undersøkelsene i 1994 funnet flere avslag av flint nord og vest for gården. Mot Seltevegen ble det funnet ei tykknakket prikkhugget bergartsøks med slipt egg (S6 og et bryne (S9). På Låvestykket, vest for gården, ble det observert vekstspor i åkeren. Her har det ligget et gravfelt som er blitt pløyd utover. Deler av anleggene ligger ennå igjen under pløyelaget.

Nyere tids kulturminner:

Sørum nordre er antakelig det opprinnelige hovedbølet. Og antas å være en av de eldste gårdene i bygda. Landskylden på gården var i 1647 omregnet til 110 lispund, noe som da gjorde gården til en av de aller største i Hole. Den eldste delen av bolighuset skal være bygd i 1642. Det er den østre delen av dagens bygning. Under denne er det en kjeller som skal ha vært brukt som fengsel. Dagens utseende fikk bygningen gjennom en omfattende ombygning i 1950-årene. Bygningen har klassisistiske trekk med store vinduer delt i småruter og valmet tak.

Det er et stort tømret klokkestabbur av storgårdstypen, med to rom i første etasje. Stabburet er flyttet 15-20 meter mot nord fra den opprinnelige plassen. Et annet stabbur av samme type, uten klokke, er flyttet fra midtre Sørum. Sidebygningen skal være bygd på 1700-tallet. Den er i dag fullstendig modernisert, men har noe sveitserstilsdekor i gavlen.

Midtre Sørum (189/49)

18

Funn fra forhistorisk tid:

En halv skaftulløks som er brukket ved sakftullet er tidligere innlevert fra gården. Tre flintavslag (x34, x35, x38) ble i 1994 funnet like vest for tunet.

Nyere tids kulturminner

Den opprinnelige delen av bolighuset kan være fra 1600-tallet. Den eldste delen ligger mot nordvest. Under denne er det en hvelvet kjeller. Bygningen fikk sin nåværende størrelse, og antakelig også utseende, i 1860. Møneretningen ble snudd og bygningen fikk to etasjer. Den har en del sveitserstils-elementer, som store takutspring. Gården har et laftet kornstabbur i typisk Ringeriks-storgårdsstil med to rom i første etasje. Stabburet har en gedigen trapp i tørrmur av Ringeriksstein. Låven er bygd på 1920-tallet.

Midtre Sørum hadde setra Niskin på Krokskogen.

Søndre Sørum (189/189)

17

Funn fra forhistorisk tid

Under registreringene i 1994 ble det funnet en mengde flintavslag og redskaper, som en flintsigd, en pilespiss av kvarts og to bryner. Funnene fra alle Sørumgårdene viser at det er et stort potensiale for å finne bosetningsspor under åkerjorda i dette området.

Nyere tids kulturminner

Søndre Sørum kalles også "Chefsgård" da den skal ha vært gården for stasjonssjefen på Helgelandsmoen. Bolighuset fra slutten av 1800-tallet skal være bygd på grunnmurene til et eldre hus. Etter moderniseringer har bygningen et "nytt gammelt preg". Tømmerstabburet med klokketårn er av en noe mindre type enn på de andre Sørumgårdene. Stabburet er påbygd i høyden, og har nå tre etasjer. Bare den første etasjen er i tømmer.

Den midtre delen av låven er fra 1888 og erstattet da en eldre låve som brant. Låven er seinere påbygd i begge ender.

Mo (180/1)

Det langstrakte tunet ligger godt synlig på høydedraget. Det står her flere gamle bygninger: Rødstua (eldste del muligens fra 1595), nåværende hovedbygning fra ca 1800, stabbur fra 1700-tallet, tømmerlåve fra 1825, ombygd ca 1900. Dukkestue og badstue (korntørke).

I forhold til traséene ligger Mo skjernet bak Sørum og Bjørnstad. Noen videre beskrivelse og konfliktvurdering er derfor ikke tatt med her.

Kulturmiljø Bjørnstad - Bjørke

Kommune Hole

Kart: 7 Stein - Hvervenmoen

Avgrensing: Høydedraget med gårdene Bjørnstad og Bjørke. Sonerud på slettelandet langs E16.

Registrerte lokaliteter:

Bjørnstad (181/1)	21
Knausen (181/17)	22
Bjørke (182/3)	23
Bjørke (183/1)	24
Bjørke (182/1,4,8)	25
Vestre Bjerke (182/5)	26
Bakken (182/15)	27
Bjerkåsen (182/4)	28
Sonerud (183/2)	29
Sonerud (184/7)	30
Butikk/bolig ()	31
Verksted/bolig ()	32
Sonerud (184/1)	33
Sonerud (184/3)	34

Avmerket som LNF-område i kommuneplanens arealdel.

Fredete kulturminner:

3 gravhauger.

Løsfunn; slaggbitt og skraper av flint. Stort potensiale for funn under åkerjorden.

Tuna ligger på et sør-nordgående høydedrag vest for E 16 over Steinsletta. Jordveien strekker seg ned mot sør og øst. Den deles av E16. De gamle husmannsplassene ligger i ytterkanten av høydedraget mot sør og vest. En del yngre ikke jordbruksrelatert bebyggelse er lokalisert i østskråningen. Bl.a. lensmannsgården fra 1930-tallet. I skogholtet mot sør var det beitemark, her er det også et grustak. Gårdene driver i dag kornproduksjon. På sletta nedenfor høydedraget ligger flere tun og et par eiendommer til E16.

Bjørnstad skal i følge tradisjonen på gården ha vært prestegård i middelalderen. Her bodde presten på Stein kirke. I følge kart fra 1827 var det to tun på Bjørnstad, og 3 på Bjørke. 2 husmannsplasser, Åsjordet og Bjerkehøyen, er også avmerket. Kartet viser også at veien fra sørvest over Sørum svinger ved Bjørnstad ned til Kongevegen. Her ligger plassen Korset. Lenger nord til Kongeveien er gårdene søndre og nordre Sonerud avmerket. En mindre vei fører fra Bjørke ned til Kongevegen. Seinere kart fra 1800-tallet viser omtrent det samme bildet, men nå er flere plasser avmerket. Det er nå kommet skole ved Kongeveien. Ved utskiftingen som begynte på 1870-tallet ble tunet på Bjørke, bruk nr. 4, flyttet ned til Kongeveien til Sonerud.

I dag ligger 4 tun på høydedraget. Et på Bjørnstad og 3 på Bjørke. Tuna på Bjørke ligger relativt tett. I tillegg kommer bebyggelse på noen av husmannsplassene, i vest og sør. Hovedbygningene er de eldste daterte husa. 3 skal være fra 1700-tallet. Bare den på 183/1 Bjerke har bevart en form fra denne tida. Dette er trolig en svalgangsbygning. Ellers er det sveitserstilen som dominerer tunbildet. Sveitserlåvene som er orientert etter høydedraget er markante blikkpunkt. Lensmannsgården Knausen er et funkisanlegg. I de siste åra er det bygd flere nye bolighus, bla. livørsbygninger på høydedraget. Det gamle veisystemet er noe omlagt, da gamle veier er nedpløyd. Skolen og plassen Korset er borte, men til E16 på Sonerud ligger 3 tun og 3 yngre eiendommer. Her var det posthus, butikk og verksted. Disse virksomhetene er nedlagt.

Figur 34 Det enhetlige og godt bevarte sveitserstilstunet på Sonerud har fått Fortidsminneforeningen i Buskeruds pris for god bevaring. De foreslåtte traseene over Steinsletta vil medføre at tunbebyggelsen må rives

Tunet til Sonerud (183/2) som ble etablert på flata etter utskiftingen på Bjørke er et enhetlig sveitserstilstun. Bygningene har høy autentisitet. Eier er tildelt Fortidsminneforeningen i Buskeruds pris for riktig vedlikehold. Ved et mindre bolighus like ved tunet står en stor alm. Dette skal være et barkebrødtre fra begynnelsen av 1800-tallet. De andre tuna har en variert bebyggelse. Butikk og verkstedet ble satt opp på 1930-tallet.

Vurdering

Miljøet har stor tidsdybde. Gårdsbebyggelsens plassering på en høyde over leirsletta er gammel og stedstypisk. Gravhaugene viser kontinuitet i gårdsbebyggelsen siden jernalderen. De gamle tuna har bevart eldre bygninger. Det er bevart noen husmannsplasser. Man ser her tydelig kontrasten mellom disse og gårdene. Både bebyggelse og beliggenhet beretter om kontrasten i det gamle samfunnet. Miljøet har høy opplevelsesverdi. Det enhetlige sveitserstunet ved E 16 har høy kunnskapsverdi og opplevelsesverdi. Det er få anlegg i sveitserstil som er så godt bevart. Resten av bygningsmiljøet på flata ved Sonerud står i kontrast til den eldste gårdsbebyggelse. Disse lokalitetene har knapt kulturhistorisk interesse isolert, men de er viktige elementer langs veien, og de er representative for bebyggelse langs veifar. Regional verdi

Virkning og konflikt

Traséalternativ 22 B og 22 C vil begge gå i dagen like inn til og parallelt med E16.

Begge alternativ vil direkte berøre tunet på Sonerud (183/2). 22 B vil få nærføring til den eldre bebyggelsen langs veien, 22 C vil direkte berøre denne.

Inngrepet vil medføre at det godt bevarte sveitserstilstunet på Sonerud må rives. Det gamle barkebrødtreet vil også gå tapt. Annen eldre bebyggelse langs veien må trolig også rives. Dette vil medføre at kulturminner som er tilknyttet marginal bosetting og vei historie blir borte.

Alle traséforslag vil sammen med E16 bli en stor barriere på Steinsletta. Større sammenhenger kan bli forstyrret.

Gravhaugene i området, sammen med løsfunn av flint og slagg viser at det er stort potensiale for funn under åkerjorda. Hele traséen må flateavdekkes maskinelt. Meget stor konflikt

Lokaliteter

- Bjørnstad (181/1)** 21
Tunet ligger på høydedraget vest for E16 i sørenden av dette. Hovedbygning (b. 1700-t.), stabbur, drengestue, vognskjul og driftsbygning, alle av ukjent alder. Danner et tilnærmet firkanttun. Hovedbygningen har sveitserstils-
preg.
- Knausen (181/17)** 22
Dette anlegget ble bygd av daværende lensmann i Hole på 1930-tallet. Det består av hovedbygning og to mindre uthus i funksjonalistisk stil. Etter krigen er bygningene kledd med eternitplater. En stor hage omgir anlegget og strekker seg ned skråningen mot øst. Her er terrasser og gjerder av murt naturstein og store furutrær. Også hageanlegget er tidstypisk.
- Bjørke (182/3)** 23
Ligger i klyngen med Bjørketun. Hovedbygning (b. 1700-tallet) og driftsbygning står i tunet. Begge har sveitserpreg. Hovedbygningen er av midtkammertype. Stabbur fra 1945.
- Bjørke (182/1,4,8)** 24
Ligger i klyngen av Bjørketun. Hovedbygning, driftsbygning, stabbur og bryggerhus/drengestue er organisert i et smalt, langstrakt tun. Det har sveitserpreg, bare stabbur (1700-t.) og bryggerhus/drengestue er satt opp før 1900.
- Bjørke (183/1)** 25
Tunet ligger midt på høydedraget, i klyngen av Bjørketun. Hovedbygning (b. 1700-t.), stabbur (b. 1800-t.), et skjul og en stor driftsbygning danner et firkanttun. Hovedbygningen har bevart et eldre preg. Stabburet er stort, upanelt med to inngangsdører i gavlen.
- Vestre Bjerke (182/5)** 26
Tunet ligger oppe på høydedraget, i ytterkanten av dette mot vest. Hovedbygning (b. 1867), fjøs/vedskjul (b. 1867), og låve (b. 1867). Småskalert bebyggelse. Småbruk, opprinnelig utskilt fra Mo. I dag sommersted.
- Bakken (182/15)** 27
Ligger på brinken av høydedraget (mot vest) som Bjerke-gårdene ligger på. Lita stue ukjent byggeår. Opprinnelig plass under Mo. Seinere under Bjerke. I dag feriested.
- Bolighus (183/3)**
Tunet ligger i ytterkanten av høydedraget mot nord. Hovedbygning og driftsbygning fra 1900-tallet. Opprinnelig husmannsplass.
- Bjerkåsen (183/4)** 28
Tunet ligger i ytterkanten av høydedraget mot nord. Hovedbygning og låve. Opprinnelig husmannsplass under Sonerud, nå boligeiendom. Husa skal være satt opp på 1800-tallet, modernisert.
- Sonerud (183/2)** 29
Tunet ligger på flata like inntil E16, under det svake høydedraget der Bjerke-gårdene ligger. I tunet står hovedbygning, driftsbygning, drengestue, vognskjul og stabbur. De danner et firkanttun. Tunplassen er ny. Ved utskiftingen på Bjerke på 1870-tallet ble dette tunet flyttet ut fra de andre tuna på høyden. Hovedbygning, sidebygning låve og stabbur har alle tømmerkjerne. Dette kan tyde på at i alle fall deler av disse bygningene har stått andre steder før de ble flyttet hit. De andre ble trolig satt opp nye på nåværende sted. Tunet fikk etter flyttingen et enhetlig sveitser-

preg. Bygningene har høy autentisitet. Har fått fortidsminneforeningens i Buskeruds pris for riktig vedlikehold. Like øst for tunbebyggelsen står et bolighus med uthus. Bolighuset er trolig fra begynnelsen av 1900-t., og har jugendpreg, høy autentisitet. Eier kunne huske at det alltid hadde vært leid ut, bl.a. til feriegjester. I hagen, inn til E16 står, en stor alm. Dette skal være et barkebrødtre fra begynnelsen av 1800-tallet.

Butikk/bolig () 31
Bygningen ligger like inn til E 16 på østsiden av veien. Den skal være satt opp på 1930-tallet. Butikken ble nedlagt rundt 1975. Bygningen er preget av påbygg og endringer. Liten hage.

Verksted/bolig () 32
Bygningen ligger like inn til E 16 på østsiden av veien. 1. etasje ble bygd som verksted i 1936. Den ble påbygd med en leilighet i 2. etasje etter 2. verdenskrig. Det er et murhus med preg av funks. Liten hage.

Sonerud (184/3) 34
På Øk-kartet står det Vangen på denne eiendommen, feil! Tunet på småbruket ligger på flata like ved E16 på østsiden av denne. I tunet står bolighus, stabbur og driftsbygning. Bolighuset skal være gammelt, men er om- og påbygd, siste gang 1953. Det har nå funkspreg. De andre bygningne har preg av sveitserstil, buret skal være gammelt?, låven er fra 1942.

Bolighus og uthus (184/7) 30
På eiendommen som ligger på vestsiden av E16 ligger et eldre bolighus, og et noe yngre uthus. Bolighuset har sveitserpreg, og relativ høy autentisitet. Det er trolig bygd like etter 1900. Her har det vært posthus. Det er sammenbygd med et nytt bolighus.

Sonerud (184/15) 33
Det gamle tunet som lå på vestsiden av E16 er nå oppløst. Det gamle våningshuset står fremdeles, men er totalt ombygd. Et nytt bolighus er satt opp og et uthus er under bygging. Dette var opprinnelig småbruket nordre Sonerud. Det er avmerket på kart fra 1826.

Kulturmiljø Øderå - Frok

Kommune Hole og Ringerike
Kart: 7 Stein - Hvervenmoen

Avgrensing: Høydedraget øst for Juveren og sør for tettbebyggelsen på Hauerhagan. Kulturmiljøet er avgrenset mellom Sonerud og Øderå i sør.

Registrerte lokaliteter:

Vangen (224/7)	35
Øderå (180/3,50)	36
Søndre Gile (180/4,6)	37
Gatevold (4/2)	38
Gatetun (4/4)	39
Rå (4/1)	40
Berger (5/1)	41
Frok søndre (3/1)	42

Frok (3/3)	43
Gile (5/2, 6/2,5)	44
Bråk (7/1,2 og 8/9)	45
Gravhaug, Pilegrimsleden	

Avmerket som LNF-område i kommuneplanens arealdel. Bråk og Gile er avmerket som eksisterende byggeområder.

På høydedraget som strekker seg fra Ringsåsen til Juveren ligger gårdene Bråk, Gile, Rå, Berger og Øvre Frokgårdene, nordre og søndre. Det gamle farete mot Norderhov kirke, som nå kalles Pilegrimsleden, kommer fra Hole og går opp Bergerbakkene til plataået, fortsetter gjennom tuna til øvre Frok før den svinger ned bakken mot Norderhov. Jordveien til gårdene skrånner ned mot nordøst, øst og sør. E16 går gjennom dette høydedraget. Langs veien der terrenget begynner å stige ligger tuna til Øderå, Vangen og Gile søndre eller Ødegårdsgile. Disse har jordene på hver side av veien. Noen spredte yngre bolighus ligger mellom Pilegrimsleden og E16. Nord for Bråk ligger et boligfelt

Gile, Bråk, Rå og Frok er gamle gårder, det viser både beliggenhet og navn. Øderå og Ødegårdsgile ligger nede på slettelandet, og både dette og navna viser at dette var en mer marginal beliggenhet. Når Vangen, eller Jordmorgården, ble tatt opp er uvisst. Hovedbygningen skal være fra 1700-tallet. På kart fra 1827 ser man Pilegrimsleden, Kongeveien og de gårdene som nå er nevnt. Tuna ligger spredt. Det er ikke avmerket husmannsplasser. Kart fra slutten av 1800-tallet viser ingen endringer i dette bildet. På denne tiden ble Kongeveien omlagt forbi Bråk, i de beryktete Bråkbakkene. Seinere er veien ytterligere utbedret. Rundt 1900 ble to små eiendommer utskilt fra Rå. De ligger like sør for Ødegårdsgile, og her bygde og bodde håndverkere.

Hovedstrukturen er bevart i dag. Men på mange av tuna er den gamle bebyggelsen borte. På Rå brant det i 1902, på Bråk er alle husa i tunet satt opp etter 1954, på Gile finner man bare en driftsbygning i sveitserstil og rester av et hageanlegg tilbake og på en av Frokgårdene står det bare et stabbur tilbake av eldre bebyggelse. Pilegrimsleden har bevart et eldre preg. Tunanlegg med eldre bygninger tilbake til 1700-tallet står det på Frok (3/3), Øderå og Vangen. På Øderå står den gamle stua fra Mo hvor Jørgen Mo iflg. tradisjonen ble født. Den ene av håndverkereieendommene ved Gile, Gatetun, har bevart ei lita stue og små uthus som viser de

opprinnelige dimensjonene på hus for denne sosiale klassen.

Vurdering

Miljøet har stor tidsdybde. Høydedraget med de gamle gårdene og pilegrimsleden har kulturhistorisk verdi. Dette var gårder som stod sentralt i bygda, som klokkegården Berger med det gamle skolehuset og Rå som var bolig for kjente embetsmenn, bl.a. fogd Iver Wiel som skrev Ringeriks Beskrivelse. Gårdene har en markant beliggenhet, særlig hovedbygningen på Frok som vender mot Norderhov. Lokalitetene nede på sletta representerer yngre bosetning. Den gamle stua på Øderå har ved sin tilknytning til Jørgen Mo identitesverdi. Jordmorgården og de små håndverkerhjemmene er typisk for bebyggelse langs veifar. Selv om enkeltelementer er endret eller fornyet er en eldre struktur godt bevart.

Virkning og konflikt

Miljøet blir direkte berørt av alternativ 22 B og 22 C. De vil begge gå i dagen forbi Øderå og Vangen før de går inn i tunnel nord for Øderå.

Figur 35 Trasealternativ 22B vil direkte berøre kulturlandskapet på vestsiden av E16. Den vil skjære gjennom redskapshusene til Øderå og gå inn i tunnel til høyre i bildet

22 C vil enten berøre eller få nærføring til Øderå og Vangen. Den vil medføre at eldre bebyggelse trolig må rives bl.a. bygninger fra 1700-tallet både på Vangen og Øderå.

22 B vil gå gjennom dyrket mark på vestsiden av E16 med nærføring til tunet på Øderå.

Dette vil medføre konflikt med kulturlandskapet der den legger seg i jordbrukslandskapet mellom E16 og det sør/nordliggende høydedraget vest for denne.

Begge traséforslag vil sammen med E16 bli en stor barriere på Steinsletta. Større sammenhenger kan bli forstyrret.

Traséalternativ 22 B og C vil skjære gjennom jordveien til nordre Frok i østhellingen. Den vil ikke direkte berøre kulturminner. Den vil heller ikke få noen særlig betydning for gårdene og Pilegrimsleden da de ligger vesentlig høyere. Men den vil kunne medføre konflikt med landskapet da den vil oppsplitte dette, og større sammenhenger kan bli forstyrret. Vi antar at gravhaugen nordøst for Rå ikke blir berørt.

Lokaliteter

Vangen (224/7)

35

På gamle kart står stedet avmerket som Ødevangen. Tunet ligger kloss i E16 på østsiden av denne. Her står hovedbygning (b. 1700-tallet), skjul og uthus med garasje. Hovedbygningen er modernisert, men man kan ane en eldre bygningskropp. Det ble noe flyttet ved utvidelse av veien. Driftsbygningen er revet. Vangen lå under Hole Prestegård og var jordmorgård.

Øderå (180/3, 50)

36

Tunet ligger på flata like inn til E 16. Bygningene er organisert i et firkanttun. Her står hovedbygning (b. 1700-tallet), Mostua (b. 1600- el. 1700-tallet), stabbur (beg. av 1800-tallet?) og driftsbygning. Hovedbygning og Mostua ble modernisert rundt 1960 og har sitt preg fra da. I flg. Bygdeboka skal Øderå fra gammelt ha vært en plass under Mo og navnet betyr stedet som ligger øde. (Bruk under Raa?) Den såkalte Mostua kan ha vært ei gammel stue på Mo, og i denne skal Jørgen Moe ha blitt født. Mor av Anders Torgersen som bygde på Øderå i 1797 var datter av Mads Moe på Mo. Hun arvet Mostua. Mostua avgrensner tunet på Øderå mot E16. Den ble påbygget til dobbel lengde ved moderniseringen rundt 1960. Ved utvidelse av E16 på 1970-tallet ble både Mostua og hovedbygningen flyttet noen meter. Samtidig ble tunet omorganisert.

Bergerstua (180/80)

Husmannsplass under Øderå. Den ligger i åskanten over Øderå. Stua er trolig satt opp på begynnelsen av 1800-tallet. Den var bebodd av husmenn fram til 1914. Et lite fjøs står også på tomta. Bygningene ble pusset opp i rundt 1970. Plassen er i dag feriested.

Gile, søndre Gile eller Gileødegård (180/4,6)

37

Tunet ligger kloss i E16 mot grensa til Ringerike. Langstrakt tun, her ligger driftsbygning, bolighus og stabbur på rekke. Hovedbygning (b. 1800-tallet), stabbur (b. 1800-tallet) og driftsbygning satt opp på 1900-tallet. Alle har sveitserpreg.

Jordveien heller svakt mot øst. Et nytt bolighus (1971) er satt opp ved det gamle. Gården lå tidligere under Øderå.

Gatevold (4/2) 38
Bolighuset ligger på østsiden av E16, til veien som fører ned til plassene som ligger under Hurumåsen. Det ble bygd på slutten av 1800-tallet. Det er om- og påbygd. Daværende eier drev som håndverker.

Gatetun (4/4) 39
Bolighuset ligger østsiden av E16 til veien som fører ned til plassene som ligger under Hurumåsen. Det ble bygd på slutten av 1800-tallet. Daværende eier drev som håndverker. Bolighuset har høy autentisitet. Lite uthus.

Rå (4/1) 40
Rå betyr skillet, og gården ligger ved grensen mellom Hole og Norderhov. På 1700-tallet var gården eid av Iver Wiel som skrev Ringerikes Beskrivelse. Her sier han «Jeg troer neppe der findes bedre Agermand end paa Ringerike». Han fornyet bebyggelsen og hovedbygningen som han lot bygge var en lav entasjens trebygning med to fløyer og helvalmet tak. Kjellerene hadde han latt sprengte ut i fjellet som bygningen stod på. Tunet som ligger på høydedraget vest for E16 har en vakker beliggenhet og var i forrige århundre bebodd av flere embetsfamilier. I 1902 brant husa. De nåværende bygninger er satt opp etter dette, og den eldste skal være stabburet fra 1906. Jordveien skråner ned mot E16, og oppkjørselen er fra denne. Bygningene dannet et firkanttun. Hovedbygningen har et funksjonalistisk preg. Den ble satt opp i 1933. Det ble drevet pensjonat her, noe den store hovedbygningen bærer preg av. Et vakkert hageanlegg er del av tunet.

Berger (5/1) 41
Berger var fra 1805 klokkergård. Men gården er langt eldre. Bolighuset skal være fra 1660-tallet, men er ombygd til en midtgangsbbygning. Det var skole her til 1895. Bygningen har høy autentisitet.

Frok (3/3) 43
Tunet ligger på høydedraget vest for E16. Jordveien skråner ned mot nordøst. Tunet ligger til Pilegrimsleden

som går gjennom Frokgårdene. Hovedbygning (b. ca 1695, omb. 1858 og 1984), sidebygning (b. 1650) og et rettvegget? tømmerbur danner et firkanttun. Nye lave redskapshus har erstattet den gamle driftsbygningen. Hovedbygningen ligger vendt mot Norderhov kirke, og en nyklassisistiske fasaden er godt synlig i landskapet.

Livørsbygningen på Frok ligger på motsatt side av Pilegrimsleden med en stor hage mellom denne og veien. Dette skal være en eldre bygning, men den ble påbygd ca 1914. Her står også et stabbur i nasjonalromantisk stil.

Frok Søndre (3/1) 42
Frok kan bety stedet der kornet tidlig modnes. Tunet ligger på høydedraget vest for E16, mellom denne og Juveren. Jordveien skråner ned mot Juveren og Rå. Som Frok nordre ligger det til Pilegrimsleden. Av eldre tunbebyggelse står et stort rettvegget stabbur fra 1825 og et forfallent grisehus tilbake. Hovedbygningen er bygd opp på nytt etter en brann. Store trær kanter her Pilegrimsleden.

Gile (5/2, 6/2,5) 44
Gile betyr fegate. Under Norderhov prestegård står det at den hadde grassletter på Gile. Gården ligger der terrenget begynner å heve seg opp fra slettelandet. Tilbake i tunet står driftsbygningen og rester av hageanlegget. Hovedbygningen fra 1795 er revet. Driftsbygningen har form av sveitserlåve. Hagen som skal ha vært i engelsk romantisk stil ble anlagt på 1800-tallet, er det bare villniss igjen av. Jorda drives av en annen gård. Låven er utleid.

Bråk (7/1,2 og 8/9) 45
Tunet på Bråk ligger østsiden av E16, på et høydedrag. Bygningene i tunet er satt opp etter 1960, med unntak for hovedbygningen som skal være bygd i 1954. De danner et firkanttun. Bolighusa har kraftige saltak og tømmermannspanel. De er moderat i uttrykket og preget av tradisjonell norsk trehusbyggeskikk. De har høy autentisitet. Bråk kan bety stedet der kornet tidlig modnes.

Norderhov - Hvervenmoen

Området avgrenses av Storelva, Ringsåsen, Tanbergmoen og tettbebyggelsen langs E16 bl.a. sykehusområdet. I sør trekkes grensa i dumpa mellom Norderhov og Frok. Avgjørende for avgrensningen har vært inngrepet og hovedtrekk i landskapet.

På den sørvest-nordøstgående åsen er det fruktbar dyrkningsjord dannet av kambrosilurske bergarter. Her ligger de gamle gårdene. Hvervenmoen som er omgitt av Storelva på 3 kanter er en skogkledd grusmo, en del av denne er i seinere tid oppdyrket.

Den lettdrevne silurjorda ga grunnlag for tidlig bosetning, og Tandberg, Hverven, Hønen (Ringvold) og Norderhov er gamle gårder. De ligger alle på den sørvest-nordøstgående åsen. Kart fra 1800-tallet viser at husmannlassene lå marginalt

til på Hvervenmoen (langs Storelva) og sørvest for Ringsåsen.

Norderhov kirke, trolig bygd på stedet til et hedensk hov, er fra 1100-tallet. Det ble samtidig bygget et gårdskapell på Tanberg. Dette var setet til den kjente adelsætten Torneberg. Området rundt Norderhov utviklet seg etterhvert til et geistlig og verdslig sentrum i herredet. Kirke og prestegård lå på Norderhov, gjestgiveri, tingsted og etterhvert kommunelokale og skole på nabogården Hønen. På Tandbergmoen var det gamle retterstedet med galgefurua. Her lå også Tandbergmoen eksersisplass. Prestegården er knyttet til krigshandlingene under Karl 12's felttog i Norge 1716. Prestekonen Anna Colbjørnsdatter har i norsk historie fått æren for at nordmennene vant slaget i mars 1716 på Norderhov.

På gårdene i området bodde det embetsmenn. I pakt med tidens ånd engasjerte de seg i jordbruk. De var opplysningsmenn og ivret for et rasjonelt jordbruk og en forbedring av dyrkingsmetoder og bygninger. I landssammenheng slo nok det nye og rasjonelle jordbruket tidlig igjennom i Norderhov. På slutten av 1800-tallet ble jordskifte gjennomført. Som følge av dette ble tunet på Gusgården som opprinnelig lå mellom Prestegården og Hønen flyttet lenger ned, til nåværende sted nordvest for prestegården. Samtidige ble et av tuna på daværende Nedre Tanberg «Chefsgården» flyttet ned til vestsiden av Hønefossveien. Dette bruket fikk navnet Tandberg nedre.

Det fruktbare og åpne kulturlandskapet rundt Norderhov kirke med tradisjoner tilbake til norsk storhetstid i middelalderen og til kampene mot svenskene i 1716, var et mye brukt tema for de nasjonalt innstilte kunstnerne på 1800-tallet. For malerne var særlig utsikten fra Tandbergmoen mot Norderhov kirke et yndet motiv.

I dag drives et intensivt jordbruk konsentrert til korndyrking og frukt dyrking. Ringvold (Hønen) er en av Norges største fruktgårder. De gamle beiteområdene langs Storelva på Hvervenmoen ble på 1970-tallet lagt ut til korn. Inne i skogen på Moen ble Statens Kartverk og et renseanlegg anlagt på 1970-tallet. I sørøstdelen av området ligger boligfelt.

Gjennom området går den gamle ferdselsleden som nå kalles Pilegrimsleden. Den kommer ned fra høydedraget som Froktuna ligger på, fortsetter gjennom Norderhov og Hønen. Den følger Hadelandsveien et stykke før den svinger av mot vest og opp til Tandbergmoen. Kart fra 1800-tallet viser flere veier. Den Bergenske kongevei går gjennom Norderhov før den fortsetter nordøstover. Veien til Hønefoss tar av fra denne og fortsetter gjennom Hverven rett nordover. Veinettet er i dag sterkt utbygd, og trafikkpresset er stort i området.

Kulturmiljøer:
Norderhov/Hverven
Hvervenmoen

Enkeltliggende lokalitet:
Folefoss.

Kulturmiljø Norderhov

Kommune Ringerike
Kart: 7 Stein - Hvervenmoen

Avgrensning: Se kart

Registrerte lokaliteter:

Gusgården (41/1)	1
Kirkevold (41/2)	2
Norderhov kirke og gravkapell	3
Prestegården (42/21, 42/43)	4
Ringvold (Hønen) (39/2, 40/1)	5
Tandberg nedre (38/4)	6
Tanberg («Chefsgården») (38/1,7)	7
Hverven (43/1):	
Tunområdet	8
Sagområdet	9
Tanberg øvre (38/17, 53, 54)	

Fredete kulturminner:

Utpløyde gravhauger, bygningsrester og kokegropen under åkerjorda. 1 gravhaug (på brinken ned mot elva).

Avmerket som LNF-område i arealdelen til kommuneplanen, med unntak av et område øst for Pilegrimsleden gjennom Norderhov. Dette er avmerket som eksisterende byggeområder.

Norderhovområdet ligger høyt og fritt på den sørvest-nordøst gående åsryggen. Stedsnavnet antyder at hovet for Njord, Njardarhovet, en gang sto her. Norderhov kirke ble bygd på slutten av 1100-tallet. Kirkas eldste deler er skipet og vesttårnet. De er oppført i naturstein i romansk stil. Norderhov var også navnet på prestegården, som har tradisjoner tilbake til middelalderen. Norderhovområdet omfatter i tillegg Hønen (Ringvold) som var kapellangård fram til 1870. På Hønen var det også gjestgiveri, tingsted, kommunelokale og skole. Skoletradisjonen er opprettholdt, men i nye lokaler. Innenfor de grensene vi har trukket for miljøet ligger Gusgården og Kirkevold. På Kirkevold ble det drevet handel.

Sentralt i miljøet ligger prestegården og kirken, på hver sin side av den gamle veien som nå benevnes Pilegrimsleden. Kirken fikk sin form i 1881-82 da den ble ombygd til korskirke. Det karakteristiske slanke 8-kantete spiret med 4 småtårn rundt stod ferdig i 1723. I 1912 ble gravkapellet oppført. De eldste bygningene på prestegården, den gamle prestegårdsbygningen, Munkestua med kjeller fra middelalderen og stabburet er skilt ut som egen eiendom (42/43), og eies i dag av Ringerikes Museum. Den gamle

prestegårdsbygningen, der den eldste fløyen skal være fra 1600-tallet, har høy autentisitet både innvendig og utvendig. Driftsbygningen, forpakterboligen og mindre uthus danner et eget tun nord for de eldste bygningene. Nåværende prestebolig, bygd i 1959, ligger sør for den gamle.

Figur 36 Bildet viser Norderhov kirke og til venstre for denne den gamle hovedbygningen og stabburet på prestegården

I 1986 ble det funnet deler av en billedstein fra middelalderen i en forstøtningsmur på Norderhov gamle prestegård. Motivet på steinen var et dyrehode.

Like nord for prestegården ligger skoleanlegget og Ringvold (Hønen) gård. Navnet Ringvold stammer fra 1870-tallet, da Hønen opphørte å være kapellangård. Den er i dag en av Norges største fruktgårder, noe anlegget bærer preg av. Bebyggelsen er dels fornyet, men den gamle hovedbygningen og stabburet er bevart.

Tunet på Gusgården ligger nå ved krysset mellom den gamle vegen (Pilegrimsleden) og fv. 158. Hele anlegget har preg av sveitserstilen. Det samme preget har Kirkvold, de velholdte bygningene der det tidligere ble drevet handel. De ligger inn til Pilegrimsleden i den lille bakken opp mot kirkegården og prestegården.

På vestsiden av prestegården, hvor terrenget skråner mot vest, viser flyfotografiene at det er vekstspor i åkeren. Det ligger trolig rester etter tidligere tiders bygninger eller graver her.

Tanberggårdene ligger nord for Norderhov i den sørvendte i skråningen ned fra Tandbergmoen. Tanberg (Tandberg) kommer av Torneberg. Dette var et høvdingesete i middelalderen. Lendmannen Alf Torneberg var den mest kjente av Tanbergmennene. Hans liv endte tragisk, og hans gods ble inndratt under kronen.

Tanberg ble delt i to; Øvre og Nedre Tanberg. På 1800-tallet bodde kompanisjefen på Tanbergmoen eksersisplass på Nedre Tanberg og gården fikk da navnet «Chefsgården». Navnet Tanberg nedre ble siden brukt om det nye tunet som var resultat av utskiftingen rundt 1870. Det ble lokalisert på nedsiden av Osloveien. Den nåværende hovedbygningen ble flyttet hit ned fra gamletunet. Tunet på sjefsgården har mange eldre bygninger og et stort hageanlegg. Her står bl.a. en stor sveiserstillsåve fra 1875 og den markante hovedbygningen som fikk sitt klassisistiske preg ca 1910. På Tanberg øvre er bygningsmassen fornyet.

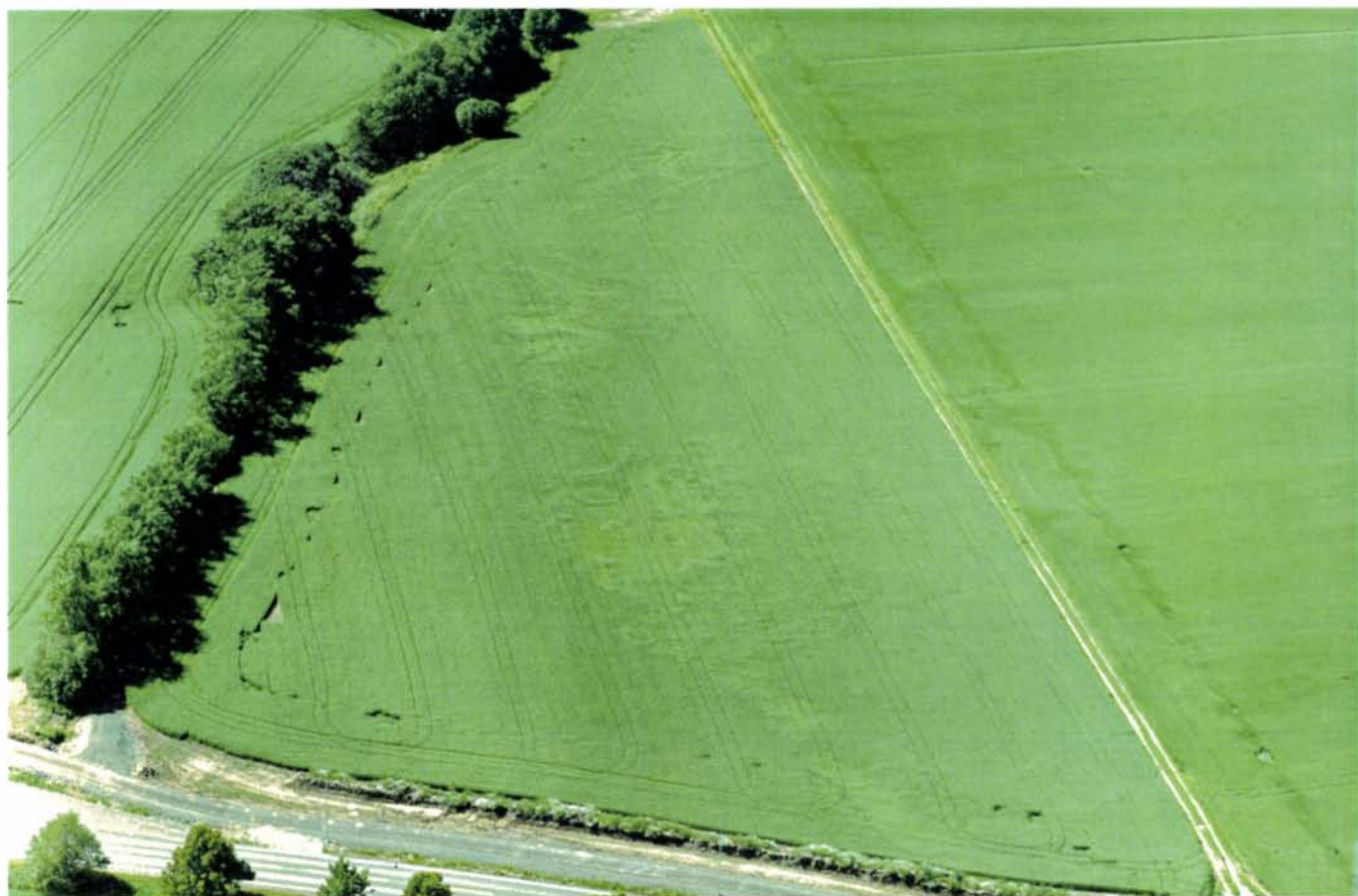
Gravfeltet ved Stavhella, som ligger utenfor tiltaksområdet, viser at det har vært bosetning her tilbake til forhistorisk tid. Det er stort potensiale for funn fra forhistorisk tid.

Hverven ligger vest for Tanberg. Gården med inn- og utmark er lokalisert i området som strekker seg fra Tandbergmoen ned til Storelva. Fotografering fra fly har vist at det ligger rester etter utpløyde gravhauger i åkeren mellom Storjordet og Tanberg nedre. Det ble også gjort funn av slagg, flint og skjorbrent stein i åkerjorda på Fjøsåkeren og Storjordet. I den nordvestlige delen av Fjøsåkeren ble det funnet en boretapp som trolig stammer fra tildanningen av en skafthulløks, en øksetype som var i bruk i den yngre steinalderen og bronsealderen (R 53).

Figur 37 Boretapp fra skafthulløks funnet på Storjordet sør for Hverven. Tappen er dannet ved at det er boret ut et hull for skjefting av øksa. Slike økser var i bruk i yngre steinalder og eldre bronsealder. Øksene kan være transportert over store avstander. Funnet av en slik boretapp er en indikasjon på at slike økser har vært laget i området.

Dette viser at det har vært aktivitet her i flere perioder og gir området stor tidsdybde. Vi må

Figur 38 Vekstspor i kornet på sørsiden av E-16 ved Hverven. Ringene på bildet viser rester etter gravhauger og muligens også bygninger. Ved anleggelsen av sykkelstien i forgrunnen ble det funnet ildsteder og minst ett stolpehull. Traséalternativ 22-B vil gå i senketunnel gjennom dette feltet. Foto: Fotonor

derfor anta at det er et meget stort potensiale for å finne rester etter tidligere bosetning og aktivitet under åkerjorda. Det ble gjort et gravfunn under flat mark ca 100m nord for gårdstunet i 1943. Dette viser at det er potensiale for å finne flatmarksgraver i traséene også, dvs. graver fra førkristen tid som ikke er markert med en gravhaug. Kart fra 1826 viser at tunet på Hverven lå på samme sted som i dag, og at veien til Hønefoss gikk gjennom tunet. Ved ombyggingen av denne på 1970-tallet ble traséen lagt utenom tunet. Den gamle traséen er bevart som innkjørsel til tunet fra nord. Den går i en bjørkeallé. På sørsiden er den pløyd opp. E16 deler i dag jordveien til Hverven i to. På nedsiden av denne går veien gjennom skogen til husmannsplassene ved Storelva.

I det gamle tunet på Hverven stod det mange bygninger. Det skal ha hatt Ringerikes mest

differensierte gårdsplan, her kunne man snakke om herskapstun, folketun og uthustun. Nåværende form fikk tunet etter 2. verdenskrig. I dag framstår Hverventunet som en representant for etterkrigstidens landbruksbebyggelse. Bygningene er organisert i et åpent firkanttun. De har det rasjonelle preget karakteristisk for etterkrigstida. Det er kun stabburet som står tilbake av den gamle tunbebyggelsen.

Utenfor tunet ligger flere bygninger knyttet til et eldre jordbruk (bl.a. ei smie), dessuten et par arbeiderboliger fra tiåra rundt 2. verdenskrig. På nedsiden av E16 og inntil denne ligger sagområdet. Både saga og materialhusa ble satt opp på 1930-tallet.

Vurdering

Hele miljøet har stor tidsdybde. Fra langt tilbake har det vært et rikt jordbrukslandskap og det er stort potensiale for funn under åkerjorda. Fotografiering fra fly viste rester etter graver under åkerjorda på Hverven. Fra gammelt har det hatt en sentral beliggenhet og vært et geistlig og verdslig sentrum. Dette reflekteres i kulturminnene. Bygningsmiljøene har et stort tidspenn fra sakral middelalderarkitektur til etterkrigstidens

storgårdsbebyggelse. De er godt synlige ved sin tydelige beliggenhet i det åpne ringerikskapskapet, særlig Norderhov kirke og tunet på Tanberg («Chefsgården») oppe på åsryggen. Tanbergtuna blir ytterligere fremhevet ved bjørkealleeene som fører fram til dem. Kirken og prestegården har en identitet som går langt utover det lokale, særlig på grunn av tilknytningen til Anna Colbjørnsdatter og hendingene i 1716. Kulturmiljøet har nasjonal betydning.

Figur 39 Trasealternativ 22B og 22C vil krysse over jordene og gå inn i tunnel i treklyngen til høyre for Norderhov kirke

Virkning og konflikt

Ved Norderhov ligger traséene så tett inntil kirken at dette særdeles viktige kulturmiljøet vil tape verdi. Selv om linjene legges i en senketunnel forbi Tanberg og Hverven vil fornminnene som ligger under åkerjorden gå tapt. Det må foretas maskinelle flateavdekkinger i hele traséens lengde. Bygningsmiljøene ved Tanberg nedre og Hverven vil bare bli berørt under anleggsperioden, siden linjene her vil ligge i senketunnel. Saga og arbeiderboligen på nedsiden av E 16 må fjernes. Disse er elementer i gårdsmiljøet, men er relativt unge bygninger, og vil gi en mindre konflikt.

Totalt sett gir traséene en meget stor konflikt med et kulturmiljø av nasjonal betydning.

Figur 40 Bildet er tatt fra Pilegrimsleden og viser jordveien til Frok i forgrunnen. Trasealternativ 22B og 22C vil skjære gjennom jordbrukslandskapet før den går inn i treklyngen mellom Norderhov kirke til venstre og Ringvoll gård (den gamle kapellangården) som man så vidt kan skimte til høyre

Lokaliteter

Gusgården (41/1)

1

Tunet ligger på sørsiden av fv 158, rett over innkjørselen til Norderhov kirke. Jordveien skråner ned mot Juveren, tunet ligger på det flate lendet langs veien. I tunet står hovedbygning, driftsbygning, stabbur, verksted og kårbolig. Ved utskifting rundt 1880 ble tunet på Gusgården, som tidligere lå nord for kirka, bygd opp på nåværende sted. De eldste bygningene har sitt preg fra denne tida. I 1972 ble det bygd kårbolig. Fjøsdelene på driftsbygningen er revet, og driftsbygningen er under utvidelse.

Kirkevold (41/2)

2

Bygningene på Kirkevold ligger i krysset mellom fv158 og Pilegrimsleden, rett nord for kirka. Her står to store trebygninger i sveitserstil, og to uthus/vognskjul. I begge bygningene har det vært butikk. Alle husa er godt vedlikeholdt.

Norderhov kirke og gravkapell

3

Norderhov kirke ble bygd på slutten av 1100-tallet. Kirkas eldste deler er skipet og vesttårnet. De er oppført i naturstein i romansk stil. Det slanke 8-kantete spiret med 4 småtårn rundt stod ferdig i 1723. «Og kirken har, væsentlig for taarnets skyld, siden været berømt for skjønnhet, og er almindelig blitt betegnet som en av de vakreste landskirker i Norge» Sit. Norderhov. I 1881-82 ble det gamle koret med apsis revet, og kirka ble utbygd til korskirke. Arkitekt var Darre Eckhoff. I 1912 ble gravkapellet oppført. Arkitekt for dette var H. Berle.

«Dertil kommer at kirken i folketraditionen har faat en eiendommelig national nimbus over sig som Anna Colbjørnsdatter kirke og med Ramus-familiens gravkjælder under sakristiet.» Sit. Norderhov.

Norderhov prestegård 42/21, 42/43

Den gamle hovedbygningen ligger med fasaden mot veien, i vinkel med denne står Munkestua. Det store stabburet ligger bak disse bygningene. Driftsbygningen, forpakterboligen og mindre uthus danner et eget tun nord for de eldste bygningene. Nåværende prestebolig ligger sør for den gamle.

Den gamle prestegårdsbygningen, Munkestua og stabburet er skilt ut som egen eiendom (42/43), og eies i dag av Ringerike Museum. Prestegårdens nordfløy skal være den eldste delen, satt opp på begynnelsen av 1600-tallet, vestfløyen skal være den yngste, byggeår 1891. Munkestua står på en kjeller som trolig er fra 1200-tallet. Den har en inngang i form av en romansk bue. 1. etasje av Munkestua er muligens fra 1500-tallet. «Alderen og navnet kan lede oss til å stille spørsmål om det har vært et overnattingssted for pilegrimer.» (Pilegrimsleden 1996) Stabburet skal være Norges største. Alle bygningene har høy autentisitet. Prestegården er knyttet til krigshandlingene under Karl 12's felttog i Norge 1716. I Munkestua skal Norges tidligste realskole ha holdt hus, her møttes Jørgen Moe og Peter Chr. Asbjørnsen da de begge var elever hos presten.

Bygningene utenfor museumsområdet er langt yngre. Driftsbygningen ble bygd etter at den gamle, som var en særpreget 8-kantet bygning, brant på 1920-tallet. Forpakterboligen ble satt opp 1958. Den nye presteboligen ble satt opp 1959.

Ringvold (39/2, 40/1)

Tunet på Ringvold ligger like nord for Norderhov Prestegård. Tunet er delt i to av den gamle ferdselsveien. På vestsiden av veien står hovedbygning (b. 1745), stabbur (b. 1800-tallet), driftsbygning og et tidligere bryggerhus (ukjent byggeår). På østsiden står livørsbygning (Solstua fra 1911) og fruktager (ca 1940). Hovedbygningen, en stor to-etasjes midtgangbygning, ble tilbygd ca 1900 og modernisert 1950. Eldre fotografier viser at den før denne ombyggingen var en stor sveitserstilsbygning. Stabburet skal opprinnelig ha hatt 3 etg, men den øverste er fjernet. Livørsbygningen har jugendpreg. Et stykke fra tunet ligger gartnerboligene. Den ene til E16, den andre på Ringsåsen. Den første har beholdt sitt opprinnelige preg. Denne har mellomkrigspreg med liggende panel og smårutete vinduer.

Dette var opprinnelig kapellgården Hønen. I 1698 kom gården ved makeskifte under Norderhovs prestebol. Fra 1743 ble den utlagt til kapellgård. I 1870 ble kapellgården flyttet til Østre Ekli ved Hønefoss og navnet Hønen og bruksnr. 1 fulgte denne. Hønen ble solgt og fikk navnet Ringvold og bruksnr. 2. I dag er dette en av Norges største fruktgårder. Det gamle Hønen var delt i vestre Hønen og østre Hønen. Vestre Hønen er den omtalte kapellgården. På østre Hønen lå det gjestgiveri, og i denne bygningen var det tingsted til 1852. Den kjente realskolen på Ringerike hadde lokaler her til 1897. Fra dette året holdt Kirkekretsen skole til her. En tradisjon som er opprettholdt, men i nye lokaler.

Tandberg nedre (38/4)

Tunet ligger på nedsiden av E16 med innkjørsel fra denne. I tunet står hovedbygning, driftsbygning (1939) og stabbur (1947). Hovedbygningen skal være eldre enn 1870. Den ble flyttet ned fra Tanberg ved utskiftingen på denne tida. Driftsbygning og stabbur har begge sveitserstilspreg, stabburet også elementer fra dragestilen. Bygningene har høy autentisitet fra denne perioden. En bjørkeallé fører fra hovedveien ned til tunet.

4 Tanberg «Chefsgården» (38/7, 53, 54)

Tanberg ligger høyt over E16, en bjørkeallé fører fra tunet ned til hovedveien. På slutten av 1800-tallet bodde kompanisjefen på Tanbergmoen eksersis plass her, derav navnet. I tunet står hovedbygningen (b. 1857), sidebygning (b. 1922), stort stabbur fra 1800-tallet og en stor sveitserlåve fra 1875.

Hovedbygningen ble ombygd i 1907 og fikk da et klassisistisk preg med helvalmet tak og utbygg på fasaden med tympanonlignende avslutning. Hovedbygningens utforming kombinert med den dominerende beliggenheten gjør den godt synlig, og harmonerer med gårdens stilling i bygda. Buskerud landbruksskole hadde lokaler her i en periode på 1800-tallet. (Nord for «Chefsgården» ligger tunet på Tanberg øvre.)

Hverven (43/1)

Tunet på Hverven ligger tett inn til E16 på østsiden av denne. Nåværende form fikk tunet etter 2. verdenskrig. I dag står hovedbygning (b. 1947), driftsbygning (b. 1952), stabbur (1882 på fløyen, trolig eldre), sidebygning (1966) og garasje (1941). Hageanlegget er også modernisert, steingjerder murt og nye trær plantet fra ca 1940 og fremover. Hovedbygningen er tegnet av Eindride Slaatto. Innvendig er noen værelser dekorert med vegg- og takmalerier. Inngangsdøra har «beitskier» med akantusranker. I skråningen noe øst for tunet ligger smie og potetkjeller. Smia skal være fra 1800-tallet, og har grue intakt. Potetkjelleren er yngre.

Den gamle ferdselsveien gikk gjennom tunet. Den er intakt på nordsiden og fungerer som oppkjørsel til tunet fra nord. Den er kantet med store bjørketrær. Til denne ligger sveitserboligen. Den ble bygd på 1930-tallet, men er satt opp på en stor, eldre potetkjeller. Denne har hvelvet tak. På nedsiden av E16 ligger saganlegget til Hverven. (9) Saga og de to materialhusa ble bygd på 1930-tallet i bindingsverk. I nordenden av saganlegget går veien fra tunet ned til husmannsplassene. Til denne ligger en arbeiderbolig satt opp etter 2. verdenskrig. Den er kledd med stående panel og har smårutete vinduer.

Kulturmiljø Hvervenmoen

Kommune: Ringerike

Kart: 7 Stein - Hvervenmoen

Avgrensning: Området mellom E 16 og Storelva. Avgrenses i øst ved skogkanten vest for Hverven.

Registrerte lokaliteter:

Rasarud (43/1)

Slepa (43/1)

10

10

Fredete kulturminner:

Gravfelt med inntil 25 gravhauger, minst to fangstanlegg for elg, en rekke kullgroper.

Avmerket som LNF-område i arealdelen til kommuneplanen, med unntak av den nordlige delen. Denne er avmerket som eksisterende og nye byggeområder.

Vestover fra Hverven går traséene inn på den flate Hvervenmoen, som er en grusmo avsatt i brekanten da isen trakk seg tilbake. Her vokser det furuskog på de høyereliggende terrassene og granskog i de lavere, fuktigere områdene. De tidligere beiteområdene nede ved elva er blitt kornåkre.

Fredete kulturminner

Det er en stor tetthet av både fangst- og kullgropene her. Kullgropene har trolig sammenheng med slagget som ble funnet på Storjordet. Det er tidligere funnet ca 50 jernbarrer nedgravd i jordekanten mellom Slepa og Monserud. Disse har trolig vært fraktet fra jernutvinningsplasser utenfor området for å omsettes eller videre bearbeides i Ringerikstraktene. Funnet er interessant sett i sammenheng med kullgropene og slagget. Kullgropene dateres vanligvis til jernalder og middelalder, og de er å betrakte som automatisk fredete kulturminner. Fra 15-1600 tallet gikk man over til å produsere trekull i miler på flat mark.

Det ligger en rad med fangstgropene i nord-sørlig retning på en terrasse i skråningen vest for Statens Kartverk (R 10 - 15, i tillegg til tidligere registrerte groper i nordenden av systemet, reg. av Buskerud fylkeskommune). Dette systemet ligger ved grensen mellom to vegetasjonssoner, med furuskog ovenfor og granskog med litt innslag av løvtrær nedenfor. Om man antar at systemet ble anlagt i eldre jernalder var det trolig løvskog i det området som i dag er bevokst med gran. Alternativ 22 B, C og E skjærer rett gjennom disse.

Figur 41 Fangstgrop fra Hvervenmoen. Traséalternativ 22-C treffer denne gropa og deler fangstsystemet i to

Vest for Slepa ligger flere fangstgropene som ser ut til å danne ei rekke i retningen ØSØ-VNV (R 17-22). De er ikke så ensartede i formen som i det andre systemet og det er ikke sikkert alle disse er fangstgropene. Noen av dem er imidlertid helt udiskutabelt dyregraver.

På jordet sør for renseanlegget viste også flyfotograferingen vekstspor i kornet, noe som tyder på at det kan være spor etter gammel bosetning under åkerjorda. Disse sporene kan imidlertid stamme fra plassen Monserud som har ligget her. Det må foretas maskinell flateavdekking i området. Barrefunnet og funn av skjørbrent stein litt lenger sør gir også grunn til å undersøke dette området nærmere.

Nyere tids kulturminner

Dette har fra gammelt vært et utmarksområde. Kart fra 1800-tallet viser flere stier som krysser moen og husmannsplassene Monserud og Slæpen nede ved Storelva. Plassen Monserud er borte. Der husmannsplassene Slæpen er avmerket på eldre kart ligger i dag plassene Slepa og Rasarud. Stiene som er avmerket på de gamle kartene kan være de samme som i dag krysser moen. På 1970-tallet ble det gamle beiteområdet langs elva oppdyrket. I dag er dette kornåkre.

Slepa og Rasarud ligger ganske nær hverandre, skilt av kornåker. Mot elva er et belte med løvtrær. To store lønnetrær markerer tuna. Av eldre bebyggelse står bare et lite rettvegget tømmerbur tilbake på hver av plassene. De andre husa skal trolig være satt opp i mellomkrigstiden.

Vurdering

Kulturminnene innen miljøet er karakteristiske for et slikt sandmoområde. Hvervenmoen utgjør et helhetlig område hvor kulturminnene har en innbyrdes sammenheng. Bruken av området, særlig til kullproduksjon, knytter Hvervenmoen til Hverven gård gjennom funnene av kullgropene og jernbarrer på moen, og slagget på åkeren ved gården. Husmannsplassene under Hverven ble også plassert her.

Virkning og konflikt

Området er lite berørt av utbygging og må sies å utgjøre et enhetlig kulturmiljø. En trasé gjennom området vil dele det i to. Alternativ 22 B, C og E skjærer rett gjennom en rad med fangstgropene i nord-sørlig retning på en terrasse i

skråningen vest for Statens Kartverk (R 10 - 15), i tillegg til tidligere registrerte groper i nordenden av systemet. En flytting av traséene lenger sør vil gi konflikt med et tidligere registrert felt med gravhauger. Tidligere prøvegravninger i flere hauger ca 150 m vest for Statens kartverk viste at disse var naturdannelser. Feltet på brinken ovenfor Rasarud kan også være slike, og det kan derfor tenkes at man kunne løse konflikten med fangstgropene ved å legge traséen gjennom dette området. Før vi kan foreslå en slik forskyvning av traséen må det imidlertid foretas prøvegravninger i disse haugene.

Kulturminnene er fredet, og dermed av nasjonal verdi. Fangstanleggene er blant de sydligste vi kjenner i Norge. Meget stor konflikt.

Lokaliteter

Rasarud og Slepa (43/1)

På Rasarud står en mindre driftsbygning, bolighus og stabbur tilbake. Bare stabburet skal være satt opp før 1900, det er et rettvegget tømmerbur på en etasje. De andre bygningene skriver seg trolig fra 1930-tallet. Alle husa har høy autentisitet. Et stort lønnetre står ved tunet.

Plassen Slepa ligger like vest for Rasarud. Her står bolighus, et mindre uthus og stabbur tilbake. Her er rester av en hage. Stabburet som skal være satt opp før 1900, er et rettvegget tømmerbur på en etasje, av samme type som på Rasarud. Også her står et stort lønnetre.

Folefoss (44/4 - 44/5)

Kommune: Ringerike

Kart: 8 Hvervenmoen - Randselva

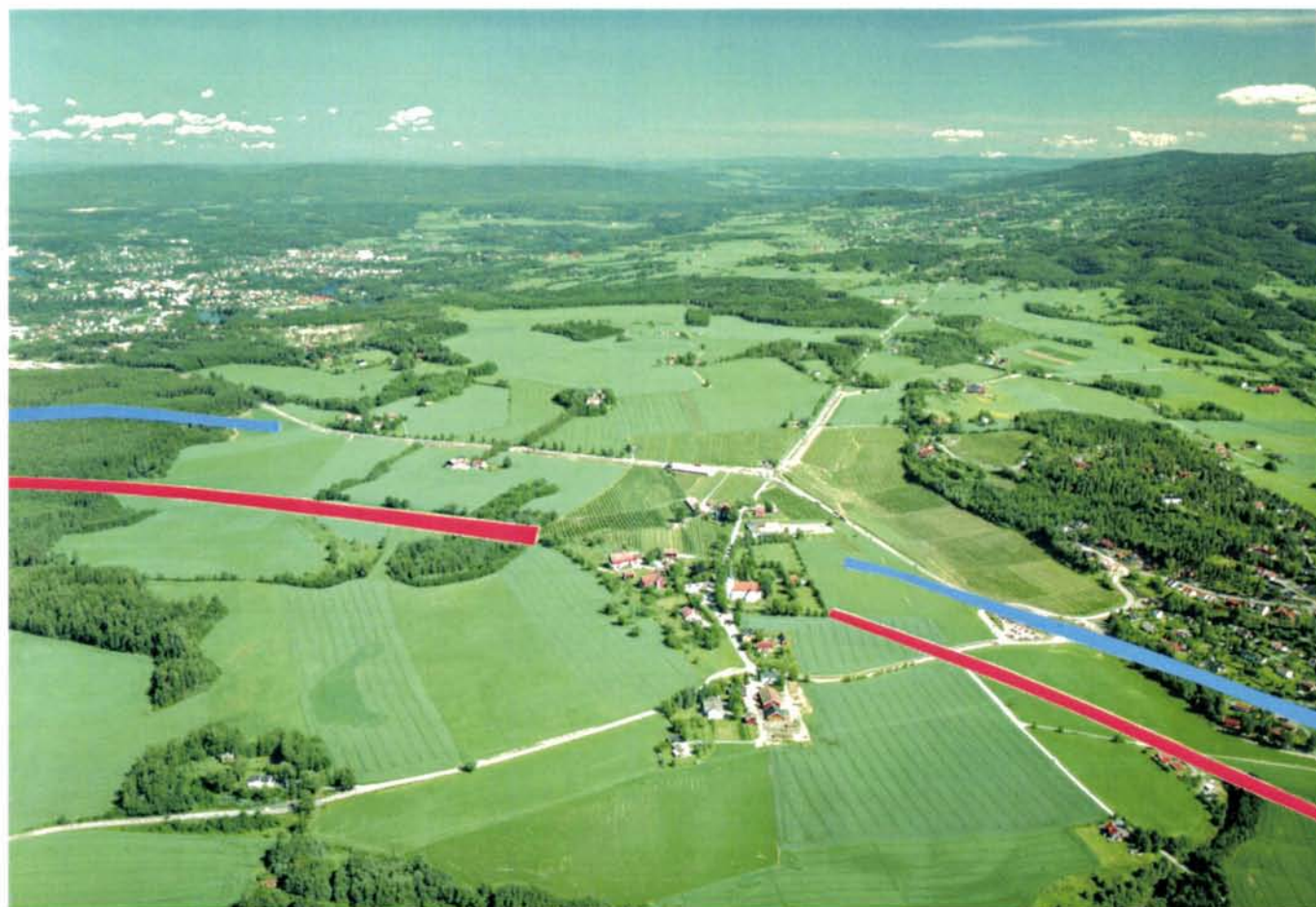
Avgrensing: Se kartblad

Avmerket som LNF-område i kommuneplanen.

Folefoss ligger nord på Hvervenmoen, på en odde mellom Storelva og rv. 7. Tun og jordvei er omgitt av skog.

Folefoss var trolig plass under Trygstad som var nabogård til Hverven. Den er avmerket på kart fra 1826. Det er to plasser som ligger like ved hverandre, og navnet er skrevet Faalefos. Kartet viser stier og far som fører fra plassene østover til hovedveien og tvert over Hvervenmoen. I dag dyrkes det korn på Folefoss.

I dag er det fremdeles to tun på Folefoss. De ligger så tett at miljøet må karakteriseres som et

Figur 42 Alternative traséer ved Norderhov. Middelalderkirken og muséet ligger på høyden midt i bildet. På høyden nord for Hønenkrysset ligger Tandberggårdene med sine store gravfelt fra eldre jernalder. Foto: Fotonor

dobbelttun. På bruk 4 er bebyggelsen fornyet, med unntak for et stabbur er husa satt opp etter 1950. (Sensveitserlåve (b.1951), hovedbygning (b.1978), redskapshus (b. 1983) og stabbur. På bruk 5 står to bygninger, driftsbygning (b. etter 1900?) og hovedbygning (b. 1754). Sistnevnte har midtgangsplan og sveitserdekor noe som viser at det er ombygd. Bygningene på bruk 5 er forfalne. Utenfor tunbebyggelsen og i ytterkanten av jordveien ligger et nytt bolighus.

Vurdering

Lokaliteten viser utviklingen fra husmannsplass til småbruk. Gamle kart viser at to husmannsplasser ofte kunne ligge tett i hverandre. Dette er det eneste stedet innenfor tiltaksområdet som fremdeles har bevart denne strukturen.

Lokal verdi

Virkning / konflikt

Traséalternativ 22C vil passere like øst for tunet før den krysser Storelva. Den vil gå i skogen som avgrenser jordveien. Den vil ikke berøre kjente kulturminner, men vil ha nærføring til tunet.

Den vil trolig ikke være synlig fra tunet før den krysser elva.

Inngrepet vil føre til liten konflikt med tunet på Folefoss.

Konfliktvurdering for området Norderhov-Hvervenmoen

Alternativ 22 B

Begge løpene i alt. 22B vil passere nær boligfeltet Hauerhagen og berøre den sørøstre delen av miljøet ved Norderhov kirke og ha nærføring til kirken og gravkapellet. Landskapsrommet vil bli oppdelt. Tunet på Nedre Tanberg må rives. Dette vil redusere verdien av kulturmiljøet da Nedre Tanberg representerer de endringer som utskiftningen på slutten av 1800-tallet førte med seg. Traséen vil komme i dagen ved Hverven og gå tvers gjennom saga. Dermed fjerner man en kulturminnetype som i dag begynner å bli sjelden og som viser hvor selvforsynt gårds-samfunnet var tidligere. Traséen vil ha nær-

Figur 43 Alternative kryssinger av Storelva. Det store skogsområdet til høyre i bildet er Hvervenmoen. Foto: Fotonor

føring til tunet og vil ytterligere øke den oppsplitting som E 16 har medført for kulturlandskapet på Hverven. Den vil fortsette inn i skogen øst for Statens Kartverk.

Traséen vil ligge i senketunnel fra Ringvold til Hverven. Det er påvist spor etter forhistorisk bosetning under åkerjorden mellom Norderhov og Hverven. Det må derfor utføres søkesjaktninger på hele strekningen. Ved Hverven er det påvist rester etter gravhauger under åkerjorda. Nord for Statens Kartverk vil traséen berøre flere kullgroper.

Totalt sett gir traséen meget stor konflikt med et svært verdifullt kulturlandskap.

Alternativ 22 C

Begge løpene i alt. 22C vil berøre den sørlige delen av kulturmiljøet ved Norderhov direkte. Pilegrimsleden vil bli brutt der den løper sammen med fv. 158. Tunnelinnslagene ligger svært nær Norderhov kirke og vil virke negativt

inn på dette viktige kulturminnet. Traséen vil komme i dagen i østenden av kulturmiljø Hvervenmoen og deler seg i to løp som fortsetter tvers over moen. Begge løpene vil berøre flere kullgroper og dele et fangstanlegg for elg sørvest for Statens kartverk.

Flere løsfunn fra forhistorisk tid er funnet mellom Norderhov og Hverven. Dette sannsynliggjør at man vil treffe på spor etter forhistorisk bosetning under åkerjorda. Hele strekningen mellom Norderhov og skogkanten ved Hvervenmoen må flateavdekkes.

Det østligste løpet av alt. 22C vil ha nærføring til Folefoss men vil gå i skogen og trolig ikke medføre konflikter for lokaliteten. Et svært høyt brospenn vil gi en liten konflikt.

Fangstanlegget for elg vil bli berørt. Dette gir også en meget stor konflikt. Enkelte kullgroper på Hvervenmoen vil bli berørt. Konflikten vil her bestå i at traséen deler et enhetlig kultur- og naturmiljø.

Jomfruland - Helgelandsmoen - Dal

Kulturmiljø Jomfruland - Steinsrud

Kommune: Hole

Kart: 6 Sundvollen - Selte

Avgrensing: Området omfatter den tidligere husmannsgrenda på sørsiden av Steinsåsen. Koksrud og Viksenga (Skredshaugen), Borgeng samt Viksbråtan (Halden) regnes også inn i området ut fra visuelle hensyn.

Registrerte lokaliteter:

Vestre Jomfruland (188/5)

Jenserud (188/2)

Åsheim/Jomfruland (188/6)

Nystua (188/4)

Åsstua (188/3)

Halvorsbråtan (188/7)

Steinsrud (188/8)

Låven i Halden (192/19)

Koksrud (191/9)

Viksengen (199/9)

Viksbråtan/Halden (192/4)

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11

Arealbruk og kulturminner

Det fruktbare jordbrukslandskapet strekker seg øst/vest langs den furukledde Steinsåsen. Småbrukene ligger langs åsen med jordveiene på sørsiden. Jordene er arrondert og tilpasset rasjonell korndrift. Bekkefar og kantvegetasjon er i den sammenheng fjernet i 1970-årene. Dagens kulturlandskap minner lite om de små jordlappene som særpreget husmannsplassens driftsform. Mellom Viksbråtan og Bili er det rester etter et eldre kulturlandskap med åkerholmer og randvegetasjon. Veien under Steinsåsen snor seg fra plass til plass innom alle tunene. Bygningenes plassering ser ut til å være tilpasset veien.

Jomfruland er ei grend hvor alle brukene tidligere var husmannsplasser under Stein gård, med unntak av Koksrud og Viksengen. De fleste av plassene ble solgt fra Stein i 1930-årene. Samtlige bruk er bebodd, unntatt Vestre Jomfruland, og jordveiene drives.

Et område ved Bili båndlagt etter PBL § 20-4 nr. 4 som naturreservat, landskapsvernområde.

Figur 44 Steinsletta med Jomfruland i forgrunnene. Foto: Fotonor

Vurdering

Til tross for arrondering av jordbruksarealene og en del nyere bebyggelse, fremstår brukene i Jomfrulandsområdet som en utpreget husmannsgrend også i dag. Størrelsen både på innhus og uthus viser tilbake til husmannstiden. Her er flere bygninger med høy aldersverdi. Plasseringen av brukene langs Steinsåsen, på sørsiden av den store, frodige Steinsletta, viser hvordan plassene ble lagt i utkantområder.

Vurdering og konflikt

Alt. 22-A vil krysse Jomfrulandområdet i tunnel og først komme ut i dagen på nordsiden av Steinsåsen. Dette bør ikke få noen konsekvenser for kulturmiljøet forutsatt at Steinsåsen passerer i tunnel. Dersom jordene må graves opp for å lage tunnelen vil man måtte regne med å treffe på forhistoriske bosettingsspor under åkerjorda.

Sør for Skredshaugen er funne mye flint, sannsynligvis en eller flere steinalderlokaliteter.

Lokaliteter

Vestre Jomfruland (188/5)	1
<i>Automatisk fredete kulturminner</i>	
Tidligere funn:	Ingen.
Registrering: En flintbit (x28) funnet ved tømmerlåven.	
<i>Nyere tids kulturminner</i>	
Bolighuset er en toroms, enetasjes laftet tømmerstue. Tømmerlåven er i dårlig forfatning, lite stabbur i laftet tømmer. Bygningenes små dimensjoner understreker tidligere tiders husmannskår.	
Jensrud (188/2)	2
Det gamle bolighuset ble revet i 1987 og nytt hus oppført. Låven er fra 1948.	
Åsheim/Jomfruland (188/6)	3
Alle bygninger er relativt nye, den eldste er låven fra 1935.	
Nystua (188/4)	4
Bolighuset var opprinnelig en toroms laftet tømmerstue. Huset ble påbygd og restaurert i 1945 og 1972. Driftsbygningen er fra 1950-årene.	
Åsstua (188/3)	5
Det eldste bolighuset er fra 1908 i enkel sveitserstil. Nytt bolighus fra 1986 og verksted fra 1980.	
Halvorsbråtan (188/7)	6
Bolighuset fra ca. 1750 er en stue med svalgangsplan. Inngangen er flyttet til gavlveggen i senere tid, for øvrig har huset stor grad av autensitet. Det var bebodd til 1981. Tømmerlåven som skal være fra 1700-tallet, står på pilarer av stein. Deler av veggen er i dårlig forfatning. Fjøset er revet.	

Bruket hadde to kyr til 1940-årene. Jordveien på ca 22 daa forpaktet bort.

Steinsrud (188/8)

Bolighuset fra slutten av 1700-tallet er en lav enetasjes tømmerbygning, delvis panelt. Var opprinnelig en toroms stue. Mot nord er det satt inntil en stue. Huset var i bruk til 1967. Låven er fra 1950-årene.

Jordveien benyttes til korndyrking.

Låven i Halden (192/19)

Låven ble satt opp omkring 1910, den tilhører Viksbråtan (192/4). Utløa ble satt opp fordi det ble for liten lagringskapasitet for høyet hjemme ved kjøp av tilleggsjord.

Koksrud (191/1)

Bolighuset er fra 1952-55m, sidebygning fra 1987, mens låven er fra 1879. Låven er oppført i bindingsverk og er tilpasset moderne driftsformer. Gården har ikke vært husmannsplass under Stein, men selvstendig bruk. Rent visuelt hører den til det samme kulturmiljøet som plasesene.

Viksengen/Skredshaugen (199/9 På ØK 192/7)

Automatisk fredete kulturminner

Tidligere funn: En steinøks, nakkestykke av spissnakket øks.

Registrering: Flere flintavslag (x24-x26), særlig på et område 50-100 m sør for Skredshaugen, deriblant en meget fin, flatretusjert bladformet pilespiss (x25) datert til ca. 2000 f.Kr.

75 m SV for Skredshaugen ble det i et skogholt funnet restere etter en husvei (x80), den kunne følges 25 m NV-SØ.

Skredshaugen ligger litt nor for Borgeng. Haugen er klart markert i forhold til det omkringliggende terrenget. Den består for det meste av stein og sandjord. På haugens høyeste punkt er det en tuft (x79). Utenfor tuften ble det funnet bl.a. 17-1800 talls teglstein.

Nyere tids kulturminner

Bolighuset, svalgangshus fra 1700-tallet, er en toroms stue med innebygd svalgang. Huset er flyttet fra plassen Griserud. Bryggerhuset i laftet tømmer ble brukt til bakst og til vevstue. Driftsbygningen er i bindingsverk, en laftet stall er bygd inn i låven. Grisehus, delvis laftet, delvis i bindingsverk, er bygd inntil låven.

Ca. 50 m vest for bolighuset ligger en markert topp i terrenget. Den har ulike navn i lokalmiljøet; Toppenhaug eller Stridshaugen. Navnet Stridshaugen skal skrive seg fra tidligere tiders uenighet om eiendomsskiller. Her går eiendomsskiller mellom Stein, By og Vik.

Viksbråtan/Halden (192/4)

Bolighuset har gammel tømmerkjerne med bordkledning og tilbygg i bindingsverk. Huset ble ombygd og påbygd i 1950-årene. Uthuset er bygd omkring 1940, med teglsteinsfjøs. Laftet stabbur, trolig fra 1900-tallet. Bruket hadde dyr til 1960-årene. Kulturlandskapet her har beholdt mye av det eldre preget fra tiden før det rasjonell jordbruket skjøt fart etter krigen. Den langstrakte svingete åkeren fra Bili til Viksbråtan har åkerholmer, buskvegetasjon som grense-skiller mellom eiendommene og frodig skog i randsonene. Rundt eiendommen finner en rester etter et stort steingjerde, med høyde opptil 0,75 m. Mellom Bili og Viksbråtan ligger det fredede naturreservatet.

Kulturmiljø Lamoen - Fredenshavn

Kommune: Hole, Ringerike

Kart: 7 Stein - Hvervenmoen

Avgrensning: I nord følges Storelva. I vest følges Storelva sørover til Helgelandsmoen. I sør går grensen over Helgelandsmoen-Lamyra-Lamoen. I øst trekkes en grense fra Lamoen og nordover på østsiden av Frøen og Rolighet.

Registrerte lokaliteter:

Rolighet (3/16)	1
Fredenshavn (3/4)	2
Frøen (3/27)	3
Håkenstad (3/45)	4
Danielsbråten (3/41)	5
Elvely (3/32)	6
Bråten (3/6)	7
Bakken (3/8)	8
Solengen (180/9)	9
Solheim (180/10)	10
Furumo (180/31)	11
Snadden (3/19)	12
Nyhus (3/45)	13
Helgelandsmoen	14

Lamyra naturreservat og Juveren naturreservat. Båndlagt etter PBL § 20-4 nr. 4.

Arealbruk og kulturminner

Storelva slynger seg gjennom området i store meandere. Den har vært en viktig faktor i formingen av landskapet. Elvelandskapet innbefatter også gjengrodde meandere, som etter hvert har gått over til å bli myrområder og sump.

Lahaugen reiser seg bratt i nord før Storelva, den består for det meste av sand, med furuskog. Lengre sør i Lamoen flater terrenget ut og består av blandingsskog. Nord-sør og øst-vest gående rygger på omtrent 1 m høyde preger landskapet. Langs elveløpet er det flate landskapet som dominerer. Det er også her bebyggelsen ligger. Den er konsentrert mellom Storelva og Lamyra som er en gjengrodd meander. På østsiden av Lamyra er det store skogsmoer.

Det er tre gårdsbruk som har eid disse områdene. Det er Frok (3/1) i Ringerike kommune (gamle Norderhov herred). Mo (180/1) og Helgeland (225/1) i Hole kommune. Disse gårdene har hatt eiendommer av betydelig størrelse. Det gjeldende området har vært utmarksområder dominert av skog og myr. I tillegg har det vært ryddet husmannsplasser her.

Kartet fra 1827 viser to bruk og fire husmannsplasser fra Frok. Brukene var Fredenshavn og Rolighet (kan være påført kartet senere), husmannsplassene var Jenstad (borte), Håkenstad, Bakken og Bråten.

Under Helgeland og Mo lå det på 1800-tallet mange husmannsplasser. Den høye konsentrasjonen av plasser i området kan tyde på at husmennene har hatt flere binæringer, blant annet tømmerfløting.

Helgelandsmoen

Helgelandsmoen har selvfølgelig hatt stor betydning for områdets utvikling. Ekserserplassen lå tidligere på Tandbergmoen, men ble flyttet til Helgelandsmoen i 1868 da dette området var bedre egnet. Området het den gangen Stormoen og Lillemoen. Ekserserplass ble opprettet for Hallingdal og Valdres bataljoner. Inne på området finnes det bygninger fra hele perioden 1868 til 1990. Leiren trengte etter hvert større plass, og på 1800-tallet ble Lillemoen innlemmet. Det ligger vest for Stormoen. Da fikk bataljonene hver sine tun. Leirområdet har vært utvidet flere ganger, bl.a. i 1909. Under krigen ble leirområdet overtatt av okkupasjonsmakten. De utvidet området nok en gang, og bygde en rekke nye bygninger. Flere av dem står fortsatt, blant annet det karakteristiske vanntårnet som rager høyt over tretoppene.

I perioden frem til århundreskiftet vokste det frem flere småbruk i området nord for Helgelandsmoen. Det var Elvely, Danielsbråten - to stykker, Snadden, Nyhus, Solheim og Soleng. Mange av brukerne har nok hatt arbeid for forsvaret som salmakere, børsemakere eller smeder, og arbeid med matlaging og vasking. Det ble også grunnlag for forretningsdrift. Det skal ha vært kolonier på Bakken og Snadden. Helgelandsmoen har således vært viktig som arbeidsplass for folk i området.

Gamle Holevei går mellom disse gamle plassene. Nyveien går langs Lamyra. Veien mellom kirkene i Hole og Norderhov går gjennom gårdene Mo og Frok.

Vurdering

Det skisserte området har et variert miljø. Snaddenområdet mellom Lamyra og Storelva er et tradisjonelt småbruks- og husmannsområde. På Ringerikssiden av kommunegrensen ligger plassene fortsatt godt i landskapet med åker-

arealene rundt seg. På Holesiden har det vært en stor fortetting av nye bolighus, slik at den kulturhistoriske verdien er mindre.

Landstedet Fredenshavn skiller seg ut fra den øvrige bebyggelse. Hovedbygningen og parken har stor egenverdi.

Inne i det militære området ligger det bygninger som har høy egenverdi, både bygningsteknisk, arkitektonisk og trolig militærhistorisk.

Virkning og konflikt

En boplass fra steinalderen midt i traséen sør for Lahaugen (x151). Det er neppe mulig å føre jernbanelinja over den smale landtunga her uten å komme i berøring med boplassen. Ei rekke med kullgroper ligger parallellt med, og ca 200 m øst for traséen over Lamoen. Det er et stort potensiale for mer funn i området. Gropene kan være fangstgroper som er gjenbrukt som kullgroper. Det vil trolig ikke være mulig å unngå konflikt med steinalderboplassen. Denne må derfor søkes friggitt og undersøkes vitenskaplig.

Fredenshavn ligger like øst for fastpunktet for kryssing av elva og eiendommen vil bli strekt berørt. Men det vil være bruas virkning på sammenhengen mellom kulturlandskapet og den brede, sakteflytende elva som skaper størst konflikt.

Lokaliteter

Lamyra/Lamoen

Automatisk fredete kulturminner

Tidligere funn: Ingen.

Registrering: I den sørlige del av Lamyra/Lamoen ble registrert en del kullgroper av ulik størrelse og fasong (x106, x110, x112, x120, x122). I den nordlige enden på Lahaugen ble det under prøvestikking funnet et flintavslag (x151). Området har ikke vært dyrket.

Rolighet (3/16)

Avmerket på kart fra 1827 (trolig påført senere). Nåværende eier er 7. generasjon på stedet. Det er uvisst om stedet har vært en husmannsplass, eller om det har vært et selvstendig bruk fra starten av. Brukerne har vært tilknyttet det militære.

Bolighuset er opprinnelig et tømmerhus, som ble påbygd og ombygd i klassisistisk stil i 1924. Det er påbygd i lengden i 1980. Låve og stall i tømmer er gamle og relativt små.

Fredenshavn (3/4)

Eiendommen er skilt ut fra Frok. Lensmann Robshamn (1789-1864) eide Frok og Fredenshavn. Han bodde på Fredenshavn på sine eldre dager frem til han døde i 1864. Det sies at han skal ha hatt arrestlokale i kjelleren. Familien Hals kjøpte stedet i 1895-96 for å ha det som

1

2

landsted. Eiendommen har siden vært i familiens eie. Etter 2. verdenskrig ble familien bofast på Fredenshavn.

Eiendommen består av bolighus, stabbur og låve. I tillegg hører det til en stor hage/park som i sin tid ble tegnet av arkitekt for familien Hals. Bolighuset skal opprinnelig være fra 1740-60. Fra 1895 til 1936 ble det foretatt fire-fem store påbygninger. Huset fikk da sine to tårn og veranda mot hagen. Bygningen har de siste årene fått nye vinduer i samme stil og tilnærmet lik panel. Toetasjes stabbur i tømmer og låve med stall og fjøs av eldre dato hører til tunet.

Fredenshavn er et svært spesielt sted som viser et landsted fra århundreskiftet.

Frøen (3/27)

03

Frøen ble solgt som småbruk fra Frok ca. 1850 og husene på tunet regnes å være fra dette tidspunkt. De store bjørketrærne på kanten av tunet, mot Lamyra, ble plantet samtidig. Bolighuset er en laftet midtgangsbbygning i halvannen etasje med utvendig kledning. Bryggerhuset er laftet og kledd. Garasje var opprinnelig en del av låven, bygd i laft og reisverk. Fjøset er laftet. Tunet har bevart sitt opprinnelige preg og bygningene er lite forandret.

Håkenstad (3/45)

4

Opprinnelig husmannsplass under Frok. Avmerket på kart fra 1827. Ble selveierbruk i 1910. Brukerne har sannsynligvis hatt arbeid på Helgelandsmoen som attåtnæring. Bolighuset er fra 1908-10. Det er et toetasjes laftehus, med åpent laft i 2 etasjer. Det er siden påbygd i to etapper. Stabbur bygd o 1941-43. Låven er delvis i tømmer og skal være svært gammel.

Plassen ligger fint ned til elva. Bygningenes plassering i forhold til hverandre og i landskapet viser at dette er et eldre sted. Bygningene har ellers gjennomgått en del forandringer.

Danielsbråten (3/41)

5

Husmannsplass under Frok. Selveierbruk fra 1902. Er ikke påtegnet på kart før i 1904. Brukerne har sannsynligvis hatt arbeide på Helgelandsmoen som attåtnæring. Tunet består av bolighus, stabbur, bryggerhus, låve og fjøs. Bolighuset var opprinnelig et lite tømmerhus. Er i dag bygd inn i et nytt hus. Stabburet er et lavt tømmerstabbur. Er antagelig gammelt. Står dessverre for fall, da det mangler tak. Bryggerhus med et rom. Av ubestemmelig alder. Låve/stall/fjøs bygd rundt 1920.

Tunet er i ferd med å forandre karakter. Bolighuset er bygd som villa og uthusbygningene vedlikeholdes ikke.

Elvely (3/32)

6

Liten plass med svært lite jord. Skal være ryddet ca. 1880 av eiers oldefar. Brukerne har levd av fiske, vært børsemaker på Helgelandsmoen, vært reverøker og fergemann på Busund m.m. Tunet består av bolighus og fjøs, antagelig bygd ca. 1880. Bolighuset var opprinnelig en toroms tømmerstue med inngangen i stua. Det er bygd på et rom i lengden etter krigen. Lite tømmerfjøs og låve. Bygningene har gjennomgått små forandringer, slik at de har stor grad av opprinnelighet. Tunet ligger nydelig til ned til elva. Dette stedet viser hvordan plassene kan ha sett ut.

Bråten/Frok søndre (3/6)

7

På ØK-kart kalt Frok søndre. Husmannsplass under Frok, ryddet i 1821. Brukerne har drevet kombinasjonsbruk med gårdsdrift og som børsemaker på Helgelandsmoen. Bolighuset er bygd i 1930, modernisert med nye vinduer i 1970.

Bryggerhus i tømmer av eldre dato. Teglsteinsfjøs bygd inn sammen med en dobbelgarasje.

Bakken (3/8)

8

Husmannsplass under Frok. Avmerket på kart i 1827. Skilt ut som selvstendig bruk på 1850-tallet. Eiers bestefar kjøpte stedet i 1930. Han drev kolonialforretning her som han overtok etter forrige eier.

Tunet består av bolighus, bryggerhus og stabbur. Bolighuset er gammelt. Eier tror det er fra 1700-tallet. Ombygd og påbygd rundt århundreskiftet. Ny panel og vinduer etter krigen. Bryggerhus i tømmer bygd sammen med skjul i reisverk. Det er flyttet fra Ådal. Bygningens alder er usikker, men den er nok bygd en gang på 1800-tallet. Bygningen er svært forfallen, men skal restaureres. Til tunet hører også et toetasjes tømmerstabbur. Begge etasjer ser ut til å være like gamle. Stabburet har ifølge eier kulehull fra svenskeslaget i 1716.

Solengen (180/9)

9

Husmannsplass under Mo gård. Utskilt mellom 1901 og 1904. Er påtegnet kart i 1904, men ikke i 1872. Trolig ryddet i 1880-90 årene.

Tunet består av bolighus, låve/fjøs og stabbur. Bolighuset er et lite tømmerhus som er bygd på både i bredden, lengden og høyden. Til tunet hører en tømmerlåve og tømmerfjøs. En av de få i sitt slag som står igjen. Eier mener den er svært gammel og at den har vært flyttet. Dessverre er den i svært dårlig forfatning og skal rives.

Solheim (180/10)

10

Skilt ut fra Mo gård på begynnelsen av 1900-tallet. Består av bolighus og uthus. Bolighuset er en toroms stue i en etasje. Uthus i bindingsverk.

Furumo (180/31)

11

Sommersted bygd i 1928. Tømmerhus flyttet fra Bråten er grunnstammen i huset. Velholdt hus i sveitserstil.

Snadden (3/19)

12

Landhandel fra 1854. Bygningene er fra 1920. Er i dag modernisert og omgjort til bolighus.

Nyhus/Snadden søndre (3/45)

13

På ØK-kart kalles stedet Snadden søndre. Er også et av de eldre stedene, men husene er delvis modernisert. Det skal være skilt ut på 1850-tallet.

Helgelandsmoen militærleir (3/45)

14

Kornmagasinet fra Norderhov prestegård. Bygget i 1820 for Norderhov Sogneselskap. Flyttet til Helgelandsmoen i 1868 som depot. Dette er en gedigen tømmerbygning i to fulle etasjer, samt tre etasjer i tillegg over raftene. Bygningene er ca 20x20 meter i grunnflate.

Sykestue, bygd i 1868. Påbygd flere ganger siden.

To mannskapbrakker fra 1868. Har sin opprinnelige form, men er en del modernisert. Badehus, liten tømmerbygning fra 1888.

Mannskapsforlegning fra 1888. Det er en lang lav tømmerbygning som ikke er vesentlig forandret. Den viser godt hvordan brakkene så ut fra starten av. Depot, stor lagerbygning i tømmer fra 1888. Står relativt uforandret.

Kulturmiljø Busund - Dal

Kommune: Ringerike

Kart: 7 Stein - Hvervenmoen

Avgrensing: I sør avgrenses kulturmiljøet av Storelva. I øst følger grensen Storelva opp rv. 7. I nord følges rv. 7 og Askveien. I vest følges Askveien til avkjøringen til Korsdalen. Deretter trekkes en sørlig linje gjennom Prestmoen ned til Storelva.

Registrerte lokaliteter:

Busund (42/11)

Hagen (42/6,10,22,23,47)

Nordhagen (42/12)

Solstad (42/19)

Grønvold (42/15)

Salmakerplassen (42/6,10,22,23,47)

Korsdalen (42/20)

Korsdalen (42/26)

Øverhagen (42/21)

Madsplassen (42/7)

Dal nedre (42/3,5)

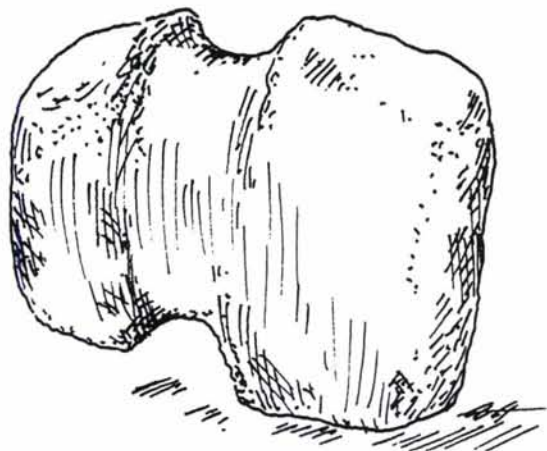
Dal øvre (42/13)

Dal søndre (42/4)

1
2
3
13
4
5
6
7
8
9
10
11
12

Arealbruk og kulturminner

Dette er et kupert landskap med store høydeforskjeller. Området ved Dal er ravineområde med leire og sand, deler av området er oppdyrket, mens resten består av blandingsskog i kupert terreng. Storelva går i store meanderslynger. Langs elva er det flate jordbruksområder. Disse deles av grusrygger. Ryggene er tilvokst med skog. Flatene er dyrket mark. Storelva har trolig vært en viktig del av næringsgrunnet, både når det gjelder fisk og tømmerdrift. Elva var også vintervei i dette området.

Figur 45 Skaftfurekølle av gråbrun bergart med spor etter kraftig bruk. Slike køller var i bruk fra den yngre steinalderen til jernalderen. Lengde 16,5 cm, bredde 12,5 cm. Tegning: Geir Helgen

Hele området har tilhørt Norderhov prestegård. Det har ligget som to husmannsgrender. Den ene med tilknytning sørover mot elva; Busund, Hagen, Salmakerplassen. Den andre med tilknytning til Askveien; Madsplassen, Dal. I tillegg til å drive gårdsdrift har brukerne drevet kombinasjonsdrift med håndverk. Det eneste stedet det har nedfelt seg i navnet er Salmakerplassen.

I 1708 hadde prestegården fem husmannsplasser. Tre av dem lå i dette området. I 1820-30 årene var tallet steget til 16. I 1827 er Hagen, Madsplassen, tre plasser på Sandsetra, og tre plasser på Dal kommet til og er avmerket på kart. I 1872 selges ti av husmannsplassene. Ni av dem ligger innenfor området. Det er Øvre Dal, Øvre Dal nordre, Øvre Dal søndre, Nedre Dal, Hagen, Madsplassen, Busund, Sandsæter og Salmakerplassen. I 1904 selges også Korsdalen. Korsdalen kjøpes av en spekulant, som deler bruket i tre deler noen år senere. Da skilles Korsdalen og Øverhagen fra. Grønvold og Nordhagen skal være brutt opp på slutten av 1800-tallet, men de er ikke avmerket på noe kart.

Området har ikke vært utsatt for større utbygginger, så innslag av boliger uten jordbruks-tilknytning er liten. Det dreier seg kun om noen få hus i nærheten av Dal.

Veien fra Drammen krysset over Busund før den traff hovedveien fra Oslo til Bergen. Busund var i drift som fergested helt til broen kom i 1963. Fergemannen bodde i Sundestua. Fra 1875 var fergemannen kommunalt ansatt. Før den tid lå Busund under prestegården og fergetrafikken ble finansiert med toll og avgifter.

Vurdering

Hele området har vært et husmannsområde under Norderhov prestegård. Bygningene har fra starten av vært relativt små. Det har etter som økonomien har bedret seg blitt påbygd eller erstattet. Enkelte bygninger har stor kulturhistorisk verdi. Grendas plassering i forhold til storgårdene er typisk. Husmannsplassene ligger i kanten mot skogen, avskjermet av Storelva. Mye av den kulturhistoriske verdien ligger i at området fremdeles, samlet sett, har bevart preget av husmannsgrend.

Virkning og konflikt

Jernbanebru over Storelva er konfliktskapende. Området hører fra gammelt av til Norderhov kirke og kirken ligger markant plassert i land-

skapet. Kryssingspunktet ved Busund ligger delvis innenfor kirkens synsfelt.

Traséen berører en tjæremile direkte ved Busund (X 123) og skjærer skrått gjennom en rekke med kullgroper og fangstgroper på Prestemoen (42/1). Kullgropene her kan godt tenkes å være fangstgroper som er gjenbrukt som kullgroper. Selv om ingen av gropene blir berørt bør det undersøkes om det kan være rester av sperregjerder mellom gropene. Det bør også undersøkes om det kan være boplasser i tilknytning til fangstanlegget.

Ved Madsplassen er det tidligere funnet en skafthulløks. Nordøst for låven ble det funnet et flintavslag. Det anses å være relativt store sjanser for å finne rester etter forhistorisk bosetning i området og det bør derfor gjøres ytterligere undersøkelser, fortrinnsvis maskinell søkesjaktning.

Lokaliteter

Sandsæter (42/8)

Husmannsplass under Norderhov prestegård nevnes tilbake til 1708. Selveier fra 1872. Tunet ligger på en åpen slette ned til elven. Det ligger fint i landskapet. Det er et helhetlig tun, hvor bygningene ikke har forandret seg siden de ble bygd. Stedet har stor kulturhistorisk verdi. Det er ikke mange tun igjen av denne typen som ikke er modernisert.

Tunet består av bolighus, stabbur, låve, vognskjul, nyere bolighus og en liten stuebygning. Bolighus og låve er bygd i 1885. Sannsynligvis er også stabburet og vognskjulet bygd samtidig. Disse bygningene har fortsatt et gjennomført sveitserstilpreg. Det gjelder spesielt bolighuset og låven som har mange fine detaljer. Bolighuset har en spesiell og flott veranda. Dessverre er huset i forfall.

På tunet ligger det et bolighus til. Alderen på dette er usikkert, men det fikk sitt nåværende utseende ved en ombygging i 1944.

Ca. 50 meter fra tunet ligger det en liten stuebygning. Det er en tømmerbygning med ett rom og kjøkken. Det har antagelig vært bolighus på en egen plass. I 1827 lå det tre plasser på Sandsæter.

Busund (42/11)

Automatisk fredete kulturminner

Tidligere funn: Ingen
 Registrering: Ei tjæremile (x123) ble funnet vest for Busund gård. Tjæremilen er gravd ut i en jordrygg. Utvendige mål er 6x8m. Dybde grop er 1,20m. Med tydelig avrenningsåpning. En vei gjennomskjærer ryggen, rett på nordsiden av mila.

Nyere tids kulturminner

Husmannsplassen under Norderhov prestegård, og fergested over Storelva. Stedet var et viktig ledd i veinettet.

Bebyggelsen på Busund er av varierende alder. Den eldste bygningen er smia, som skal være fra ca. 1840. Det er en tømmerbygning med grue som er lite forandret. Låve og stall i en bygning er antagelig fra siste halvdel av 1800-tallet. Den er bygd i tømmer og er eneste i sitt slag i

området. Den står uforandret, men er dårlig vedlikeholdt. Bolighus og uthus fra 1939. Nytt bolighus er bygd der den gamle Sundstua sto.

Hagen (42/6, 10, 22, 23, 47)

Husmannsplass under Norderhov prestegård, avmerket på kart fra 1827. Solgt som selveierbruk i 1872. Stabburet er eldste bygning på stedet. Den er fra 1835. Det er opprinnelig en enetasjes tømmerbygning. Det er påbygd en annenetasje i sinklaft, trolig på begynnelsen av vårt århundre. Bolighuset er bygd i 1910. Det skal være bygd i tømmer. Bygningen har sin opprinnelige størrelse, men er modernisert med ny panel og H-vinduer. Fjøset er bygd i 1911 i maskinskåret sinklaft. Låven er av ubestemmelig alder.

Nordhagen (42/12)

Sannsynligvis husmannsplass under Norderhov prestegård. Bolighuset er fra 1870 og er typisk sveitserstil. Stabburet er også bygd i 1870, mens uthuset er fra 1922. Dette er et typisk småbruk, med tidstypiske bygninger.

Solstad (42/19)

Småbruk trolig fra 1910-15. Bolighus og uthus. Bolighus med sveitserstilelementer.

Grønvold (42/15)

Sannsynligvis husmannsplass under Norderhov prestegård. Bolighuset er bygd i 1890, men er sterkt forandret og modernisert. Stabbur fra 1923 i plankelaft.

Salmakerplassen (42/6, 10, 22, 23, 47)

Husmannsplass under Norderhov prestegård. Solgt som selveierbruk i 1872. Bolighuset er bygd i 1910, men er siden sterkt modernisert, med ny panel og H-vinduer. Bryggerhus fra samme periode. Har beholdt preget fra århundreskiftet. Låven er ny.

Korsdalen (42/20)

Husmannsplass under Norderhov prestegård, som er nevnt tilbake til 1708. Korsdalen ble solgt fra prestegården i 1904. I 1910 skilles Korsdalen (42/26) og Øverhagen (42/21) fra. Eldste bygning på plassen er stabburet. Det er en enetasjes tømmerbygning. Den skal vær flyttet hit fra prestegården. Bolighus, låve/fjøs er bygd i 1910. Bolighuset er modernisert med nye vinduer i 1. etasje. I 2. etasje står de originale T-postvinduene. Bygningen er kledd med eternitt. Fjøset er i pusset teglsten og låven i bindingsverk.

Korsdalen (42/26)

Skilt ut fra Korsdalen, brn. 20 i 1910. Bolighus og uthus er bygd mellom 1910 og 1920. Delvis modernisert og ombygd. På tunet står også et bryggerhus. Det er trolig ev eldre dato, og må være flyttet hit.

Øverhagen (42/21)

Skilt ut fra Korsdalen i 1910. Bolighus og låve sterkt modernisert og påbygd.

Prestemoen

Prestemoen ligger på et stort flatt platå, vest for Storelva. I nordøst går Prestemoplatået ut i en mindre arm, med bratte skrenter i øst og vest og litt slakkere mot nord. Undergrunnen består for det meste av sand. Furu er det dominerende treslag, men stedvis også noe blandingsskog.

Automatisk fredete kulturminner

Tidligere funn: Ingen

Registrering: I et område vest for Salmakerplassen på den østre siden av platået ble det funnet kullgroper i ulik form

og størrelse (x124), x126, x131, x133, x134. Ytterligere 2 kullgroper (s10-11) ble funnet vest for sandtaket, rett nord for fv 162.

En tuft (x130) ble registrert på kanten av plataået, rett ovenfor og vest for Salmakerplassen. Rundt tufta ser det ut til å ha vært beiteområde. Åpent terreng med blandings-skog og gress. Vest for tufta kommer det en oppfylt vei som ender på stedet. En sti går ned skrenten mot Salmakerplassen.

På Prestmo-plataåets nordøstre arm et par hundre meter sør for Dal nedre ble det registrert to dyregraver (x128,x129). Ned langs nordsiden av armen går det en sti/dyretråkk. På et lite utspring litt før bunnen ligger dyregravene. x129 er 5m i diameter øverst, med skrånende vegger, dybden er 1,90m. Dyrene må nærmest trække over den på vei ned/opp skråningen. Den andre er rast sammen (x128). Den er avlang, 3,70mx2,70m med tydelig voll i nord. Dybden er kun 1m.

Madsplassen (42/7)

9

Automatisk fredete kulturminner

Tidligere funn: 1 steinøks med skaftehull

Registrering: Et flintavslag (x55) nordøst for låven.

Nyere tids kulturminner

Husmannsplass under Norderhov prestegård, avmerket på kart fra 1827. Selveier fra 1872. Bolighus bygd i ca. 1890 i sveitserstil. Er nu under ombygging. Stabbur er bygd ca. 1850. Første etasje i tømmer og andre etasje i plankelaft. Låven er av nyere dato, men kan ha rester av noe eldre.

Tolpinrud - Hønefoss

Avgrensens i vest av Rv.7, i sør og sørøst av Storelva og i øst av tettbygde strøk som strekker seg inn mot Hønefoss sentrum. Randsfjordbanen og Rv35 (Askveien) inn til Hønefoss skjærer gjennom området i sør/vest - nord/øst retning. Avgjørende for avgrensningen har vært inngrepet og hovedtrekk i landskapet.

Landskapet er kupert med store høydeforskjeller. I sør faller det i en bratt elveskrent mot Storelva, med unntak for elvesletta der Eikeli ligger. Jordsmonnet er en blanding av sand, leire og grus. Området ble/blir brukt av Sørums som ligger på høydedraget vest for Rv.7 og Eikeli. Den gamle storgården Veien med svært rike fornminnefunn ligger like nordøst for området.

Kart fra 1800-tallet viser dyrka mark helt i nord og ved Eikeli, ellers er det skogkledd. Noen få husmannsplasser ligger langs Askveien. Storelva var en viktig ferdselsåre både sommer og vinter og far går opp fra denne til Askveien. Eikeli var et senter for kommunikasjonen.

I dag er store deler av området nord for Randsfjordbanen bakkeplanert og plantet til med korn, med unntak av et skogbelte i øst inn mot tettbebyggelsen. Mellom Randsfjordbanen og

Dal nedre (42/3,5)

10

Automatisk fredete kulturminner

Tidligere funn:

Ingen

Registrering: En klubbe (x56) ble funnet ØNØ for gården. I utmark ble det registrert en hulvei (x150), den går NV-SØ retning i en N-S gående skråning vest for tunet. Veien kan følges 55m. Hver ende går ut i tømmerveien.

Nyere tids kulturminner

Husmannsplass under Norderhov prestegård, avmerket på kart fra 1827. Selveierbruk fra 1872. Bolighus erstattet av moderne typehus. Likeledes er låven ny.

Øvre dal (42/13)

11

Husmannsplass under Norderhov prestegård, avmerket på kart fra 1827. Selveier fra 1872. Bolighus fra 1910. Påbygd og modernisert. Stabbur er bygd ca. 1860. Det er ikke påbygd i høyden, og har derved sin opprinnelige form. Låven skal være fra 1880, men er sterkt modernisert. Nytt fjøs.

Dal søndre (42/4)

12

Husmannsplass under Norderhov prestegård, avmerket på kart fra 1827. Selveier fra 1872. Bolighus bygd i 1880. Liten tømmerstue i to/tre roms størrelse. Står fortsatt relativt uendret, med bare tømmervegger. Eneste hus i området som er bevart i sin opprinnelige stil.

Rv35 ligger boligområdet Tolpinrud. Ellers er området sør for Randsjordbanen og ned til elva skogkledd, dels furumoer og rygger, med unntak av kornåkrene til Ekeli, som ligger som lommer i skogen.

Kulturmiljøer:

Eikeli

Tolpinrud

Myrveien - Ringveien

Hønefoss sentrum sør

Kulturmiljø Eikeli

Kommune Ringerike

Kart: 8 Hvervenmoen - Randselva

Avgrensning: Storelva i sør og øst, Tolpinrud i nord og E-16 i vest.

Registrerte lokaliteter:

Eikeli (46/1)

1

Automatisk fredete kulturminner:

Kullgroper R 2-6 og R 24

Gården Eikeli ligger ved Storelva. Terrenget stiger fra denne og opp mot Askveien. Tunet

ligger helt nede ved elva på ei flat slette. Ellers er det til dels bratte elveskråninger, noen steder gjennomskåret av dype bekkedaler. Jordsmonnet er leire og grus. I skrånningene til bekkedalene vokser furu.

Tunet på Eikeli er avmerket på kart fra 1826. På samme kart vises en gårdsvei i omtrent samme far som nåværende. Det viser også et far nord for tunet, som går opp mot Hvælven. Dette går i begynnelsen i omtrent samme far som kjerreveien opp til Tolpinrud. På denne veien skal man ha fraktet varer som ble satt over elva. Det viser også en vintervei som kommer over elven sør for tunet og fortsetter videre opp til Askveien. Dette viser at Eikeli lå sentralt kommunikasjonsmessig. «Den alminneligste færingsvei for varer til Hønefoss i gamle dage gik forresten over Lier 2 mil landevei fra Drammen til Svangstrand. Varerne blev herfra av de tidligere nevnte «røierter» ført over Hols- og Tyrifjorden op elven. De som skulle til vestsiden, blev avsat i Busund Derfra blev baaten trukket op Folefossen til Eikli :li for eikene (baatene), nedefor Hønefoss, hvor varer til Aadalen og Sognedalen avsattes.»

Tunet på Eikeli ligger på den flate sletta ved elva. Jordveien skrånner opp fra sletta. Gårdsveien fører fra Askveien og ned til tunet. En bjørkeallé plantet ca 1930 fører fra gårdsveien og inn til tunet. Tunet ligger for enden av ei lomme med dyrket mark omgitt av skog, som åpner seg mot elva i øst. Randvegetasjon av løvtrær formidler overgangen til den mørkere barskogen. Tunet fikk trolig sin utforming rundt 1875 da hovedbygningen ble bygd. Samtidig fikk sidebygningen sin nåværende form og plassering. Bura er trolig eldre. De er rettveggete. Driftsbygningen som danner den sørlige vegg i det åpne firkanttunet skal være satt opp ca 1900. Hovedbygningen er en malerisk sveitserbygning med flere arker og veranda. Den har høy autentisitet. Det samme har de andre bygningene, med unntak for driftsbygningen. Nede ved elva ligger et nytt redskapshus og ei ombygd smie.

Det gamle faret opp mot Tolpinrud går i skogen sør for landskapsrommet. Det har fremdeles karakter av kjerrevei. Det går på en rygg med bratt skrånende terreng ned på begge sider.

Det var ikke høstpløyd på jordene i undersøkelsesperioden. Det var derfor ikke

mulig å få noen indikasjoner på om det er bosettingsspor i åkrene.

Vurdering, virkning og konflikt

Traséene over Eikeli har nå falt bort. Alt. 22 B og C -østre løp, blir liggende relativt nær kullgropene R 2 og R 24. Dersom traséen ikke kommer nærmere enn den er tegnet i dag bør disse kunne ligge. Ingen konflikt.

På de flate jordene innover mot Tolpinrud er det sjanse for å finne bosetningsspor fra forhistorisk tid under åkerjorda. Det må derfor foretas søkesjaktninger i området. Det samme gjelder for alt. 22 C ved Bærenga.

Lokaliteter

Eikeli (46/1)

Tunet på Eikeli ligger vestsiden av Storelva, på motsatt ligger i dag industribygningene til Dronning Ástas gate. Det ligger på ei flate ved elva, og jordveien skrånner oppover mot Randsfjordbanen. I tunet står hovedbygning (b 1875), sidebygning (b ca 1800), to rettveggete stabbur, det ene med sval (begge gamle) og driftsbygning (b. 1901). En bjørkealle plantet ca 1930 fører fra gårdsveien og inn til tunet. Gårdsveien tar av fra Askveien. Sidebygningen fikk sin nåværende form ca 1875. For å gi plass til hovedbygningen ble den delt i to, og den ene delen ble satt opp på den andre. (Inf. fra nåv. eier.)

Veifar

Kart fra 1826 og ca 1900 viser et far som tar av fra Eikeli og fortsetter rett opp mot et sted kalt Hvælven ved Askveien. Dagens far følger dette, men svinger så av mot Tolpinrud. Mot Tolpinrud ligger det høyt i terrenget, dels på en furukledt rygg. Bratte skrånninger faller ned på begge sider.

Kulturmiljø Tolpinrud

Kommune: Ringerike

Kart: 8 Hvervenmoen - Randselva

Avgrensing: Tolpinrud ligger vest for Hønefoss sentrum. Rv 35 Askveien, Randsfjordbanen og rv. 7 mot Hallingdal går gjennom området. Bebyggelsen langs Tolpinrudveien danner grense mot øst.

Registrerte lokaliteter:

Tolpinrud (46/4)

Bolighus Fredheim (46/12)

Bolighus Kastestua (46/5)

Boligfelt Tolpinrud

Arealbruk og kulturminner

På jordet sør for Tolpinrud, på østsiden av Rv.35, ble det under registreringene funnet

slag og brent leire som kan høre til en bles-terovn for jern (R 132).

Langs Tolpinrudveien ligger eldre bebyggelse. Boligfelt og idrettsanlegg ligger i skogs- og jordbruksområde. De store jordene på nordsiden av jernbanelinjen er utplanert. Området ligger i tidligere Norderhov kommune.

Eldre ferdselsveier har gått gjennom området. Randsfjordbanen ble lagt her i 1868.

I "Norske Gårdnavne" fra 1909 står det om Tolpinrud: Provst Færden bemerker: "Tolpinrud er navnet på to Pladse eller Smaabrug i Norderhov, hvilke begge ligger i tørre Bakker, hvor det voxer Furu." Tolpinrud har vært plass under Eikeli. Plassen er avmerket på kart fra 1827.

Arealene mellom Askveien og jernbanen ble lagt ut til boligtomter rundt 1920.

I området mellom Randsfjordbanen og stedet hvor traséene møter Bergensbanen er det utført bakkeplaneringer i forbindelse med veiarbeide på 1970-tallet. Det er ikke kjent kulturminner i dette området.

Vurdering

Det er boligområdet Tolpinrud som blir berørt ved eventuell utvidelse til dobbeltspor langs Randsfjordbanen i dette området. Området har knapt kulturhistorisk verdi i dag.

Virkning og konflikt

Funnet av slag viser at det er store sjanser for å finne rester etter forhistoriske aktiviteter under åkerjorda.

Utvidelse til dobbeltspor ved Tolpinrud skaper neppe konflikter for nyere tids kulturminner i området.

Lokaliteter

Tolpinrud (46/4)

Her har det vært drevet småbruk og håndverker-virksomhet.

Bolighuset er bygd ca. 1850. Det var opprinnelig en tømmerstue, som er påbygd i 1870, 1930 og rundt 1950. Huset er i dag panelt og det har flere sveitserstilelementer, særlig fin dekor over vinduene. Uthuset er solgt til naboeiendommen. Det er i loft og bindingsverk, bygd ca. 1875.

Bolighus Fredheim (46/12)

Huset er opprinnelig en tømmerstue bygd i 1883. Tilbygg i bindingsverk fra 1936 og 1985. Huset har ikke bevart opprinnelig preg. Uthuset er fra slutten ca. 1800-tallet.

Bolighus Kaststua (46/5)

Huset er bygd på slutten av 1800-tallet. Det har halvannen etasje, hvor første etasje er laftet og andre er bindingsverk. Bygningen har enkel sveitserstil med nyere vinduer. Uthus av ukjent alder hører til eiendommen.

Boligfelt Tolpinrud

Boligfelt Tolpinrud ligger mellom Askveien, Randsfjordbanen og rv. 7 mot Hallingdal. Askveien er trolig den gamle ferdselsveien fra Ask mot Hønefoss. Boligfeltet er utbygd fra ca. 1920 og frem til slutten av 1970-tallet. Tolpinrud idrettsanlegg sørvest for boligfeltet inntil linjen er ikke fullført. Området ligger nær sentrum, men ikke i sammenheng med andre sentrumsboligområder i dag.

Kulturmiljø Myrveien - Ringveien

Kommune: Ringerike

Kart: 8 Hvervenmoen - Randselva

Avgrensing: Området ligger i hovedsak på nordsiden av Randsfjordbanen og avgrenses i nord av Ringveien/Myrveien. Et mindre område ligger litt lenger øst, mellom Askveien og jernbanen.

Registrerte lokaliteter:

Myrveien 7 (49/26)
 Myrveien 15 (49/08)
 Myrveien 16 (49/34)
 Myrveien 17 (49/43)
 Myrveien 18 (49/33)
 Myrveien 19A (49/25)
 Myrveien 20 (49/28)
 Myrveien 21 (49/115)
 Myrveien 25 (49/38)
 Myrveien 30 (49/56)
 Myrveien 32 (49/42)
 Ringveien 1 (45/47)
 Ringveien 2 (45/29)
 Ringveien 5 (45/55)
 Ringveien 8 (49/225)
 Ringveien 10 (49/10)
 Askveien 13 (45/82)
 Askveien 34 (49/11)

Arealbruk og kulturminner

Boligområdet ligger langs Randsfjordbanen inn mot Hønefoss fra vest, i en slakk skråning på sørsiden av Veienmoen. Området ligger like utenfor den gamle kjøpstadens grenser, i tidligere Norderhov. Bebyggelsen er strukturert langs veiene og jernbanen. Ringveien og Myrveien går på nordsiden av Randsfjordbanen. Ringveien tar av fra Askveien med jernbanelinje til nordsiden av linjen. I vestenden av Myrveien er det planovergang over linjen.

Området ble utparsellert til boligtomter rundt 1900. Arealene har i hovedsak ligget i Veien

gård (49/1), men også til Kvernbergsund (45/1). Det er en blanding av eldre og nyere bebyggelse. Her er hus fra slutten av 1800-tallet frem til i dag.

Eldre ferdselsveier har gått gjennom området. Veien som er tegnet inn på gammelt militærkart fra Norderhov kan stemme overens med Ringveien. Det er ikke undersøkt om det var bebyggelse i området før Randsfjordbanen ble anlagt i 1868, men på kartet fra 1827 er det merket av to steder like nord for jernbaneundergangen. Jernbanen er tegnet inn i ettetid.

Området har i dag en sammensatt bebyggelse, med boliger fra omkring århundreskiftet og frem til 1980-tallet. Det er en del små boliger i vestenden i sveitserstil, nyromantikk og jugend. Det er også innslag av mellomkrigstid og etterkrigstid helt opp til postmodernisme. Enkelte hus er mye ombygd og påbygd. Området kan oppfattes som en egen grend da det er atskilt fra Askveien av jernbanen. Fyllingen som jernbanelinjen ligger på stenger av området mot sør.

Like øst for Ringveiens jernbaneundergang ligger en gruppe eneboliger mellom jernbanelinjen og Askveien. Husene ligger i en bratt skråning nedenfor jernbanelinjen. De fleste boligene er forholdsvis nye. Askveien sør for boliggruppen er tegnet inn på militær kart over Norderhov etter 1863.

Vurdering

Bebyggelsen i lokaliteten Ringveien/Myrveien er en god dokumentasjon av boligbygging opp gjennom tidene. Spesielt må nevnes de små sveitserhusene like ved jernbaneovergangen i vestenden som forholdsvis autentiske. Området har stor kulturhistorisk interesse.

Virkning og konflikt

Her kan oppstå konflikter ved utvidelse til dobbeltspor i forhold til de husene som ligger nærmest linjen i dag, særlig i vestenden av området. For området som helhet bør ikke en utvidelse skape store konflikter.

Lokaliteter

Det eldste av de registrerte husene i området er bolighuset i Myrveien 21. Deler av huset er en toroms tømmerstue som ble flyttet hit i 1880. Huset er i dag påbygd, panelt og vinduer er skiftet og det har mistet mye av sitt opprinnelige preg.

Bolighusene i Myrveien 15, Ringveien 8 og 10 er bygd omkring århundreskiftet. Alle er bygd i sveitserstil, i dag er det bare enkelte elementer igjen, som takutlegget og de typiske takbjelkene. Bolighuset i Myrveien 32 ble bygd i 1894. Huset har hatt utvendig trapp som er bygd inn. Huset er kledd med plater i dag. Bolighuset i Askveien 34 er også fra århundreskiftet. På denne eiendommen ligger en bakeribygning som er ute av drift, samt to uthus.

Bolighusene i Askveien 13, Myrveien 7, 16, 18, 20 og 30, samt Ringveien 1 og 5 er bygd i perioden 1904 til 1918. Mange av husene er laftet, men har tilbygg i bindingsverk. I Ringveien 5 har det vært skystasjon. Myrveien 18 skiller seg fra de øvrige ved å være bygd i planklaft med utkraget annen etasje i nyromantisk stil. Huset er autentisk.

De øvrige husene er udatert, men er bygd før 1920.

Kulturmiljø Hønefoss sentrum sør

Kommune: Ringerike

Kart: 8 Hvervenmoen - Randselva

Avgrensing: Området avgrenses til bebyggelse på begge sider av jernbanelinjen. På sør/østsiden følger grensen St. Olavs gate, Flattums gate, Stabells gate og Soknedalsveien. På vestsiden går grensen ved Teglverksveien, Riperbakken og Helgeshaugen.

Registrerte lokaliteter:

St. Olavs gt. 1 (318/408)
 St. Olavs gt. 3 (318/410)
 St. Olavs gt. 5 (318/412)
 St. Olavs gt. 7a (318/414)
 St. Olavs gt. 7b (318/414)
 Flattumsgt. 4 (318/389)
 Flattumsgt. 6 (318/396)
 Flattumsgt. 2 (318/391)
 Stabells gate. 8 (318/381)
 Soknedalsveien. 2 (318/459)
 Riperbakken 2 (45/89)
 Riperbakken 8 (45/101)
 Riperbakken 18 (45/21)
 Riperbakken 20 (45/60)
 Teglverksveien 1 (45/31)
 Teglverksveien 3 (45/7)
 Helgeshaugen 4 (45/43)
 Helgeshaugen 11 (45/294)

Arealbruk og historikk

Det sentrale området i Hønefoss er i dag Søndre torg og gågateområdet i Storgata, men grensene mellom sentrum og utenforliggende områder er til dels flytende. Nordre torg og Rådhuset oppfattes i dag som perifere i forhold til sentrum, mens den viktige sentrumsaksen fra Søndre torg til kirken er brutt av den sterkt trafikk-

belastede Kongens gate. Jernbanestasjonen ligger i skråningen vest for sentrum.

Den vesentlige del av bebyggelsen lå i 1850 til 1880 på nordsiden, på Øya og rundt apoteket i Stabells gate. Deler av bebyggelsen langs St. Olavs gate og Stabells gate er eldre enn byens første reguleringsplan fra 1856 og følger topografien i området. Det er her den viktigste handelen ble lokalisert. Frem mot 1. verdenskrig fikk byen sin struktur. Både på nordsiden og sørsiden av fossen finner man således områder med eldre bebyggelse som har stor kulturhistorisk verdi for byen. Viktige ferdselsveier over Ringerike gikk fra gammelt av utenom Hønefoss, men etterhvert som jernbane og nye veier ble anlagt fra siste halvdel av 1800-tallet, kom byen til å bli et trafikknutepunkt på Østlandet. Gjennomgangstrafikken ble nå tvunget innom byens sentrum. I Hønefoss-distriktet ble rutebilen første gang tatt i bruk i 1910. Bussen ble etterhvert det viktigste middel til å opprettholde forbindelsen mellom Hønefoss og andre bygder. I 1939 ble den nye rutebilstasjonen i sentrum tatt i bruk.

Figur 46 St. Olavs gate i Hønefoss

Stabells gate var den viktigste gaten rundt 1850-årene, og da jernbanen kom, ble Stabells gate forbindelsen mellom stasjonen og Søndre torg og dermed byens viktigste handelsområde. Det var opprinnelig en homogen, tett trehusbebyggelse i to etasjer med langfasaden langs gateløpet og bakgårder med uthus. Ut mot gaten forretninger i første etasje med boliger over. Opprinnelig trehusbebyggelse ble reist fra 1850 og utover.

Med industrialiseringen kom jernbaneutbyggingen, noe som fikk stor betydning for byen. Betydelige treforedlingsbedrifter ble etablert og det ble bygd kraftstasjon ved fossen. Hønefoss teglverk ble anlagt i 1868 i

Riperbakken. Det hadde tidligere vært flere teglverk i drift i kortere perioder. Teglverket ble drevet med hester og håndkraft, men i 1896 fikk man elektrisk kraft. Verket ble første teglverk i landet som ble drevet elektrisk. I 1910 ble det satt opp kalkovn og i 1913 kom det sag og nytt mursteinsmaskineri. Verket sysselsatte 40 mann i 1915. Hønefoss teglverk ble nedlagt rundt 1956-58 og området er utbygd til boliger. Teglverkets direktørbolig, funksjonærbolig og en arbeiderbolig står fremdeles, men alle bygningene er sterkt ombygde.

Vurdering

Deler av bebyggelsen langs Flattums gate og St. Olavs gate er muligens eldre enn den første reguleringsplanen fra 1856 og følger topografien i området.

Gateløpet Stabells gate/Soknedalsveien har flere eldre bygninger av tildels meget høy verdi, spesielt den vestre fasaderekken.

Bebyggelsen er med å fremheve det organiske gateløpet som en kontrast til den rettvinklede gatestrukturen som dominerer i Hønefoss.

Den gamle ferdselsveien fra Hønefoss til Soknedal og Hallingdal gikk opp den bratte Riperbakken ved Grand Hotell. Det var kongevei og eneste forbindelsen til Hallingdal. I 1861 ble Nyveien fra Søndre torg bygd for å unngå den bratte Riperbakken.

Virkning og konflikt

Områdene St. Olavs gate, Flattums gate og Stabells gate blir sterkt berørt ved utvidelse til dobbeltspor på grunn av de arealkrevende fyllingene som er nødvendige her. Konfliktene blir størst ved Grand Hotell.

Lokaliteter

St. Olavs gt 1 (318/408)

Forretningsgård på hjørnet av St. Olavs gt./Flattums gt. Bygd på slutten av 1800-tallet, oppmåling fra 1898. Bygd i tegl og bindingsverk.

St. Olavs gt 3 (318/410)

Bygd på slutten av 1800-tallet, oppmåling fra 1898. Ble tidligere kalt for Kafé Stupinn. I dag er det butikk i kjelleretasjen og leilighet over.

St. Olavs gt 5 (318/412)

Forretningsgård bygd ca. 1880. Teglsteinsmur i kjelleren, etasjen over er laftet, over denne er det bindingsverk. Opprinnelig butikklokale i kjeller og fire leiligheter i etasjene over. I dag er det forretning i kjelleren og hybler i etasjene over. Uthus bak forretningsgården i bindingsverk. Bygd i begynnelsen av 1900-tallet.

St. Olavs gt 7a (318/414)

Forretningsgård bygd ca. 1880. Kjelleretasjen i tegl, etasjene over i tre. Opprinnelig bygd til forretningsdrift i kjelleren, med leiligheter i etasjene over. Samme funksjon i dag. Lagerbygning bak forretningsgård, bygd i begynnelsen av 1900-tallet. Tegl og laftet. Var tidligere pølsemakeri, kalt "Slaktehuset".

St. Olavs gt 7b (318/414)

Forretningsgård bygd på slutten av 1800-tallet. Kjelleretasjen i tegl, etasjene over i tre. Samme funksjon i dag. Uthus bygd i begynnelsen av 1900-tallet. Bindingsverk.

Flattums gt 4 (318/389)

Opprinnelig kommunal bolig med forretning i kjelleretasjen. I 1930-40-årene var det leiegård for 4-5 familier. Bygd på slutten av 1800-tallet. Kjelleretasjen murt i betong. Bolig over er laftet. Lagerhus bygd tidlig på 1900-tallet. Tegl og bindingsverk.

Flattums gt 6 (318/396)

Opprinnelig bygd til kinodrift, Hønefoss Verdensteater. Skal være bygd i 1912 i tegl. Første etasje har hatt ulike forretninger. Leiligheter i annen og tredje etasje.

Flattums gt 2

Frelsesarmeens hovedbygning er fra 1890.

Stabells gt 8 (318/381)

Grand Hotell. I 1803 ble Flattum Gjestgiveri etablert. Det fungerte som gjestgiveri og skysstasjon. Fløyen mot Stabells gate ble revet i 1912 da den nåværende fløyen mot gata ble reist. Den nye fløyen ble bygd i tegl i jugendstil,

den er fortsatt intakt. Den andre fløyen - gamlebygningen - ble bygd i 1858 i utmurt bindingsverk. Bygningene ble kalt Jernbanehotellet fram til 1913 da det fikk navnet Grand Hotell. Stallen til Grand Hotell ligger i bakgården til hotellet. Bygd ca. 1809. Pusset tegl i første etasje, bindingsverk i annen. Bygningen var opprinnelig fjøs med grisehus og stall for skysshester. Ombygd i 1950-årene. I dag tomflaskelager.

Soknedalsveien 2 (318/459)

Tidligere bolig for driftsbestyrer ved Hønefoss Brug. Dette tømmerhuset øverst i Stabells gate skal være bygd første halvdel av 1800-tallet og er et av de eldste husene som er tilbake på sørsiden. I dag forretning i første etasje mot gaten og bolig i annen etasje.

Riperbakken 2 (45/89)

Arbeiderbolig for Hønefoss Teglverk, fra slutten av 1880-årene, laftet med tilbygg i bindingsverk. Huset er ombygd og har ikke bevart sitt opprinnelige preg.

Riperbakken 8 (45/101)

Bolighuset er fra rundt 1905, bygd i laft med tilbygg i bindingsverk. Vinduer skiftet og huset kledd i 1950-årene. Påbygg fra 1976. Huset har i dag mistet sitt opprinnelig uttrykk.

Riperbakken 18 (45/21)

Bolighuset ble bygd i 1860, eldste del er tømmerlaft, tilbygg i planklaft og bindingsverk. Det har halvannen etasje, trappen bygd inn i 1920. Vinduene er skiftet. Påbygg og tilbygg senest i 1993. Uthus på eiendommen fra begynnelsen av 1900-tallet.

Figur 47 Hønefoss. Stasjonsområdet og jernbanebrua i bakgrunnen. Foto: Fotonor

Riperbakken 20 (45/60)

Eldste delen av huset skal være flyttet fra Glatved Hotell. Huset har et tilbygg i vinkel. Uthus på eiendommen bygd på begynnelsen av 1900-tallet.

Teglverksveien 1 (45/31)

Bolighuset ble bygd ca. 1900. Huset ble bygd som funksjonær bolig for Hønefoss Teglverk. Det er laftet med tilbygg i bindingsverk. Opprinnelig firemannsbolig i to etasjer. Ombygd i 1960-årene; annen etasje revet. Huset er i dag fullstendig ombygd.

Teglverksveien 3 (45/7)

Bolighuset ble bygd ca. 1870. Det har vært direktørbolig for Hønefoss Teglverk. En rekke ombygginger mellom 1930-årene og 1978. Huset er helt uten opprinnelig preg.

Helgeshaugen 4 (45/43)

Bolighuset ble bygd ca. 1900, laftet og med tilbygg i bindingsverk. Det har tidligere hatt sveitserstil.

Helgeshaugen 11 (45/294)

Bolighuset ble bygd i 1912 i jugendstil. Det har mansardtak og originale vinduer og har bevart mye av sitt opprinnelige preg.

Åsa - Hønefoss

Kulturmiljø Randselva

Kommune: Ringerike

Kart: 8 Hvervenmoen - Randselva

Avgrensing: Området avgrenses i øst og sør av Randselva. I nord følger det eiendomsgrensen for Hov gård og Hvalsmo vei. Mot vest går grensen langs Hønen Terrasse og videre mot tettbebyggelsen nordvest for Hov.

Registrerte lokaliteter:

Hov gård (87/1)

Hønen gård (86/1)

Arealbruk og kulturminner

Området ligger i overgangssonen mellom bybebyggelsen og jordbrukslandskapet. Bebyggelsen ligger på sandmæler med bratt skråning ned mot elva. Lange tanger er formet etter elvas slynger.

Figur 48 Den østlige innkjøringen mot Hønefoss ved Hov. Legg merke til ringene i kornåkeren i forgrunnen. Dette er rester etter et gravfelt som trolig er fra jernalderen. Foto: Fotonor

Området ligger utenfor den opprinnelige kjøpstadens grenser, i tidligere Norderhov kommune, nærmere bestemt Haug sogn.

Roabanen går gjennom området. Inntil jernbanen, ved Hønen, ligger to gravhauger. Under registreringene i 1994 og i 1997 (R 52) ble det funnet skjørbrent stein og slagg i åkerjorda på Hovsenga.

En gammel ferdselsvei gikk tidligere gjennom området. Veien er omtalt i "Norges land og Folk" fra 1895: "Bygdevei B6: Fra Hønefos fører vei forbi gaardene Hof, Alme og Nerstad til Egge. Gammel vei med svære bakker ved Egge. Ogsaa fra Egge til Randsfjorden er det kjørbar privat vei".

Dette var tidligere landbruksområde utenfor Hønefos by. Etter kommunesammenslåingen i 1963 ble mye av jorda utlagt til boligfelt, men det er fortsatt jordbruksdrift her.

Figur 49 Empirebygning på Hønen gård. Hønen hadde første saga ved fossen, og har gitt navet til byen

Vurdering

Den kulturhistoriske verdi ligger i at Hønen gård har gitt navn til byen. Hovedbygningene på Hønen og Hov er interessante. Området ved selve gårdene blir ikke berørt av dobbeltsporet, men en ny bu ved Randselva må ta hensyn til landskapet.

Virkning og konflikt

Utvidelse til dobbeltspor vil skape konflikt for Automatisk fredete kulturminner sydøst for Hov. Funn av skjørbrent stein og slagg indikerer at det er rester etter forhistorisk bosetning

under åkerjorda. Ingen konflikter for nyere tids kulturminner i området ved Hov og Hønen. Det er viktig at en ny jernbanebru over Randselva får god utforming og at kulturlandskapet på vestsiden av Randselva tas hensyn til i størst mulig grad.

Lokaliteter

Hov gård (87/1)

Automatisk fredete kulturminner

Tidligere funn: Ingen

Registrering: På den høystliggende delen og i den lavereliggende delen mot øst er jorda stedvis nokså sandholdig. Her ble det i 1994 funnet et flintavslag (x64) og en bronse/kobber knapp (x65).

Åkeren inneholder en del kokstein og slagg.

Nyere tids kulturminner

Gårdstunet på Hov ligger på en høyde med jorder som skråner ned mot Hovsenga, tangen ut i Randselva, og Randselva. Bebyggelsen er hovedsakelig i sveitserstil. Nytt boligfelt fra 1980-tallet på sørsiden av gårdstunet, ellers er tunet omkranset av jorder.

Gården er i dag i kommunens eie, og blir bortforpaktet.

Hønen gård (86/1)

Gårdstunet har fin beliggenhet på høyden over Randselva.

Hovedbygningen er en empirebygning, alder ukjent. Midtkammerbygning i halvannen etasje med halvvalmtak. Nye bygninger er bygd ved hovedbygningen.

Hønen gård eide tidligere grunn helt ned til Hønefossen, ca. 2 km sørvest for gårdstunet. Det var bonden på Hønen i Haug som eide den første oppgangssaga ved fossen. Navnet på fossen og byen kommer altså fra gården Hønen. Etter opprettelsen av kjøpstaden Hønefos i 1852, ble deler av gårdens grunn liggende innenfor byen, mens en del ble liggende utenfor. I dag går byens tettbebyggelse helt nord til gårdens eiendomsgrense.

I dag holder Norges Blindforbunds abbedisenter til på Hønen.

Kulturmiljø Bisenter Øvre Hønegata

Kommune: Ringerike

Kart: 8 Hvervenmoen - Randselva

Avgrensing: Området avgrenses av Hønegata i vest, Industrigata i nord, jernbanen i sør og Kongshaugen i øst.

Registrerte lokaliteter:

Industrigata 4 (86/263)

Hønegata 67 (86/250)

Hønegata 65 (86/560)

Arealbruk og historikk

Forretnings- og industriområde lokalisert mellom Roabanen og Hønegata. Hønegata er hovedgjennomfartsåre gjennom nordsiden av

byen. Området ligger like utenfor grensen til den opprinnelige kjøpstaden, altså i Norderhov kommune.

Ullerålskata sør for jernbanelinjen er en del av den gamle ferdsselsveien som gikk fra Hønefossen mot Hønen og Hov. Gata bryter med kvartalsstrukturen. På nordsiden av jernbanelinjen gikk veien over nåværende industriområde og videre mot Hønen og Hov.

Da Roabanen kom i 1909 fikk Hønengata jernbaneundergang under linjen.

Bisenteret Øvre Hønengata bærer mer preg av å være en knoppskyting til Hønefoss sentrum enn å være et selvstendig senter. De sentermessige funksjonene grupperer seg nokså tilfeldig langs rv. 35 Hønengata. Området bærer ikke preg av et bevisst planlagt senterområde. Utviklingen har skjedd ved at fraflyttet fabrikklokaler er blitt tatt i bruk til forretningsvirksomhet.

Det meste av bebyggelsen er bygd etter krigen. Noe spredt bebyggelse fra før 1940.

Vurdering

Bygningene kan ha en viss interesse som industriminne, men de har neppe stor kulturhistorisk verdi. Ved Kongshaugen, sør for Hønen skole vil det være ønskelig å legge traséen på sørsiden av nåværende spor.

Virkning og konflikt

Ved å legge dobbeltspor langs eksisterende trasé oppstår det neppe konflikter.

Lokaliteter

Industrigata 4 (86/263)

Bygningene er gamle fabrikkhaller bygd i tegl og betong med sidespor fra jernbanelinjen. Huser i dag Høsveis Næringspark med en ganske blandet virksomhet. Nyere hall påbygd mot nord og flere påbygg mot øst. Eldste del trolig fra mellomkrigstiden eller like etter krigen.

Hønengata 67 (86/250)

Hønengata 67 er en tidligere fabrikkbygning i tegl, to og en halv og tre etasjer. Påbygd og ombygd spesielt på baksiden. Huser i dag diverse virksomheter, blant annet aftenskole og pub. Eldste del trolig fra mellomkrigstiden eller like etter krigen.

Hønengata 65 (86/560)

Hønengata 65 er en teglstensbygning i halvannen etasje som står i hjørnet Hønengata-jernbanebrua. Kan være fra 1950-tallet.

Kulturmiljø Blyberghaugen og boligområder langs Roabanen

Kommune: Ringerike

Kart: 8 Hvervenmoen - Randselva

Avgrensning: Blyberghaugen ligger på en høyde opp fra fossen, i le av St. Hanshaugen. Blyberghaugen avgrenses av Bergensbanen, St. Hanshaugen og Nordre Park. Kulturmiljøet avgrenses videre av eneboliger mellom Westheims gate/ Storløkkaveien og jernbanelinjen, og eneboliger mellom Slettåkerveien og jernbanelinjen.

Registrerte lokaliteter:

Lagesens gate 2 (317/332)
 Lagesens gate 3 (317/333)
 Lagesens gate 5 (317/336)
 Lagesens gate 10 (317/341)
 Lagesens gate 11 (317/342)
 Lagesens gate 12 (317/343)
 Lagesens gate 13 (317/344)
 Lagesens gate 14 (317/345)
 Lagesens gate 19 (317/352)
 Lagesens gate 20 (317/353)
 Lagesens gate 26 (317/391)
 Brandalsgt. 15 (317/367)
 Brandalsgt. 20 (317/370)
 Ankersgt. 19 (317/263)
 Blyberggt. 2 (317/359)
 Blyberggt. 6 (317/362)
 Molvaldgt. 8 (317/378)
 Hammerbrogt. 9 (317/330, 331)
 Tverrveien 1 (86/495)
 Tverrveien 2 (86/498)
 Tverrveien 3 (86/490)
 Westheimsgt. 7 (86/740)
 Westheimsgt. 8 (317/384)
 Westheimsgt. 12 (317/386)
 Westheimsgt. 14 (317/387)
 Grensegt. 2 (317/442)
 Slettåkerveien

Arealbruk og historikk

Områdene ved fossen utgjorde den første bebyggelsen etter at Hønefoss fikk kjøpstadsrett i 1852. Her ligger den eldste bebyggelsen i byen. Området er sterkt belastet av gjennomgangstrafikk i Lagesens gate til vestsiden av jernbanelinjen.

Boligområdene på vestsiden av Roabanen er strukturert langs jernbanelinjen. Området ligger like utenfor den opprinnelige kjøpstadens grenser, i tidligere Norderhov kommune. Dette

er opprinnelig forstadsbebyggelse som i dag er innlemmet i byen. Rabbaveien er hovedtrafikkåre fra boligområdene på vestsiden av jernbanelinjen til sentrum.

Den første bebyggelsen i Hønefoss grodde opp på nordsiden av fossen og på Øya i tilknytning til aktivitetene ved sagbrukene på slutten av 1600-tallet. Folk fra distriktene omkring søkte seg da til Hønefoss for å skaffe seg arbeid. Etterhvert bygde de boligene sine i områdene Blyberghaugen og Øya. Bebyggelsen besto av trangbodde arbeiderboliger, og området hadde lav sosial status. Bebyggelsen vokste fram uten noen form for regulering.

Folketellingen i 1865 viser at det var 35 husholdninger på Blyberghaugen, eller Bergfjerdingen som den også ble kalt, Holdebakken ble også brukt. Det var 126 mennesker som hadde 25 hus til rådighet.

Da Bergensbanen over Roa gjennom Hønefoss og Hallingdal ble åpnet i 1909, ble strøket nord og vest for St. Hanshaugen omregulert. Roabanen følger den opprinnelige kjøpstadens grenser. Bebyggelsen her følger jernbanens

krumning, og er bygd i perioden fra åpningen av Bergensbanen og framover mot 2. verdenskrig. De fleste husene er likevel bygd etter 1920-årene og frem til etter siste krig.

Vurdering

Blyberghaugen er et kulturhistorisk meget interessant område av byen. Den uregulerte bebyggelsen er en sterk kontrast til den rett-vinklede gatestrukturen som dominerer i Hønefoss.

Området for øvrig viser utbygging i flere tidsperioder. De eldste husene hører trolig sammen med utbyggingen av Blyberghaugen. Den andre utbyggingsperioden viser bebyggelse som er strukturert etter jernbanelinjen.

Virkning og konflikt

Den eksisterende linjen skal utvides til dobbeltspor gjennom dette området. I deler av området ligger jernbanen på høy fylling og utvidelse til dobbeltspor vil derfor være arealkrevende.

Figur 50 Arbeiderstrøket Blyberghaugen på østsiden av Begna. Den yngste utbyggene er orientert etter jernbanen. Den eldre på tvers. Foto: Fotonor

Området vil bli sterkt berørt, spesielt hvis ekstra spor blir lagt på østsiden av eksisterende, men også ellers. Enkelte av de eldre husene ligger tett inntil jernbanelinjen.

Direkte konflikt med bygninger fra de tidligere husmannsplassene i Tverrveien. Også direkte konflikt med bygninger i Lagesens gate 14, 19 og 20 og Brandals gate 15.

Lokaliteter

Blyberghaugen

Bebyggelsen på Blyberghaugen besto opprinnelig av laftete småhus i en etasje. Fra slutten av 1800-tallet ble husene ombygd og kledd med panel. På Blyberghaugen står fortsatt mange av disse husene tilbake. Noen av husene er forfalne, mens andre er godt vedlikeholdt. Flere hus er imidlertid ombygd og påbygd også i senere tid. Enkelte av de eldste husene har en eller flere vegger i bindingsverk med kubb og leire. Det gjelder bolighuset i Ankers gate 19A, Lagesens gate 13 og 19. Det siste huset har vært fløtingsstue.

Av de registrerte husene er det fire bolighus som har vært plassert under Hønen gård. Det er Tverrveien 1, 2 og 3 samt Lagesens gate 26. Husene ligger like inntil fyllingen for jernbanelinjen, på vestsiden. Denne bebyggelsen er ikke strukturert langs jernbanelinjen.

På vestsiden av Lagesens gate, nedenfor jernbanen, ligger det flere bolighus med uthus. Bygningene er plassert i eiendomsgrensene på en slik måte at det dannes nokså tette tun. Bebyggelsen er lagt i forhold til et eldre veiløp som ble brutt da jernbanen ble bygd. Eiendommene er Lagesens gate 10, 12 og 14 samt Brandals gate 15.

Bolighuset i Lagesens gate 2 er et halvannen etasjes hus med svalgang som vender ut mot fossen. Vis a vis dette, i Hammerbrogate 9, ble det første meieriet bygd i 1880. Det er bygd i pusset tegl. Her var det meieri til 1914, da virksomheten ble flyttet til nytt meieri ved siden av jernbanestasjonen. Huset brukes i dag av en videregående skole.

Det eldste av de registrerte husene er bolighuset i Lagesens gate 20. Dette skal være bygd før 1850. Huset har halvannen etasje, er laftet, men kledd og påbygd i 1920. Bolighuset i Lagesens gate 5 er fra 1884. Flere laftete bygninger i en etasje står i Blyberg gate 6, Lagesens gate 8 og Lagesens gate 11. Lagesens gate 3 har et laftet bolighus i to og en halv etasje og Blyberg gate 2 har et laftet bolighus i to etasjer.

Westheimsgate

Eneboliger mellom Westheim gate/Storløkkaveien og jernbanelinjen. Boligbebyggelse hovedsakelig strukturert etter jernbanens krumning. Eneboliger i en og en halv etasje bygd fra ca. 1909 og framover mot 2. verdenskrig. Hus fra ulike stilperioder; sveitser, ungdom og nyromantikk. Noen autentiske, enkelte ombygd og påbygd. Boligtomter med hager mot linjen.

Slettåkerveien

Eneboligene ligger mellom Slettåkerveien og jernbanelinjen. Sveitserstil, mellomkrigstid og 1950-talls hus.

Kulturmiljø Stasjonsområdet

Kommune: Ringerike

Kart: 8 Hvervenmoen - Randselva

Avgrensing: Jernbanestasjon for persontrafikk og godstransport og Hønefoss Meieri som ligger mellom sporområdet på jernbanestasjonen og Soknedalsveien.

Registrerte lokaliteter:

Jernbanestasjonen (4000/12)

Jernbanebrua

Meieriet (49/49)

Arealbruk og historikk

Stasjonsområdet i Hønefoss ligger mellom Begna og Veienmoen, nedenfor skråningen på nordsiden av Veienmoen. Fra Søndre torg på sørsiden er det en lang bakke opp til stasjonsområdet.

Jernbanene er en historisk dokumentasjon på en by i vekst på slutten av 1800-tallet. Ringerikes Meieribolag ble stiftet i 1879 og det første meieriet ble bygd i Hammerbrogate 9. I løpet av en tiårs periode frem til 1912, økte melkemengden til det tredobbelte, og i 1913 ble det vedtatt å flytte meieriet til en tomt ved Hønefoss stasjon. På tomten sto et stort bolighus som ble benyttet som bolig for meieriets betjening til det ble revet i 1959. Det nye meieriet med lagerbygninger sto ferdig til bruk i 1914. På denne tiden ble Hole Meieri slått sammen med Ringerike Meieribolag til Hønefoss Meieri.

Så lenge melkemengden var liten var meieriet hovedsakelig et melkesalgmeieri. Det meste av melken ble solgt i Hønefoss og på ekserserplassene. Sener ble det meste av melken brukt til ysting av fetost. Melkemottaket for meieriet nådde toppen i 1939 med 7,5 mill liter. Meieriet hadde da 942 gårdsbruk registrert i sitt kartotek. Ringerikes Meieris virksomhet omfattet også omsetning av kraftfor og kunstgjødsel til sine leverandører.

I forbindelse med sentralisering av meieriene ble all produksjon nedlagt i 1994. Ringerikes Meieri er i dag grossist for melk og ost.

Vurdering

Hønefoss stasjonsbygning og jernbanebrua har, sett i sammenheng, stor kulturhistorisk verdi og er en viktig del av Hønefoss' identitet. Både brua

og bygningene ble bygd samtidig til Bergensbanens åpning. Med sin granittkonstruksjon over fossen, rammer brua og jernbanen inn det som også i dag er byens sentrum.

Virkning og konflikt

Traséalternativ 6 med ny bru over Begna vil komme i sterk konflikt med den gamle jernbanebrua. Jernbanebrua som krysser vannspeilet like ovenfor fossen er viktig i bybildet enten man opplever den fra Hønefossbrua eller fra den andre siden. Ny bru over Begna parallelt med den gamle vil bli en meget stor arkitektonisk utfordring, uansett hvilken side den blir lagt på. Stasjonsbygningen har stor identitetsverdi for Hønefoss og er blant annet derfor bevaringsverdig som kulturminne.

Lokaliteter

Jernbanestasjonen (4000/12)

Byens eldste jernbanestasjon åpnet i 1872. I forbindelse med Bergensbanen ble den nye stasjonen åpnet i 1909 samtidig med jernbanebrua. Den eldste stasjonsbygningen er revet. Stasjonsbygningen fra 1909 er i to etasjer med høyt valmtak og symmetrisk fasade, buete vindusomramminger og med to vindfang på hver langside. Hovedbygningen og toalettbygning er begge bygd i sen jugendstil. Bygningene er stort sett intakt, men nyrestaurert og tilpasset dagens situasjon. Toalettbygningen er i dag kontor og trallelager.

Lengst vest på stasjonsområdet ligger lokhaller og godslagre.

Snekkerverksted, lokstall og oljebu er alle bygd i 1909. Smie fra 1910. Konduktørbygning, opprinnelig bygd som toalettbygning, er fra 1942. Velferdshus og en bygning med kontor, verksted, lager og traktorstall er begge bygd i 1950-årene.

Jernbanestasjonen har en fin beliggenhet ved vannspeilet ovenfor fossen. Stasjonen med jernbanebrua er viktig i bybildet.

Jernbanebrua

Byggingen av den store steinbrua over elva ved Hønefoss hørte til de største utfordringene ved byggingen av Bergensbanen.

Brua er et praktfullt byggverk i granitt ovenfor fossen, bygd i buekonstruksjon med ni spenn. Granittblokken midt på brua bærer innskriften "19-Haakon den 7de-09".

Hønefoss meieri (49/49)

Meieriet ved jernbanestasjonen sto ferdig i 1914. Det er en teglsteinsbygning som er ombygd og påbygd flere ganger. I 1927 kom et tilbygg mot sør i to etasjer. I annen etasje var det bestyrerbolig, i kjelleren ostelager. Samme år ble det satt opp grisehus i betong. I 1932 ble det oppført et tilbygg mot gårdsplassen for kjerner og kjølerom for smør. I 1950-årene ble meieriet modernisert i to trinn. Først ble melkemottakelsen og tankgalleriet ominnredet. Deretter ble tapperi for konsummelk og innredning av kontorer modernisert. I 1947 ble det bygd et lagerbygg på 600m² i to etasjer. I første etasje var det andelsvaskeri, butikk og sosiale rom for betjeningen. I annen etasje var det lager for kraftfor og kunstgjødsel. I 1958 ble lageret påbygd 235m² i en etasje for lagring av kunstgjødsel.

Meieriet kjøpte i 1959 en nabotomt hvor det ble bygd et kombinert forretnings- og bolighus i to og en halv etasje. Første etasje ga plass til meieriets melkeutsalg, dagligvareforretning og frisørsalong. Ringerikes Sparebank har senere hatt lokaler her. I 1963 ble det bygd disponentbolig

Strekningsvis oppsummering av konsekvensene

Bærum

Det er fire alternative steder å krysse dalen. Ved Økri blir det mindre konflikt med tre nyere tids lokaliteter som blir liggende under brua. Vest for Frogner vil trasèen og stasjonsområdet bryte det åpne kulturlandskapet.

Kryssingen ved Skui gir mest konflikt av alternativene i Bærum. Her skjæres først en del av Tanum kirkeveier. Det blir ei høy bru som får innvirkning på flere nyere tids lokaliteter som blir liggende under. Stasjonsområdet kommer til å bryte og dominere det enhetlige kulturlandskapet øst for Bjørum. Totalt sett vil Skui-alternativet gi stor konflikt.

Ved Isi blir det ei kortere, men høyere bru. Den vil få innvirkning på nyere tids lokaliteter som blir liggende under denne. Konflikten her består i delingen av kulturlandskapet.

Alternativet ved Hvile/Bjørumsaga kommer til å berøre deler av Tanum kirkeveier. Dersom trasèen skyves litt mot øst kan denne konflikten reduseres kraftig.

Utstranda

Ved Fjulsrud vil trasèen bryte kulturlandskapet og skape en stor konflikt foran tunet på bruket.

Ved Sønsterud skjærer trasèen gjennom et område med gamle tufter og rydningsrøyser. Stor konflikt.

Ved Utvika blir gammel hyttebebyggelse berørt. Liten konflikt. Konflikten kan unngås ved å heve trasèen.

Ved Sundvollen vil trasèen få nærføring til flere nyere tids lokaliteter og berøre lokalitet 14 direkte. Dette gir en stor konflikt. Landskapsrommet ved foten av Krokkleiva vil bli brutt.

Østsiden av Steinsfjorden

Ved Hagabråten blir det en liten konflikt med nærføring til et godt bevart småbruk og berøring av et hellebrudd.

Kulturlandskapet ved Steinseter blir brutt. Trasèen kommer trolig til å berøre minst en rydningsrøys som ligger på en åkerholme. Det enhetlige kulturlandskapet som inneholder flere kulturminner vil bli brutt. Stor konflikt.

Ved Svarverud kommet linjen til å bryte kulturlandskapet på en uheldig måte. Et område med flere steingjerder og rydningsrøyser blir ødelagt. Stor konflikt.

Ved Åsa blir det meget stor konflikt. Trasèen for kjerraten, samt flere andre kulturminner på Åsatangen blir berørt. Trasèen går på langs gjennom et langt og smalt kulturmiljø med mange verdifulle kulturelementer. Totalt meget stor konflikt. Dersom linjen skal flyttes må den heves helt opp ovenfor Pjåka.

Område Rørvik - Vik

Ved Rørvik må bygningene rives. Stor konflikt.

Sørvest for Rudsøgarden er det gjort flere funn av gjenstander fra forhistorisk tid. Det er store sjanser for å finne bosetning under åkerjorden her. Landskapsrommet mellom gården og fjorden mot sørvest blir brutt.

Ved Gjesval brytes det åpne landskapsrommet mot vest. Ved Vik søndre blir det en mindre konflikt.

Område Steinsletta

Trasèene får ingen direkte virkning ved Stein. Konflikten består i at det åpne kulturlandskapet blir brutt. Det er stort potensiale for å gjøre funn av forhistorisk bosetning gjennom hele Steinslettaområdet.

Ved Sonerud vil flere nyere tids lokaliteter bli direkte berørt. Bl.a det godt bevarte sveitsertilstunet på 183/2 og et barkebrødtre ved dette. Meget stor konflikt. Også her blir barrierevirkningen i det åpne kulturlandskapet stor.

Ved Øderå/Vangen vil flere nyere tids lokaliteter bli direkte berørt. Stor konflikt ved Øderå der bla. stua som iflg. tradisjonen Jørgen Moe skal være født i blir berørt. Også her blir barrierevirkningen i det åpne kulturlandskapet stor.

Trasèene får ingen direkte virkning ved Frok.

Område Norderhov Hverven

Ved Norderhov vil traséene berøre et kulturmiljø av nasjonal verdi. Meget stor konflikt.

Ved Tandberg nordre kan det oppstå en mindre konflikt i anleggsfasen med nyere tids kulturminner.

Traséene vil i Hverven ligge i senketunnel gjennom et område hvor det på flybilder er påvist rester av gravhauger under åkerjorden. De må graves ut. Meget stor konflikt.

Over Hvervenmoen vil trasèene berøre automatisk fredete kulturminner. Spesielt et fangst-anlegg for elg er av stor verdi. Meget stor konflikt.

Nord for Storelva vil traséalternativ 22b bryte inn i det åpne kulturlandskapet.

Område Jomfruland - Helgelandsmoen - Dal

Steinsåsen skal passeres i tunnel. Dersom tunnelen må graves ned på jordet mellom Skredshaugen og Jenserud er det store muligheter for at det oppstår en konflikt med rester etter forhistorisk bosetning som kan ligge under åkerjorden her.

En boplass fra steinalderen ligger midt i traséen sør for Lahaugen. Det er neppe mulig å føre jernbanelinja over den smale landtunga her uten å komme i berøring med boplassen. Ei rekke med kullgroper ligger parallellt med, og ca 200 m øst for traséen over Lamoen. Det er et stort potensiale for mer funn i området. Gropene kan være fangstgroper som er gjenbrukt som kullgroper. Kryssingen av elva vil indirekte gi negative konsekvenser for nyere tids kulturmin-

ner. Brospennet over Storelva bør ligge så lavt som mulig for ikke å bli for dominerende for bebyggelsen på Håkenstad og Fredenshavn.

Traséen berører en tjæremile direkte ved Busund. Traséen skjærer skrått gjennom en rekke med kullgroper og fangstgroper på Prestemoen. Selv om ingen av gropene blir berørt bør det undersøkes om det kan være rester av sperregjerder mellom gropene.

Ved Madsplassen er det tidligere funnet en skafthulløks. Nordøst for låven ble det funnet et flintavslag. Det antas å være relativt store sjanser for å finne rester etter forhistorisk bosetning i området.

Område Tolpinrud - Hønefoss

Ved Tolpinrud oppstår det neppe konflikter i med kulturminner. Ved utvidelse til dobbeltspor ved Myrveien - Ringveien kan det oppstå konflikter med eldre hus som ligger relativt nær dagens linje.

Områdene St. Olavs gate, Flattums gate og Stabells gate blir berørt ved utvidelse til dobbeltspor på grunn av relativt høye og arealkrevende fyllinger. Konflikten blir størst ved Grand Hotell.

Område Randselva - Hønefoss

Ved Hov gård er det relativt store sjanser for å berøre kulturminner under åkerjorda. To gravhauger ved Hønen skole ligger relativt nær dagens bane. Det kan oppstå konflikter her.

Ved Blyberghaugen blir flere bevaringsverdige bygninger berørt. Kryssingen av elva vil gi konflikt med den gamle jernbanebrua.

Oversikt over registrerte fornminner

R/Xnr.	Fornminnetype	Kommune	Matrikkelgård	Gnr/bnr	Reg.år	ØK kart
R1	Rydningrøys	Hole		238/1	97	CK046-5-2
R2	Grop, mulig fangstgrop	Ringerike	Eikli	46/1	97	CJ050-5-2
R3	Fangstgrop	Ringerike	Eikli	46/1	97	CJ050-5-2
R4	Mulig fangstgrop	Ringerike	Eikli	46/1	97	CJ050-5-2
R5	Fangstgrop/kullgrop	Ringerike	Eikli	46/1	97	CJ050-5-2
R6	Kullgrop	Ringerike	Eikli	46/1	97	CJ050-5-2
R7	Kullgrop	Ringerike	Veien	49/4	97	CJ051-5-4
R8	Kullgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R9	Kullgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R10	Fangstgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R11	Fangstgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R12	Fangstgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R13	Fangstgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R14	Fangstgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R15	Fangstgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R16	Grop, ukjent funksjon	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R17	Fangstgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R18	Grop, ukjent funksjon	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R19	Kullgrop, usikker	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R20	Kullgrop, usikker	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R21	Fangstgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R22	Fangstgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R23	Fangstgrop	Ringerike	Sørum	47/5	97	CJ051-3-4
R24	Fangstgrop	Ringerike	Eikli	46/1	97	CJ050-5-2
R25	Grop, ukjent funksjon	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R26	Kullgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R27	Fangstgrop	Ringerike	Tandberg, Trøgstad	38/1,7 44/25	97	CJ050-5-2
R28	Fangstgrop, usikker	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R29	Fangstgrop, usikker	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R30	Grop, ukjent funksjon	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R31	Kullgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R32	Veifar	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R33	Fangstgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R34	2 groper med ukjent funksjon	Ringerike	Hverven	43/1	97	CK050-5-1
R35	Kullgrop, usikker	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R36	Grop, uviss funksjon	Ringerike	Hverven	43/1	97	CK050-5-1
R37	Fangst- eller kullgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2

R/Xnr.	Fornminnetype	Kommune	Matrikelgård	Gnr/bnr	Reg.år	ØK kart
R38	Grop, ukjent funksjon	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R39	Kullgrop, usikker	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R40	Kullgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CK050-5-1
R41	Kullgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CK050-5-1
R42	Kullgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CK050-5-1
R43	Kullgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CK050-5-1
R44	Kullgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R45	Kullgrop, usikker	Ringerike	Hverven	43/1	97	CK050-5-1
R46	Veifar	Ringerike	Hverven	43/1	97	CK050-5-1
R47	Kullgrop	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R48	Kullmile	Ringerike	Norderhov	42/1	97	CK050-5-3
R49	Kullgrop, usikker	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-1
R50	Kullgrop, usikker	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
R51	Rydningrøyser, 8 stk	Bærum		238/1	97	CK046-5-2
R52	Løsfunn, slagg og skjørbrent stein	Ringerike	Hov	87/1	97	CK051-5-1
R53	Løsfunn, boretepp til skafthulløks	Ringerike	Hverven	43/1	97	CK050-5-1
R54a	Løsfunn, tappeslagg, skjørbrent stein og bergartsavslag	Ringerike	Hverven	43/1	97	CK050-5-1
R54b	Løsfunn, (børse?) flint	Ringerike	Hverven	43/1	97	CK050-5-1
R55	Veifar	Ringerike	Hverven	43/1	97	CK050-5-1 CJ50-5-2
R56	Løsfunn, slagg og skjørbrent stein	Ringerike	Norderhov	42/1	97	CK050-5-3
R57a-c	Løsfunn, slagg 3 funn	Hole	Øderå ?	180/3	97	CK050-5-3
R58	Løsfunn, flintavslag og slagg	Hole	Vangen ?	184/3	97	CK050-5-3
R59	Løsfunn, flint	Hole		183/1	97	CK050-5-3
R60	Løsfunn, slagg	Hole	Stein	188/1	97	CK049-5-1
R61	Løsfunn, flintavslag	Hole	Kroksundøgården	195/4	97	CK049-5-3
R62	Rydningrøys	Hole	Kroksundøgården	195/4	97	CK049-5-3
R64	Løsfunn, flint	Hole	Rudsøgarden	190/7	97	CK048-5-1
R84	Røyser, to stk.	Bærum	Skui	66/10	97	CL045-5-2
R89	Nedlagt seter/plass	Hole	Fjulsrud	238/1	97	CK047-5-4
R90	Hulvei med stedvis oppbygning av stein	Hole	Sønsterud	237/1	97	CK047-5-3
R91	Tuft, rydningrøyser og røys med ukjent funksjon	Hole	Sønsterud	237/1	97	CK047-5-3
R92	Tuft og røyser	Hole	Steinsæteren	229/1	97	CK049-5-4
R93	Rydningrøys	Hole	Steinsæteren	229/1	97	CK049-5-4
R94	Rydningrøys og steingjerde	Hole	Steinsæteren	229/1	97	
R95	Hellebrudd og veifar	Hole og Ringerike	Steinsæteren	229(?)	97	CK049-5-4
R96	Hellebrudd, steingjerde og vei	Ringerike?	Steinsæteren og Lårviken	229 og 230	97	CK049-5-4
R97	Hellebrudd	Hole	Steinsæteren	229	97	CK049-5-4
R98	Tuft				97	
R99	Tuft og Rydningrøys				97	
R100	Steinalderlokalitet	Hole			97	

R/Xnr.	Fornminnetype	Kommune	Matrikelgård	Gnr/bnr	Reg.år	ØK kart
R101	Rydningrøys og steingjerde	Hole		12/1 og 18/?	97	
R102	Rydningrøys	Lier	Horn	191/5	97	CK046-5-2
R103	Rydningrøys og tuft	Lier	Horn	191/5	97	
R104	Rydningrøys	Lier	Horn	191/5	97	CK046-5-2
R105	Rydningrøys	Ringerike	Bjørnstad	27/2?	97	
R106	Veifar	Ringerike	Jonsrud	18/5	97	
R107	Tuft og rydningrøys	Ringerike	Gunnarsrud	19/1?	97	
R113	Veifar	Hole		240/1	97	CL047-5-3
R120	Steinstrenger	Ringerike	Østby	22/1	97	
R121	Hellebrudd	Ringerike	Østby	22/1	97	
R122	Kullgrop	Ringerike	Tandberg, Trøgstad	38/1,7 44/25	97	CJ050-5-2
R123	Kullgrop	Ringerike	Tandberg, Trøgstad	38/1,7 44/25	97	CJ050-5-2
R124	Kullgrop	Ringerike	Tandberg, Trøgstad	38/1,7 44/25	97	CJ050-5-2
R125	Kullgrop	Ringerike	Tandberg, Trøgstad	38/1,7 44/25	97	CJ050-5-2
R126	Kullgrop	Ringerike	Tandberg, Trøgstad	38/1,7 44/25	97	CJ050-5-2
R127	Rydningrøys	Hole		186/13	97	CL047-5-1
R128	Rydningrøys	Hole		238/1	97	CK047-5-4
R129	Funnsted, skjørbrent stein	Ringerike	Hverven	43/1	97	CK050-5-1
R130	Funnsted, skjørbrent stein	Ringerike	Hverven	43/1	97	CJ050-5-2
X14	Løsfunn, flintfragment	Hole	Gjesval	194/7	94	CK049-5-3
X15	Løsfunn, ildflint	Hole		192/3	94	CK049-5-3
X28	Løsfunn, ryggflekke av flint	Hole	Stein	188/5	94	CK049-5-3
X29	Løsfunn, flateretusjert flintdolk, brukket -midtpartiet	Hole	Rudsøgarden	190/7	94	CK048-5-1
X30	Løsfunn, flintfragment	Hole	Rudsøgarden	190/7	94	CK048-5-1
X31	Løsfunn, flintfragment med retusj	Hole	Rudsøgarden	190/7	94	CK048-5-1
X32	Løsfunn, flintavslag med retusj	Hole	Rudsøgarden	190/7	94	CK048-5-1
X33	Løsfunn, kjerne av flint	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1
X34	Løsfunn, flintavslag	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1
X35	Løsfunn, flintavslag	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1
X36	Løsfunn, flintavslag	Hole	Mo	180/1	94	CK049-5-1
X37	Løsfunn, knakkestein	Hole	Sørum	189/4	94	CK049-5-1
X38	Løsfunn, kjerne av flint	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1
X39	Løsfunn, flintavslag	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1
X40	Løsfunn, slipeplatefragment av sandstein	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1
X41	Løsfunn, flintfragment	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1
X42	Løsfunn, flintfragment	Hole	Sørum	189/20,35	94	CK049-5-1
X43	Løsfunn, flintfragment med retusj	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1
X44	Løsfunn, flint	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1
X45	Løsfunn, flintfragment	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1
X46	Løsfunn, flintfragment	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1
X47	Løsfunn, flintfragment	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1

R/Xnr.	Fornminnetype	Kommune	Matrikkelgård	Gnr/bnr	Reg.år	ØK kart
X48	Løsfunn, flintfragment	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1
X49	Løsfunn, flatretusjert bladformet spiss av kvartsitt	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1
X50	Løsfunn, flintflekke	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1
X51	Løsfunn, flintfragment med konveks retusj	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1
X52	Løsfunn, slipeplatefragment av rødbrun sandstein	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1
X53	Løsfunn, flintavslag	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1
X54	Løsfunn, flintsigd	Hole	Sørum	189/18	94	CK049-5-1
X55	Løsfunn, flint	Ringerike	Norderhov	42/7	94	
X56	Løsfunn, skaftfurekølle	Ringerike	Norderhov	42/3,5	94	
X61	Løsfunn, flintfragment	Hole	Rørvik	232/2, 19, 25	94	CK048-5-1
X62	Løsfunn, flintavslag	Hole	Rørvik	232/2, 19, 25	94	CK048-5-1
X64	Løsfunn, ildflint	Ringerike	Hov	87/1	94	CK051-5-1
X106	Kullgrop	Hole	Mo	180/1	94	CJ050-5-4
X110	Kullgrop	Ringerike	Frok	3/3	94	CJ050-5-4
X112	Kullgrop	Ringerike	Frok	3/3	94	CJ050-5-4
X120	Kullgrop	Hole	Mo	180/1	94	CJ050-5-4
X122	Kullgrop	Hole	Mo	180/1	94	CJ050-5-4
X123	Tjæremile	Ringerike	Norderhov	42/11	94	CJ050-5-4
X124	Grop, usikker funksjon	Ringerike	Norderhov	42/11	94	CJ050-5-4
X126	Kullgrop	Ringerike	Norderhov	42/11	94	CJ050-5-4
X128	Fangstgrop	Ringerike	Norderhov	42/1	94	CJ050-5-2
X129	Fangstgrop	Ringerike	Norderhov	42/1	94	CJ050-5-2
X130	Tuft	Ringerike	Norderhov	42/1	94	CJ050-5-2
X131	Kullgrop	Ringerike	Norderhov	42/1	94	CJ050-5-2
X133	Fangst- eller kullgrop	Ringerike	Norderhov	42/1	94	CJ050-5-2
X150	Hulvei	Ringerike	Norderhov	42/1	94	CJ050-5-2
X151	Boplass, steinalder	Ringerike	Frok	3/3	94	CJ050-5-4
S 10	Fangst- eller kullgrop	Ringerike	Norderhov	42/1	94	CJ050-5-4
S 11	Fangst- eller kullgrop	Ringerike	Norderhov	42/1	94	CJ050-5-4

Litteratur

- Bærum en bygds historie bnd. I og II, 1920-24.
- Forslag til plan for kulturvernet i Bærum. 1990
- Christensen, Trygve: Sørkedalsvassdraget og Sørkedalen. 1997
- Christophersen, H.O., Svensson, Trond A.red.: Marka fra A til Å. 1985.
- Christophersen, H.O., Hohle P., Holtvedt, R.: Krokskogen. Oslo 1977
- Christophersen, H.O.: Krokskogen i gamle dager. Oslo 1981.
- Engelstad, Eivind S.: Fortidsminner på Ringerike. Oslo, 1930.
- «Gamle gårder og gårdsnavn i Hole.» Ringerike 1992-93.
- Heimås-Dokken, Einar: Litt om seterdriften på Ringerike i gammel tid. Ringerike 1936-37.
- Hindhamar, Sundt, Thomassen: Kulturlandskap i Bærum. 1991
- Holtvedt, Reidar: Historier fra Krokskauen. 1953. 1985.
- Hønefoss. Byens historie. 1915.
- Klemp, Helene L: Sundvolden - et sted med eldgamle tradisjoner. Ringerike 1979.
- Larsen, Jan M.: Kølabbrenning, viktig næringsvei i 260 år. Asker og Bærum historielag skrifter nr. 34. 1994
- Lyse, Lars: Fra det gamle Sundøya. Ringerike 1931.
- Mohus, Arne: Husmannsplasser i Bærum. 1988.
- Narmo, Lars Erik, Jernvinne, smie og kullproduksjon i Østerdalen. Varia 43. Universitetets Oldsaksamling, Oslo 1997
- Norderhov. En fremstilling av herredets utvikling til 1914.
- Pilegrimsleden - Hole kommune Oslo 1995
- Pilegrimsleden - Ringerike kommune Oslo 1996
- Reinton, Lars: Sætrar og Sæterbruk i Asker og Bærum. Asker og Bærum historielag skrift nr.1.
- Riksantikvaren: Nasjonale verdier og vern av kulturmiljøer. 1993
- Schjander, Fredrik: Finnemanntallet for Hole. Ringerike 1953-54.
- Statens vegvesen Håndbok - 140 Konsekvensanalyser, del IIa Metodikk for vurdering av ikke - prissatte konsekvenser Oslo1995
- Spor i Ringeriksjord. Tilleggsutredning kulturminner Ringeriksbanen. 1994
- Tveiten Gunnar: Hole Herred Ringerike 1914.
- Østmo, Einar: Helleristninger av sørskandinaviske former på det indre Østlandet. Fylkene Buskerud, Akershus, Oslo, Oppland og Hedmark. Universitetets Oldsaksamlings skrifter nr. 12, 1990

Kart

Historiske kart

1827 målestokk 1:20 000 Norderhov

1827 målestokk 1:20 000 Steinsletta

Se side

1846 lommekart 7

1872 rektangelkart 1:100 000 8

1856 Hønefoss 1:4 000 12

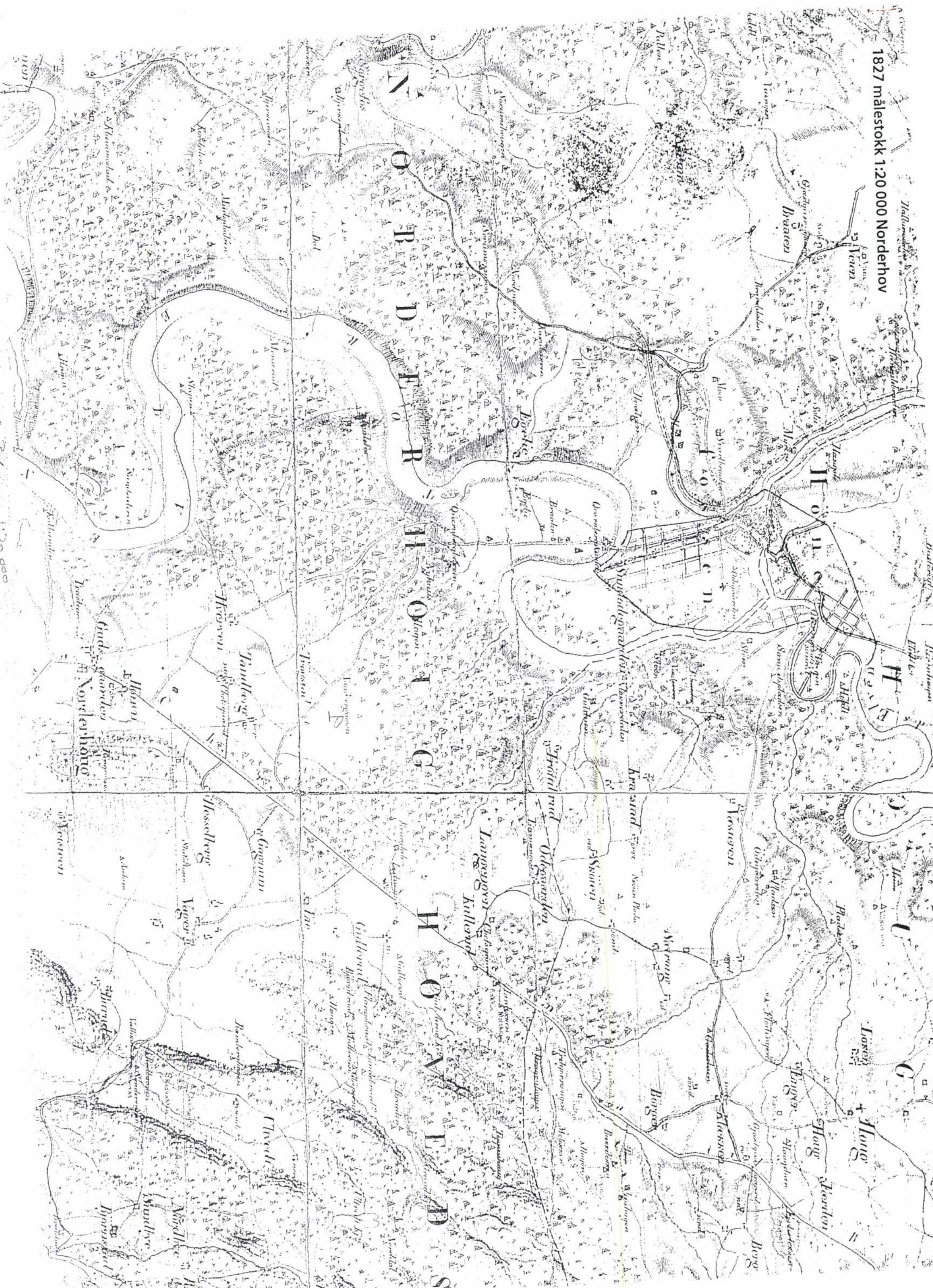
1899 Hønefoss 1:3 000 11

Temakart

8 kart målestokk 1:20 000, nr 2-5 i A4, resten i A3-format

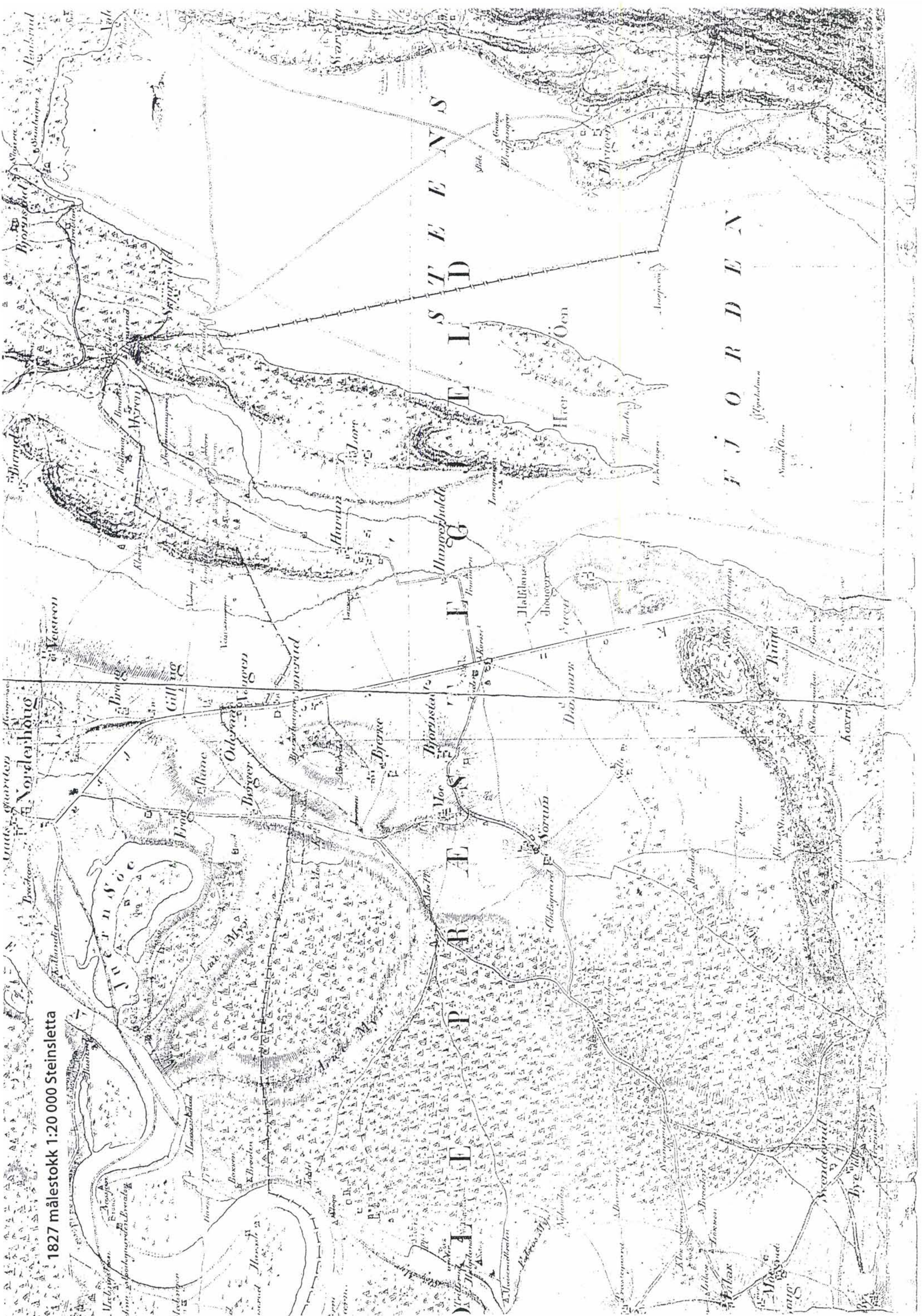
1. Bærum
2. Fjulsrud - Nedre Nes
3. Utvika - Sundvollen
4. Steinseter
5. Åsa
6. Sundvollen - Selte
7. Stein - Hvervenmoen
8. Hvervenmoen - Randselva

1827 målestokk 1:20 000 Norderhov

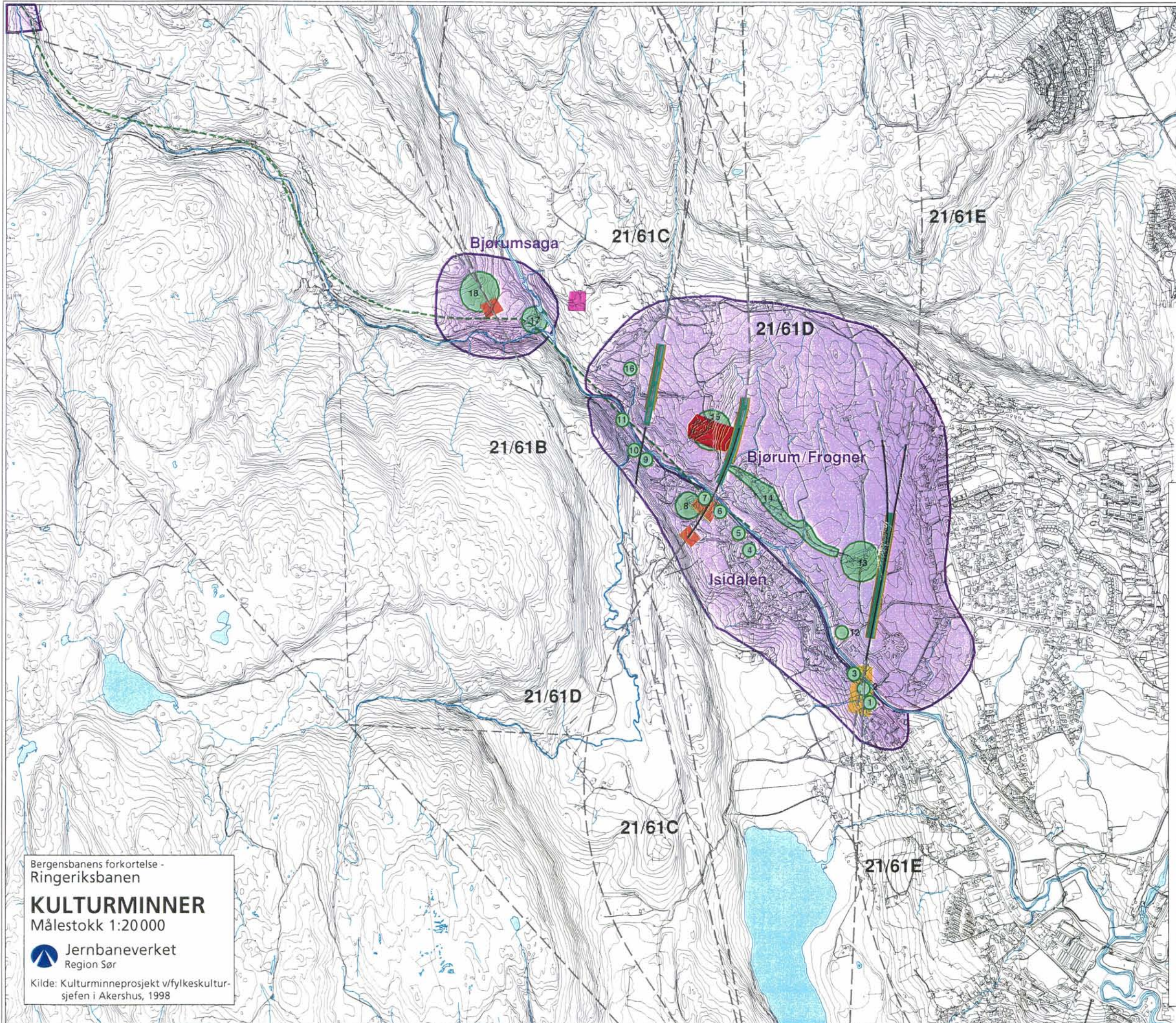
1827 19 B6 1:20 000

1827 málæstokk 1:20 000 Steinsletta

1986 1827 1:20 000

1. Bærum

TEGNFORKLARING

- Kulturmiljø**
- Kulturmiljø
- Eikeli** Navn på kulturmiljø
- Automatisk fredet kulturminne (før 1536)**
- Fornminne kjent fra før
 - R24 Fornminne
 - R32 Hulveg/vegfar
- Nyere tids kulturminne (etter 1536)**
- 8 Omtalt lokalitet
 - 11 9
 - Pilegrimsleden
 - Gamle Ringeriksveg fra 1850-årene
 - Traséen bryter kulturlandskap
 - Område som må flateavdekkes
- Konfliktvurdering**
- Meget stor konflikt
 - Stor konflikt
 - Liten konflikt

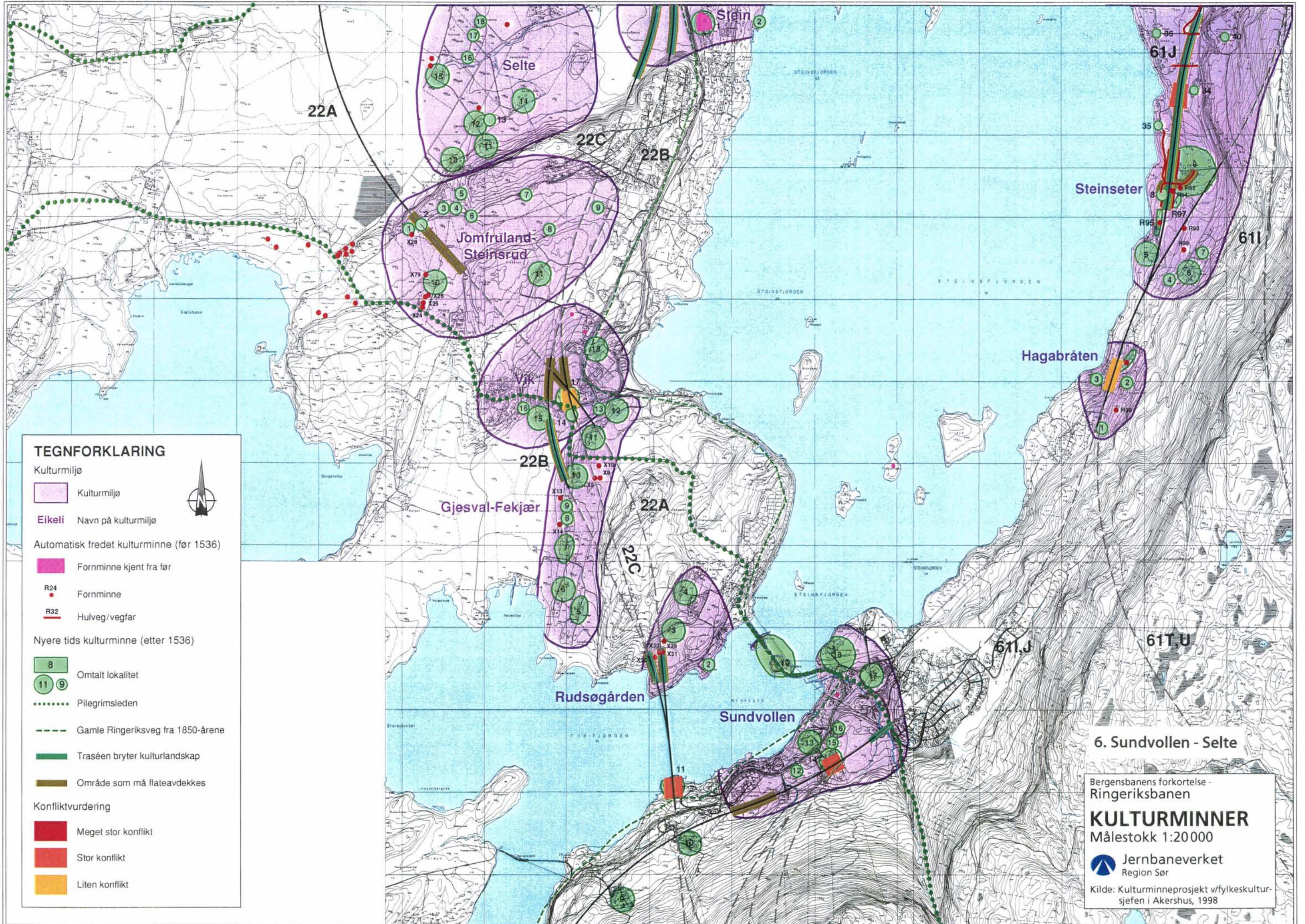
Bergensbanens forkortelse - Ringeriksbanen

KULTURMINNER

Målestokk 1:20000

Jernbaneverket
Region Sør

Kilde: Kulturminneprosjekt v/fylkeskultursjefen i Akershus, 1998

TEGNFORKLARING

Kulturmiljø

Kulturmiljø

Eikeli Navn på kulturmiljø

Automatisk fredet kulturminne (før 1536)

Fornminne kjent fra før

R24 Fornminne

R32 Hulveg/vegfar

Nyere tids kulturminne (etter 1536)

8 Omtalt lokalitet

11 9

Pilegrimsleden

Gamle Ringeriksveg fra 1850-årene

Traséen bryter kulturlandskap

Område som må flateavdekkes

Konfliktvurdering

Meget stor konflikt

Stor konflikt

Liten konflikt

6. Sundvollen - Selte

Bergensbanens forkortelse - Ringeriksbanen

KULTURMINNER

Målestokk 1:20 000

Jernbaneverket
Region Sør

Kilde: Kulturminneprosjekt v/fylkeskultur-sjefen i Akershus, 1998

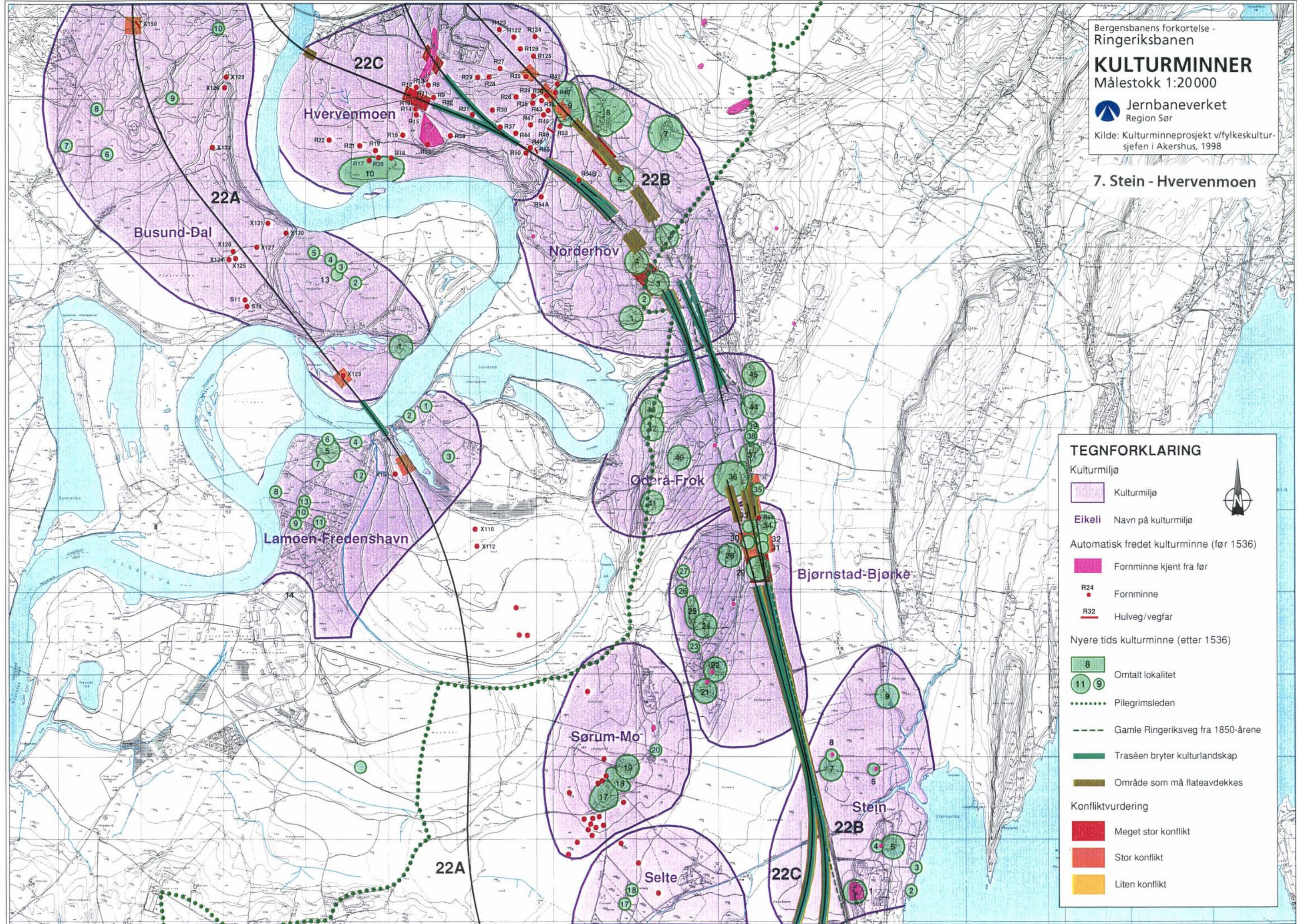
Bergensbanens forkortelse - Ringeriksbanen

KULTURMINNER
Målestokk 1:20000

 Jernbaneverket
Region Sør

Kilde: Kulturminneprosjekt v/fylkeskultur-
sjefen i Akershus, 1998

7. Stein - Hvervenmoen

TEGNFORKLARING

Kulturmiljø

 Kulturmiljø

Eikeli Navn på kulturmiljø

Automatisk fredet kulturminne (før 1536)

 Forminne kjent fra før

 R24 Forminne

 R32 Hulveg/vegfar

Nyere tids kulturminne (etter 1536)

 8 Omtalt lokalitet

 11 9

 Pilegrimsleden

 Gamle Ringeriksveg fra 1850-årene

 Traséen bryter kulturlandskap

 Område som må fleteavdekkes

Konfliktvurdering

 Meget stor konflikt

 Stor konflikt

 Liten konflikt

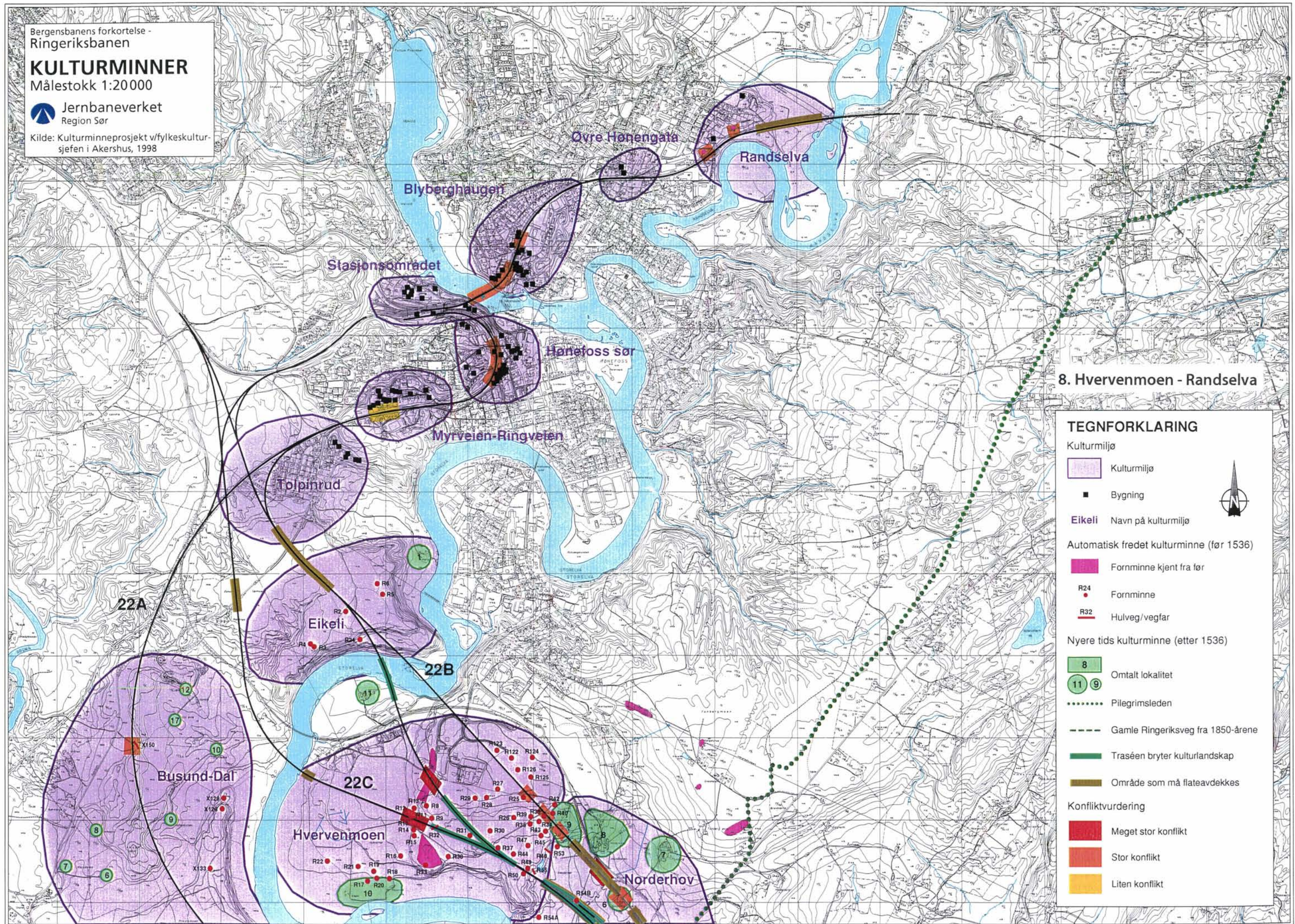
Bergensbanens forkortelse -
Ringeriksbanen

KULTURMINNER

Målestokk 1:20 000

Kilde: Kulturminneprosjekt v/fylkeskultur-
sjefen i Akershus, 1998

8. Hvervenmoen - Randselva

TEGNFORKLARING

Kulturmiljø

- Kulturmiljø
- Bygning

Eikeli Navn på kulturmiljø

Automatisk fredet kulturminne (før 1536)

- Fornminne kjent fra før
- Fornminne
- Hulveg/vegfar

Nyere tids kulturminne (etter 1536)

- Omtalt lokalitet
- Omtalt lokalitet
- Pilegrimsleden
- Gamle Ringeriksveg fra 1850-årene
- Traseen bryter kulturlandskap
- Område som må flateavdekkes

Konfliktvurdering

- Meget stor konflikt
- Stor konflikt
- Liten konflikt

Bergensbanens forkortelse -
Ringeriksbanen

KULTURMINNER

Målestokk 1:20000

Kilde: Kulturminneprosjekt v/fylkeskultur-
sjefen i Akershus, 1998

2. Fjulsrud - Nedre Nes

TEGNFORKLARING

Kulturmiljø

Eikeli Navn på kulturmiljø

Automatisk fredet kulturminne (før 1536)

Fornminne kjent fra før

R24 Fornminne

R32 Hulveg/vegfar

Nyere tids kulturminne (etter 1536)

8 Omtalt lokalitet

11 9 Pilegrimsleden

Gamle Ringeriksveg fra 1850-årene

Traséen bryter kulturlandskap

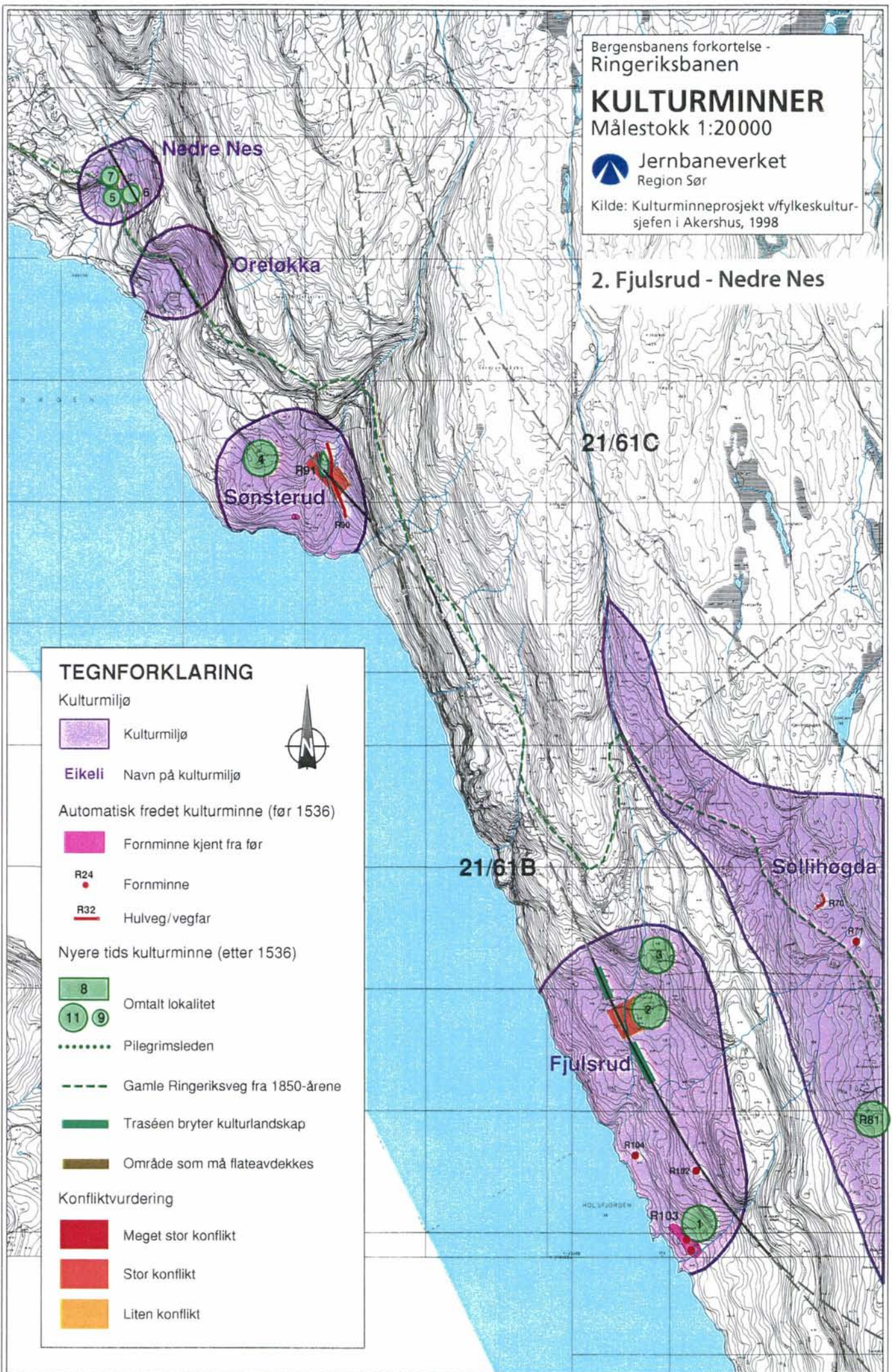
Område som må flateavdekkes

Konfliktvurdering

Meget stor konflikt

Stor konflikt

Liten konflikt

Bergensbanens forkortelse -
Ringeriksbanen

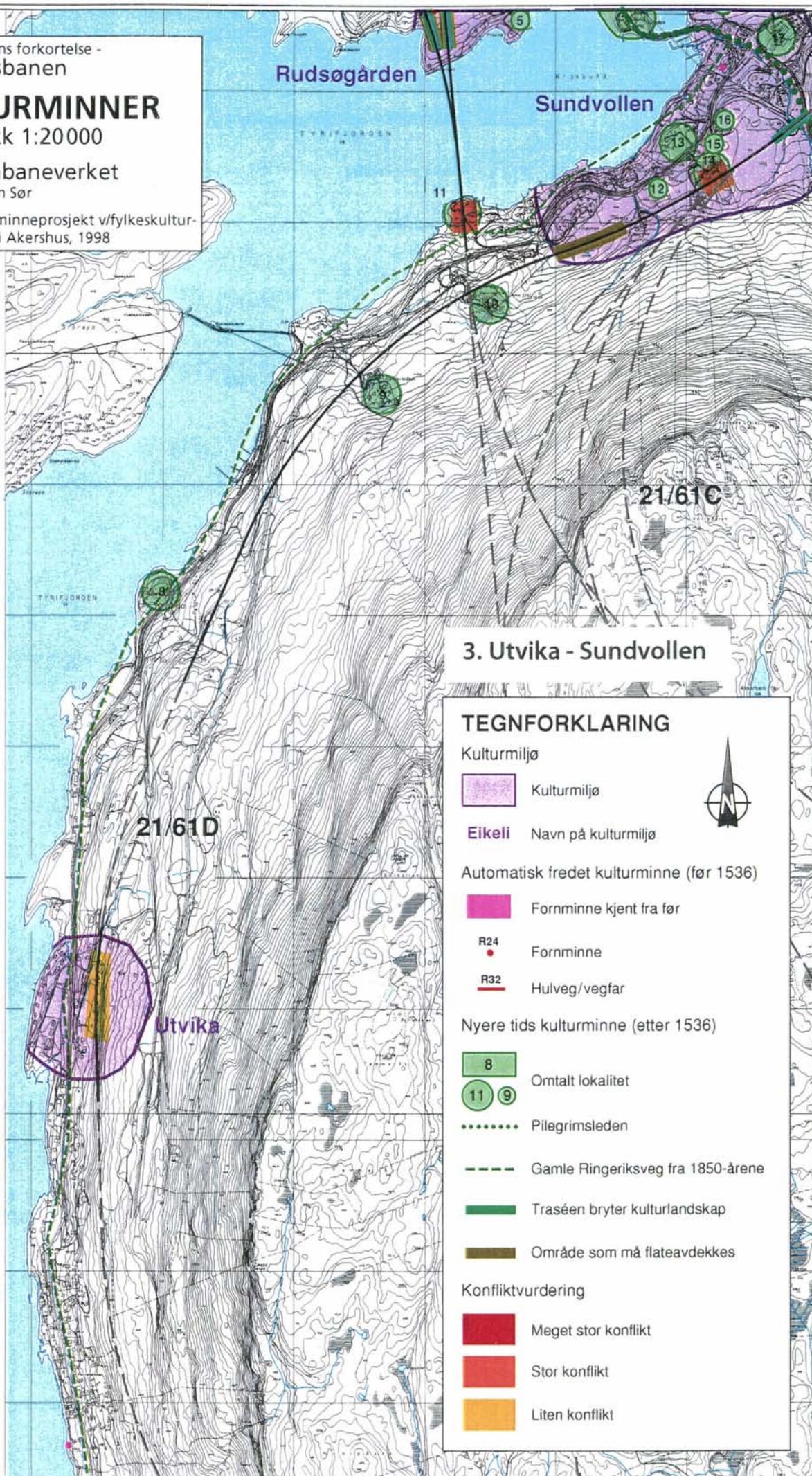
KULTURMINNER

Målestokk 1:20000

Jernbaneverket
Region Sør

Kilde: Kulturminneprosjekt v/fylkeskultur-
sjefen i Akershus, 1998

3. Utvika - Sundvollen

TEGNFORKLARING

Kulturmiljø

Kulturmiljø

Eikeli

Navn på kulturmiljø

Automatisk fredet kulturminne (før 1536)

Fornminne kjent fra før

R24

Fornminne

R32

Hulveg/vegfar

Nyere tids kulturminne (etter 1536)

Omtalt lokalitet

9

Omtalt lokalitet

..... Pilegrimsleden

- - - - Gamle Ringeriksveg fra 1850-årene

— Traséen bryter kulturlandskap

— Område som må flateavdekkes

Konfliktvurdering

Meget stor konflikt

Stor konflikt

Liten konflikt

TEGNFORKLARING

Kulturmiljø

 Kulturmiljø

Eikeli Navn på kulturmiljø

Automatisk fredet kulturminne (før 1536)

 Fornminne kjent fra før

R24 Fornminne

R32 Hulveg/vegfar

Nyere tids kulturminne (etter 1536)

8 Omtalt lokalitet

11 **9**

 Pilegrimsleden

 Gamle Ringeriksveg fra 1850-årene

 Traséen bryter kulturlandskap

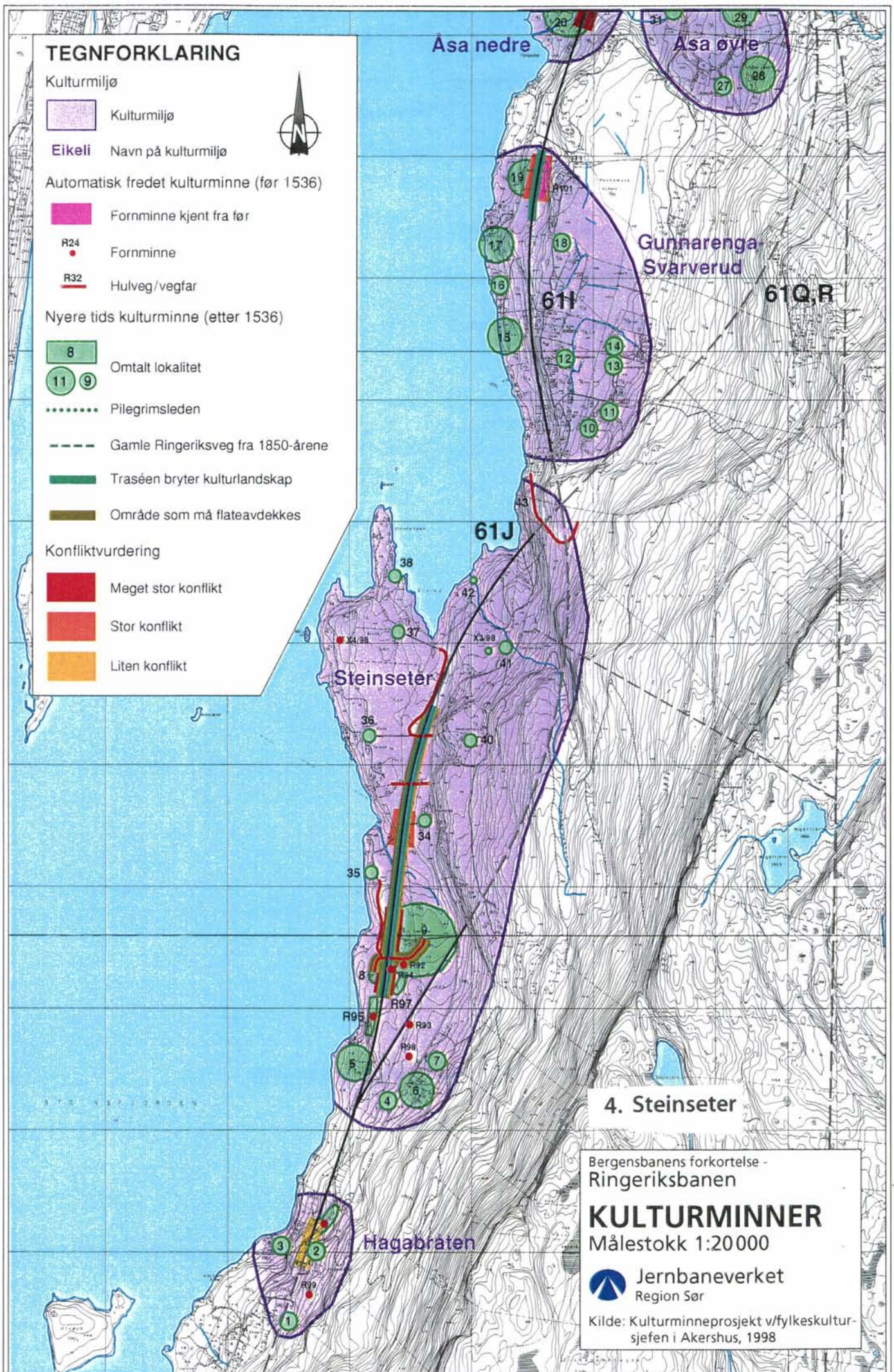
 Område som må flateavdekkes

Konfliktvurdering

 Meget stor konflikt

 Stor konflikt

 Liten konflikt

4. Steinseter

Bergensbanens forkortelse -
Ringeriksbanen

KULTURMINNER

Målestokk 1:20 000

 Jernbaneverket
Region Sør

Kilde: Kulturminneprosjekt v/fylkeskultur-
sjefen i Akershus, 1998

Bergensbanens forkortelse -
Ringeriksbanen

KULTURMINNER

Målestokk 1:20000

Kilde: Kulturminneprosjekt v/fylkeskultur-
sjefen i Akershus, 1998

5. Åsa

TEGNFORKLARING

Kulturmiljø

Kulturmiljø

Eikeli Navn på kulturmiljø

Automatisk fredet kulturminne (før 1536)

Forminne kjent fra før

Forminne

Hulveg/vegfar

Nyere tids kulturminne (etter 1536)

Omtalt lokalitet

Pilegrimsleden

Gamle Ringeriksveg fra 1850-årene

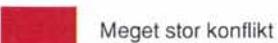

Traséen bryter kulturlandskap

Område som må flateavdekkes

Konfliktvurdering

Meget stor konflikt

Stor konflikt

Liten konflikt

Vegardsfjordingen

Åsa nedre

Åsa øvre

Gumarenga-
Svarverud

61Q,R

61J

61I

Steinseter

